

Over de ziekten der gewrichten / Naar het Engelsch, met aantekeningen en bijvoegsels, door Hend. Sim. Hijmans.

Contributors

Brodie, Benjamin, Sir, 1783-1862.
Hijmans, H. S.

Publication/Creation

Haarlem : Wed. A. Loosjes, 1823.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/dzxmfxfav>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

155.4/B

IV. 10. 95

14. 11. 1853

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
Wellcome Library

B. C. BRODIE,

OVER DE

Z I E K T E N

DER

B. C. BRODIE,

OVER DE

Z I E K T E N

DER

G E W R I C H T E N.

B. C. BRODIE,
OVER DE
Z I E K T E N
DER
G E W R I C H T E N.

NAAR HET ENGELSCH, MET AANTEE-
KENINGEN EN BIJVOEGSELS.

D O O R
HEND. SIM. HIJMAN,

DOCTOR IN DE WIJSEEGEERTE, GENEES- EN HEELKUNDE,
EN PRATIZEREND GENEESHEER, TE ROTTERDAM.

Te H A A R L E M,
Bij de Wed. A. LOOSJES, Pz.

1823.

V O O R R E D E

V A N   D E N

V E R T A L E R.

*H*et werk, dat ik thans aan het genees- en heekundig publiek, in eene vertaling aanbiede, is getiteld: Pathological and Surgical Observations on Diseases of the Joints, bij B. C. BRODIE F. R. S. Assistent Surgeon to St. George's Hospital and Lecturer on the Theory and Practice of Surgery. London 1818, met zes platen. Hetzelve levert ons een betoog van de gezamenlijke ziekten der gewrichten, en toont overal aan, dat de Heer BRODIE, een der schranderste en geleerdste heekundigen van onzen tijd, de bearbeiding dier ziekten uit het eenig juiste oogpunt beschouwd heeft. De Schrijver heeft, deze ziekten in den geest van eenen J. HUNTER en X. BICHAT waarnemende, ieder weeffel, in deszelfs primaire aandoening, gade geslagen, en de onderscheidene ziekte-toestanden van hetzelve, met derzelyer onderscheidende kenmerken, naauwkeurig opgetekend.

Doordien de Heer BRODIE, in het onderhavige Werk, meer op de ziektekunde van de verschillende ziekten der gewrichten gelees heeft, is derzelyer geneeswijze, in eenen minderen graad, in aanmer-

VI VOORREDE VAN DEN VERTALER.

king gekomen; maar ook dit gedeelte van het werk toont ons genoegzaam den hoogst geoefenden en schranderen waarnemer, aan.

Ik heb, bij de bearbeiding van het oorspronkelijke werk, te gelijker tijd de voortreffelijke aanteeeningen en bijvoegfels van den zeer geleerden Dr. G. P. HOLSCHER, den Hoogduitschen Vertaler van hetzelfde geschrift, overgenomen en met de onderhavige vertaling vereenigd. De zes platen, die bij het oorspronkelijke werk gevoegd waren, heb ik echter weggelaten, om hetzelve niet te hoog in prijs te doen klimmen, en omdat de vertaling, offchoon deze platen de ziektekundige veranderingen der deelen, door verschillende ziekten der gewrichten aangedaan, allervoortreffelijkst daarstelden, door derzelver gemis, geenszins aan waardij verliezen zou.

Voor de aanteeeningen, welke ik hier en daar meende te kunnen invoegen, vrage ik verschoning. Niet minder verzoek ik dezelve aan den lezer voor de feilen, die onverbeterd zijn gebleven, iets, waartoe, intusfchen de afstand mijner woonplaats van de drukpers, en andere verhindernissen, niet weinig hebben bijgedragen.

Moge deze mijne vertaling voor de studie en verdere nasporing dier ziekten, in ons Vaderland, van weldadige uitwerking wezen!

H. S. HIJMANS, Med. Dr.

Rotterdam, November,

1823.

I N H O U D.

Voorrede van den vertaler.	Bladz. v.
Inleiding.	1.

E E R S T E H O O F D S T U K.

OVER DE ONTSTEKING DER GEWRICHTSVLIEZEN.

(*Membrana Synovialis.*)

AFDEELING 1. Ziektekundige waarnemingen.	8.
— 2. Over de oorzaken en verschijnselen van deze ziekte.	16.
— 3. Over de geneeswijze van deze ziekte.	26.
— 4. Ziekteverhalen.	36.

T W E E D E H O O F D S T U K.

OVER DE VERZWERING DER GEWRICHTSVLIEZEN. 55.

D E R D E H O O F D S T U K.

OVER ZULKE GEVALLEN, WAARIN HET GEWRICHTSVLIES
EENE ZIEKELIJKE VERANDERING VAN MAAKSEL ON-
DERGAAN HEEFT.

AFDEELING 1. Ziektekundige waarnemingen.	58.
— 2. Over de verschijnselen van deze ziekte.	74.
— 3. Over de geneeswijze.	78.

V I E R D E H O O F D S T U K.

OVER DE VERZWERING DER KRAAKBEENDEREN VAN
DE GEWRICHTEN.

AFDEELING 1. Ziektekundige waarnemingen.	81.
— 2. Over de verschijnselen van deze ziekte.	111.
— 3. Over de geneeswijze.	136.
— 4. Ziekteverhalen.	166.

V I J F -

VIJFDE HOOFDSTUK.

OVER EENE SCROPHULEUSE ZIEKTE DER GEWRICHTEN,
WELKE HAREN OORSPRONG VAN HET CELSGEWIJZE
MAAKSEL DER BEENDEREN NEEMT.

AFDEELING 1.	Ziektekundige waarnemingen.	Bladz. 178.
— 2.	Over de verschijnselen dezer ziekte.	194.
— 3.	Over de geneeswijze.	203.
— 4.	Ziektegevallen.	214.

ZESDE HOOFDSTUK.

OVER BEENBEDERF AAN DEN RUGGRAAT.

AFDEELING 1.	Ziektekundige waarnemingen.	221.
— 2.	Over de verschijnselen van <i>caries</i> aan den ruggraat.	233.
— 3.	Over de geneeswijze.	243.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

OVER EENIGE ANDERE ZIEKTEN DER GEWRICHTEN. 252.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

OVER DE ONTSTEKING DER SLIJMBEURZEN.

AFDEELING 1.	Geschiedenis en verschijnselen dezer ziekte.	261.
— 2.	Over de geneeswijze.	266.
— 3.	Ziekteverhalen.	271.

BIJVOEGSEL VAN DEN HOOGDUITSCHEN
VERTALER.

I.	Over de waterzucht der gewrichten.	275.
II.	Over de ettergezwellen in de gewrichten.	286.
III.	Over losse zelfstandigheden in de gewrichtsholte.	292.
IV.	Over <i>anchylosis</i> .	301.

BIJVOEGSEL VAN DEN HOLLANDSCHEN VERTALER.	311.
--	------

INLEIDING.

Het tegenwoordig werk bevat eene reeks van waarnemingen in zich, waarmede ik, reeds eenige jaren geleden, eenen aanvang gemaakt heb, en die, tot op den tegenwoordigen tijd, met niet geringe moeite, door mij zijn voortgezet geworden. Zij hebben toch op eene klasse van ziekten betrekking, die de naauwkeurigste oplettendheid der heilkundigen verdient, en wel eensdeels omdat zich dezelve zoo vaak opdoet, en anderdeels omdat dezelve in het oog van den lijder eene wezenlijke bedenkelijke gedaante aanneemt, en, verwaarloosd wordende, meestal eenen ongunstigen uitgang heeft. Bovendien schenen er ook nog andere omstandigheden te bestaan, welke eene opmerkzame nasporing van de ziekten der gewrichten noodzakelijk maakten. De ziektekundigen van vroegeren tijd hebben dezelve naauwelijks met eenige oplettendheid verwaardigd, en, zonder de beteekenis behoorlijk te bepalen, ja schier zonder de minste onderscheiding, beflimpelden zij dezelve met den naam van: „*witte zwelling, scrophuleuse gewrichten*” enz. Zoo derhalve werd aan verschillende ziekten vaak dezelfde naam gegeven en ook wederom dezelfde ziekte

met verschillende benamingen bestempeld. Elke verwarring echter in de *diagnos* heeft eene daarmede overeenstemmende verwarring in de aanwending der geneesmiddelen ten gevolge; en ik hoopte dus, dat, zoo het mogelijk ware, onze ziektekundige kennis van de gemelde gebreken te bevorderen, wij, ofschoon wel geene nieuwe geneeswijze daardoor zouden ontdekken, maar nogtans tot een meer doelmatig en meer wetenschappelijk gebruik der reeds bekende, en tot eene daaruit voortvloeiende verbetering van onze heilkundige behandeling zouden worden gebragt.

De gewrichten, gelijk alle andere dierlijke deelen, bestaan niet uit een eenvoudig en gelijkmatig, maar uit een verschillend en zamengesteld maakfel. Ofschoon de ziekten, waaraan zij onderhevig zijn, in meer gevorderde tijdperken, zich over al die ongelijksoortige deelen uitbreiden, waaruit de gewrichten zijn zamengesteld, is zulks echter aanvankelijk niet het geval. Hier begint, gelijk in andere deelen, de ziekelijke verrigting nu eens in deze, dan weder in gene weeffels; zij kunnen derhalve, ten opzichte van derzelver geaardheid, van elkander verschillen, menigvuldig gewijzigd zijn, en zullen dus ook eene verschillende geneeswijze vereischen, al naar mate het werktuigelijk maakfel en de *organische* hoedanigheden van het deel verlangen, waarin dezelve zich oorspronkelijk vestigden.

Door zoodanige voorstelligen geleid, heb ik mij beijverd, om het onderwerp der onderhavige verhandeling naauwkeurig na te sporen, en overtuigd

zija-

zijnde, dat de waarneming der veranderingen van het ontleedkundig maakfel, die door eene ziekte worden voortgebragt, het meest de nieuwere verbeteringen in de heilkunde heeft te weeggebragt, heb ik van iedere mij voorkomende gelegenheid gebruik gemaakt, om dezelve te bewerkstelligen. Ik heb zulks inzonderheid daar getracht te doen, waar de ziekte zich nog in een vroeg tijdperk bevond, en waar ik gelegenheid had, de verschijnselen waar te nemen, die de beginnende ziekte kenmerkten. De op die wijze door mij verworvene kennis strekte dan vervolgens tot grondslag van mijne latere waarnemingen. Offchoon ik nu echter zeer wel weet, dat mijne hier medegedeelde nasporingen geenszins den stempel van volmaaktheid aan zich dragen, houde ik mij nogtans tevens overtuigd, dat zij, die met de studie der ziektekunde zich bezig houden, en de moeilijkheden kennen, die met deze hoogst ingewikkelde wetenschap verbonden zijn, mij hunne toegevendheid gaarne zullen schenken, en, over dezen mijnen arbeid geen te gestreng vonnis zullen uitspreken, omdat zij ontdekken, dat voor hen, die met dergelijke nasporingen zich inlaten, nog een ruim veld open ligt.

Sommige van mijne lezers zullen, in dit werk, het hoofdzakelijkste van eenige verhandelingen herkennen, welke in het vierde en de beide volgende deelen der GENEES- EN HEELKUNDIGE VERHANDELINGEN (*Medico Chirurgical Transactions*) zijn bekend gemaakt geworden; maar zij zullen hetzelfde nogtans met nieuwe stof vermeerderd vinden.

Mijne vroegere verdeelingen van de ziekten van de gewrichten, die het meest voorkomen, heb ik onveranderd gelaten, en het heeft mij waarlijk tot eene groote voldoening verstrekt, te mogen ondervinden, dat al mijne latere waarnemingen, door talrijke ziektegevallen en ontledingen gestaafd, hebben medegewerkt, de juistheid der ziektekundige beschouwingen te bevestigen, die ik, eenige jaren geleden, mij gedrongen gevoelde, aan te nemen, en in de eerste der bovengemelde verhandelingen heb gewaagd openbaar te maken.

EERSTE HOOFDSTUK.

OVER DE ONTSTEKING DER VLIEZEN (*membrana
synovialis*) VAN DE GEWRICHTEN.

EERSTE AFDEELING.

Ziektekundige waarnemingen.

De weeke deelen, die, in verband met de beenderen en kraakbeenderen, het maakfel der gewrichten vormen, zijn: de gewrichtsvliezen, waardoor het gewrichtsvocht afgescheiden wordt; de banden, waardoor de beenderen met elkander in verbinding worden gebragt, en eindelijk de vet-*masa*, die de ruimte vervult, welke bij zekere ligchaams-stelling zoude ledig zijn. Men kan vooronderstellen, dat het vetvlies in de gewrichten ontstoken, en dat hetzelfde even zoo wel de zitplaats van etterophoopingen en zweren worden kan, als dáár, waar hetzelfde onder de huid of in de tusschenruimten der spieren ligt. Ook zijn de banden der gewrichten niet minder van ziekten vrij te spreken, dan de vezelachtige (*fibreuse*) vliezen, die, in derzelver maakfel, zoo zeer met hen overeenstemmen. Het is wij-

ders niet onwaarschijnlijk, dat de pijnen en ligtere opzwellingen der gewrichten, bij *syphilitische* bezwaren plaats grijpende, van de eene of andere ziekelijke werkzaamheid van de banden der gewrichten afhankelijk zijn; ja, wij behoeven er naauwelijks aan te twijfelen, dat de langdurige verschijnselen, die soms na eene hevige verstuiking volgen, van een langzaam voortgaand ontstekings-*proces* in die deelen voortkomen, en wel daardoor, dewijl eenige van derzelver vezelen gescheurd of bovenmatig zijn gespannen geweest. Er kunnen zich trouwens wel gevallen aan mij hebben opgedaan, waarin zich een ziekelijke toestand der banden, van dergelijke oorzaken onafhankelijk, ontwikkeld had; maar ik kan op het stelligst verzekeren, dat ik geen enkel geval heb waargenomen, waarin zulks, door de ontleding, is bewezen geworden; en, in allen gevallen, blijft het iets zeldzaams, en een verschijnsel, dat bij de gewone ziekten der gewrichten niet voorkomt. Daarentegen wordt geen deel des lichaams vaker ziekelijk aangedaan, dan de *gewrichtsvliezen*. Derzelver maaksel en verrigtingen doen ons zulks ook verwachten, daar wij weten, dat levende organen, naar gelang van rijkdom aan bloedvaten, en hoe meer eenig *proces* van afscheiding door dezelve moet worden tot stand gebragt, aan des te meer stoornissen in derzelver verrigtingen onderhevig zijn.

De meeste vroegere en zelfs ook latere ontledkundigen hebben de gewrichtsvliezen zeer gebrekkig beschreven. De Heer Dr. W. HUNTER heeft in eene

ver.

verhandeling, getiteld: *over het maakfel der kraakbeenderen*, aan de Koninklijke Maatschappij voorgelezen, en, in het 42ste deel der wijsgeerige verhandelingen (*Philosophical Transactions*) gedrukt, eene vrij naauwkeurige beschrijving van dezelve gegeven; hem volgde X. BICHAT in deszelfs *Traité des membranes*. Naar deze Schrijvers kan ik diegene mijner lezers gerust verwijzen, die dezelve breedvoeriger ontleedkundig willen beschreven zien (*).

Hier behoeft ik naauwelijks aan te merken, dat derzelver verrigting in de afscheiding van het gewrichtsvocht (*synovia*) bestaat (†), waardoor de ge-

(*) J. F. MECKEL gewaagt wel het breedvoerigst van dit onderwerp, in zijn *Handbuch der menschlichen Anatomie*, D. I. Halle en Leipzig, 1815.

(†) Wij bezitten geen onderzoek omtrent het menschelijk gewrichtsvocht. De *resultaten* der van MARGUERON (*Annales de chimie*. Tome XIV) en DAVY (MONRO, *Outlines of Anatomy*. Edinb. 1813. Vol. I. pag. 79—82) in het werk gestelde nasporingen omtrent het gewrichtsvocht der osfen wijken, wel is waar, ten opzichte tot de geëvenredigde hoeveelheid der bestanddeelen, van elkan- der af; maar het blijkt nogtans volgens beiden, dat hetzelfde veel waters, eene groote hoeveelheid eiwit, gelei, zout en phosphorzure zouten en soda bevat. MECKEL, D. I, bladz. 560.

De laatste ontleding van de *synovia* is wel die van VAUQUELIN, in het jaar 1818 bewerkstelligd. Zij geschiedde aan eenen olifant, en leverde dezelfde *resultaten* op, die MARGUERON, veel vroeger reeds, had medegedeeld. THOM-

gewrichten smerig worden gehouden; dat zij wijders de banden bekleeden, waardoor de beenderen met elkander verbonden worden; dat zij de beenderen zelve slechts voor een klein gedeelte omgeven, door in de plaats van het beenvlies te treden, en dat zij eindelijk over de kraakbeenachtige bekleedfelen en over de vet-*masfa* zich uitbreiden, die zich tusfchen de gewrichteinden bevinden. Maar te dier plaatfe, waar het gewrichtsvlies zich aan de beenderen en weeke deelen hecht, ftemt deszelfs maakfel veel overeen met dat van het buikvlies, en is het buitengewoon rijk aan vaten. Het is echter dun op die plaatfen, waar het zich om de kraakbeenderen flaat, en hier kan het ligtelijk gefcheurd worden; alhoewel men zelfs op die plaatfen hetzelfde, door eene zorgvuldige ontleding, duidelijk kan te voorfchijn brengen. Het gewrichtsvlies vormt eenen zak (*), zonder uitwendige opening, en gelijk in dit opzigt naar het buikvlies, borstsvlies en hartzakje, met welke hetzelfde, wat deszelfs verrigtingen aangaat, overeenftemt, en met welker ziekten ook de ziekten van hetzelfde eenige *analogie* hebben. Wij ontmoeten fomwijlen, hoewel niet dik-

son, *Histor. Uebersicht der Fortschritte in der Chemie.* 1818. (OKEN, *Iſis Jahrg.* 1819. Decemb.)

Dat ons de kennis der mengingsbetrekkingen der *synovia* bij sommige ziekten der gewrichten niet onverschillig is, hiervan zal ik nader gewagen.

(*) BICHAT, *Anatomie generale.* Paris, 1818. Vol. II. pag. 534. MECKEL, t. a. p. D. I. bl. 561.

dikwerf, gevallen, waarin een gewricht, door eene bovenmatige hoeveelheid van een in deszelfs holte opgehoopt vocht, opzwellt, zonder dat pijn of ontsteking daarbij aanwezig zijn. Zulks kan nu of een gevolg van eene verminderde werkzaamheid der opflorpande, of een gevolg van eene vermeerderde werkzaamheid der afscheidende vaten zijn.

Deze ziekte kan men met de buik- of borstwaterzucht, maar voegzamer nog met de *hydrocele* vergelijken, en men zal dezelve het best met den naam van *hydarthrus* en *hydrops articuli* (water in de gewrichten), bestempelen (*).

Er komen nogtans vaker gevallen voor, waarin de zwelling, die door vocht in de gewrichtsholte ontstaat, van pijn en ontsteking vergezeld is. Maar hier kunnen wij vooronderstellen, dat de ziekte in eene ontsteking van het gewrichtsvlies, met daarna volgende vermeerderde afscheiding van deszelfs oppervlakte, bestaat. Zulks wordt door de verschijnselen, die wij in gevallen, waarin wij na den dood, de aangedane deelen konden onderzoeken, waarnemen, volmaakt bevestigd.

Dikwerf gevoelt men zelfs, terwijl het gewricht nog ontstoken en pijnlijk is, het vocht, alhoewel onduidelijk, en als of er eene groote massa van weke zelfstandigheid over henen lag. Maar zoodra de ontsteking opgehouden heeft, en het vocht niet meer

(*) De Schrijver gewaagt van deze zeldzaamste ziekte maar ter loops; ik zal derhalve nader daarover spreken.

meer kan gevoeld worden, blijft het gewricht gezwollen, stijf en pijnlijk, wanneer het gebogen of boven een zeker punt uitgestrekt wordt; ook het zal, bij de minste aanleiding, wederom ligtelijk in ontsteking overgaan. — Intusschen zullen de verschijnselen, waargenomen in de volgende gevallen, bij welke men de door ziekte ontstane gevolgen onderzoeken kan, over het onderhavige onderwerp eenig licht verspreiden.

E E R S T E W A A R N E M I N G.

Een man van middelbaren ouderdom werd, in de maand September 1810, in het hospitaal *St. George* wegens een kniegebrek opgenomen. Het gewricht was gezwollen, pijnlijk, min of meer stijf, en bevatte in deszelfs holte eenig vocht. Het gezwel strekte zich, aan het voorste gedeelte van de dij, over het onderste gedeelte der uitstrekkers (*extensores*) uit. Spaansche-vliegenpleisters en inwrijvingen deden hetzelfde verminderen. Maar twee maanden na de komst van den lijder in het hospitaal, werd hij door koorts aangerand, die echter met het kniegebrek in geenerlei verband stond, en overleed hij.

Bij het onderzoek van het lijdend gewricht, vond men het gewrichtsvlies zeer ziekelijk en meer uitgezet, dan in den gezonden toestand; want hetzelfde strekte zich ten minste anderhalf duim hooger, dan ge-

gewoonlijk , aan de voorste vlakke van de dij uit. Het vlies was wijders op deszelfs geheele inwendige oppervlakte donkerrood , uitgezonderd op die plaats , waar hetzelfde het kraakbeen bedekt. De vaten waren zoo talrijk en met bloed overstelpt , als die der *conjunctiva* bij hevige oogontstekingen. Aan het bovenste en voorste gedeelte van het gewricht was een dunne streep van gestremde *lymph*a , zoo groot als een gulden , die zich uit de inwendige oppervlakte van het gewrichtsvlies had uitgestort. Behalve dat het kraakbeen aan den rand van den eenen *condylus ossis femoris* niet zoo vast gehecht was als gewoonlijk , vond men geen spoor van ziekte.

TWEEDE WAARNEMING.

A. B. , een jong man , kreeg in de lente van 1808 eene pijnlijke opzwellings aan de eene knie , en wel , zoo als hij geloofde , omdat hij zich aan vochtigheid en koude had blootgesteld. Onder de behandeling van den geraadpleegden geneesheer verminderden , wel is waar , de pijn en de opzwellings aanmerkelijk , maar zij verdwenen niet geheel en al , en om die reden , werd hij , drie maanden na het begin der ziekte , in hetzelfde hospitaal gebragt. Men vond de knie opgezwollen , pijnlijk en gevoelig. De opzwellings had den vorm van de *articulerende* einden der beenderen. De onderdij kon niet ,
uit

ult derzelver schier regt uitgestrekte rigting , gebragt worden , en gedoogde slechts aan de bovendien eene geringe beweging.

Echter had de algemeene gezondheidstoestand van den lijder weinig geleden. Men zette kopglazen op de knie , en liet naderhand dagelijks kwikzalf met kamfer inwrijven. De pijn en de ontsteking verminderden , en zoo ook de opzwellings en stijfheid een weinig. Maar den 15den December van hetzelfde jaar moest het deel , wegens eene andere ziekte , afgezet worden , en die gelegenheid kon ik niet laten voorbijgaan , zonder het zieke gewricht te onderzoeken.

Ik vond beenderen , kraakbeenderen en banden regelmatig ; het gewrichtsvlies was omtrent $\frac{1}{2}$ duim dikker dan gewoonlijk en van een kraakbeenig weeffel. Hetzelve was met de het omgevende celwijsweeffel en de *fascia* , door strembare *lympha* , vroeger op deszelfs uitwendige oppervlakte uitgestort , vast zamen vergroeid.

Deze gevallen schijnen de gewone gevolgen van eene ontsteking van het gewrichtsvlies op te helderen. Derzelver gevolgen , namelijk , zijn vooreerst : bovenmatige afscheiding van het gewrichtsvocht (*synovia*) (*); ten tweeden : uitstorting van strem-

(*) De in groote hoeveelheid , bij ontsteking der gewrichtsvliezen , afgescheidene *synovia* is waterachtiger , en bevat meer eiwits , dan in den gezonden toestand , en kan derhalve de gewrichtsvlakten niet zoodanig smerig houden , dat het nadeel der wrijving daardoor kan voorgeko-

men

strembare *lympa* in de gewrichtsholten; (*) en soms ten derde: verdikking van het vlies, verander-

men worden. Deze omstandigheid verklaart het knappend geruisch, b. v. bij bewegingen van de knieschijf, wanneer de knie ontstoken is. Dit geruisch zweemt soms zoodanig naar den *crepitus* bij breuken, dat min geoefende heilkundigen zich zouden kunnen laten verleiden, eene beenbreuk in het gewricht te vooronderstellen, wanneer een werktuigelijk geweld op hetzelfde gewerkt, en eene ontsteking van het gewricht ten gevolge gehad had. Ook de beroemde A. COOPER vestigde daarop mijne oplettendheid, toen juist een reeds gespalkte lijder, met zulk eene gewaande breuk van den hals van het opperarmbeen, in het Guys hospitaal gebragt werd.

Intusschen blijft de vermeerdering van *synovia*, op de hoogte der ontsteking van het gewrichtsvlies, van welke onze Schrijver later ook gewaagt, een zeer belangrijk ziekelijk verschijnsel. S. COOPER, in zijn *Treatise on the diseases of the joints*, p. 14, zegt: „Ik beschouwde dezelve dikwerf als een bewijs tegen de krampachtige zamen-trekking der kleine vaten bij ontsteking.”

(*) JAMES WILSON, t. a. p. pag. 319. 320. 321. Soms drijft de uitgestorte strembare *lympa* in het vocht der gewrichtsholte in massa's, groot genoeg, om door den beursband gevoeld te kunnen worden; dan weder verbindt zich deze *lympa* met de inwendige vlakke van het gewrichtsvlies, en wordt van daaruit met vaten voorzien. De oppervlakte van dit nieuwe overtrekfel is soms tamelijk glad, maar soms vormt dezelve hier en daar uitstekende massa's van ongelijke grootte. Zulk een *praeparaat* van een kniegewricht, waarin zoodanige massa's de gladde oppervlakte van het gewrichtsvlies geheel bedekken, bevindt

dering van hetzelfde in eene kraakbeenige zelfstandigheid, uitstorting van strembare *lymphe*, en waarschijnlijk ook van *serum* in het celwijsweeffel, waardoor hetzelfde met uitwendige deelen in verbinding komt.

Ik heb verschillende gevallen gezien, die, naar het uitwendig aanzien van het gewricht en andere omstandigheden beoordeeld, ons gemakkelijk hadden kunnen doen vooronderstellen, dat de ontsteking eene meer of minder uitgebreide vergroeiing der zich omflaande vouwen van dit vlies had te weeg gebracht; ja, bij lijkopeningen heb ik meerdere zulke gedeeltelijke vergroeiingen, waarschijnlijk als gevolgen van eene vroeger plaats gevondene ontsteking te beschouwen, waargenomen.

Deze gevolgen eener ontsteking van het gewrichtsvlies stemmen zeer overeen met die, welke na ontsteking van weiachtige huiden plegen te ontstaan; maar zij verschillen in sommige opzigten van elk
an-

vindt zich in het museum in *Windmill Street*. Sir WILLIAM BLIZARD zag een dergelijk geval; ja soms strekt zich eene laag van strembare *lymphe*, tusfchen de vlakten der kraakbeenige bekleedfelen van de gewrichtseinden der beenderen, uit; maar het blijft steeds moeilijk te verklaren, hoe deze *lymphe* zoo geheel tusfchen deze vlakten doordrong, dat zij dezelve overal bedekte. De Schrijver deelt daarover slechts gisfingen mede, en voegt er bij, dat men dit overtrekfel soms voor verdikt *perichondrium* heeft aangezien.

ander (*). Bij de laatste is eene ettering, zonder de minste verzwering, niets ongewoonlijks. Ik ben in de gelegenheid geweest, een geval te onderzoeken, waarin zich hetzelfde bij het gewrichtsvlies opdeed. Het elleboogsgewricht was, namelijk, met etter opgevuld, offchoon, op deszelfs oppervlakte, geene zweer te vinden was. De ontsteking was hier het gevolg van eene kleine wond, die tot in de gewrichtsholte was gedrongen; alhoewel, mijns bedunkens, de ontsteking van het gewrichtsvlies, uit geene werkruigelijke schending voortkomende, zeldzaam zulk een verloop heeft.

Ontstekingen van het buik- of borstvlies kunnen, slechts in eenen geringen graad en korten tijd bestaan hebbende, toereikend zijn, om eene uitstorting van strembare *lympha* te weeg te brengen; maar daarentegen leveren slechts hevige of langdurige ontstekingen bij de gewrichtsvliezen hetzelfde resultaat op.

Wij moeten aannemen, dat de ligte vergroeiing van het kraakbeen met het been (in een der gemelde gevallen), een gevolg van de grootere ziekte van het gewrichtsvlies geweest is. Ik zal nog nader gelegenheid hebben, om aan te toonen, dat dezelfde omstandigheid soms ook dáár voorkomt, waarin het kraakbeen eene ettering dreigt te beginnen.

Ik

(*) Een breedvoeriger betoog omtrent het onderscheid der welachtige en gewrichtsvliezen (zelfs in den zieken toestand) zal men in BICHAT, *Anatom. Gener.*, p. 574, vinden.

Ik heb gevallen waargenomen, waarin de kraakbeenderen van een gewricht in den grootsten omvang verstoord waren, en waar zulks, volgens de voorafgaande ziekte en derzelve verschijnselen te beoordeelen, een gevolg van eene verwaarloosde ontsteking van het gewrichtsvlies scheen geweest te zijn. Trouwens, dat zulks mogelijk is, kan ons niet meer verwondering baren, dan dat door eene ontsteking der *conjunctiva* soms eene zweer in het horenvlies te weeg gebragt wordt. Intusschen ben ik van gevoelen, dat men, in de meeste gevallen, waarin eene verzwering der kraakbeenderen met eene ontsteking van het gewrichtsvlies gepaard gaat, zal ontwaren, dat de eerste de oorspronkelijke ziekte is, en dat de laatste, als gevolg van de vorming eens ettergezwels in de gewrichtsholte plaats grijpt.

TWEEDE AFDEELING.

Over de oorzaken en verschijnselen van deze ziekte.

Niemand zal ontkennen, dat eene ontsteking het gewrichtsvlies kan aantasten, door zich van het eene of andere weeffel, waaruit het gewricht gevormd wordt, op hetzelfde voort te planten, of, door in het vlies zelf haren oorsprong te nemen. Bij mijne tegenwoordige waarnemingen, heb ik inzonderheid gevallen van de laatste soort op het oog, en het
wei-

weinige, dat men van de eerste foort nog zou kunnen bijbrengen, daarvan zal ik later nog kunnen spreken.

Offchoon wel geen ouderdom voor deze ziekte geheel beveiligd is, komt dezelve nogtans in allen niet even dikwerf voor. Immers hoogst zeldzaam tast zij jongere kinderen, en minder zeldzaam die van eenen meer volwasfenen ouderdom aan; maar zeer vaak worden volwasfenen daarvan aangedaan. Hierin heeft juist het tegenovergestelde plaats van hetgeen men ten opzichte van eenige andere ziekten van het gewricht ontdekt, en men zal ligtelijk befeffen, dat eene naauwkeurige kennis van deze omftandigheden voor den heekundige van belang is, en tot eene juiste *diagnofis* zeer veel bijdragen zal.

De ontfteking van het gewrichtsvlies kan zich, als verschijnsel van eene uit de ligchaamsgefteldheid voortkomende ziekte vormen, bijaldien, namelijk, de ligchaamsgefteldheid zich onder den invloed van *rheumatismus* bevindt, wanneer kwik (*) niet behoorlijk, of in te groote hoeveelheid is aangewend geworden, en onder nog vele andere omftandigheden. Maar in deze gevallen is de ziekte meestal niet hevig; zij veroorzaakt eene bovenmatige afschei-

(*) Het is hier wel niet overbodig, aan te merken, dat bij de kwikzilverziekte pijnen in de gewrichten vaak, offchoon ook niet zoo dikwerf voorkomen, als bij de *lues inveterata*, dergelijke pijnen in de vlakke en pijpbeenderen plaats grijpen, en dat deze omftandigheid in duistere gevallen misfchien eenige opheldering geven kan.

scheiding der *synovia*, maar eindigt gewoonlijk, zonder uitstorting van gestremde *lympa* of verdikking der ontstokene huid (*). Soms tast dezelve te gelijker tijd een grooter aantal van gewrichten aan, en trekt zij zich zelfs op die gewrichtsvliezen uit, welke de slijmbeurzen en de scheeden der pezen vormen. Soms verlaat zij het eene deel, om een ander aan te doen, en zoo worden meerdere gewrichten, na elkander, daarvan aangetast. In andere gevallen is de ziekte zuiver plaatselijk; eene verstuiking of een op soortgelijke wijze ontstaan gebrek, of eene *verkoudheid* bragt dezelve voort; ja soms ontstaat zij, zonder eene bekende aanleiding. Over het geheel echter is verkoudheid meestal de oorzaak der ziekte, en daaruit kan men ligtelijk verklaren, waarom zij vaker aan de knie aangetroffen wordt, dan aan een ander gewricht, en dat dezelve zoo zeldzaam aan het heup- en schoudergewricht verschijnt, alzoo deze, door dikke spieren, voor den invloed der uitwendige temperatuur beveiligd worden. Bepaalt zich nu de ontsteking tot een enkel gewricht, dan zal dezelve waarschijnlijk een hevig karakter aannemen, en lang duren, het

(*) In die gevallen, waarin een uit het ligchaam spruitend gebrek zulk eene ontsteking veroorzaakt, hebben wij steeds meer met wederinstortingen te kampen, en waar die bij herhaling zich opdoen, ontstaat niet zeldzaam eene verdikking der ontstokene huid; ofschoon ook elke aanval op zich zelve bij tijds en doelmatig werd te keer gegaan.

het gewricht, met meer of minder gestoorde verrigting, verlaten, en soms met deszelfs volmaakte verftoring eindigen. Hoewel zij, op zich zelve, reeds als eene ernstige ziekte moet beschouwd worden, wordt zij nogtans met andere, nog veel ernstigere ziekten, onder den schrikverwekkenden naam van een *wit gezwel*, verwisfeld.

De ontsteking kan, in verschillenden graad van hevigheid, de gewrichtsvliezen aanranden; maar meestal neemt dezelve den vorm van *chronische* of slepende ontsteking aan, welke in de verrigtingen van het gewricht stoornis te weeg brengt, maar dezelve niet geheel een einde nemen doet, en die, bij derzelver begin, door eene *active* en doelmatige geneeswijze niet gekeerd geworden zijnde, even als eene *chronische* oogontsteking, weken, ja maanden lang voortduurt, en, met afwisselende beterschap, en wederinstortingen, den lijder zelfs meerdere jaren kan plagen en kwellen.

Aanvankelijk ontwaart de lijder pijn, wel is waar over het geheele gewricht zich uitstreckende, maar nogtans vaak inzonderheid op eene plaats zich vastzettende, alwaar dezelve heviger, dan aan de overige gewrichtstreken, wordt waargenomen (*).

Ge-

(*) De zieken klaagden meestal jegens mij, over eene doffe pijn en eene zekere zwaarte in het lijdend deel; en wanneer zij ook niet over eene bepaalde plaats klaagden, was nogtans voor hen de drukking met de vingers op enkele punten veel gevoeliger, dan op de overige deelen van het gewricht.

Gewoonlijk neemt deze pijn , gedurende de eerste acht of tien dagen , in hevigheid toe , en pleegt alsdan den hoogsten graad bereikt te hebben. Maar soms is dezelve , zelfs op dien tijd , zoo onbeduidend , dat de zieke maar weinig daarvan gewaar wordt ; soms , daarentegen , zeer hevig , zoodat de minste beweging van het gewricht hoogst moeilijk en pijnlijk wordt. In de eerste twee dagen , na den aanvang der pijnen , vindt men het gewricht opgezwollen , hetwelk thans alleenlijk van eene bovenmatige ophooping van vochten , in deszelfs holte , ontstaat.

In de vlakker liggende gewrichten gevoelt men duidelijk derzelve golving , zoodra men , op iedere zijde van het gewricht , eene hand legt , en daarmee , bij afwisseling , drukt. Heeft echter de ontsteking , reeds eenigen tijd , geduurd , dan kan men het vocht veel minder , dan te voren , waarnemen , omdat het gewrichtsvlies of verdikt is , of omdat zich , op deszelfs in- of uitwendige zijde , *lympha* heeft uitgestort. In gevallen , waarin de ziekte reeds lang geduurd heeft , kan men de vochten in de gewrichtsholte nauwelijks voelen , offchoon ook dit gewricht zeer opgezwollen is , en de verschijnselen der ontsteking nog voorhanden zijn. Daar het gezwel meer uit eene vaste zelfstandigheid bestaat , wordt de regelmatige bewegelijkheid van het gewricht in eenen hoogen graad belemmerd.

De *vorm* van het gezwel verdient bijzonder in aanmerking te komen. Dezelve is niet die van de gewrichtseinden der beenderen , en derhalve ook

van den natuurlijken vorm van het gewricht verschillend. Hetzelve ontstaat inzonderheid door den uitgezetten toestand van het gewrichtsvlies, derhalve hangt deszelfs vorm grootendeels af van de ligging der banden en pezen, welke aan hetzelve, in zekere rigtingen, weerstand bieden, en daarentegen toelaten, dat het zich naar andere uitsprekke. Zoo zag ik zoodanige opzwellings, bij lijden van de knie, voornamelijk aan het voorste en onderste gedeelte van de bovendien, onder de uitsprekkende spieren, waar slechts een zich medegevend celwijsweefsel tusschen deze spieren en het been gelegen is. Niet minder bevindt zij zich vaak in de ruimte tusschen den band van de knieschijf en de zijbanden. Het in de gewrichtsholte opgehoopte vocht is de oorzaak, dat de vet-massa naar deze strek heengedreven wordt, waar de tegenstand, van de zijde der uitwendige deelen, geringer, dan op de overige punten is.

Aan het elleboogsgewricht is het gezwel inzonderheid aan het achterste van den arm, boven het *olecranon*, en onder de uitsprekkers van den onderarm, waar te nemen. Aan het enkelgewricht, doet hetzelve zich op aan weerszijde, in de ruimte tusschen de zijbanden en de pezen, die aan het voorste gedeelte liggen. Op gelijke wijze ontstaat nu ook de vorm der opzwellings bij andere gewrichten, om het even, of zij alleenlijk door een vocht, of door eene verbinding van dit met eene vaste massa veroorzaakt wordt; wordende dezelve grootendeels door de ban-

den en pezen in de nabijheid en door den graad van tegenstand, dien deze bieden, veroorzaakt. Zoo nietsbeduidend trouwens deze omstandigheden ook mogen schijnen, verdienen dezelve nogtans behoorlijk in aanmerking te worden genomen, dewijl dezelve onze *diagnosís* ongemeen bevorderen.

De onderhavige ziekte komt zeldzamer aan de gewrichten der heup en van den schouder, dan aan de vlakker liggende voor. De golving der uitgestorte vochten kunnen wij hier niet gewaar worden, maar de opzwellling is door de spieren waar te nemen. Is het heupgewricht aangedaan, dan kunnen wij in de liesstreek en ook aan de billen eene opzwellling opmerken; maar heeft de ziekte reeds eenigen tijd geduurd, dan krijgen de billen eene meer vlakke gedaante, omdat de *musculi glutaei*, door gebrekkige oefening, afnemen. De pijn bepaalt zich gewoonlijk tot het heupgewricht; offchoon ik ook eenige gevallen heb waargenomen, waarin de zieken ook over pijn in de knie klaagden. Deze verschijnselen strooken eenigermate met die, welke bij eene verzwering der kraakbeenderen van het heupgewricht plaats vinden; doch slechts geringe oplettendheid op de volgende omstandigheden zal ons in staat stellen, om beide ziekten van elkander te kunnen onderscheiden. Immers bij de ontsteking van het gewrichtsvlies der heup, zal de pijn, in het begin der ziekte, heviger, dan, in een meer gevorderd tijdperk van dezelve, zijn, en nooit die pijnigende gewaarwording veroorzaken, welke den moed en de krachten van den lijder, met deze ziek.

ziekte gekweld, uitput. — De pijn is heviger bij beweging, maar geenszins alsdan, wanneer de kraakkeelige bekleedfelen op elkander gedrukt worden, zoodat het lijdend lid nogtans de zwaarte des lichaams kan dragen. Ook wordt het verdwijnen der *glutaci* door eene opgezwollene gedaante der *nates* voorafgegaan.

Bedaart de ontsteking van het gewrichtsvlies, dan wordt het vocht opgeslorpt, en het gewricht herkrijgt vaak zijne natuurlijke gedaante en bewegelijkheid; maar meestal blijven stijfheid en opzwellings over. Soms behoudt het gezwel denzelfden eigendommelijken vorm, dien hetzelve, gedurende de ontsteking, had, en zoo lang nog vocht in de gewrichtsholte aanwezig was. Wij kunnen aannemen, dat zulks voornamelijk door eene dikke laag van strembare *lympa* ontstaat, die zich op de inwendige vlakte van het gewrichtsvlies bevindt. In andere gevallen heeft het gezwel de gedaante van de gewrichtseinden der beenderen, dat is, schier den natuurlijken vorm der gewrichten; iets, dat waarschijnlijk aan den verdikten toestand van het gewrichtsvlies moet toegeschreven worden. Maar welk eene oorzaak, bij zulk eene zwelling, als overblijffel der ontsteking, ook moge plaats vinden, wij zullen altijd ontdekken, dat de lijder dikwijls aan wederinstortingen onderhevig blijft. Immers, zoodra hij eene verkoudheid vat, of het deel meer dan gewoonlijk inspant, keert de pijn terug, en de zwelling neemt wederom toe, offchoon zulks ook vaak plaats vindt, zonder eenige op te sporen

aanleiding. In die gevallen, waarin het gewrichtsvlies verdikt is, ontstaat soms, in weerwil van het opgeslorpte vocht, en het verdwijnen der zwelling, niet alleen eene zekere slepende ontsteking, maar zij duurt ook voort, tot dat de ziekelijke werkzaamheid zich ook op de overige weeffels heeft uitgestrekt; en eindelijk begint eene verzwering in de kraakbeenderen; er volgt eene ettering, en de gewrichtsvlakten worden geheel vernield. — Maar, bij zulk een meer gevorderd tijdperk, moeten wij, om te willen weten, of ontsteking van het gewrichtsvlies, dan wel verettering der kraakbeenderen de oorspronkelijke ziekte geweest is, ons oordeel niet op de thans tegenwoordige verschijnselen, maar op het vroegere verloop van dezen ziekte-toestand bouwen. Intusschen is het dikwerf moeilijk, en inzonderheid in de hospitaalpraktijk, een ziekteverhaal te erlangen, op welks juistheid wij ons kunnen verlaten. Is echter de ziekte reeds zoo ver gevorderd, als wij dezelve boven beschreven hebben, dan ligt er ons weinig aan gelegen, te weten, waar zij haren oorsprong genomen heeft, omdat alsdan geen onderscheid in de behandeling meer plaats vindt, en, bij voorhandene ettering, van geen geneesmiddel, *in de meeste gevallen*, veel baats kan verwacht worden, tenzij door afzetting van het lijdend deel.

Ik geloof, dat het boven door mij opgehangen tafereel van de meeste gevallen, waarin deze ziekte voorkomt, juist zal bevonden worden, maar heb ook reeds aangemerkt, dat de ontsteking het gewrichtsvlies,

vlies, in verschillende graden van hevigheid, kan aantasten; ja soms ontdekken wij, dat derzelver verschijnselen meer dringend en derzelver verloop sneller is, dan dezelve is beschreven geworden, doordien dezelve meer den *acuten*, dan den *chronischen* vorm der ontsteking aanneemt. — Onder deze omstandigheden vormt zich het gezwel oogenblikkelijk, na of terstond gedurende de eerste pijnlijke gewaarwordingen, en de huid wordt rood; de pijn is zelfs heviger, en neemt, bij bewegingen van het deel, dusdanig toe, dat de lijder het aangedane deel gestadig in dezelfde rigting, en wel half gebogen en half uitgestrekt, moet houden (*).

Behalve deze ziekteverschijnselen, is eene meer of minder *symptomatische* koorts, van een ontstekingsachtig karakter, voorhanden. Zoekt men deze ziekte niet te keer te gaan, dan neemt dezelve, binnen weinige dagen, eenen *chronischen* vorm aan, of zij bedaart, door eene doelmatige geneeswijze, geheel en al. Intusschen kunnen wij hier niet nalaten aan te merken, dat de grenzen zoowel van de
chro-

(*) Wij behoeven ons niet te verwonderen, dat de gewrichtsvliezen, in zulke gevallen, zoo buitengemeen gevoelig worden, naardien het eene algemeen erkende daadzaak is, dat weeffels, die, in den regelmatigten toestand, weinige of geene gevoeligheid bezitten, deze hoedanigheid, in eenen buitengewoon hoogen graad, erlangen, wanneer zij ontstoken worden, b. v. het *periosteum*, omtrent welks gevoeligheid HALLER en W. HUNTER, onder anderen, wijdloopige proeven in het werk stelden.

chronische, als van de *acute* ontsteking niet naauwkeurig kunnen afgebakend worden. Immers worden beide uitersten, door deze benaming, naauwkeurig genoeg aangewezen; evenwel bestaan er talrijke tusschengraden van ontsteking, waarbij men moeilijk kan bepalen, of dezelve het kenmerk van een *acuut* of *chronisch* karakter dragen. Trouwens, bij deze en meer andere gelegenheden, moet de ziektekundige zich tevreden houden, wanneer hij het hoofdverschil der voorkomende ziekelijke werkzaamheid, en de verschijnselen, die daardoor voortgebracht worden, zoo naauwkeurig kan bepalen, dat anderen daardoor in staat gesteld worden, met behulp van eene zekere mate van eigene waarneming, de fijnere schakeringen, in het karakter der ziekte, te kunnen onderscheiden, die door woorden niet beschreven kunnen worden, en welker kennis nogtans, in de genees- en heilkundige praktijk, van groot belang is.

DERDE AFDEELING.

Over de geneeswijze van deze ziekte.

In die gevallen, waarin de ontsteking van het gewrichtsvlies, door een te langdurig of niet behoort gebruik van kwikmiddelen ontstaan is, zal men de *sarsaparilla*, met gewenscht gevolg, kunnen doen

doen gebruiken, offchoon dezelve hier die bijzondere krachten niet ten toon spreidt, die zij tegen andere, uit dezelfde bron voortkomende, gebreken bezit.

Wanneer de ontsteking met *rheumatismus* verbonden is, dan kan men *opium*, met zweetdrijvende middelen, bereidingen van het *colchicum autumnale*, en meer dergelijke middelen aanwenden, die rheumatieke bezwaren, in andere deelen kunnen uit den weg ruimen. Maar wat, daarentegen, zulke gevallen aanbelangt, waarin meerdere gewrichten te gelijker tijd aangedaan zijn, geloof ik te hebben waargenomen, dat eenige *kwikbereidingen*, in matige giften toegediend, aan de verwachting hebben beantwoord (*).

Inzonderheid echter zal ik over de *plaatselijke geneeswijze* der ziekte, mijne bemerkingen hier mede-

(*) De Schrijver onthoudt zich hier van een breedvoeriger betoog der geneeswijze van den eenen of anderen algemeen lijdenden toestand, als zulke ontstekingen van de gewrichtsvliezen soms ten gronde ligt, eensdeels, omdat zulks hem te ver van zijn doel afleiden zou, maar anderdeels ook, omdat hij de plaatselijke behandeling van deze ziekte breedvoeriger wilde betogen. Offchoon nu echter ook de laatste inzonderheid eenen gewigtigen invloed op de genezing der ziekte heeft, mag men nogtans de eerste daarom geenszins over het hoofd zien en veronachtzamen. Het moet aan het eigen oordeel van ieder worden overgelaten, op welk eene wijze de lichaamsgesteldheid, zij moge *rheumatisch*, *scrophuleus* of hoedanig ook wezen, voordeelig te werken.

dedeelen; want men houde wel in het oog, dat zelfs in zulke gevallen, waarin de ziekte klaarblijkelijk van een uit de lichaamsgesteldheid voortkomend gebrek afhankelijk is, plaatselijke middelen, over het geheel, van grooter gewigt zijn, dan alle andere.

Bij den *acuten* vorm der ontsteking moet men, in de nabijheid van het lijdend deel, bloedzuigers plaatsen; en men kan, bijaldien de *symptomatische* koorts eenigermate hevig zijn mogt, eene aderlating op den arm bewerkstelligen. Deze bloedontlastingen kunnen alsdan naar omstandigheden herhaald of achterwege gelaten worden (*).

Men

(*) De door den schrijver hier opgegevene geneeswijze is, buiten kijf, zeer doelmatig, en alle latere Schrijvers, welke over de *rheumatische* witte zweelling, die vaak slechts zulk eene ontsteking van het gewrichtsvlies geweest is, geschreven hebben, stemmen met hem daarin overeen. Eene *streng* de ontsteking keerende behandeling, de grootste rust van het lijdend deel, bij herhaling bewerkstelligde *plaatselijke en algemeene bloedontlastingen*, een geschikte leefregel, enz. kunnen niet genoeg aanbevolen worden, naardien hiervan niet alleen de snelle en gelukkige genezing der ontsteking afhangt, maar ook de overgang in eenen *chronisch*-ontstekingachtigen toestand en de neiging tot wederinstortingen het best verhinderd worden. Een groot voordeel van sterke, plaatselijke bloedontlastingen, waarop B. CROWTHER, *Pract. Observ. on white Swelling*. London, 1808. pag. 71. oplettend maakt, bestaat nog daarin, dat wij, na derzelver bewerkstelling, door daarop volgende ontstekingstoevallen, in de

Men moet ook op den toestand van den onderbuik zijne oplettendheid vestigen, en ontlastingwekkende zouten met zweetdrijvende middelen verbinden. Is de zwelling spoedig zoo hoog geklommen, dat de weeke deelen aanmerkelijk daardoor gespannen worden, dan zal men de pijn het best door warme stovingen en pappen doen bedaren; anders echter schijnen koude, de uitwaseming bevorderende omslagen de meeste verligting aan te brengen (*). Door deze geneeswijze wordt de *acute* ontsteking gewoonlijk spoedig uit de weg geruimd.

De *chronische* ontsteking, daarentegen, wordt langzamer verwijderd. Men lette inzonderheid daarop, dat het gewricht zich in volkomene rust bevindende,

de onderhouding van eene kunstmatige ettering, niet gestoord worden.

(*) Over de voordeelen der, inzonderheid van de Franschen aanbevolene, warme stovingen, enz., Zie JAMES RUSSEL, *Ueber die Krankh. des Kniegelenks*; uit het Engelsch, door Dr. GOLDHAGEN. Halle, 1817. p. 87 enz., en over de waardij der koude omslagen, B. CROWTHER, l. c. pag. 95. De laatste moeten nogtans niet te lang vervolgd worden, opdat dezelve de huidwerkzaamheid niet onderdrukken. In het algemeen mogt de raad van SAMUEL COOPER, *Treatise on the diseases of the joints*; London, bij ontstekingen der gewrichten het best zijn, namelijk, „bij de beziging van koude omslagen of pappen rigte men zich steeds naar het gevoel van den lijder;” want wanneer de pijn door dit of geen middel wezenlijk bedaald is, kan derzelver aanwending zeldzaam schadelijk wezen.

de , onttrekke vervolgens aan het deel , door bloedzuigers of kopglazen , eene genoegzame hoeveelheid bloeds , waaromtrent ik geloof waargenomen te hebben , dat de laatste de voorkeur verdienen , omdat daardoor eene *plotselijke* bloedontlasting bewerkstelligd wordt , die mij weldadiger , dan een allengs door bloedzuigers bewerkstelligd bloedverlies scheen te wezen (*). Overigens zullen gewoonlijk twee tot drie bloedontlastingen noodig zijn ; ja , zij zullen zelfs nog wel moeten herhaald worden , terwijl men , in den tusschentijd , koude omslagen op het lijdend deel leggen kan. Is nu de hevigheid der ontsteking op die wijze verminderd geworden , dan legge men een Spaansche-vliegenpleister , en kan men zelfs (zoo het noodig is) meerdere , na elkander , met

(*) In *Engeland* wordt , zoo als ieder weet , veel sterker met kopglazen gewerkt , dan gewoonlijk bij ons (in *Duitschland*) , omdat de kopwerktuigen aldaar beter zijn ingerigt (†). Maar in dit geval is zulks ook een buitengewoon krachtig en doortastend geneesmiddel , b. v. bij *peritonitis* , enz. Voor derzelver aanwending , bij ontstekingachtige ziekten der gewrichten , pleit LATTI, in zijn *System of Surgery*. Vol. I. Cap. 6. Hij wil , dat men 10—12 oncen bloeds , op éénen keer , ontlaste , en , zoo men bloedzuigers gebruikt , 14 tot 16 plaatse. (De laatste schijnen dan meer geschikt , wanneer tevens de huid min of meer ontstoken is). LÉVEILLÉ , *Nouvelle Doctrine Chirurgicale* , Tom. II. p. 608 , pleit voor de kopglazen , en zegt : „ *D'accord avec Bell je suis certain que les sangsues ne produisent pas un avantage si décidé que les ventuoses scarifiées.*”

(†) In ons vaderland wordt deze wijze van bloedontlasting schier nooit bewerkstelligd.

met meer gewenschte uitwerking leggen, dan eene zoodanige, die door *ceratum sabinae* (*) langer trekt. De Spaansche-vliegenpleisters moeten van eene aanmerkelijke grootte zijn; en, ligt het gebrek diep, dan legge men dezelve, zoo dicht maar mogelijk is, aan het lijdend deel. Soms echter is het raadzaamer, de Spaansche-vliegenpleister, op eenigen afstand van het zieke deel, te leggen; wanneer b. v. het gewrichtsvlies van de heup ontstoken is, dan kan men dezelve in de liesstreek of op de billen leggen. Maar heeft de ziekte in het handgewricht hare zitplaats, dan legge men dezelve op het onderste gedeelte van den opperarm.

Bij deze geneeswijze bedaart gewoonlijk de pijn, terwijl de zwelling, in zoo ver dezelve door eenig in de gewrichtsholte opgehoopt vocht ontstaat, na weinige dagen, aanmerkelijk zal verminderen; ja zelfs, wanneer dezelve vast en een gevolg van eene uitstorting van strembare *lympha* is, geheel verdwijnen, ten ware de *lympha* reeds eene *organische* gesteldheid verkregen had.

Spaansche-vliegenpleisters zijn hier, ter wegruiming van het gezwel, van oneindig meer nut, dan elk

(*) CROWTHER, l. c. p. 109, heeft het volgende voorschrift van het *ceratum sabinae* aanbevolen en in *Engeland* meer algemeen in gebruik gebragt:

R ϕ . *Sabinae recentis contusae* ℥ ii

Cerae flavae ℥ i

Adip. suillae ℥ iv

Adipe et cera liquefactis in eoque sabinam et cola.

elk ander middel; maar dezelve moeten nooit zonder voorafgaande bloedontlastingen gebezigd worden. Waar intusfchen de ontsteking gering is, en het uitgestorte vocht geene vaste zelfstandigheid bevat, kan hieromtrent eene uitzondering worden gemaakt.

Zoodra de ontsteking grootendeels is weggeruimd geworden, zal eene matige beweging van het gewricht eene zeer gewenschte uitwerking hebben. De huidprikkelende smeersels kunnen, 2 tot 3 maal 's daags, ingewreven worden, offchoon zij, volgens de *pharmacopoea*, tot dit en de overige oogmerken niet sterk genoeg zijn. Her *linimentum saponis*, of het *linimentum camphorae compositum* kan door een bijvoegfel van *liquor ammoniac* en *Tinctura lyttæ* versterkt worden, en even zoo kan, door *oleum therebinthinæ*, de werkzaamheid van het *linimentum ammoniac* verhoogd worden.

Meer prikkelend, dan de gewoonlijk gebezigde inwrijvingen, is de volgende, welke zelfs, in een groot aantal van gevallen, veel voordeelig op de ziekte fcheen te werken:

R ϕ . *Olei. olivarum*, *Unc. unam et sem.*

Acidi. sulphurici, *Unc. sem.*

M. *fiat linimentum.*

In die evenredigheid van beide bestanddeelen tot elkander, kan men dit middel bij zulke lieden aanwenden, die, ter genezing hunner ziekten, gewoonlijk in de hospitalen zich vervoegeu; maar voor de hoogere ftanden, waarbij de opperhuid gewoonlijk veel teederder is, moet men bij het voorgeschrevene meer boomolie voegen. De werking
be-

bestaat daarin, dat een zekere graad van ontsteking in de huid veroorzaakt wordt; want de opperhuid verkrijgt eene bruine kleur, en scheidt zich, in dikke breede schubben, af. Waarschijnlijk wordt hier de ontsteking der inwendige deelen, naar hetzelfde beginsel, als door eene blaartrekkende pleister, uit den weg geruimd. Zoo ook is eene inwrijving, bestaande uit een *drachme tartris potassae sibiata* en eene once *unguentum cetacci*, die eenen pokachtigen uitslag op de huid voortbrengt, en, gelijk andere uitslagen van dien aard, deszelfs bijzonder verloop heeft, gedurende een zeker tijdperk, door afleiding der ontsteking van andere deelen, van weldadige uitwerking.

Overigens schijnen andere middelen hier van weinig gunstig gevolg te zijn. Pleisters uit *gummi ammoniacum* en dergelijke zijn, in dit tijdperk der ziekte, van weinig belang; later kunnen dezelve mischien eenig nut hebben, doordien zij het gewricht voor den invloed der uitwendige lucht bewaren en aldus wederinstortingen voorkomen en te keer gaan (*).

Fontenellen en *setons* hebben hier slechts dan eene gun-

(*) Te dien behoeve kunnen ook vast aangelegde banden van flanel en andere omslagen of doeken, maar inzonderheid wasdoek, aanbevolen worden; de aanwending van welk laatste, onder anderen, RICHERAND, *Nos. chirurgic. Par.* 1815. Tom. III. p. 245, in sommige met den naam van „*tumeurs blanches, engorgements chroniques*” bestempelde toestanden zeer aanprijst.

stige uitwerking, wanneer men vooronderstellen kan, dat eene *secundaire* ziekte, in den vorm van eene verzwering der kraakbeenderen, een begin genomen hebbe (*).

De opgezwollenheid en stijfheid, welke, na verwijderde ontsteking, overblijven, kunnen door het vrij gebruik der ledematen en door wrijvingen verdreven worden. Men kan kwikzalf, met een bijvoegsel van kamfer op het gewricht inwrijven, of met de hand inwrijving met stijffel of eenig ander fijn poeder bewerkstelligen. Maar bij al zoodanige inwrijvingen moet men voorzigtig te werk gaan, omdat dezelve, niet met de noodige omzigtigheid en

(*) Offchoon wij ook, in de meeste gevallen, met de op bovengenoemde wijze gebezigde Spaansche-vliegenpleisters kunnen volstaan, en er eene goede uitwerking van kunnen te gemoet zien, zoude nogtans, in hardnekigere gevallen van deze ontsteking van het gewrichtsvlies, het gebruik der *moxa* en dat van het gloeiend ijzer zeer veel dienst bewijzen. Zoo, ten minste, leerde mij de ondervinding; ook hebben fontenellen, in de nabijheid van het lijdend gewricht, bij klierachtige en rheumatieke gestellen, al ware het dan ook slechts door beveiliging voor wederinstortingen of overgangen der ontsteking op andere deelen, aan mijne wenschen beantwoord. De Schrijver hield voorheen de met een bijtend middel aangelegde fontenellen voor verkiesfelijker bij plaatsvindende verzwering der kraakbeenderen; maar, ingevolge eene kortelings ontvangene, schriftelijke mededeeling, heeft hij derzelver nut, ook bij andere ziekten der gewrichten, erkend of bewezen gezien.

en te ruim bewerkstelligd zijnde, soms de ontsteking doen terugkeeren. Heeft men daarvan slechts de minste aanwijzing, dan moet men dezelve staken, bloedontlastingen in het deel bewerkstelligen; en eerst na eenigen tijd kan men weder tot de inwrijvingen overgaan.

Intusschen hebben wij soms van dezelve de beste uitkomst te verwachten, hoewel slechts dan, wanneer zij, in eenen hoogen graad, (bij voorb. 2—3 keeren dagelijks) worden aangewend, en eenen langen tijd voortgezet worden. Daar echter dezelve, op die wijze gebezigd, in de deelen, waarin nog eene voorbeschikt- of vatbaarheid tot ontsteking verborgen is, ligtelijk eene wederinfloring konden te weeg brengen, behooren zij klaarblijkelijk tot die middelen, die slechts onder zekere omstandigheden moeten gebruikt worden (*). Het is hierin gelegen, dat inwrijvingen eene betere uitwerking hebben, bij zoodanige stijfheid der gewrichten, die uit eene verkorting der spieren of pezen van een deel ontstaat, en waarbij deze met elkander en met de omgevende deelen vergroeid zijn, dan in die gevallen, waarin dezelve een gevolg van eene ziekte der gewrichten zelve is.

Ik heb soms, bij stijve gewrichten, de werking van een druiptbad met heet water beproefd, zoo als LE DRAN hetzelfde aanbeveelt, en zoo als hetzelfde
in

(*) Ook CALLISEN, *Systema Chirurgiae hodiernis*, II P., beveelt niet minder een voorzigtig gebruik der inwrijvingen aan.

in sommige badplaatsen bewerkstelligd wordt. Een waterkolom , van eene hoogte van meerdere voeten nedervallende , brengt eene aanmerkelijke wrijving te weeg , en ontvelt zelfs de oppervlakte , waarbij dan tevens hitte en vochtigheid verflappend werken (*). Zulk eene handelwijze is zeker van groote werking , maar op deze en alle andere wijzen van wrijving zijn de boven bijgebragte aanmerkingen toepasselijk te maken (†).

VIERDE AFDEELING.

Gevalen van ontsteking van het gewrichtsyliës.

De onmiddellijk volgende ziekteverhalen kunnen daar-

(*) Bij de aanwending van het druipbad in badplaatsen behoort ook de kracht van het delfstoffelijk water in aanmerking te worden genomen; b. v. dat van *Wiesbaden* , *Nenndorf* , *Eilzen* , enz. , zoo als , over het algemeen , in die gevallen de algemeene baden niet minder oplettendheid verdienen.

(†) In die gevallen , waarin wrijvingen aangewezen zijn , kunnen ook mischien welligt de van LIEUTAUD aanbevolene *dierlijke baden* , dampbaden , wijders de electriciteit en het *Galvanismus* , met nut worden bewerkstelligd. Slechts moeten de laatste , maanden lang , onafgebroken en met dezelfde voorzigtigheid , worden aangewend. RICHERAND , l. c. , Tom. 3 , pag. 244 , zag , in enkele gevallen , daarna stekende pijnen en opzwellings ten voorschijn komen.

daartoe strekken, om eenige der reeds medegedeelde waarnemingen over de ontsteking van het gewrichtsvlies nader op te helderen, en eenige omstandigheden kennelijk te maken, welke in de praktijk voorkomen, maar in een algemeen tafereel der ziekte niet wel kunnen worden opgenomen. Immers, wien het niet te veel moeite is, deze gevallen onderling, en met die te vergelijken, die ik nog nader mededeelen zal, die zal, zoo ik mij niet bedrieg, overtuigd worden, dat niet alleen de onderscheiding der verschillende ziekten van de gewrichten voor hem, die zich met de ziektekundige ontleedkunde bezig houdt, van belang is, maar ook elke van die ziekten, afzonderlijk, eenen eigendommelijken verloop heeft en hare bijzondere verschijnselen voortbrengt, waardoor wij haar, bij levendige voorwerpen, van elkander kunnen onderscheiden, en, dat zij de aanwending van verschillende, tot hare genezing noodige, middelen aanwijst.

DERDE WAARNEMING.

JOHN ADAMS, 47 jaren oud, kreeg den 21sten Augustus 1811 pijn in de linkerknie, en weinige uren daarna opzwellling van het gewricht, en eenen daarmede verbonden, zachten aanval van koorts. Hij werd den 28sten Augustus in het *St. George*-hospitaal opgenomen. Het gewricht was zeer pijnlijk, gevoelig en zeer opgezwollen. De opzwellling had niet den vorm van gewrichtseinden der

beenderen, maar vlak, aan het voorste en onderste gedeelte van de opperdij, beneden het onderste gedeelte der uitstrekkende spieren, het meest uit. De golving van het vocht, binnen het gewrichtsvlies, kon men duidelijk gevoelen.

Er werd aan de knie, door kopglazen, eene bloedontlasting van acht oncen bewerkstelligd, waarna eene schier oogenblikkelijke vermindering van pijn, gevoeligheid en opzwellling volgde, en op den 30sten Augustus werd eene Spaansche-vliegenpleister gelegd. Den 9den en 18den September, als ook den 4den October, herhaalde men het koppen, en legde, twee keeren, op nieuw twee Spaansche-vliegenpleisters. Den 10den October was het gewricht vrij van pijn en gevoeligheid, maar nog stijf en eenigzins gezwollen; men kon intusschen geen vocht daarin waarnemen. Het gezwel scheen alleen van eene vaste zelfstandigheid ontstaan te zijn. Den zieke werd aangezegd, dagelijks twee keeren van eene prikkelende inwrijving gebruik te maken. Den 18den October was nog geen ontstekingsachtige toestand voorhanden. De opzwellling en stijfheid van het gewricht waren verminderd. Er werden nu, 'smorgens en 's avonds, inwrijvingen met meel van stijfel, met de hand, aangewend; maar tevens ook, na weinige dagen, telkens des morgens, een half uur lang, een straal van heet water, van eene hoogte van meerdere voeten, op het gewricht uitgestort.

In de helft van November vond men het gewricht schier even zoo bewegelijk en klein, als het vóór de ontsteking geweest was; en de lijder werd nu uit het hospitaal gezonden.

VIERDE WAARNEMING.

ROBERT STUART, 18 jaren oud, klaagde den 26sten Januarij 1814, in het *St. George*-hospitaal gebragt zijnde, over eene omtrent zeven weken te voren, zonder eene hem bekende aanleiding, ontstane pijn en opzwellling in de regterknie; de eerste was hevig en van eenige koortsligheid vergezeld geweest. Omtrent 14 dagen vóór zijne komst in het hospitaal waren de pijn en de opzwellling verminderd, en de onderdij bewegelijker geworden, door het bezigen van kopglazen op het gewricht. De kopglazen waren, één dag vóór zijne aankomst in het hospitaal herhaald geworden, en daardoor waren de bezwaren aanmerkelijk verminderd. Bij zijne komst, vond men echter de knie nog zeer opgezwollen. De opzwellling strekte zich aan het voorste en onderste gedeelte van de opperdij, onder de uitstrekkende spieren, uit, en scheen inzonderheid van eene vaste zelfstandigheid, die zich in het gewricht geplaatst had, haren oorsprong te nemen, naardien men naauwelijks een vocht waarnemen kon. Hierbij waren de pijn en gevoeligheid zeer gering. Het gewricht liet eene beperkte beweging van het deel toe, en de zieke verzekerde, dat het minder stijf was, dan het nog vóór korten tijd geweest was. Den 27sten Januarij onttrok men door kopglazen aan de knie 8 oncen bloed, en legde daarna op dezelve eene Spaansche-vliegenpleister, welker won-

de, onder vermindering der opzwellings, den 5den Februarij genezen was. De vaste zelfstandigheid, die zich hier geplaatst had, was grootendeels opgeslorpt, zoodat men den vorm van de gewrichtseinden der beenderen herkennen kon. De Spaansche-vliegenpleister werd herhaald, en den 18den Februarij was het gewricht schier niet dikker, dan in den natuurlijken toestand, maar steeds nog een weinig stijf. Dit bezwaar verdween echter mede, door inwrijvingen met kwikzalf en kamfer, en den 23sten Februarij werd de lijder genezen uit het hospitaal weggezonden.

VIJFDE WAARNEMING.

JOHN HANNAM, een sterk man, van middelbare jaren, werd onder de behandeling van den Heer KEATE, den 22sten Mei 1811, in het *St. George*-hospitaal opgenomen.

Hij verhaalde, dat hij, voor zes jaren, de rechterknie verstuikt had, waarna dezelve, binnen weinige uren, opgezwollen en pijnlijk geworden was. In den loop van de volgende maand hadden de pijn en de opzwellings afgenomen, zoodat hij tot zijnen dienst, in een regiment van de lijfwacht, had kunnen terugkeeren. Maar van dien tijd af had hij (om zijne uitdrukkingen te bezigen) eene zwakte in het gewricht bespeurd, en de pijn en de zwelling waren teruggekeerd, zoodra hij dit lid maar iets meer dan gewoonlijk had ingespannen. Ander-half

half jaar vóór zijne komst in het hospitaal, had hij aan eene koorts geleden, en van dien tijd was de knie meer opgezwollen en pijnlijk geworden. In dien toestand was dezelve bij aanhoudendheid pijnlijk gebleven, bij afwisseling, nu eens beter, dan weder erger geworden, zoodat hij, als onbekwaam tot den dienst, van zijn regiment ontslagen werd.

Bij zijne aankomst in het hospitaal was de knie ten deele door vochten, in de gewrichtsholte, ten deele door verdikking der weeke deelen opgezwollen. De opzwellling bepaalde zich min of meer van het voorste gedeelte van de opperdij, en stak, aan iedere zijde van den band der knieschijf, uit. Het gewricht was stijf, liet nogtans eene onvolmaakte buiging en uitstrekking toe. De zieke klaagde over eenige pijn, wanneer het gewricht rustte; maar dezelve werd heviger, bij de minste poging om hetzelfde te gebruiken. In de liesstreek bemerkte men eene opgezwollene *lymphatieke* klier.

Terwijl de zieke zich in het hospitaal bevond, werden bij herhaling kopglazen, Spaansche-vliegenpleisters en prikkelende smeersels in de knie ingewreven, zoodat hij tegen het laatst van September kon weggezonden worden. Hij bevond zich toen wel beter, dan bij zijne komst; maar bij ongewone inspanningen gevoelde hij nog immer pijn, en het gewricht was gezwollen en stijf, alhoewel in eenen geringeren graad, dan te voren. De opzwellling scheen nu alleenlijk van eene vaste zelfstandigheid afhankelijk te wezen, naardien men geen spoor van vochten in de gewrichtsholte meer ontdekken kon.

Ik werd in de gelegenheid gesteld den lijder, vijftien maanden daarna, te kunnen zien. De toestand van zijne knie was weinig veranderd. Hij verhaalde mij, dat de ontsteking dadelijk terugkeerde en de zwelling toenam, zoodra hij meer dan gewoonlijk zich bewoog of aan koude blootstelde; maar dat deze verschijnselen telkens wederom bedaarden, zoodra hij alsdan zijne rust kon houden.

Deze drie laatste gevallen zullen immers toereikende zijn, om de gewone verschijnselen en het beloop op te helderen, welke de ziekte gewoonlijk pleegt te nemen; terwijl de andere ziekteverhalen zekere omstandigheden zullen betoogen, die, alhoewel zeldzaam, nogtans nu en dan voorkomen, en welker kennis voor den heilkundigen zeer gewigtig is.

ZESDE WAARNEMING.

Een jongen van 13 jaren, werd in Julij 1817 door eene ontsteking van het gewrichtsvlies der knie, die met de gewone verschijnselen verbonden was, aangetast. Er werden bloedzuigers en kopglazen op de knie gezet en koude omslagen gebezigd, waardoor de hevigheid der ontsteking bedaarde. In het begin van de maand October bezigde men eene blaartrekkende pleister, en op het laatst van de maand bevond zich het ziekelijke deel in den volgende toestand: hetzelfde was dikker dan de andere ;

re deelen; de zwelling had den vorm der gewrichts-einden der beenderen, en scheen een gevolg van den verdikten toestand van het gewrichtsvlies te wezen. Het gewricht liet slechts eene beperkte beweging toe, die pijn veroorzaakte, zoodra dezelve eenen zekeren graad te boven ging. Er werden nu prikkelende sineersels gebezigd.

Trouwens de ziekte bleef volmaakt dezelfde tot in het midden van November, als wanneer plotseling de opzwellling verminderde en schier geheel verdween. Maar denzelfden dag klaagde de lijder over hevige, pijnlijke schoten in het hoofd, die zich over de slapen naar het voorhoofd toe, tot over de wenkbrauwen uitstrekten. Deze pijn verdween echter in weinige uren, alleenlijk eene ligte pijnlijke gewaarwording teruglatende, die, na weinige dagen, nogtans periodiek, in den vorm van nachtelijke aanvallen terugkeerende, zeer hevig werd, maar ook slechts weinige oogenblikken duurde. Er werden zoowel aan het hoofd, als aan de dij, bloedzuigers gezet en Spaansche-vliegenpleisters gebezigd, in verbinding met ontlastingwekkende middelen. Binnen acht dagen hield, wel is waar, de pijn op, maar er ontstond eene groote slaperigheid, waarna scheelzien, en schier het volkomen verlies van het gezigt en der spraak volgde, en waaronder, nadat die toestand nog eene week geduurd had, de lijder bezweek.

De lijkopening werd niet toegestaan.

ZEVENDE WAARNEMING.

JAMES BURTON, 40 jaren oud, leed aan eene ziekte van de linkerknie, welke hij, bij deszelfs komst in het *St. George*-hospitaal, op den 2den Junij 1813, op de volgende wijze beschreef: Voor twee jaren had hij in het gewricht pijn gevoeld met opzwellings gepaard, welke toevallen, wel is waar, in eenen geringen graad, maar nogtans naderhand heviger waren geworden. Bij guur of vochtig weder hadden deze verschijnselen toegenomen, en sedert 9 maanden kon hij het gewricht niet genoeg gebruiken, om zijne gewone bezigheden te verrigten. Fontennellen en blaartrekkende pleisters hadden, zoo als hij geloofde, voor eenigen tijd verligting aangebragt.

Bij deszelfs komst in het hospitaal, bevond men de knie ten gevolge van een, in de holte van het gewrichtsvlies opgehoopt vocht, gezwollen; men kon duidelijk onder de knieschijf vochtgolving gevoelen, zoodra men op iedere zijde van het gewricht de hand plaatste. De weeke deelen waren een weinig, maar niet veel, verdikt; hij gevoelde weinig pijn, behalve bij bewegingen; nogtans was hij niet in staat de dij over den regten hoek te buigen, maar wel volkomen uitstrekken. Intusschen scheen de zwelling, doordien de spieren van de dij vermaagerd waren, grooter te zijn, dan dezelve inderdaad was.

Er werden kopglazen op de knie gezet; vervolgens

gens bezigde men verscheidene blaartrekkende pleisters na elkander, waarbij de lijder iederen avond vijf greinen van de *masfa pillularum hydrargyri submuriatis* innam (*). Den 2den Augustus werd nogmaals eene blaartrekkende pleister aangewend, en, om dezelve open te houden, met het *cerato sabinae* verbonden. Drie weken later klaagde de zieke over pijn en een gevoel van opgewektheid, dat zich langs de geheele dij uitstreckte. Deze verschijnselen dacht men aan de blaartrekkende pleisters te moeten toeschrijven, waarom dezelve dadelijk werden weggelaten, nadat men de oppervlakte der wond had laten genezen. Den 20sten September verliet hij het hospitaal, naardien alle vorige verschijnselen, met uitzondering van eene geringe stijfheid van het gewricht, verdwenen waren.

Toen

(*) Het voorschrift voor deze *masfa pillularum* is :

R_o. *Hydrargyri purif.* Drachm. duas.
Confect. rosarum. Drachm. tres.
Pulv. rad. liquirit. Drachm. unam.
 M. F. *masfa*.

De Engelschen, en zelfs hunne grootste heilkundigen, maken veel gebruik van die *masfa*. Zoo beveelt dezelve, onder anderen, ABERNETHY in deszelfs „*Pseudosyphilis*” aan. Het kwik is hier een *oxydul*, maar niet zoo innig gebonden, als in het *unguentum mercuriale*, want zoodra die *masfa* eenigen tijd staat, scheidt zich steeds eene naar evenredigheid groote hoeveelheid *merc. vivns* af, en daar de *confect. rosar.* zoo ligt in gisting overgaat, zoo blijft de *masfa pillul. hydrargyri* wel steeds eene hoogst onzekere bereiding.

Toen ik, in het begin van Julij, in de gelegenheid was, denzelfden lijder nog eens te kunnen zien, waren beide knien, door een vocht, uitgezet. De regterschouder was, alhoewel in eenen geringen graad, gezwollen, en in het gewrichtsvlies, dat de schede voor de pezen aan het achterste gedeelte van ieder handgewricht vormt, had zich een vocht opgehoopt. De regterknie was meer dan de linker opgezwollen, en bij het onderzoek van de eerste, werd aan de vingers het gevoel medegedeeld, alsof eene menigte van kleine losse deeltjes, van weeke zelfstandigheid, in de gewrichtsholte lagen, die echter naauwelijks konden gevoeld worden. De gewrichten waren zeer bewegelijk, en niet zeer pijnlijk. De zieke verhaalde, dat al die zwellingen, omtrent drie maanden na deszelfs vertrek uit het hospitaal, met eene ligte pijn waren ontstaan, en wederom sedert dien tijd allengs hadden toegenomen.

Ik vermoede, dat de losse zelfstandigheden, die men in de knie van den lijder gevoelde, gestremde *lymph*a-deeltjes waren, die zich uit de inwendige oppervlakte van het gewrichtsvlies uitgestort, en naderhand afgescheiden hadden, maar, voor het overige, naar die zweemden, die zich somtijds in de holte van eene ontstokene slijmbeurs vormen, en die ik nog nader zal beschrijven. Het verder beloop van de ziekte kon ik niet waarnemen, en nooit ben ik in staat geweest, om over het juiste of verkeerde van dit mijn uitgesproken gevoelen, ten opzigte van die zelfstandigheid, door de lijkopening, eenige zekerheid te

er-

erlangen. Intusfchen zoo veel is zeker, dat deze van eenen geheel anderen aard waren, dan die losse kraakbeenderen, welke wij in andere gevallen aantreffen.

ACHTSTE WAARNEMING.

AMY BROOKES, 54 jaren oud, vervoegde zich den 10den Junij 1818 in het *St. George*-hospitaal. Drie jaren te voren was hare regterknie gezwollen en pijnlijk geworden, en beide verschijnselen waren, sedert dien tijd, dan eens heviger, dan weder ligter. Bij hare komst in het hospitaal, was de knie door een, in derzelver holte bevat, vocht zeer opgezwollen. Bewegingen vermeerderden de pijn in het gewricht, nogtans nooit in zulk eenen hoogen graad, dat daardoor de nachtrust van de lijderes gestoord, of dat zij in de verrigtingen van hare gewone bezigheden ware verhinderd geworden. Bij het onderzoek van de knie, kreeg zij in de hand het gevoel, als of zich eene losse zelfstandigheid in het gewricht gevormd had; men kon een knappen waarnemen, zoodra men de knieschijf van de eene zijde naar de andere schoof.

Terwijl de lijderes zich in het hospitaal bevond, werden twee keeren kopglazen, eens bloedzuigers op de knie gezet en twee Spaansche-vliegenpleisters gelegd. Den 15den Julij werd de zieke genezen weggezonden; de pijn en de opzwellings waren verdwenen, en van de losse zelfstandigheid zoo min als van de *crepitatie* was naauwelijks iets meer te ontdekken.

De-

Deze in het onderhavige geval aangestipte *crepitatie* wordt slechts in weinige gevallen waargenomen, en ik weet niet, waaruit zij derzelver oorsprong neemt (*). Zij verschilt aanmerkelijk van die, die ik daar bemerkt heb, waar men te regt kon veronderstellen, dat de kraakbeenderen zoo verstoord waren, dat de beenderen bloot lagen.

Het volgende geval levert een voorbeeld op van eene ziekte, welke, voor zoo verre mij bekend is, nog door geen en ziekte- of heilkundigen is beschreven geworden. Trouwens het merkwaardigste verschijnsel, dat deze ziekte oplevert, bestaat in eene ontsteking van het gewrichtsvlies, en het is daarom, dat dezelve gewag, met het onderhavige onderwerp in verband staande, hier geenszins als overbodig kan beschouwd worden.

NEGENDE WAARNEMING.

Zeker heer — van 45 jaren, kreeg in het midden van Junij 1817 verschijnselen van eenen druiper, die met eene etterachtige vloeijing uit de pisblaas, van branding en *chordea* vergezeld waren. Den 23sten Junij gevoelde hij eerst eenige pijn in de voeten; den volgenden dag nam die toe, echter in eenen geringen graad, want de lijder kon met dat al vier

En-

(*) Zoude zich zulks niet volgens de, in eene aanmerk. aangehaalde, wijze laten verklaren

Engelsche mijlen te voet afleggen. Ook schenen de oogen min of meer ontstoken te zijn. Den 25sten Junij werd de pijn in de voeten nog heviger; de *conjunctiva* van beide oogen zeer ontstoken, en er had eene sterke afscheiding van etter plaats. Deze verschijnselen namen in hevigheid toe; terwijl de pols in eene minuut 80-90 slagen had. De tong was beslagen, en, in den volgenden nacht, werd de zieke onrustig en gevoelde zich zeer onpasselijk. Beide voeten zwollen op. Het gewrichtsvlies van de enkelgewrichten was ook ontstoken, en het kwam mij voor, dat het geheele lijden der voeten van eene ontsteking in de gewrichtsvliezen van den voorvoet (*tarsus*,) achtervoet (*metatarsus*) en van de teengewrichten afhankelijk ware. De lijder wist zijne pijn met niets anders te vergelijken, dan als of hem de voeten met eene schroef werden zamengeschoefd. Den 27sten Junij werd de linkerknie pijnlijk, en den volgenden dag was het gewrichtsvlies van dit gewricht door *synovia* aanmerkelijk opgezet. Nu kon hij niet meer gaan; hij moest het bed houden, en kon, zonder vreemde hulp, naauwelijks zijne ligging in het minst veranderen. De ontsteking der oogen en van de pisblaas was iets verminderd, maar den 30 Junij nog meer be-
daard; ook was de ettervormige afscheiding veel minder geworden. De pijnen in de gewrichten waren minder hevig en de voeten minder opgezwollen; den volgenden dag was de knie zulks niet minder.

De lijder nam aan beterschap toe, en den 10den Julij had zich de zwelling der voeten nog aanmerkelijker verminderd, en die van de knie schier geheel

verloren. Maar de pols had nog in eene minuut 80—90 slagen en de tong was, als te voren, met een beflag overtrokken. Trouwens, de pijnen in de knie en in de voeten waren, wel is waar, nog niet geheel verdwenen, maar echter minder hevig, dan te voren. De nachten bragt de lijder steeds nog slapeloos door. Den 13den Julij klaagde hij over pijnen in de regterknie en, den volgenden dag, kwamen die in het elleboog- en schoudergewricht te voorschijn. De regterknie zwol door vochten op, die zich in de holte van derzelve gewrichtsvlies afgescheiden hadden; maar niet in dien graad, als de andere knie, hoewel deze zwelling spoedig verminderde. Aan het elleboog- en schoudergewricht was nooit eenige zwelling waar te nemen.

Den 1sten Augustus hadden de pijnen afgenomen. De ontsteking van de oogen en der pisblaas was schier geheel verdwenen, en de etterachtige afscheiding kon naauwelijks nog waargenomen worden.

Den 5den Augustus gevoelde de lijder slechts pijn wanneer hij de ledematen bewoog. De gewrichten, die geleden hadden, waren stijf, maar de lijder kon nogtans met eene kruk rondgaan.

Van dien tijd af ging het allengs beter. De stijfheid der gewrichten verdween zeer langzaam, en de zieke bleef vrij van alle pijnlijke gewaarwording; terwijl hij echter het gebruik van alle overige gewrichten vroeger erlangde, dan dat van het schoudergewricht.

In de volgende maand December 1817, (op welken tijd hij schier, maar nog niet geheel, zijne ledematen kon gebruiken), werd hij voor den tweeden

keer

keer door dezelfde ziekte aangetast. Zij was vergezeld van gelijke verschijnselen als te voren, die in dezelfde orde te voorschijn kwamen, hetzelfde verloop hadden, nogtans met veel geringere hevigheid gepaard. Deze tweede aanval duurde omtrent zes weken, en daarna werd de zieke wederom zeer verminkt.

In Maart 1818 kreeg hij eene oogontsteking, die echter, ten opzichte van derzelver geaardheid, geheel verschilde van die, welke hij, den zomer te voren, gehad had. De ontsteking had derzelver zitplaats in de eigendommelijke vliezen van het oog, en ik ben overtuigd, dat dezelve ras met vergroeiing der *iris* en verlies van het gezicht zoude geeindigd hebben, indien dezelve niet in haren loop, door bij herhaling gebezigde bloedontlastingen en het gebruik van kwik, ware gestuit geworden.

Om een allereenvoudigst tafereel van die ziekte op te hangen, heb ik hier slechts de verschijnselen beschreven, zonder van de gebezigde geneesmiddelen te gewagen. Deze bestonden in bloedzuigers en blaartrekkende pleisters, die men op de knie legde; in smeersels die in het knie- en schoudergewricht gewreven werden, en, in stovingen, bij hevige pijnen. Hiertoe bepaalde zich de uitwendige behandeling. Trouwens, van alle geneesmiddelen, die men hier uitwendig bezigde, schenen, met uitzondering van *vinum colchicum*, geen derzelve eene gunstige uitwerking gehad te hebben. Gedurende het gebruik van dien wijn, bedaarden niet alleen de pijnen en de zwelling der gewrichten, maar zelfs de

ettervormige ontsteking der oogen en van de pisblaas begon te verminderen, ja, over het geheel ben ik zeker, dat mijn lijder, met dit middel, oneindig spoediger is hersteld geworden, dan wel met andere middelen het geval zoude geweest zijn.

Ik ben in de gelegenheid geweest, van nog *vier* andere gevallen waar te nemen, waarin dezelfde reeks van verschijnselen plaats vond.

Zekere heer onderging niet minder dan acht aanvallen van deze ziekte; den eersten kreeg hij vóór deszelfs twintigste jaar, en de overigen in verschillende tijdperken, gedurende de volgende 17 jaren. Bij eenen derzelve, was de ontsteking der pisblaas met eene etterachtige afscheiding het eerste verschijnsel, in weerwil dat de lijder met zekerheid wilde weten, aan geene besmetting zich blootgesteld te hebben. Die ontsteking werd van eene ettervormige oogontsteking, en daarna van eene ontsteking van het gewrichtsvlies gevolgd. Bij drie aanvallen was de etterachtige oogontsteking het eerste verschijnsel, waarna eene ontsteking der pisblaas en eene vloeijing derzelve volgde, waarbij tevens de gewrichtsvliezen aangedaan werden. In de vier andere aanvallen werden deze aanvankelijk ontstoken, en geene ontsteking der beide eerstgenoemde deelen ging vooraf. De ziekte bepaalde zich hier geenszins tot de gewrichtsvliezen, maar ook de slijmbeurzen werden ontstoken. Gedurende eenige aanvallen, werden de onderbuikspieren pijnlijk, gevoelig, en tot krampachtige zamentrekkin-

kingen geneigd. Soms leed hij ook aan moeilijke ademhaling, waarschijnlijk een gevolg van dezelfde aandoening van het middelrif. Onder den *acuten* vorm, duurde de ziekte in die gevallen van 6 weken tot drie maanden; maar gewoonlijk verliep een rond jaar, vóór dat het gebruik der ledematen volmaakt terug keerde. De laatste aanval begon in Julij 1817, en in het begin van Mei 1818 was de lijder nog altoos lam, waarna echter zich eene hevige ontsteking der *sclerotica* en *iris* vertoonde, die intuschen door ruime bloedontlastingen en het gebruik van kwik werd opgeruimd.

Een ander, de heer — gaf het volgende verhaal van zijne bezwaren. In het jaar 1809 had hij aan verschijnselen van eenen druiper geleden en na eenigen tijd was er eene ontsteking der ballen met opzwellings ontstaan. Hierna was eene etterachtige oogontsteking, benevens ontsteking der gewrichtsvliezen gevolgd. In het jaar 1814 had hij hetzelfde geval ondergaan, maar toen was de bal niet gezwollen, en in het jaar 1816, toen hij mijne hulp inriep, leed hij steeds nog, ten gevolge van den laatsten aanval, aan eene *chronische* ontsteking van de gewrichtsvliezen der knieën, die hem van het gebruik zijner onderste ledematen volmaakt beroofden.

In het vierde geval werd de lijder door eene hevige oogontsteking aangedaan; kort daarna door eene ontsteking van de pisblaas, en eindelijk werden de gewrichten aangerand. Ik had geene gelegenheid het beloop van zijne ziekte waar te nemen, en heb ook van de overige omstandigheden niets naders gehoord.

In het vijfde geval leed de zieke aan vernauwingen in de pisbuis. Na verloop van weinige jaren, werd hij, vier keeren, door de zoo even beschrevene ziekte aangetast, en telkens, was de ontsteking der pisbuis het eerste verschijnsel. Deze toestand werd gevolgd van eene eterachtige oogontsteking, en eindelijk van eene ontsteking der gewrichtsvliezen, benevens van zwelling van alle gewrichten. Intusschen schreef hij twee aanvallen van vloeijing uit de pisbuis, aan eenen druiper, en de beide anderen, aan het gebruik der bougies toe (*).

(*) De heer HOLSCHER heeft twee zulke gevallen waargenomen, waarin na voorafgegane bloedontlastingen en blaatrekkende pleisters, *zwavelbaden*, eene gunstige uitwerking hadden. De recensent in het (*Edinb. Medic. Journal*, Jul. 1819, p. 441), „wil dit lijden der gewrichten eerder aan eenen rondtrekkenden *rheumatismus* (*wandering rheumatism*.) die toevallig met eenen druiper samenkomt” toeschrijven. Er ontbreken ons echter nog genoegzame ervaringen daaromtrent.

DE VERT.

TWEE.

TWEEDE HOOFDSTUK.

OVER DE VERZWERING DER GEWRICHTS- VLIEZEN.

Wanneer zich een ettergezwel in een gewricht gevormd heeft (*), dan ontstaat in hetzelfde eene verzwering, die eene opening veroorzaakt, waaruit de etter ontlast wordt. De volgende gevallen zijn de eenige, die zich mij hebben opgedaan, waarin de verzwering der gewrichtsvliezen als eene oorspronkelijke ziekte kon beschouwd worden. Intusfchen bevatten zij het merkwaardigste bewijs, dat ook eene, naar het aanzien niets beduidende ziekte, en wel is waar, van een deel, dat geenszins tot eene levensverrigting bepaald is, zulk eenen hoogen graad van stoornis van het geheele gestel kan te weeg brengen, dat de dood daarna kan volgen. Trouwens hiervan bestaan intusfchen meerdere voorbeelden, en ieder heilkundige, iedere natuurkundige, zal zich talrijke gevallen kunnen in het geheugen roepen, die kunnen flaven, dat zelfs een, slechts op een klein gedeelte van het zenuwstelsel gemaakte, indruk in staat is, om de verrigtingen der geheele bewerktuiging in wanorde te brengen, ja zelfs deze eindelijk geheel te vernieken.

T I E N.

(*) Over dezen ziekte-toestand zal in de bijvoegfelen gesproken worden.

 TIENDE WAARNEMING.

Den 1 Januarij 1808 viel zeker meisje, van negen jaren, onder het spelen, en verdraaide het heupgewricht, waarmede nogtans zoo weinig pijn vergezeld was, dat dit kind denzelfden dag, zoo als gewoonlijk, kon uitgaan. Des avonds ging hetzelfde naar een bal, maar aldaar gekomen zijnde, werd hetzelfde huiverig. Men bracht het naar huis en legde het te bed. Den volgenden morgen was het zeer onpasmelijk, klaagde over pijnen in de dij en de knie, en den dag daarna, klaagde het over pijnen in het heupgewricht en werd daarbij zeer koortfig. Deze verschijnselen duurden voort, er volgden ijlingen, en juist ééne week na dit ongeval, overleed de zieke. Den volgenden dag opende men het lijk en vond men de ingewanden der borst en van den onderbuik volmaakt gezond. Het heupgewricht van de geschondene zijde, bevatte omtrent eene halve once donkeren etter, en het gewrichtvlies was daar, waar hetzelfde den hals van het dijbeen omgeeft, door eene verettering (*) verdorven.

 ELFDE WAARNEMING.

Zeker man, van middelbaren ouderdom, eene kneuzing van één schoudergewricht ondergaan hebbende,

(*) De verettering had de grootte van eenen zestehalf.

de, werd in den winter 1812 in het *St. George's* hospitaal gebragt. Hij klaagde over pijn en gevoeligheid van het schoudergewricht. Trouwens de zwelling was gering, maar het voornaamste lijden bestond in eene koorts, welker karakter met dat van *typhus* strookte, en waaraan hij na weinige dagen overleed. Bij de lijkopening vond men omtrent eene halve once dunnen etter in het schoudergewricht, als ook sporen van algemeene ontsteking in het gewrichtsvlies, en op eene plaats, waar hetzelfde het *collum ossis brachii* omgeeft, in de grootte van een dubbeltje, door verzwering vernield.

DERDE HOOFDSTUK.

OVER ZULKE GEVALLEN, WAARIN HET GEWRICHT-
VLIES EENE ZIEKELIJKE VERANDERING VAN
MAAKSEL ONDERGAAN HEEFT.

EERSTE AFDEELING.

Ziektekundige waarnemingen.

Er bestaan eenige ziekten, welke enkel en alleen in eene ziekelijke werkzaamheid bestaan; maar er bestaan weder andere, waarbij zulk eene werkzaamheid eene ziekelijke verandering van het maakfel na zich sleept.

De ziekten van de laatste klasse zijn, ten opzichte van derzelver geaardheid, in ieder orgaan verschillend. Zoo vinden wij die knoestgezwollen (*tubercula*) die, bij longtering, in de longen gevonden worden, nooit in de borsten; maar daarentegen de kanker, zoo vaak in de borsten zich vormende, nooit in de longen; of dezelve moest zich van de nabijgelegene deelen daarop uitstrekken.

De ziekte, die ik in dit Hoofdstuk zal beschrijven, bestaat in eene ziekelijke verandering van het maakfel, welke in de gewrichtsvliezen plaats vindt,
en,

en, zooveel ik gezien heb, aan deze deelen eigen is. In de weiachtige vliezen, is mij nooit een geval van dien aard voorgekomen, in weerwil deze, ten opzigte van derzelver geaardheid en verrigtingen, met de laatste dusdanig overeenstemmen; ja, zelfs in de gewrichtsvliezen, die de slijmbeurzen en scheeden der pezen vormen, heb ik dezelve nooit waargenomen.

Eenige jaren geleden, vond ik bij het onderzoek van een ziek ellebooggewricht, de kraakbeenige bekleedselen door verettering volkomen ontaard. In het gewricht had zich een ettergezwel gevormd, en van het regelmatig maakfel der weeke deelen bestond geen spoor meer, naardien die in eene ligtbruine sapsachtige massa, omtrent van $\frac{1}{4}$ duim dikte, veranderd was. Maar bij deze uitgebreide ontaarding kon men, door de verschijnselen bij de lijkopening, onmogelijk bepalen, waar de ziekelijke werkzaamheid eerst begonnen was. Intusschen was dit geval overigens van eenige andere, die mij zijn voorgekomen, waarin namelijk de ontaarding der kraakbeenderen met geen lijden der weeke deelen verbonden was, wezenlijk verschillend.

De volgende gevallen, die ik sedert dien tijd heb waargenomen, leveren voorbeelden op van dezelfde ziekte, in derzelver vroegere tijdperken, en bewijzen, dat het lijden in het gewrichtsvlies EENEN AANVANG NEEMT, en de overige deelen slechts *secundair* aangedaan worden.

 TWAALFDE WAARNEMING.

Bij eene zieke knie, die mij door wijlen mijnen vriend HORN, heilkundige aan de *Newcastle-Infirmiry* werd toegezonden, vond ik het volgende: De holte van het zieke gewricht onthield omtrent vier oncen van een ligtgeel vocht, waarin zich stukjes van strembare *lympha* vertoonden. Het gewrichtsvlies had daar deszelfs gezond aanzien geheel verloren, waar hetzelve de losse vouwen vormt, van een been tot het andere voortgaande; en, waar hetzelve zich om de beenderen zelve en de kruisbanden, als over de vetmasa van het gewricht, slaat. Hetzelve was in eene breiachtige *masa* veranderd, had op de meeste plaatsen $\frac{1}{4}$, daarentegen op andere schier $\frac{1}{2}$ duim dikte, en eene ligtbruine kleur; hetzelve werd van witte huidachtige strepen doorsneden en was met roode puntjes bezet, die door kleine, met deszelfs eigen bloed opgevulde vaten, gevormd werden. Het gewrichtsvlies, aan den rand der kraakbeenige bekleedselen, had dezelfde verandering van maakfel, nogtans slechts in eenen kleinen omvang, ondergaan. De halfmaansvormige kraakbeenderen waren ongeschonden, maar grootendeels door de breiachtige masa, welke over dezelve uitstak, bedekt. De kraakbeenige bekleedselen der beenderen stonden op eenige plaatsen in verzwering over te gaan.

DER TIENDE WAARNEMING.

MARTHA MANNERS, 26 jaren oud, werd uit hoofde van eene ziekte van de regterknie den 6den Mei 1813 in het hospitaal gebragt. Zij verhaalde, in Junij 1811 voor het eerst bemerkt te hebben, dat het gewricht gezwollen en stijf was geworden; beide verschijnselen hadden sedert dien tijd allengs toegenomen. In Augustus 1812 had zij eene koude gevat, waarna de zwelling ras had toegenomen, zonder dat die met hevige pijn vergezeld was. Bij hare komst in het hospitaal, vond ik de regterknie in den omvang omtrent 2 duimen dikker dan de linker. De zwelling was elastiek, stak aan het bovenste en onderste gedeelte van het gewricht uit, en had niet den vorm van de gewrichtseinden der beenderen. Het gewricht was bewegelijk, maar het been kon aan de dij niet volkomen gebogen of uitgestrekt worden. Intusschen werden verschillende middelen vruchteloos in het werk gesteld. De stijfheid van het gewricht nam toe. Maar, omtrent het midden van Mei, begon de zieke over hevige pijnen te klagen, en kort daarna kwam een ettergezwel van de zijde van den band der knieschijf te voorschijn, die den 15den Junij geopend werd. De opening met de lancet gemaakt, genas, wel is waar, binnen weinige dagen, maar de hevige pijnen duurden nogtans voort; de gezondheid der lijderes werd zeer aangedaan, waarom dan ook op den 6den Augustus, het beleedigde deel afgezet werd.

Bij

Bij onderzoek van het gewricht, vond ik in deszelfs holte omtrent ééne once dikken etter, en de banden regelmatig; maar daarentegen had het gewrichsvlies even dezelfde verandering, als in het voorenstaande geval, ondergaan, evenwel met dit onderscheid, dat het geheele gedeelte van het vlies, hetwelk zich over de kraakbeenderen slaat, ziekelijk was en dezelfde verschijnselen opleverde, als op de overige punten, slechts in eenen geringeren graad verdikt zijnde. Op sommige plaatsen was eene verzwering begonnen, die echter zoo weinig nog gevorderd was, dat men dezelve, bij een oppervlakkig onderzoek, niet eens zoude hebben waargenomen.

VEERTIENDE WAARNEMING.

SAMUEL LANGFORD, 24 jaren oud, werd den 22sten April 1812 in het hospitaal genomen. Reeds bij zijne aankomst, was de eene knie zoodanig gezwollen, dat dezelve het dubbeld van den, in den gezonden staat gewonen, omvang verkregen had. De zwelling stak aan het voorste en onderste gedeelte van de dij uit, en was zoo week en elastiek, dat men in het eerste oogenblik daarin eene *masse* vochts vermoed zoude hebben. Eene zorgvuldige nasporing, echter, toonde niets van dien aard aan. Het been stond in eene half gebogene rigting, en het gewricht liet slechts eene beperkte beweging toe; slechts zelden, wanneer men zulks beproefde, klaagde de lijder over pijnen. De huid, waarmede het
lij.

lijdende been bekleed was, had eene bleeke kleur, met enkele daarin zich uitbreidende uitgezette aderen, en aan iedere zijde van het gewricht, bemerkte men eene kleine opening, waardoor men eene sonde in eene nogtans kleine pijpzweer kon brengen. De zieke, wiens gezondheid, over het algemeen, echter daarbij niet veel geleden had, gaf voor, dat hij, eerst vóór twee jaren, in de knie eenige pijn waargenomen had, zonder dat die hem van de uitoefening zijner bezigheden had afgehouden. Maar spoedig daarna, was het gewricht begonnen te zwellen, en had, van dien tijd af aan, allengskens in omvang toegenomen. De ettergezwollen waren van tijd tot tijd ontstaan, terwijl dezelve, echter, meerendeels genezen waren. Na een verblijf van twee maanden in het hospitaal, werd het deel afgezet, en bij de opening van het zieke gewricht vond men de banden in eenen volmaakt regelmatig toestand. Het geheele gewrichtsvlies was, uitgezonderd dáár, waar het zich om de kraakbeenderen slaat, in eene papachtige elastieke zelfstandigheid veranderd. De bruine kleur, die hetzelfde had aangenomen, werd van witte huidachtige lijnen doorsneden, op sommige plaatsen was hetzelfde een halve duim dik, op andere weder nog dikker, en dáár, waar hetzelfde digt aan den rand der kraakbeenderen zich om de beenderen slaat, was hetzelfde gedeeltelijk door verzwering aangetast geworden.

De halvemaanvormige kraakbeenderen waren gezond, maar grootendeels in de *masa* der, door het ziekelijke gewrichtsvlies gevormde, zelfstandigheid inge-

gewikkeld. De kraakbeenige bekleedselen van het dijbeen en der knieschijf waren, wel is waar, niet geheel, maar nogtans voor een aanmerkelijk gedeelte, door de verzwering aangetast geworden, die, naar den rand toe, den hoogsten graad bereikt had. Aan het inwendige gedeelte van het hoofd der *tibia* was het kraakbeen slechts weinig beleedigd, naardien de verzwering zich hier alleen tot den rand bepaald had.

Intuschen was het kraakbeen aan het *uitwendige* gedeelte van het beenhoofd in eene groote uitgestrektheid opgeslorpt geworden. De beenderen hadden derzelver natuurlijk maakfel en gewone hardheid, en de gewrichtsholte, waarmede de pijpzweeren in verband stonden, onthield etter.

VIJFTIENDE WAARNEMING.

MICHAEL PERCEL, 16 jaren oud, werd, wegens eene ziekte van de regterknie, den 10den Julij 1811 in het *St. George*-hospitaal gebragt. Volgens deszelfs verhaal, zoude hij, in den zomer van 1807, eenen slag op de inwendige zijde van het gewricht gekregen hebben, waarop de zwelling zoude ontstaan zijn. Deze, gebarsten zijnde, zoude eenig vocht uitgestort hebben. Na verloop van acht dagen zoude de opening genezen, en slechts eene geringe stijfheid van het gewricht teruggebleven zijn, die hem echter in de uitoefening zijner gewone bezigheden, niet gehinderd zoude gehad hebben. Tot December 1810 had hij zich wél bevonden, maar had,

na dien tijd, bespeurd, dat het gewricht dikker geworden, en de zwelling in omvang vermeerderd was. Voor het overige ontwaarde hij niets dan eene stijfheid van het gewricht en eene geringe pijn bij het gaan.

Bij zijne aankomst in het hospitaal, was eene aanmerkelijke zwelling van de knie voorhanden, die zich één duim of meer aan het voorste gedeelte der dij, onder de uitstrekkende spieren, vertoonde, en op sommige plaatsen hooger was dan op anderen. Bij het onderzoek vond men dezelve week en elastiek, tevens aan de hand de gewaarwording mededeelende, als of daarin eenig vocht vervat ware. Het been stond in eene halfgebogene rigting en was aan de dij schier onbewegelijk. Over pijn klaagde de zieke slechts bij bewegingen van het deel, of, bij eene drukking op het gewricht.

Den 28sten November brak een ettergezwel aan de uitwendige zijde van het gewricht open, waaruit zich eene kleine hoeveelheid etters ontlastte. Maar er vormden zich nog meerdere ettergezwellen, die van tijd tot tijd open gingen. Trouwens de zwelling nam gestadig toe, en den 6den April zette men het been af. Bij de opening van hetzelfde vond men de banden gezond, maar het uitterlijke van het gewrichtsvlies, juist als in het vorige geval. Hetzelfde was op sommige punten een halve, op andere één duim dik. De kraakbeenderen waren meestal door verzwering aangetast, en de *carieuze* oppervlakten van de beenderen lagen bloot (*). De ettergezwellen

(*) Zoo ik mij hier en op andere plaatsen van de uitdruk-

len fchenen zich , in de zelfftandigheid van het gewrichtsvlies , gevormd te hebben ; want met de gewrichtsholte , waarin in het geheel geen etter vervat was , ftonden dezelve in geen verband.

ZESTIENDE WAARNEMING.

Een 16jarige knaap werd , in Maart 1808 , wegens eene ziekte der knie in het *St. George*-hospitaal gebracht. Bij het onderzoek vond men het gewricht dikker dan in den natuurlijken toestand ; het been , in eenen regterhoek naar de dij gebogen , liet geene beweging toe. De huid van de uitwendige zijde was , voor een groot gedeelte , tot verzwering overgegaan. Na vele middelen vruchteloos in het werk gesteld te hebben , werd het deel , den 29ften April , afgezet , en het gewricht onderzocht. Men vond , dat dit gewrichtsvlies zulk eene ziekelijke verandering van maakfel ondergaan had , als in het vorige ge-

drukking „ *caries*” bedien , dan is dezelve van gelijke beteekenis met *ulceratie* , of ik heb ten minste daarmede den toestand der beenderen willen kenmerken , die met de *ulceratie* van de weeke deelen in verband staat. Er is trouwens in de ziektekundige *nomenclatuur* daardoor sommige verwarring ontstaan , dat sommigen van deze uitdrukking hebben gebruik gemaakt , om daardoor niet alleen de toestand van een *geulcereerd* been , maar ook zulk een te beteekenen , welks oppervlakte door andere oorzaken is ontbloot geworden.

Aanm. des Schrijvers.

geval, nogtans met dit onderscheid, dat de papachtige *masfa*, waarin hetzelfde veranderd was, dusdanig in de gewrichtsholte drong, dat dezelve die schier opvulde, en met de kraakbeenderen vergroeid was. Nadat men het gewricht in de lengte doorgesneden had, zag men, hoe de kraakbeenige bekleedselen der beenderen, als eene witte lijn, omtrent $\frac{1}{2}$ duim dik, op de eene zijde met het been, en op de andere met de breiachtige zelfstandigheid verbonden waren. De kraakbeenderen waren hier dunner dan in den gezonden toestand, maar voor het overige ongeschonden, behalve aan het achterste gedeelte van een der dijbeenhoofden, waar dezelve eenigzins door verzwering aangetast waren. Van de banden, buiten het gewricht, was geen duidelijk spoor voorhanden; men vond slechts eenige weinige overblijffels van de kruisbanden en de halvemaaanvormige kraakbeenderen.

ZEVENTIENDE WAARNEMING.

JOHN DILLEMORE, 13 jaren oud, werd in den zomer 1812 in het *St. George*-hospitaal gebragt wegens een kniegebrek; het gewricht was toen stijf en gezwollen, zoo, dat hetzelfde slechts eene matige beweging toeliet. De lijder was zonder pijn. De zwelling was elastiek, en zonder merkbare vochtgolving.

Reeds twee jaren vóór deszelfs aankomst alhier, waren deze verschijnselen, van tijd tot tijd, ontstaan. Thans bleef hij over drie maanden in het hospitaal,

en eene groote menigte van middelen werden, zonder het minste gevolg, aangewend, welker opsomming, echter, hier slechts overtollig zijn zoude.

Den 26sten Januarij 1814 werd hij voor den tweeden keer in het hospitaal gebragt. De lijdende knie was in omvang schier $2\frac{1}{2}$ duim meer uitgebreid dan de gezonde; de zwelling elastiek; dezelve strekte zich aan het voorste en onderste gedeelte van de dij uit, zoo als in de gevallen der ontsteking van het gewrichtsvlies; maar derzelver vorm was niet zoo regelmatig, dezelve stak verder uit, en strekte zich aan de uitwendige zijde hooger uit dan aan de inwendige. Het been was half gebogen en aan de dij geheel onbewegelijk. Ook klaagde de zieke soms over hevige pijnen, en beweerde, dat de zwelling van den tijd af aan, dat hij, in 1812, voor den eersten keer het hospitaal verlaten had, allengs toegenomen, maar hem geene zeer hevige pijnen veroorzaakt had, tot omtrent zes weken vóór zijne tweede komst in het hospitaal.

Den 31sten Januarij werd het deel afgezet. Bij het onderzoek van het zieke gewricht was het gewrichtsvlies in eene breiachtige zelfstandigheid, van ligtbruine kleur, veranderd, waarin men roode puntjes zag, die van vaten voortkwamen, die zich daarin takvormig uitbreidden en met derzelver eigen bloed gevuld waren. De geheele *masa* werd door eene groote menigte huidachtige strepen doorsneden. Aan de uitwendige zijde van het gewricht was het ziekelijke vlies op sommige plaatsen bijkans 1 duim dik. Het vlies, dat de kraakbeenderen bekleedt, had op

fom-

formige plaatsen deszelfs regelmatige hoedanigheid, maar, daarentegen, op andere dezelfde ziekelijke verandering van maakfel ondergaan, zoo als boven reeds werd aangehaald. De kraakbeenderen waren hier en daar in verzwering overgegaan. De gewrichtsholte onthield omtrent $\frac{1}{2}$ once etter en in de zelfstandigheid van het gewrichtsvlies bevonden zich 2—3 ettergezwollen, die zonder met het gewricht in verband te staan, schier omtrent dezelfde hoeveelheid eener ettervormige *masfa* onthielden.

ACHTTTIENDE EN NEGENTIENDE WAARNEMING.

Deze gevallen stemden volmaakt overeen met het vorige, en leverden bij het onderzoek, dezelfde ziekte-verschijnselen op.

De bovengemelde gevallen leveren ons nu voorbeelden op van eene en dezelfde ziekte in verschillende tijdperken van derzelver voortgang. De ziekelijke werkzaamheid begint hier klaarblijkelijk in het gewrichtsvlies, dat alsdan deszelfs natuurlijke bewerktuiging verliest, in eene dikke breiachtige zelfstandigheid verandert wordt, die eene ligtbruine, soms ook roodachtigbruine kleur aanneemt, en van witte huidachtige strepen doorsneden is. Met de vordering der ziekte, worden ook alle andere deelen, waaruit het gewricht bestaat, aangerand, naardien deze verzwering der kraakbeenderen te weeg brengt,

die de beenderen in bederf doet overgaan , de banden aantast , en op verschillende plaatsen ettergezwollen vormt.

Ik heb reeds te kennen gegeven , dat deze ziekte eene eigenaardige kwaal der gewrichtsvliezen is ; ten minste dezelve is mij aan geen ander deel des lichaams voorgekomen ; maar zij behoort tot dezelfde klasse , welke de knoestgezwollen der longen , den *scirrhus* der borsten , het *sarcoma medullare* , of den *fungus haematodes* der ballen en vele andere ziekten omvat , waardoor het gezonde maaksel van het lijdende deel verdorven , en daarentegen door een nieuw verschillend maaksel vervangen wordt.

Trouwens ook ten opzichte van derzelver verloop , strookt dezelve met deze ziekte. Immers aanvanke-lijk randen de knoestgezwollen der longen de blaasachtige en tusschen de kwabben zich bevindende zelfstandigheid aan ; daarna ontfteken zij zich en gaan in verettering over ; er vormen zich ettergezwollen in dezelve , en nu worden het borstvlies , de takken der luchtpijp , en andere nabijgelegene deelen aangedaan. Soortgelijke omstandigheden kenmerken ook den loop der overige ziekten van deze foort.

De hier medegedeelde waarnemingen zijn het niet alleen , die mij in de gelegenheid stelden , om dezelfde ziekelijke verschijnselen waar te nemen. Er is mij nog een groot aantal van andere gevallen voorgekomen , waarbij de overeenstemming van den loop en van de verschijnselen , als ook eene gelijkfoortige vorm en elasticiteit der zwelling mij aangetoond hebben ,

ben, dat de ziekte hetzelfde karakter bezit, alhoewel ik niet in staat was, om bij ieder geval, mij door de ontleding daarvan volmaakt te kunnen overtuigen.

In alle gevallen, waarin ik den loop der ziekte naauwkeurig kan waarnemen, had dezelve eenen langzamen voortgang, en soms bleef die langen tijd in eenen pijnloozen toestand, maar eindigde steeds met vernieling van het gewricht.

Intuschen blijft het eene merkwaardige omstandigheid, dat dit lijden van het gewrichtsvlies zelden anders dan in het kniegewricht, voorkomt. Ik ken geen geval, waarin de ziekte het heup- of schoudergewricht aangerand had; en het wordt mij uit dien hoofde zeer waarschijnlijk, dat hier de uitwendige koude als eene dier oorzaken te beschouwen zij, door welker invloed de ziekte te weeg gebragt wordt. Immers slechts op die wijze kan men verklaren, waarom dezelve zoo vaak van de knie, maar slechts zelden in de diep leggende gewrichten voorkomt (*).

Uit

(*) Het tafereel, dat sommige Duitsche Schrijvers (§) van den *fungus articuli* opgehangen hebben, schijnt deels van zulke ziekteverhalen, als in dit Hoofdstuk beschreven zijn, deels van die gevallen ontleend te zijn, waarin het gewrichtsvlies ontstoken was. De Heer RUSSEL, heeft deszelfs

(§) De litteratuur van den *fungus articuli* heeft VOIGTEL, in deszelfs *Handbuch der Patholog. Anatomie* 1807. Bd. I. f. 368 breedvoerig aangetoond.

H.

Uit de beschrijving van zulke gevallen, waarin een deel van het menschelijk ligchaam een nieuw en ziekelijk maakfel aangenomen heeft, vloeit duidelijk voort, dat deze verandering zelden anders dan langzaam voortgaande, plaats vindt. Intusschen zouden het gewigt en het nut onzer nasporingen in de ziektekundige ontleedkunde vermeerderd worden, wanneer men meermalen beproefde, over de eerste, door eene ziekte te weeg gebragte, verandering in de bewerktuiging van een lijdend deel, zekerheid te erlangen, en, van dit punt af, den trapswijzen voortgang volgde der overige veranderingen, die de volkomenere verftoring der regelmatige bewerktuiging voorafgaan.

Maar of nu het volgende voorstel, dat eene beschrijving der ziekte in derzelver vroeger tijdperk mededeelt, tot de klasfe der reeds aangehaalde ziekteverhalen behoort, kan ik onmogelijk thans besliffen. Mij komt het voor, dat dit er toe behoort, en ik deel hier hetzelfde mede, omdat het misfchien bij de nasporingen van volgende waarnemers op eene of andere wijze nuttig kan worden.

TWIN-

zelfs ziektekunde van de witte zwelling wel van waarnemingen ontleend, die met de bovengemelde ftrooken. Maar wij moeten de bemerking maken, dat de uitdrukking „*tumor albus*” zonder onderscheiding op alle ziekten toegepast werd, waaraan de gewrichten onderhevig zijn, en dat men dezelve GEENSZINS tot de onderhavige ziekte alleen bepaald heeft.

Aann. des Schrijvers.

TWINTIGSTE WAARNEMING.

Een knaap van elf jaren, BELTON genaamd, werd wegens een kniegebrek, in Augustus 1810, in het *St. George*-hospitaal gebragt. In het een weinig gezwollene gewricht, dat, wel is waar, eenige beweging, maar met dat al geene volmaakte buiging noch uitstrekking toeliet, had hij weinig pijn. Bij zijne aankomst in het hospitaal zeiden deszelfs ouders, dat de ziekte voor omtrent $1\frac{1}{2}$ jaar zich ver- toond, zeer langzaam toegenomen, en de lijder nooit over aanmerkelijke pijnen geklaagd had. Onderschei- dene middelen werden, zonder gevolg, gebezigd, en na een kort verblijf in het hospitaal, werd hij door deszelfs naastbestaanden weder t'huis gehaald. Maar, na verloop van weinige weken, stierf hij, ingevolge van eene ophooping van water in de hersenen. Het werd mij toegestaan, de lijkopening te bewerkstel- ligen. Ik vond hier het gewrichtsvlies in de lijden- de knie op de uitwendige oppervlakte gezond; maar daarentegen op de inwendige met eene strookleurige, geleiachtige zelfstandigheid overtrokken, die zoo in- nig met hetzelfde verbonden was, dat die slechts met moeite daarvan kon afgescheiden worden. Het ge- wrichtsvlies was op die wijze, als het ware, met eene korst overtrokken, behalve op de kraakbeenige vlak- ten. De geleiachtige zelfstandigheid was meestal, nagenoeg $\frac{1}{3}$ duim dik, maar op eenige punten in de nabijheid van de randen der kraakbeenderen nog veel dikker en stak zelfs in de gewrichtsholte aanmer-

kelijk vooruit. Op sommige weinige plaatsen, naar den rand der gewrichtsvlakte, begon het kraakbeen in verzwering over te gaan, en op andere punten was hetzelfde geheel opgeslorpt: zoo dat het been geheel ontbloot was. Maar, naar de gewrichtsholte toe, was meestal eene onregelmatige in verzwering overgegane vlakte waar te nemen. Het overige gedeelte van het kraakbeen vond men gezond en in derzelver regelmatige verbinding met het been.

Het gewrichtsvlies zelf was nergens in het minst ontstoken, en in de zelfstandigheid, waarvan hetzelfde overtrokken was, zag men eenige takken van vaten, die met derzelver eigen bloed mooi opgespoten waren. Nogtans nam men slechts weinige, en, wel is waar, slechts op enkele plaatsen waar. Deze zelfstandigheid werd in derzelver uiterlijks geheel anders bevonden, dan strembare *lympha*, die men pleegt op de oppervlakte van ontstokene vliezen aan te treffen; en het is daarom, dat wij kunnen vooronderstellen, dat de uitstorting derzelve geenszins de uitkomst eener ontsteking, maar van eene andere ziekelijke werkzaamheid geweest is.

TWEEDE AFDEELING.

Over de verschijnselen van deze ziekte.

Gewoonlijk doet deze ziekte zulke voorwerpen aan,
die

die even den volwasfenen ouderdom bereikt hebben , terwijl ik een enkel geval slechts ken , waarin dezelve in den middelbaren ouderdom zich opdeed. Intusfchen bestaat er geene bepaalde oorzaak , waaraan wij de ziekte kunnen toefchrijven ; want foms vormt zij zich als gevolg van bij herhaling plaatsvindende ontftekingachtige toevallen , en gelijkt zij , in dit opzigt , naar andere ziekten van dezelfde foort. Immers eene ontfteking kan knoestgezwollen in de longen , als ook *feirrheufe* knobbels in de borst te weeg brengen. Die gevallen , waarbij ik , na de afzetting van het deel , de ziekteverfchijnfelen heb kunnen onderzoeken , leverden mij fchier overal dezelfde beleediging van het geheele gewrichtsvlies op. Maar waarfchijnlijk zouden wij dit punt , waaruit de ziekteverandering voortkomt , kunnen opsporen , wanneer wij onze nafporing in een vroeger tijdperk konden bewerkftelligen. Dit ftemt trouwens overeen met datgene , hetwelk wij bij andere ziekten waarnemen , welke met deze , ten opzigte van derzelver geaardheid , ftrooken ; want ik vond bij een met deze ziekte behebt meisje , dat aan eene koorts overleed , de eene helft van het gewrichtsvlies in deszelfs maakfel veranderd , terwijl de andere nog volmaakt gezond was.

In den aanvang der ziekte neemt men eene geringe ftijfheid en zwelling zonder pijn waar , zoodat daardoor slechts onbeduidende bezwaren veroorzaakt worden. Maar allengs verergeren deze verfchijnfelen , en wanneer het gewricht foms gefladig eene zekere bewegelijkheid behoudt , zoo neemt die eindelijk bij de

de meeste ziekten schier geheel af. De zwelling heeft, in derzelver vorm, eenige overeenstemming, met diegene, welke men bij ontstekingen van het gewrichtsvlies waarneemt; maar zij is minder regelmatig, nogtans weeker en meer elastiek en deelt aan de daarop gelegde hand het gevoel mede, alsof in het gewricht eene *masse* vocht bevat ware. Gebruikt men bij dit onderzoek slechts de eene hand, dan kan men ligt misleid worden, zelfs de meest geoefende heilkundige kan op die wijze op het denkbeeld geraken, dat in een of ander gezwel vocht vervat zij, zonder dat zulks inderdaad plaats vinde. Maar plaatst men eene hand op iedere zijde der zwelling, dan zal men zich overtuigen, dat geene vochtgolving, bij gevolg ook geen vocht, voorhanden is. De lijder ontwaart weinig of geen pijn, zoo lang zich nog geene ettergezwollen vormen, en de kraakbeenderen nog niet zweren. Intusschen is de pijn soms in vele gevallen minder hevig, dan wanneer eene verzwering der kraakbeenderen de grondoorzaak der kwaal is; soms genezen de ettergezwollen veel ligter en geven eene geringere hoeveelheid etters, dan in gevallen van den laatsten aard. Maar omtrent dien tijd wordt de zieke door eene uitterende koorts aangerand, hij wordt mager, en valt meer en meer af, ten zij eene operatie hem van het zieke deel bevrijde.

Intusschen bestaat er evenwel zekere afwijking in den loop der ziekte. Gewoonlijk verloop er een tot twee jaren, vóór zij derzelver laatste tijdperk bereikt; somwijlen duurt zulks nog langer, en in andere.

dere gevallen blijft dezelve, gedurende verscheidene maanden, in eenen pijnloozen toestand, zonder dat men de geringste verandering waarneemt. Immers op dezelfde wijze kunnen knoestgezwollen in de longen of *scirrhus* in de borsten in enkele gevallen, gedurende eenige maanden, ja zelfs één tot twee jaren lang, in eenen onveranderden toestand voortduren.

De *diagnos* der ziekte is zelden moeilijk. De trapswijze toeneming der uitzetting en de stijfheid van het gewricht zonder pijn, als ook de weeke veerkrachtige zwelling zonder vochtgolving, doen ons in de meeste gevallen, dezelve van alle andere ziekte-toestanden, waaraan de gewrichten onderhevig zijn, onderscheiden.

Maar men kan deze ziekte ligtelijk met eene *chronische* ontsteking van het gewrichtsvlies verwisfelen.

Vooreerst: Wanneer het gewrichtsvlies eene ziekelijke verandering van maakfel ondergaan heeft, dan vindt tevens eene bovenmatige afscheiding van vocht van deszelfs inwendige oppervlakte plaats; het gewricht wordt niet door *synovia*, maar door een troebel weiachtig vocht, waarin vlokken van strembare *lympha* zwemmen, uitgezet en gespannen. Hierdoor zal nu de zwelling dezelfde uitwendige verschijnselen opleveren, welke wij waarnemen, wanneer het gewrichtsvlies ontstoken is; maar de zwelling zal onder die geneeswijze niet wijken, die, in geval dezelve gewis ware, ontwijfelbaar verdwijnen zoude. Wanneer wij echter, deze omstandigheid in aanmerking nemende, naauwkeurig op den voorafge-

ganen loop der ziekte letten, dan zij wij in staat de ware natuur der ziekte te herkennen.

Ten tweeden. Wanneer het gewrichtsvlies verdikt is, en strembare *lympha* in de gewrichtsholte, nadat de ontsteking bedaard is, uitgestort wordt, verkrijgt de zwelling somwijlen zulk eene gelijkheid met die, welke wij bij de onderhavige ziekte waarnemen: dat wij met de grootste moeite, enkel en alleen door de aanwezige uitwendige teekenen en den toestand van het gewricht, een juist begrip daarvan verkrijgen. Intusschen moet hier de heilkundige zijn oordeel het meest op het ziekteverhaal staven, of, ten ware hij dit niet verkrijgen kon, afwachten, tot dat hij den loop der ziekte heeft waargenomen.

DERDE AFDEELING.

Over de geneeswijze.

Wanneer een deel van het ligchaam, ten gevolge der ontsteking, zwelt en stijf wordt, dan kan men zulks menigwerf nog opruimen; maar ik ken geen voorbeeld, waar een orgaan, bij verlies van deszelfs natuurlijk maakfel, ooit wederom hersteld zij geworden. Geneesheeren en heilkundigen hielden zich toch sedert meerdere eeuwen daarmede bezig, eene geneeswijze voor knoestgezwollen in de longen en kanker in de borsten op te sporen, maar al derzelver

pogingen, om dezelve te ontdekken, leverden eindelijk steeds het resultaat, dat deze ziekten ongeeneeslijk zijn. Deze *analogie* moest ons derhalve niet de ijdele hoop doen voeden, een geneesmiddel voor deze ziekte van het gewrichtsvlies op te sporen, naardien de ondervinding leert, dat deze even zoo min geneeslijk is, als andere ziekten van dezelfde foort. Het zoude derhalve overbodig zijn mijne lezers door eene opfomming der verschillende middelen te vermoeijen, welke ik, of zelf gebezigd, of in gevallen van dien aard door andere heb zien toedienen, dewijl deze proeven gezamenlijk het even gemelde resultaat bevestigden. Door rust en koude omslagen kan men de voortgaande ziekte min of meer stuiten, zoo als men de ettering van *tuberculeuse* longen door van tijd tot tijd bewerkstelligde bloedontlastingen en eene zachte luchtgesteldheid in derzelver loop kan beperken. Waar aanmerkelijke pijn, ten gevolge van eene beginnende verzwering der kraakbeenderen, voorhanden is, hebben warme stovingen en breiomslagen eenige gunstige werking; maar ik ken geene geneeswijze, die *meer* kracht bezit, dan alleenlijk de ziekte in haren voortgang min of meer te beperken, en derzelver toevallen een weinig te verzachten. In alle gevallen, waarin ik dezen voortgang kon waarnemen, maakten de verzwering der kraakbeenderen, de vorming van ettergezwellen in de gewrichtsholte en de daaruit ontspruitende verstoring van de gezondheid des lijders EINDELIJK STEEDS de afzetting onvermijdelijk noodzakelijk, ten einde denzelven in het leven te houden. Het is, derhalve,

ve,

ve, in dit tijdperk de pligt van den heilkundigen, den lijder de kuntsbewerking aan te raden. In dit vroege tijdperk moet het aan diens keuze overgelaten worden, of hij met een nutteloos deel wil tobben, tot het gevorderde tijdperk der ziekte de afzetting van hetzelfde onvermijdelijk vereischt, of dat hij zich aan deszelfs verlies eerder wil onderwerpen, dan tot wanneer de volstreckte noodzakelijkheid, van het te moeten verliezen, dáár zij (*).

(*) Welligt ware hier, bij den langzamen loop der ziekte, de krachtige en bij herhaling gebezigde aanwending van het gloeiend ijzer wel te regt aan te bevelen. In een mij, in 1820, voorgekomen geval (bij eenen kramer) heb ik nogtans ook dit magtige geneesmiddel te vergeefs gebezigd, en ben ik genoodzaakt geweest de dij af te zetten.

VIERDE HOOFDSTUK.

OVER DE VERZWERING DER KRAAKBEENDEREN VAN DE GEWRICHTEN.

EERSTE AFDEELING.

Ziektekundige waarnemingen.

De kraakbeenderen der gewrichten (*) zijn van die, welke wij in andere organen vinden, in eenige wezenlijke punten verschillende. De laatste zijn rijker aan vaten en meer geneigd tot ontstekingen, die alsdan gewoonlijk met het uitstorten van beenstof eindigen. De kraakbeenderen der gewrichten, bij volwassenen, hebben geene rood bloed voerende vaten; derzelver ontsteking komt niet vaak voor, en zoo ja, dan eindigt dezelve met verzwering en nooit met beenwording. Verzwering des kraakbeens kan een gevolg der ontsteking zijn, waarmede hetzelfde in verband staat. Maar, in vele gevallen, zijn GEENE DUIDE-

(*) Zie MECKEL, *Handbuch der menschlichen Anatomie*, B. I. Halle en Berlin 1815, f. 424 enz. en BICHAT, l. c. Tom. II. pag. 230. Bij den eersten vinden wij ook de letterkunde, scheikundige ontleding, enz.

DELIJKE SPOREN van eene voorafgegane ontstekingsachtige werkzaamheid noch in het eene noch in het andere deel voorhanden, en de ontsteking, die later plaats vindt, schijnt eerder het *proces* der verzwering te vergezellen, dan de oorzaak te bevatten. De verzwering der weeke deelen schijnt GEWOONLIJK, of, zoo ver mij bekend is, STEEDS met eene afscheiding van etter verbonden te zijn; maar bij de kraakbeenderen der gewrichten schijnt eene andere verhouding plaats te vinden. Ettering toch vindt zeldzaam bij dezelve plaats, omdat de in verzwering overgegane vlek klein is, en de ziekte vaak zulk eenen voortgang heeft, dat daardoor beenbederf op eene aanmerkelijke vlakte te weeg gebragt wordt, zonder dat zich etter in het gewricht vormt. Trouwens deze omstandigheid verdient wel in aanmerking te worden genomen. Men erkent algemeen, dat de ettering zonder verzwering kan bestaan, en het schijnt dat in dit geval verzwering, zonder vorming van etter, kan plaats vinden (*).

In

(*) Dat een *proces* van verzwering, zonder etterwording, kan plaats vinden, en omgekeerd etterwording zonder verzwering, schijnt eene uitgemaakte zaak te wezen, maar dat verzwering zonder voorafgegane of haar vergezellende ontsteking kan bestaan, zulks wordt niet algemeen aangenomen. Terwijl eenigen beweren, dat dus *nooit* een ontstekingsachtige toestand van het kraakbeen is waargenomen geworden, en men niet weet, of dezelve vatbaar is voor zulke ziekelijke werkzaamheid; (b.v. RUSSEL, l. c. p. 171) kunnen anderen het *proces* van eene *ulcerative* opflorping zonder eenen slepen-

In de door mij verhaalde waarnemingen, was de verzwering der kraakbeenderen in de zieke gewrichten eene *secundaire* ziekte, een gevolg van eene ziekelijke werkzaamheid, die in de naburige weeke deelen zich ontwikkeld had; maar er bestaan ook andere gevallen, en die zijn wel niet zeldzaam, waarin de verzwering der kraakbeenderen der gewrichten als eene *primaire* ziekte bestaat.

Wanneer de verzwering der kraakbeenderen in de oppervlakkig liggende gewrichten voorkomt, dan vormt zich eene onder den naam van „*witte zwelling*” bekende ziekte.

De gevallen, welke zich mij hebben opgedaan, doen mij vooronderstellen, dat zulks de ziekte is, aan welke door de schrijvers de verschillende namen „*morbis coxarius*, ziekte van het heupgewricht; („*Disease of the hip*,”) *scrophuleus heupgewricht*, *klierachtig bederf van het heupgewricht*,” (*) gegeven is.

Men

penden ontstekingachtigen toestand niet begrijpen. (Zie *Edinb. Med. Chirurg. Journal*, Julij 1819, p. 442, 443). Daarentegen zegt MECKEL, l. c. Bd. I. f. 434: „Meestal gaat echter de ontsteking (der kraakbeenderen) in verzwering over, maar nogtans met die merkwaardige omstandigheid, dat *dezelve niet noodzakelijk met ettervorming schijnt verbonden te zijn*.

(*) Meerdere *synonyma*, als: „*morbis articuli femoris; caries seu abscessus coxae; coxalgia; claudicatio spontanea; luxatio femoris consecutiva, lenta, secundaria, spontanea, a morbo seu ex causis internis, freiwilliges Hinken der Kinder; ontwrichting van het dijbeen*, enz. vinden wij in RUST's *Arthrokakologie*. Wien 1817.

Men heeft ten minste dien naam aan de onderhavige ziekte, bij voorkeur, toegevoegd, hoewel men waarschijnlijk ook andere ziekelijke toestanden daarmede heeft verwisfeld.

EEN EN TWINTIGSTE WAARNEMING.

Bij het onderzoek van een lijk, dat op de snijkamer (*windmill-street*) was gebragt geworden, waren de kraakbeenderen, in beide heup- en elleboog-, als ook in het eene kniegewricht in eenen ziekelijken toestand. De kraakbeenderen van die gewrichten waren, op sommige plaatsen, door verzwering geheel verdorven en de *carieuze* oppervlakten der beenderen ontbloot. Maar op andere plaatsen was het kraakbeen niet geheel opgeslorpt, en had het aanzien van vezelen verkregen, die aan het eene einde met het been in verband stonden, maar daarentegen, naar de gewrichtsholte toe, los waren, en geene zijdelingsche verbinding met elkander hadden. Ook waren de tusschen de wervelen zich bevindende kraakbeenderen, ter plaatse waar zij de lichamen van eenige ruggewervelen verbinden, in eenen ziekelijken toestand bevonden geworden. Zij hadden, naar de oppervlakte toe, al nog het gewone aanzien van *concentrische* plaatjes, maar in het middelpunt, in plaats van eene witte halfvloeibare zelfstandigheid, zoo als zulks gewoonlijk is, eene bruine kleur en een vast, eenigzins korrelig maaksel, dat uit verschillende deelen bestond, die slechts door eene ligte

Vast-

vasthechting met elkander verbonden waren. De banden, de gewrichtsvliezen en de beenderen waren allen in den natuurlijken toestand, met deze uitzondering nogtans, dat de laatste hier en daar, ten gevolge der opflorping van het kraakbeen, in bederf overgegaan waren, zonder dat dit beenbederf van etterwording vergezeld was. In dit geval scheen de oorsprong der kwaal in eenen ziekelijken toestand der kraakbeenderen, met eene daarop volgende verzwering, gelegen geweest te zijn. Dit, intusschen, bewijst, dat, bij daartoe aanwezige vatbaarheid, de verderving der kraakbeenderen aan verschillende gewrichten te gelijk kan plaats grijpen.

Ik heb, in vele andere gevallen, hetzelfde waargenomen, en geloof, dat de verandering van het kraakbeen in een week vezelachtig maakfel zeer dikwerf, hoewel niet altijd, de verzwering voorafgaat.

Bij eene vrouw, die acht dagen na eene hevige kneuzing van het heupgewricht overleed, vond men het kraakbeen aan het dijbeenhoofd op sommige plaatsen volkomen opgeslorpt; bij andere weder had hetzelfde een vezelachtig, hier boven reeds aangestipt, aanzien. Dezelfde omstandigheid heb ik in andere gevallen waargenomen, waar hetzelfde soms met eene plaatselijke schending zamenhing, maar soms zonder die plaats vond.

TWEE EN TWINTIGSTE WAARNEMING.

Een knaap van 10 jaren werd wegens eene ziekte

van deszelfs linkerheupgewricht, in April 1809, in het meer gemeld hospitaal opgenomen. Men vond dat de *nates* verdwenen en vlak geworden waren. Hij klaagde over pijn in de heup en de knie, terwijl een groot ettergezwel ontstaan was, dat aan de uitwendige zijde van de bovendij eene opzwellling veroorzaakte. Men plaatste achter den *trochanter major*, door bijtende middelen, eene fontenel, maar naauwelijks had de lijder eene maand in het hospitaal gelegen, of de huid boven het ettergezwel geraakte in ontsteking. Ik opende hetzelfde met de lancet en ontlastte ongeveer eene halve pint etter. Door het aanklevings-*proces* ging deze opening weldra toe, maar binnen weinige dagen had zich wederom etter in het gezwel opgehoopt, hetzelfde was grooter en meer gespannen, dan hetzelfde te voren geweest was. Het deel werd korter, het ettergezwel brak naar buiten open; er kwamen verschijnselen van eene uitterende koorts bij, en de lijder overleed op den 21sten October.

Bij de lijkopening, vond men, dat het ettergezwel met de holte van het linker heupgewricht in verband stond. De beursband en het gewrichtsvlies kon men van de overige weeke deelen, welke de wanden van het ettergezwel vormden, niet onderscheiden. Van het *ligamentum teres* en de kraakbeenige bekleedselen der het gewricht vormende beenderen was geen spoor meer te vinden, het dijbeenhoofd was door beenbederf de helft kleiner geworden dan in den natuurlijken toestand, waardoor de heupkom dieper en wijder werd, dan gewoonlijk. Aan het achterste ge-

gedeelte, was de rand van de heupkom, in eenen grooten omvang, opgeslorpt, en het dijbeenhoofd uit deszelfs gewrichtsholte naar voren getrokken, zóó dat hetzelfde thans op den rug van het zitbeen rustte.

Gedurende het leven van den jongeling, had men geene andere ziekte kunnen vermoeden. Immers had hij ooit over pijn in de regterheup geklaagd, dan was zulks door de heviger ziekte op de tegenovergestelde zijde aan de oplettenheid ontgaan. Als ik echter nu toevallig in het regterheup-gewricht sneed, vond ik, dat het kraakbeenig bekleedfel van het dijbeenhoofd, genoegzaam een derde gedeelte van deszelfs omvang, door opslorping was afgenomen, en dat de nu ontbloote beenoppervlakte met eene dunne laag van gestremde *lympha* overtrokken was. Het kraakbeenig bekleedfel van de heupkom, als mede alle weeke deelen, die tot het gewricht behooren, waren volmaakt gezond, en de beenderen hadden derzelve maakfel en hardheid gehouden.

DRIE EN TWINTIGSTE WAARNEMING.

Een meisje van zeven jaren werd, wegens eene ziekte van het linkerheupgewricht, in Mei 1809, in het *St. George*-hospitaal opgenomen. Zij gevoelde pijn in de knie; het deel was korter, dan het wezen moest, en de *nates* waren verdwenen en vlak geworden. Men maakte met helsteen eene fontenel achter den *trochanter major*. Spoedig na de komst van de lijderes in het hospitaal brak een et-

tergezwel, in de nabijheid van de *crista ossis ilei*, open, en, wel is waar, met eenige beterschap der ziekte van het heupgewricht; maar het meisje stierf nogtans, op den eersten Augustus, aan eene onverwachts ontstane roos.

Bij de ontleding van het lijk vond men de *glutaei* van de linkerzijde verteerd en donker van kleur. Van de uitwendige opening van het ettergezwel strekte zich door de weeke deelen een *fistuleus* kanaal uit, dat door eene, in verzwering overgegane, opening aan den rand van de gewrichtsholte met het heupgewricht in verband stond.

Op de oppervlakte van de heupkom was geen spoor van kraakbeen teruggebleven. Het ontblootte been was *carieus* en donker van kleur, en de holte van de heupkom wijder en dieper dan gewoonlijk. Aan het hoofd van het dijbeen was het kraakbeen voor het grootste gedeelte verdorven, en de daarvan overgeblevene kleine deeltjes konden van het been ligtelijk afgescheiden worden. Trouwens zulks is niet zeldzaam, wanneer het kraakbeen in eene verzwering dreigt over te gaan.

De beursband was een weinig dikker, dan in den gezonden toestand en naauwkeuriger met de omgevende deelen verbonden. Van het *ligamentum teres* was echter geen spoor meer te vinden.

Tusschen het dijbeenhoofd en de gewrichtsholte lag aan de voorste zijde van het gewricht eene *organische* weeke zelfstandigheid, die naar die gene, welke wij bij vergroeiingen aantreffen, geleek, en daarachter had zich

zich een donkere etter opgehoopt. In deze beide omstandigheden was het gelegen, dat het dijbeenhoofd zich van het ongenaamde been had losgemaakt, naar buiten gedreven en door de werking der spieren zoodanig was opgetrokken geworden, dat hetzelfde op het bovenste gedeelte van den beenigen rand van de heupkom rustte. Het gewrichtsvlies had, wel is waar, eene donkere kleur, maar was, voor het overige, geheel natuurlijk.

Bij het onderzoek van het heupgewricht der andere zijde, vond ik, dat de weeke deelen buiten het gewricht, de beursband, het gewrichtsvlies en de *vet-massa* van het gewricht, niet ziekelijk uitzagen. De gewrichtsholte onthield omtrent *ééne drachma* donkeren etter. Aan de oppervlakte van de heupkom was genoegzaam een derde gedeelte van het kraakbeen opgeslorpt, en het ontbloote been had op de meeste plaatsen eene gelijkmatig gedrongene oppervlakte; alleenlijk twee punten waren door een slechts oppervlakkig beenbederf aangerand geworden. Op sommige plaatsen had het kraakbeen aan het dijbeenhoofd een vezelachtig aanzien; dan weder was hetzelfde op andere plaatsen volkomen opgeslorpt en de, door beenbederf aangerande, oppervlakte van het been, lag bloot; maar op de overige deelen was het laatste gezond. Het *ligamentum teres* kon men met een geringe kracht verscheuren, en waarschijnlijk wel daardoor, omdat het kraakbeen rondom deszelfs aanhechting aan de heupkom verdorven was geworden. De beenderen in de nabijheid van de *carieuze* vlakten van het linkerheupgewricht

waren donkerder van kleur dan gewoonlijk; maar aan die van het andere heupgewricht kon men niets van dien aard zien, en vond men dezelve in alle opzigten in eenen volkomen natuurlijken toestand.

VIER EN TWINTIGSTE WAARNEMING.

JOHN CATNACK, 44 jaren oud, werd den 29sten September 1813 in het *St. George*-hospitaal opgenomen. Hij klaagde over pijn in het regterbeen, die zich van de heup tot aan de knie uitstreckte en veel naar *rheumatische* pijn zweemde. Hij dacht dezelve aan eene verkoudheid te moeten toeschrijven, welke hij, omtrent ééne maand vóór zijne komst in het hospitaal, gevat had. Maar, hij leed tevens aan bezwaren in den onderbuik, waaronder hij den 4den December bezweek. In het lijk vond men nergens ziekteverschijnselen, uitgezonderd aan het regterheupgewricht. Beursband en gewrichtsvlies bevonden zich in eenen gezonden toestand. Het kraakbeenige bekleedfel op den bodem van de heupkom, als ook het dijbeenhoofd, waren, omtrent tot op de helft, door verzwering verdorven, en de in verzwering overgegane vlakke van het been had ik ontbloot voor mij liggen. De ronde band (*ligament. teres*) kon men ligt van een scheuren, omdat de verzwering zich tot aan dit punt, waar dezelve zich aan de heupkom vasthecht, had uitgestrekt. De beenderen hadden derzelver regelmatig maakfel en gewone hardheid. In het gewricht was geen etter,

ter, en men zag, dat de in verzwering overgegane oppervlakte van de heupkom met die van het dijbeen in verband stond, naardien deze beide vlakten bij de ligging, waarin zich de lijder, sedert zijne komst in het hospitaal, bevonden had, met elkander in aanraking geweest waren.

VIJF EN TWINTIGSTE WAARNEMING.

WILLIAM BRIDGES, 21 jaren oud, werd den 28sten November 1810 in het *St. George*-hospitaal opgenomen. Hij gaf van den loop zijner ziekte het volgende verslag: In Mei van hetzelfde jaar ontwaarde hij eerst pijn in de rechterknie, die bij het gaan toenam, en na vier weken tijds zoo hevig werd, dat hij het bed moest houden. In de heup was de pijn gering, maar in de knie zoo hevig, dat hij niet slapen kon. Er vormde zich een ettergezwel, dat in September daarna aan de inwendige zijde van de dij doorbrak.

Bij zijne komst in het hospitaal, waren de billen verdwenen en vlak geworden. Het lijdende deel was $1\frac{1}{2}$ duim langer, dan het gezonde. Aan het achterste gedeelte van de dij bevond zich een groot ettergezwel; de lijder was aanmerkelijk afgevallen en van eene uitterende koorts aangetast. Achter den *trochanter major ossis femoris* werd met een bijtend middel eene fontenel gelegd, en spoedig daarna eene tweede aan den voorsten rand van den *tensor fasciae latae*. Onder deze geneeswijze gevoelde de
lij-

lijder eenigen tijd aanmerkelijke verligting; maar er ontstonden meerdere ettergezwellen, die op onderscheidene plaatsen losgebarsten waren. Hij werd van zijne pijnen bevrijd, en won wederom krachten, terwijl de uitterende koorts verdwenen was; de ettering uit de ettergezwellen verminderde aanmerkelijk, en het deel was nu korter, dan het gezonde. Zijne beterschap duurde tot in Februarij 1811 voort; maar toen begonnen zich de voorvermelde kwade verschijnselen wederom te vertoonen, tevens van eenen onophoudelijken buikloop en versmeltende zweetingen vergezeld. Hij overleed den 26sten Maart 1811.

Bij de lijkopening vond men de *glutaei* afgevallen en ingekrompen, op meerdere plaatsen derzelver maakfel, door de ettergezwellen, die met de gewrichtsholte, door twee zwerende openingen in verband stonden, en waarvan eene zich aan het voorste en de andere aan het achterste gedeelte bevond, ontaard. De ettergezwellen vormden meerdere pijpzweren in de nabijheid van het gewricht, en de beursband was, dien te gevolg, met de weeke deelen vergroeid, en, als het ware, daarmede versmolten. In het gewricht bevond zich eene ettervormige zelfstandigheid, het gewrichtsvlies was donkerder, voor het overige echter had hetzelfde deszelfs gewoon aanzien. Van den ronden band vond men geen spoor. De kraakbeenderen waren overal opgeslorpt, en de ontblootte beenderen in bederf overgegaan (*carieus*). Het dijbeenhoofd was tot op $\frac{2}{3}$ van zijne gewone grootte teruggebracht, en de heupkom, bijna in dezelfde verhouding, dieper en wijder geworden. Op den

den grond van dezelve bevond zich eene zwerende opening, die juist groot genoeg was, om eene gewone *sonde* door te laten, en met een ettergezwel in het bekken in verband stond. De *carieuze* beenvlakten hadden dezelfde donkere kleur en denzelfden kwaden reuk, als bij andere gevallen van *caries*, maar, voor het overige, van gezonde beenderen weinig onderscheiden.

ZES EN TWINTIGSTE WAARNEMING.

JEMIMA HOLLOWAY, omtrent 23 jaren oud, werd wegens eene ziekte van de regterheup, den 30sten Maart 1814 in het meergemeld hospitaal opgenomen. Zij had, bij nader onderzoek, in de nabijheid van het heupgewricht, een groot ettergezwel, de *nates* waren afgevallen en vlak geworden. Zoo als zij verhaalde, had de ziekte reeds eenige jaren geduurd. Zij stierf den 6den Junij.

Bij de lijkopening vond men, dat de *glutaei* afgevallen en vlak waren geworden, en dat dezelve eene bleeke kleur hadden aangenomen.

In de *nates* ondekte men een groot ettergezwel, dat door eene opening in het achterste gedeelte van den beursband en het gewrichtsvlies met het heupgewricht in verband stond. Voor het overige waren beursband en gewrichtsvlies volkomen gezond.

De kraakbeenige bekleedselen van het dijbeenhoofd en van den bodem der heupkom, waren door verzwering verdorven. De verzwering had zich zoodanig over

over de beenderen verspreid, dat het dijbeenhoofd niet meer dan den halven omvang van zijne gewone grootte verkregen had, de heupkom, daarentegen, dubbeld zoo groot was geworden. De beenderen hadden derzelver natuurlijk maakfel en gewone hardheid niet verloren. In den bodem der heupkom bevond zich eene in verzwering overgegane opening, die met de inwendige zijde des bekken in verband stond.

Ik kon, behalve van deze voorafgaande gevallen, van nog onderscheidene anderen het gevolg der lijkopeningen mededeelen, waarin het heupgewricht door dezelfde ziekte aangetast was geworden. Maar, om daardoor de oplettendheid mijner lezers niet te vermoeijen, zal het toereikende zijn, het volgende aan te stippen.

Vooreerst: Dat in het meest gevorderde tijdperk der ziekte, geen deel, dat het gewricht vormt, zijn natuurlijk maakfel houdt. De weeke deelen verliezen zich in eene verwarde *masfa*. Het dijbeenhoofd wordt soms geheel vernield, en alleenlijk de hals of een gedeelte daarvan blijft terug. De uitstekende rand van de heupkom wordt vaak geheel opgeslorpt, zoo, dat, in plaats van eene holte, eene breede *carieuze* oppervlakte van het ongenaamde been voor ons ligt. In enkele gevallen vinden wij een stuk van het *carieuze* been verstorven, en op het punt van zich te *exfolieren*, of het heeft in de gewrichtsholte zulks reeds volbragt.

Ten tweeden: Dat indien wij, om het even, in
welk

welk tijdperk der ziekte, een onderzoek bewerkstelligen, wij steeds de kraakbeenderen in eenen toestand van verzwering zullen aantreffen; maar de ziekte-toestand der weeke deelen en beenderen is zeer onderscheiden, en wijkt niet zeer van den gezonden toestand af, behalve in het laatste tijdperk van de ziekte.

Volgens deze omstandigheden en de verschijnselen bij vele der medegedeelde waarnemingen, waarin de ziekte, in derzelver eerste tijdperk, en alleenlijk zich tot de kraakbeenige bekleedselen schein te beperken, hebben wij te regt, de slotsom getrokken, dat in de gewone gevallen der *caries* van het heupgewricht, het kraakbeen het eerst aangetast wordt (*).

Over

(*) De groote verscheidenheid van vroegere en latere beschouwingen van het wezen der *coxalgia*, vinden wij in RUST, t. a. p. §. II. het volledigst aangegeven. Hetzelfde gevoelen, dat vóór B. reeds andere voortreffelijke Schrijvers gekoesterd hebben, (onder anderen ALBERS vroeger) (†), dat de geaardheid van deze ziekte in een lijden des

(†) ALBERS koesterde aanvankelijk, wel is waar, dit gevoelen; maar de lijkopening van een, in het eerste tijdperk der ziekte, overleden kind, benevens de leerzame proeven van DÖRNER (*) overtuigden hem, dat de kraakbeenderen dan eerst ontstoken werden, bijaldien dezelve, door de verstorende aandoeningen van gestremde *lympa* en eenen *ichoreusen* etter, in eene celwijsachtige *masse* veranderd werden. RUSSEL (†) vond, bij de *gonalgia*, de kraakbeenderen van de gewrichten, in het eerste tijdperk, nooit ontstoken.

(*) C. F. DÖRNER, *de gravioribus quibusdam cartilaginum mutationibus*. Tubing, 1798, 8°.

(†) *Treatise on the morbid affections of the Kneejoint*. Edinb. 1802, p. 223.

DE VERT.

Over den loop der ziekte kan men slechts het volgende bepalen :

(I

des kraakbeens (ontsteking, opzwellings, enz). gelegen is, tracht RUST te wederleggen, en staat zijne, bij ons algemeen bekende, meening op de talrijkste waarnemingen(*). Ik kan mij niet aanmatigen, om over een, zoo veelvuldig, beredeneerd onderwerp, mijne, op ziektekundige gronden gestaafe, begrippen hier mede te deelen, noewel ik geloof, dat tijd en latere waarnemingen kunnen bevestigen, dat in enkele gevallen het kraakbeen *primair*, en, in andere weder, echter wel is waar, meestal het *periosteum internum* aangedaan wordt. (volgens RUST). Eene zorgvuldige waarneming der verschijnselen zoude ons in staat kunnen stellen, om beide speelfoorten van deze ziekte te onderscheiden.

(*) RUST is van gevoelen, dat juist in de ziekelijke verandering van het bovenste eind des dijbeens, de oorspronkelijke ziekte verborgen is, en dat de ziekteverschijnselen van de overige deelen van het gewricht, als gevolgen van de vroeger aanwezige oorspronkelijke ziekte moeten beschouwd worden. Deze oorspronkelijke ziekte is in derzelver eerste tijdperk *zuiver dynamisch*, en wordt eerst, in derzelver verder beloop, eene *organische* beenziekte, die uitsluitend hare EERSTE ZITPLAATS IN HET GEWRICHTSHOOFD DER BEENDEREN HEEFT, HIER EENE ONTSTEKING VAN HET *periosteum internum*, *tela medullaris Blumenbachii*, TE WEEG BRENGT, EN EENE *caries profunda centralis* TEN GEVOLGE HEEFT. Deze breidt zich naar de oppervlakte uit, en doet, bij derzelver voortgang, niet alleen de gewrichtshoofden van binnen uit ontaarden, losworden en verstoren; maar sleept ook de nabijgelegene weke en harde deelen in het bederf. Ten gevolge van de vergrooting van het gewrichtshoofd door *cariouse* loswording, ontstaat nu deszelfs ONTWRICHTING, een der altijd aanwezige verschijnselen.

DE VERT.

1) Er ontstaat een verzwerings-*proces* in de kraakbeenderen, en, wel is waar, gewoonlijk eerst in die van de heupkom, en daarna in datgene van het dijbeenhoofd. Maar soms begint hetzelfde in beide te gelijker tijd.

2) De verzwering verbreidt zich over de beenderen, die nu in bederf overgaan. Trouwens hierbij wordt het dijbeenhoofd kleiner, en daarentegen de heupkom dieper en wijder.

3) Er ontstaat in het gewricht een ettergezwel, dat zich, na eenigen tijd, door verzwering, eenen weg door het gewrichtsvlies en den beursband baant, en in de dijspieren of de billen, ja zelfs, door den bodem der heupkom in het bekken opent. De Heer ASTLEY COOPER heeft mij twee *preparaten* getoond, waarbij het ettergezwel in den endeldarm was opengebroken.

4) Ten gevolge van het ettergezwel worden de gewrichtsvliezen en de beursband ontstoken en verdikt. Het maakfel der spieren wordt verandert. Er vormen zich op verschillende punten pijpzweren, en eindelijk vereenigen zich alle weeke deelen in eene verwarde *masse*, die de gedaante van de wanden eens gewoon ettergezwels aannemen.

Immers bij zulk een betoog, zal men wel ontwaaren, dat ik hier geenszins de stelling zoude willen verdedigen, dat het heupgewricht niet ook aan andere ziektoestanden onderworpen ware. Eene ziekte toch, die haren oorsprong in de beenderen of weeke deelen genomen heeft, kan eindelijk eene ontarding der kraakbeenige bekleedselen in dit gewricht, als

in de andere, veroorzaken; maar dit *resultaat* blijft nogtans, dat bij de gewone ziekten van het heupgewricht, in die namelijk, welke een schrandere heelmeeester, in een bijzonder werk over dit onderwerp, de „*scrophuleuse CARRIES van het heupgewricht*,” genoemd heeft, de verzwering der kraakbeenderen de oorspronkelijke ziekte is, en dat de overige deelen in en rondom het gewricht slechts *secundair* aange tast worden (*).

Daar de ziekten van het heupgewricht, uit hoofde van derzelver bijzondere ligging en verbinding inzonderheid ernstige gevolgen na zich slepen, geloof ik te mogen verwachten, dat men het voorafgegane tafereel derzelve niet te breedvoerig zal aanzien, en zulks des te meer, omdat het op die wijze zal onnoodig zijn, de beschrijving der verzwering der kraakbeenderen van andere gewrichten wijdlooppig te betoogen, naardien de loop der ziekte dezelfde is, als bij het heupgewricht, bijaldien wij daarbij op de verscheidenheid van maakfel en ligging dier deelen behoorlijk letten.

ZEVEN EN TWINTIGSTE WAARNEMING.

DAVID MARTIN, 26 jaren oud, werd den 25sten
Ju-

(*) Dit werk is getiteld: „*Observations on the Disease of the Hip-joint; to which are added some Remarks on white Swelling of the knee, the caries of the joint of the wrist, etc. by the late EDWARD FORD; the 2 d. Edition published with notes by THOM. COPELAND Lond. 1810 8°.* „*Disease of the Hipjoint*” Dus wordt deze ziekte schier algemeen in Engeland genoemd.

Julij 1810 wegens eene ziekte van de regterknie in het meergemeld hospitaal opgenomen. Volgens zijn verhaal moest hij dezelve aan eenen stoot toeschrijven, welke hij, eenige jaren geleden, gekregen had; maar eerst sedert de laatste 6 maanden waren alle verschijnselen toegenomen. Tijdens zijne komst scheen de knie zeer opgezwollen te zijn, bij nader onderzoek echter, was zulks meer aan eene vermagering der spieren, dan wel aan eene opzetting van het gewricht zelve toeteschrijven. Het been stond geheel of ten minsten grootendeels onbewegelijk in half gebogene rigting, en de *condyli ossis femoris* staken boven het hoofd der *tibia* uit, en de lijder klaagde over eene, inzonderheid, gedurende den nacht, heviger wordende pijn. Met een bijtend middel werd op weerszijde der knieschijf eene fontanel gelegd; maar de verschijnselen verminderden niet, en aan de buitenvlakte van het gewricht brak een ettergezwel door, waaruit zich eene groote hoeveelheid etter ontlastte.

Intusschen ontwaarde de lijder spoedig na zijne komst in het hospitaal, voor het eerst, in de andere knie hevige pijnen, nogtans zonder opzwellings noch de minste verandering van den vorm des gewrichts. Ook liet zich de onderdij vrij en ongehinderd aan de bovendij buigen en uitstrekken; zelfs gedurende de aanwezigheid der pijnen, vertoonde zich geene opzwellings.

In het begin van September werd de lijder toevallig van belroos aangetast; er vormden zich op verschillende plaatsen van de onder- en bovendij etterge-

zwellen, zijne krachten werden allengs uitgeput en hij stierf den 7den November.

Bij de ontleding van het lijk vond men, dat de regter onderdij zoo gebogen was, dat dezelve met de bovendij eenen regten hoek vormde. Door de werkzaamheid der buigende spieren was het hoofd der *tibia* naar de knieholte opgetrokken, zoodat de dijbeenhoofden buitengemeen uitstaken. De zij-banden waren natuurlijk; maar van de kruisbanden en halvemaansche kraakbeenderen was niets teruggebleven; niet minder was zulks het geval met de kraakbeenderen van de *tibia*, als ook die van het dijbeen en de knieschijf. De beenderen waren op derzelver ontblootte vlakten *carieus*, maar voor het overige niet ziekelijk aangedaan. Het gewrichtsvlies was ook niet aangetast, behalve op die plaatsen, waar hetzelfde zich aan de beenderen hecht, en hier of daar op deszelfs oppervlakte gestremde *lymph*a uitgestort had.

De linker knie had ten opzichte van derzelver vorm en grootte een natuurlijk aanzien, en de onderdij kon volkomen uitgestrekt en gebogen worden. De banden en het gewrichtsvlies vond men in eenen volkomen gezonden toestand; maar een derde gedeelte der kraakbeenige bekleedselen der *tibia* en *osfis femoris* was door verzwering verdorven. Trouwens beperkte zich dezelve inzonderheid, echter niet uitsluitend, tot de oppervlakte van het vlies. Het kraakbeen der knieschijf en de halvemaansche kraakbeenderen waren ongeschonden, en op sommige plaatsen onge-
meen

meen week. De beenderen waren gezond en in het gewricht geen etter of eenig ander vocht vervat.

In dit geval, waarin de verzwering der kraakbeennige bekleedselen klaarblijkelijk de oorspronkelijke ziekte was, verklaart ons de lijkopening, al ware ook niet van alle, nogtans ten minste van vele gevallen, de geaardheid der soort van witte zwelling (*white swelling*), welke door sommige schrijvers is beschreven geworden, als bij welke eene hevige, langdurige pijn in het gewricht voorhanden is, zonder te gelijker tijd van merkbare opzwellings vergezeld te zijn.

ACHT EN TWINTIGSTE WAARNEMING.

WILLIAM BOWLES, 18 jaren oud, werd den 1sten December 1810 in hetzelfde hospitaal opgenomen en verhaalde: dat hij vóór 11 maanden zulke hevige pijn in zijne knie had gekregen, dat hem de zelve van zijne nachtrust beroofde. Intusschen had hij zes weken na dien tijd voor het eerst bemerkt, dat het gewricht gezwollen was. Onder de behandeling van eenen geneesheer, wiens hulp hij inriep, waren bij eene volkomene rust, de pijn en zwelling in zoo verre bedaard, dat hij wederom kon gaan. Maar in de volgende maand van September, na tot zijne gewone bezigheden te zijn teruggekeerd, en het gewricht aanmerkelijk ingespannen te hebben, waren de pijn en de zwelling wederom teruggekeerd.

Trouwens thans, tijdens zijne komst in het hospitaal, was de lijdende knie omtrent anderhalven duim dikker dan de gezonde, en de zwelling had den vorm van de gewrichtseinden der beenderen. De onderdij bevond zich in eene halve buiging, en, iedere poging, om dezelve te bewegen, vermeederde slechts de pijnen, die gestadig hevig, maar inzonderheid des nachts in zoo hoogen graad aanwezig waren, dat de lijder niet kon slapen. Weldra na zijne komst vertoonde zich een ettergezwel aan de uitwendige zijde van de knie, dat in het begin van de maand van Februarij openbrak, en waaruit zich eene groote hoeveelheid etter ontlastte. Men vond het grootste gedeelte van de kraakbeenige bekleedfelen der *tibia*, van het *os femoris* en der *patella* door verzwering aangetast, en de daardoor ontblootte beenderen *caricus*; op sommige plaatsen waren dezelve met eene laag van gestremde *lymph*a bedekt, maar voor het overige gezond. Van de halvemaansvormige kraakbeenderen was schier geen spoor te ontdekken. Het gewricht onthield etter, en het ettergezwel in deszelfs holte had zich tot de uitwendige deelen door eene in verzwering overgegane opening in het gewrichtsvlies eenen weg gebaad. Het laatste was voor het overige gezond, met uitzondering van eenige plaatsen, op welker oppervlakte een overtrekfel van gestremde *lymph*a lag, dat klaarblijkelijk eerst voor korten tijd zich uitgestort had.

De uitwendige zij-band was door het ettergezwel aangetast, maar de overige banden waren onbeschaadigd gebleven.

De

De in eenen toestand van verzwering zich bevindende kraakbeenderen, door de lijkopening opgespoord, was in het onderhavige geval de oorspronkelijke ziekte, en aan het gewrichtsvlies was verder niets ziekelijks waar te nemen, dan datgene, hetwelk als gevolg der ettervorming in het gewricht en der doorbraak van het ettergezwel naar buiten te zien was. In die gevallen echter, waarin de ontsteking van dit vlies de oorspronkelijke ziekte is, ontstaat meesal binnen weinige uren, maar steeds binnen 2—3 dagen, na derzelver aanwezigheid, opzwellings. Maar daarentegen verzekerde de lijder in dit geval telkens op de aan hem gerigte vragen, dat hij zes weken te voren hevige pijnen had moeten uithouden, vóór dat hij eenige opzwellings van het gewricht bespeurd had. Trouwens uit al die omstandigheden laat zich opmaken, dat zoo wel in het onderhavige geval als in het voorafgegane de ziekte oorspronkelijk in het kraakbeen verborgen was, en dat de ziekteverschijnselen, welke men aan de weeke deelen waarnam, gevolgen van de vorming des ettergezwels in het gewricht waren.

Dezelfde uitkomst leveren ook de beide thans volgende gevallen.

NEGEN EN TWINTIGSTE WAARNEMING.

MARY ANDERSON. 28 jaren oud, werd den 6den April 1815 in het meergemelde hospitaal opgenomen.

Zij klaagde over hevige pijnen in de regterknie, die vooral des nachts zoodanig toenamen, dat de nachtrust daardoor zeer gekloord werd; maar inzonderheid aan het hoofd der *tibia* was zij het allerhevigst. Aan het gewricht ontwaarde men eene geringe opzwellling, die den vorm van de gewrichtseinden der beenderen had, en niet de minste vochtgolving te kennen gaf. Het been liet zich aan de boven-dij bewegen, maar de minste beweging deed de pijn vermeederen.

Over den oorsprong en voorafgeganen loop der ziekte kon men nogtans, met zekerheid, niets opsporen, dan het volgende: Dat de lijderes, gedurende zes jaren, pijn in de regterknie gehad had, die soms gering, en, in den eersten tijd, van geene zwelling was vergezeld geweest. Nogtans, na hare komst in het hospitaal, werd ter wederzijde van de knieschijf, met een bijtend middel, eene fontenel gelegd, waarna den 9den April de pijnen aanmerkelijk verminderd waren. Door bij herhaling gebezigde bijtende middelen werden de fontenellen open gehouden; ondertuschen bedaarden de pijnen aanmerkelijk, en de zwelling werd minder.

Den 8sten Junij keerde intuschen de pijn in de knie terug, en werd, binnen 4—5 dagen, zoo hevig, dat de zieke des nachte geene rust had. Er kwamen soms krampachtige trekken van het deel te voorschijn, en het gewricht zwol sterker op dan tevoren. De pijnen werden heviger. Trouwens, de gezondheid der lijderes werd, in het algemeen, zeer

aan-

aangetast, en den 3den Julij moest het deel afgezet worden. Bij onderzoek van hetzelfde, vond men de volgende verschijnselen:

In de celsgewijze huid, buiten het gewricht, had zich eenige *lympa* en weivocht uitgestort. De gewrichtsholte onthield ongeveer $1\frac{1}{2}$ once dun ettervormig vocht. Het kraakbeenige bekleedfel der knieschijf was op sommige plaatsen ongeschonden, op andere weder had hetzelfde een vezelachtig maakfel, waarvan wij in dit hoofdstuk reeds gewaagden, aangenomen, en op nog andere plaatsen was hetzelfde zoodanig door verzwering vernield, dat de oppervlakte van het been bloot lag. Dezelfde verscheidenheid in het uiterlijk aanzien kan men aan de gewrichtseinden der dijbeenderen waarnemen. Op de eene zijde zag men eene vlek van aanzienlijke grootte, die in plaats van met behoorlijk bewerktuigd kraakbeen bedekt te zijn, naar datgene zweemde, hetwelk wij bij aanklevingen waarnemen, alleenlijk daarin verschillende, dat deszelfs maakfel digter was, alsof het kraakbeen aan dit gedeelte vroeger vernield geweest ware, en zich op de in verzwering overgegangene oppervlakte der beenderen gestremde *lympa* had uitgestort, die naderhand eenige bewerktuiging had aangenomen. Ook de kraakbeenderen der *tibia* waren zelf in eenen zeer kleinen omvang in verzwering overgegaan.

Het gewrichtsvlies was meestal in den natuurlijken toestand, en op eenige weinige plaatsen slechts lichtelijk ontstoken. Aan den buitenkant van het gewricht was hetzelfde meer ontstoken dan op de

overige punten; hetzelfde was verdikt, en er was een verzwerings-*proces* daarin ontstaan, hetwelk klaarblijkelijk daaruit voortkwam, dat het ettergezwel in het gewricht begonnen was, zich naar de buitenste oppervlakte eenen weg te banen. Trouwens, de beenderen hadden derzelver gewoon maakfel en noodige hardheid.

DERTIGSTE WAARNEMING.

JANE BANNISTER, 40 jaren oud, werd in September 1810 wegens eene ziekte van den regtervoet in het meergemeld hospitaal opgenomen. Zij verhaalde, dat zij, 12 maanden geleden, het voetgewricht verstuikt en spoedig daarna zulk eene hevige pijn gekregen had, dat zij op den voet niet meer staan kon, en des nachts niet meer had kunnen slapen. Deze hevige pijn duurde vier maanden, na welken tijd zij aan de inwendige zijde van den voet eene, hoewel slechts geringe, opzwellling had waargenomen. Deze werd trouwens door een ettergezwel veroorzaakt, hetwelk haar voormalige geneesheer, in de volgende maand, geopend had.

Maar, toen zij in het hospitaal kwam, was de geheele voet opgezwollen en buitengewoon pijnlijk. Het ettergezwel, waaruit zich weinig etter ontlastte, was nog open. Men kon met eene daarin gebragte fonde de ontblootte beenoppervlakte voelen. Na inmiddels onderscheidene middelen, zonder eenige gunstige gevolgen, gebezigd te hebben, besloot men de dij afzetten, hetwelk dan ook den 25sten Februarij

1811 geschiedde. Men vond de kraakbeenderen van het gewricht, dat door den *astragalus* en het *os naviculare* gevormd wordt, verzworen, een gedeelte van den eersten verstorven, en op het punt staande van zich te *exfolieren*. De kraakbeenderen der gewrichten, die door de verbinding der *osfa cuneiformia* onder elkander met het *os naviculare* en de beenderen van den achtervoet gevormd worden, vond men op dezelfde wijze vernield, en de ontblootte beenoppervlakten van beenbederf aangetast. Het ettergezwel stond met de *carieuze* gewrichten in verband. De banden en de gewrichtsvliezen waren in eenen regelmatigigen toestand, uitgezonderd op de weinige plaatsen, waar het ettergezwel dezelve vernield had. De beenderen waren in alle opzigten natuurlijk. De celsgewijze huid van den voet bevatte eenige gestremde *lympha* en weiachtig vocht.

Om nu bij de bovengemelde gevallen, andere ziekteverhalen, waarin de ziekte reeds verder gevorderd was, te voegen, komt mij voor, te dezer plaatse overbodig te zijn. Derzelver beloop aan andere gewrichten strookt volkomen met dat van de heup, en welk der gewrichten ook aangetast moge zijn, zal zulks altijd door eene volkomene vernieling der kraakbeenderen, mitsgaders door dezelfde uitgebreide verwoesting der beenderen en weeke deelen gevolgd worden.

In sommige gevallen begint de verzwering van de kraakbeenderen der gewrichten op die vlakke, welke

ke met het been verbonden is. Trouwens, nadat ik deze omstandigheid had waargenomen, moest ik de meening omhelzen, die, zoo als ik gehoord heb, door J. HUNTER is aangenomen geworden, en die, door den geringen rijkdom aan vaten, (*vasculariteit*) welken de kraakbeenderen bezitten, nog scheen gestaafd te worden, deze namelijk: dat de verzwering der kraakbeenderen van de gewrichten geenszins uit de werkzaamheid van derzelver eigene vaten voortkomt, maar dat die door de vaten der beenderen, waarmede dezelve verbonden zijn, te weeg gebragt wordt. Naderhand vond ik, dat het kraakbeen, in vele gevallen, vóór de verzwering, eene merkwaardige verandering van maakfel ondergaat (*), week wordt, en een vezelachtig maakfel bekomt. Ik maakte daaruit op, dat de aangehaalde meening niet volkomen juist kon zijn, en ik kan thans de volgende gevallen aanhalen, tot een bewijs dienende, dat het kraakbeen zoo wel als andere deelen van ons ligchaam door de werkzaamheid van deszelfs eigene vaten in een verzwerings-*proces* geraken kan.

EEN

(*) In eene vorige noot heb ik reeds aangemerkt, dat DÖRNER, in zijne klasfieke verhandeling, op die veranderingen gelet heeft, en dat ALBERS en RUST deze wel degelijk hebben in aanmerking genomen. Het is daarom ook in deze verandering gelegen, dat DÖRNER zijne, in de boven aangehaalde noot aangeduide, meening gegrond heeft.

DE VERT.

 EEN EN DERTIGSTE WAARNEMING.

Een jongen, van 12 jaren, viel den 28sten Junij van eene hoogte regtstreeks op de knie. Hij werd in het hospitaal gebragt, en men vond, dat hij eene vermengde (*gecompliceerde*) breuk van het dijbeen had. Gedurende eenige dagen scheen het goed te gaan, maar korten tijd daarna ontstond aan de dij een ettergezwel, dat zich tot aan de billen uitstreckte. De krachten van den lijder zonken van dag tot dag, en den 21sten Julij overleed hij.

Als men nu het kniegewricht onderzocht, was het kraakbeenige bekleedfel der koppen van het dijbeen, als ook de kop van de *tibia*, op meerdere plaatsen, volkomen opgeslorpt, zoodat het been bloot lag, en op andere plaatsen was hetzelfde op deszelfs naar de gewrichtsholte gerigte vlakke opgeslorpt, terwijl dat gedeelte, hetwelk het digst aan de beenderen grenst, deszelfs natuurlijke verbinding en maakfel gehouden had. Op deze punten waren in het kraakbeen *vooren* ontstaan, en had hetzelfde het aanzien, alsof het grootste gedeelte van deszelfs zelfstandigheid met eenen beitel was uitgehakt geworden.

 TWEE EN DERTIGSTE WAARNEMING.

Een man, van middelbaren ouderdom, kreeg eene schending van één kniegewricht; er ontstond ont-
ste-

steking, daarna veretting, waaraan hij den 30sten Augustus 1808 in het hospitaal stierf.

Als men nu het gewricht onderzocht, vond men, dat de kraakbeenige bekleedselen van de koppen des dijbeens, mitsgaders die van de *tibia*, naar den omtrek toe, dusdanig vernield waren, dat het been bloot lag. Op de overige punten was slechts nog eene dunne kraakbeenige laag terug gebleven, die het gewone maakfel bezat en zoo vast als gewoonlijk op het been zat.

Daar nu, in deze gevallen, het kraakbeen op deszelfs naar de gewrichtsholte gerigte oppervlakte opgeslorpt was; terwijl, het overige gedeelte nog vast op het been zat, kunnen wij daaruit opmaken, dat de opslorping in de vaten des kraakbeens zelve moet hebben plaats gevonden (*).

Bij jongere nog niet volwasfene menschen, zijn de kraakbeenderen in de gewrichten vaatrijker dan in den lateren ouderdom, daar men de bloedvaten duidelijk zien en zelfs opspuiten kan. Zulks is bij volwasfenen niet meer het geval, en hieruit laat zich verklaren, waarom bij de eersten de verzwering der kraakbeenderen oneindig menigvuldiger voorkomt en eenen loop heeft, dan bij de laatsten (†).

T W E E.

(*) Offchoon nog geene watervaten in het kraakbeen zijn opgespoord geworden. MECKELS *Handbuch der menschl. Anatomie*. Bd. I. p. 430.

(†) De kraakbeenderen zijn in de vroege tijdperken des le-

TWEEDE AFDEELING.

OVER DE VERSCHIJNSELEN VAN DEZE ZIEKTE.

De verzwering der kraakbeenderen komt in ieder tijdperk des levens, maar inzonderheid bij kinderen (*) en

levens slijmig, week, verhard en worden eindelijk bros. In den middelbaren ouderdom zijn dezelve het meest veerkrachtig, en van beide toestanden het meest verwijderd.

DE VERT.

(*) Dat kinderen meest aan deze ziekte zijn blootgesteld, kan ons wel niet verwonderen. Immers hun teeder maakfel en grootere vatbaarheid voor ziekten in het algemeen, inzonderheid voor klier- en Engelsche ziekte, die, zoo als de ondervinding heeft geleerd, tot de bewerking der gewrichten in betrekking staan, derzelver vorm en maakfel vernielen en onregelmatige afscheidingen te weeg brengen, kunnen klaarblijkelijk als oorzaken van die voorbeschiktheid aangezien worden. Echter hierbij komt nog, dat door gebrekkige oplettendheid der ouders en kindermiden bij het dragen, gaan, en loopen der kinderen, maar al te vaak werktuigelijk geweld plaats vindt, hetwelk nu, met altijd nog plaats vindende misbruiken in de natuurlijke opvoeding der kinderen, te zamen genomen, ons ligtelijk de meer dikwerf voorkomende verschijning van dezen ziekte-toestand bij kinderen verklaren. Wijders heb-

en volwasfenen , onder den middelbare ouderdom , voor. Trouwens , van het geheele getal van hen , welke ik door deze ziekte heb aangetast gezien , was niet meer dan het *vijfde* gedeelte boven 30 jaren oud ; het jongfte voorwerp daarentegen , een kind van één jaar en het oudfte eene vrouw van 60 jaren. Maar even als het kniegewricht meer tot ontstekingen van het gewrichtsvlies geneigd is , zoo heeft het heupgewricht daarentegen meer neiging tot verzwering der kraakbeenige bekleedfelen. Gewoonlijk bepaalt zich deze ziekte tot een enkel gewricht ; foms echter worden bij hetzelfde voorwerp 2—3 gewrichten , en , wel is waar , gelijktijdig of na elkander daarvan aangetast. Soms fchrijven de
lij.

hebben ALBERS en FICKER in derzelver prijsvraag : *Worin beftelt das freiwillige Hinken der Kinder ? Wien* 1807. p. 15. aangenomen , dat het mannelijke geflacht aan deze ziekte meer onderhevig is , dan het vrouwelijke. Rust is , wat dezen ziekte-toeflanden aangaat , geheel van hetzelfde gevoelen.

Volgens CAMPER (*) zou in ons land van 28 menfchen één aan deze ziekte onderhevig zijn. VAN DER HAAR (†) bevestigt zulks , en beweert , dat van 20 menfchen één mank gaat. BERKHEY (§) vond in het eiland *Ter Schelling* en *Ameland* zoo vele manke menfchen , dat hij op 10 gezonden één manke rekent.

(*) Over het mankgaan der kinderen. *Vaderl. Letteroefen.* 1782.

(†) *Gen. en Heelk. Mengelftof.* Amfterd. 1797. Voorr. bladz. 6.

(§) *Natuurlijke Hiftorie van Holland* , II D. 2 Stuk , bladz. 250 , bl. 1008—9.

lijders den aanvang der verschijnselen aan eene plaatselijke schending toe; meestal bestaat er geene oorzaak, waaraan men de ziekte zou kunnen wijten, ja, soms is de aanleiding, waarvan zij wordt afgeleid, meer denkbeeldig, dan wel de wezenlijke juiste (*). Wanneer het heupgewricht aangedaan is, dan zijn pijn en een ligte graad van verlamming van het been de eenige verschijnselen, die wij gedurende eenigen tijd waarnemen. In het begin is deze pijn onbeduidend en verschijnt alleenlijk van tijd tot tijd; maar naderhand wordt zij heviger en aanhoudend. Zij zweemt naar *rheumatische* pijn (†), om dat zij dikwerf geene vaste plaats heeft; want ieder *individu* noemt eene andere plaats, en zelfs bij een en hetzelfde voorwerp, verschijnt dezelve op verschillende tijdperken. Trouwens, met den voortgang des ziekte, wordt de pijn buitengewoon hevig, inzonderheid, gedurende den nacht, waarin de pijn-

(*) Reeds HEISTER, DE HAEN, FORD en A. zagen, en zeker niet zonder grond, dat de ontwikkeling der ziekte bij gelijktijdige inwerking van eene ziektestof, door werktuigelijk geweld veel meer begunstigd dan wel voortgebracht wordt. Zie RUST, t. a. p. S. 40.

(†) Rust bemerkt ook, (§. 44) dat de lijders in het eerste tijdperk van deszelfs *coxarthrocace*, vooral des morgens na het opstaan uit het bed, eene *stijfheid* van het gewricht gevoelen, welke in de gevallen, waarin de pijn naar *rheumatische* pijn gelijkt, des te eerder aanleiding kan geven de ziekte te miskennen. Dezelve vereischt derhalve de naauwkeurigste nasporing der gezamenlijke verschijnselen.

pijnlijkke schokken van het deel den lijder soms uit den slaap doen opstuiven. Soms voelt dezelve slechts in zekere bepaalde ligging eenige verzachting van pijn. Zoo kon zekere lijder in het bovengenoemde hospitaal nooit tot rust komen, bijaldien hij zich niet op den rand van de bedstede neerzette, zijne voeten op den grond plaatste en het bovenste gedeelte van zijn ligchaam op een kussen in eene halfleggende en halfzittende ligging bragt.

Zoodra de pijn heviger wordt, gaat zij op eene plaats vast zitten. In de meeste gevallen zeggen de lijders, dat de pijn in de heup en in de knie zit; maar in de laatste is zij het hevigst. Daarentegen, in andere gevallen, is de pijn alleenlijk in de knie of in het geheel niet in de heup. Zoo klaagde een zekere jongen, in het hospitaal zijnde, over pijn in de inwendige zijde van de dij naar het midden toe; en eene andere zieke, een jong meisje, over pijn in de zool van den voet. Maar, waar de pijn ook zijn moge, wij zullen dezelve bij bewegingen van het gewricht steeds zien toenemen; en, in eenen nog hooger grad, word dezelve, door de minste drukking der in verzwering overgegane kraakbeenige bekleedselen op elkander, vergroot. Hierin is het juist gelegen, dat de lijder de zwaarte van zijn ligchaam op de lijdende zijde niet kan laten rusten, en wanneer de heilkundige, na de lijder horizontaal op eene effene vlakke te hebben doen neerleggen, met zijne hand deszelfs hiel omvat, en op die wijze het dijbeenhoofd tegen de heupkom drukt; dan zal eene hevige pijn daarna volgen, al ware het zoo zorgvuldig geschied, dat

nie

niet de minste beweging daardoor in de heupkom ware te weeg gebragt geworden. Deze omftandigheid toch verdient wel degelijk in aanmerking te worden genomen, en *niemand* moet zijn gevoelen over de geaardheid van eene ziekte, die met het heupgewricht in verband staat, te kennen geven, zoo hij niet eerst zulk een onderzoek had bewerkftelligd.

Dadelijk na de eerste verfchijning der ziekte vinden wij het heupgewricht zeer gevoelig, zoodra men voor of achter hetzelfde drukt, de *lymphatieke* klieren worden opgezet, en foms bemerken wij eene geringen graad van opzwellling in de liesftreek. Trouwens hierin ligt niets bijzonders, daar wij moeten vooronderftellen, dat eene ziekte, die in het gewricht voortgaat, eindelijk meer of minder ontfteking in de nabij gelegene deelen moet veroorzaken. Nogtans blijft het een zeer merkwaardig verfchijnsel, dat in sommige gevallen zulke deelen gevoelig worden, die zelve niet ziek zijn, en waarin met dat al door medelijden met de ziekte van het heupgewricht de pijn zich plaatst. Aan de knie heb ik zulks onderfcheidene keeren waargenomen. Zoo klaagde onder anderen een lijder, die den buitenkant van de onder-dij als zitplaats van de pijn bepaalde, over groote gevoeligheid, vooral in den loop van den *nervus peroneus*. Ik heb evenzoo eenen geringen graad van opgezetheid en zwelling van de knie gezien, waar in dit gewricht de pijn, ten gevolge der heupziekte (*),
door

(*) Dit zeer zeldzame verfchijnsel heeft de Heer ALBERS
H 2 (l. c.

door den lijder werd opgegeven. Deze daadzaken stemmen volkomen met die overeen, welke wij in eenige andere gevallen waarnemen, waarin een gezond deel als de zitplaats van de pijn werd opgegeven, en dezelve alleenlijk een gevolg is der medelijdenheid, die tusschen dit en een ander door ziekte aangetast deel plaats vindt. Zoo heb ik b. v. waargenomen, dat een steen bij den doorgang door de pisbuis niet alleen pijn, maar ook gevoeligheid, zwelling en eene niet onbeduidende zwelling der ballen veroorzaakte.

Duurt de ziekte, gedurende eenigen tijd, voort, dan ondergaan de billen, wat derzelver vorm aangaat, eene aanmerkelijke verandering. Zij verdwijnen en steken minder uit, en, in plaats van derzelver gewoone bolheid, verkrijgen zij het aanzien van eene tot een plat vlak gewordene oppervlakte. Daarenboven worden zij slap en hangen losser naar den onderste rand toe. Zij schijnen eene breedere vlakke in te nemen, dan die op de andere zijde, nogtans, in weinige gevallen, zijn de billen, in een verder gevorderd tijkperk der ziekte, wezenlijk meer uitgezet, omdat de heupkom met gestremde *lympha* en etter opgevuld, en het dijbeenhoofd uit deszelfs natuurlijke plaats verdrongen is. Intusschen is de groo-tere breedte der billen gewoonlijk slechts een misleidend

(l. c. p. 16) ook waargenomen, en verdedigde daarmede den Heer FORD (t. a. p. bl. 13) als ook FICKER (t. a. p. bl. 17 en 37), die beweerd hebben, dat de knie bij deze heupziekte *nooit* haar regelmatig maaksel verandert. Rust vond hetzelfde, nogtans zeer zeldzaam.

dend verschijnsel, naardien men, door dezelve naauwkeurig te meten, zich zal kunnen overtuigd houden, dat zij op weerszijde even breed zijn. De veranderde vorm der deelen kan, in deze gevallen, deels uit de overeinde stelling voortkomen, welke de lijder gewoonlijk aanneemt; maar inzonderheid is deze verandering aan het verdwijnen van de groote vleeschachtige spierbundels der *glutaei* toe te schrijven, hetwelk ontstaat, doordien zij werkeloos zijn gebleven. Naauwkeurige, bij herhaling aangestelde nasporingen, zoo wel aan levende ligchamen, als bij lijken, hebben mij echter van de juistheid der zoo even geopperde vooronderstellingen genoegzaam overtuigd (*).

Een ander kenteeken dezer ziekte is eene verandering in de lengte van het lid.

Vooreerst: In het beginnend tijdperk der ziekte klaagt de lijder dikwerf, dat een der onderste ledematen langer is, dan het andere. Trouwens, voor-

on-

(*) Deze verandering van den vorm der billen is, wel is waar, als een verschijnsel, maar geenszins als een bepaald karakteristiek kenteeken der heupziekte te beschouwen, dewijl wij hetzelfde ook in andere gevallen waarnemen, waarin uit eene of andere oorzaak de *musculi glutaei*, eene geruimen tijd, werkeloos zijn gebleven. Immers bij kinderen, waarbij de spieren van de onderste ledematen verlamd zijn en tot aan het bekken lijden, vindt men hetzelfde aanzien der *nates*, niet minder in zulke gevallen, waarin het dijbeen ziekelijk of waarin door eene andere oorzaak de beweging van het heupgewricht pijnlijk en moeilijk is.

De Schrijver.

onderstelde men in dit geval, dat de heupkom met etter of eene vaste zelfstandigheid opgevuld ware, dan is dit verschijnsel daardoor immers noch niet verklaard; want op die wijze zou het dijbeenhoofd veel eerder naar buiten dan naar beneden moeten gedreven worden. Er bestaat hier echter slechts eene **SCHIJNBARE** en geene **WEZENLIJKE** verlenging van het deel. Wanneer de lijder horizontaal op den rug ligt, en beide dijen met het bekken denzelfden hoek vormen, dan komt de voet, oppervlakkig beschouwd, aan de lijdende zijde 2—3 duimen lager te staan dan de andere; maar neemt men met eenen band naauwkeurig de maat, dan zal men zien, dat de afstand van den *processus spinæ superioris et anterioris ossis ilei* van de knieschijf op de eene zijde niet grooter is dan op de andere. Deze *schijnbare* verlenging komt daar van daan, dat de rigting van het bekken veranderd geworden is, doordien de kam van het darmbeen, op de eene zijde zichtbaar onder de regterlijn van de andere zijde afgezakt is. **HOEDANIG** zulks geschiedt, is ligtelijk te verklaren, wanneer men de stelling van den **OVEREIND STAANDEN** lijder gadeslaat. De zwaarte zijns ligchaams laat hij op het gezonde deel rusten, waardoor dan de heup en de knie van deze zijde uitgestrekt blijven. Maar, het andere deel rigt hij tevens naar voren, en de voet van de zieke zijde wordt op den grond merkbaar vóór den anderen geplaatst, geenszins, om de zwaarte zijns ligchaams daarop te doen rusten, maar om vaster te staan, en het evenwigt te houden. Zulks toch kan slechts geschieden, wanneer het bekken op dezelfde zijde

zijde zakt. Deze zakking is noodzakelijk met eene zijdelingsche verbuiging van den ruggegraad verbonden, die ten gevolg heeft, dat één schouder hooger staat dan de andere, en de geheele figuur van den lijder een mismaakt aanzien bekomt. Na verloop van eenige weken, verdwijnen al die verschijnselen, wanneer de lijder, onder die omstandigheden, horizontaal in bed blijft liggen, met uitzondering echter van die gevallen, waar dezelve bij jonge, nog in den wasdom staande, menschen plaats grijpen, en men dezelve, eenen geruimen tijd, aan zich zelven overliet, waardoor de vorm der deelen met de ligging overeenstemt. Soms blijft iedere verandering der gestalte gedurende den geheelen leeftijd onveranderd dezelfde (*).

Ten

(*) Deze hier gegevene verklaring van de VERLENGING DES AANGEDANEN DEELS, is, zoo als wij uit CROWTHER t. a p. bl. 266 gezien hebben, reeds door JOHN HUNTER medegedeeld geworden. CROWTER wil, overeenkomstig met den schrijver, bewijzen, dat de verlenging slechts SCHIJNBAAR is, en beroept zich, ter bevestiging van zijn gevoelen, op LAWRENCE, den schrijver van het klasieke werk: „*over de Breuken*,” LONG en FALCONER, die reeds vóór C. in zijn werk over *Ischias* bl. 9. dezelfde beschouwing medegedeeld hebben. Indien zulks intusschen in der daad zoo was, dan zouden wij de onderscheidene meeningen der voortreffelijke schrijvers over dit zoo veelvuldig verhandelde verschijnsel der *Coxalgia* zeer eenvoudig kunnen vereenigen. Er is wel niet aan te twijfelen, dat geene verlenging vaak slechts SCHIJNBAAR is, en dat de voorhan-

de

Ten tweeden: Bij overeinde stelling van den lijder, wordt zeldzaam bemerkt, dat de voet van het aangedane lid niet meer dan de andere naar voren gericht is, zoo dat echter de teenen alleen den grond aanraken en de hiel min of meer verhoogd is, waarbij tevens zijne heup en de knie iets gebogen wordt. Ook nog op die wijze bereikt de lijder zijn doel, om de zwaarte des ligchaams op den anderen voet te laten rusten; maar het bekken wijkt alsdan naar de tegenovergestelde rigting, en de kam van het darmbeen komt hooger dan gewoonlijk, zoo dat de zieke kant, in plaats van langer, KORTER schijnt te wezen.

Ten

dene verlenging steeds door de van B. betoogde rigting des bekkens vermeerderd, nog meer in het oog loopt; maar de ondervinding van eenen RUST e. a. ruimen alle bedenkelijkheden op, die men tegen deze WEZENLIJKE verlenging van het onderste lid kon in het midden brengen. De beoordeelaar van het onderhavige werk van BRODIE, in het „JOURNAL COMPLEMENTAIRE DU DICT. D. SC. MED.” *Cahier* 28 pag. 356, oordeelt zeer juist over dit punt. Wij moeten het gewigt der naauwkeurige inachtneming van eene volkomene REGTE ligging op den rug van den te onderzoeken lijder voor de praktijk daaruit opmaken. Dat in zeldzame gevallen, gemelde verlenging ook bij andere ziekten en niet alleen bij de ziekte van het heupgewricht plaats vindt, hebben A. COOPER, *Surg. Diction. Edit.* 1813, p. 658 en DR. HECKSCHER in RUST's *Magazin für die gesammte Heilkunde*, Bd. II. Hoft. 2. S. 194 aange- toond. Een voorbeeld van denzelfden aard, bevindt zich in de ACT. MEDICOR. BEROLINENS, vol. X. p. 107.

Ten derden: Wanneer in een zeer gevorderd tijdperk der ziekte, het dijbeenhoofd door verzwering volkomen is vernield geworden, dan kan niets de spieren beletten, van het hoofd op te trekken. Men kan zulks met die gevallen vergelijken, waarin een breuk van den hals des dijbeens plaats vindt. Het deel is dan niet schijnbaar korter, maar is het wezenlijk; de voet kan naar binnen gedraaid worden, maar draait meestal wederom naar buiten, zoodra dezelve losgelaten wordt,

Ten vierden: In andere gevallen is het deel verkort, de dij naar voren gebogen, de teenen zijn naar binnen gekeerd en kunnen niet naar buiten gedraaid worden. In dit geval hebben wij alle verschijnselen van eene ontwrichting van het heupgewricht naar boven en buiten voor ons. De oorzaken dier verschijnselen zal het volgende geval genoegzaam ophelderen (*).

DRIE-

(*) De heer RUST heeft, bij de *coxalgia*, vier voor de praktijk hoogst gewigtige tijdperken duidelijk onderscheiden, die steeds onder dezelfde verschijnselen zich voordoen, al waren de oorzaak en de zitplaats der ziekte nog zoo verschillende.

HET EERSTE TIJDPERK kenmerkt zich door eene slechts pijnlijke aandoening, ja, soms alleenlijk door een gevoel van zwakte, zonder de minste schending van den vorm van het aangedane gewricht. In dit tijdperk, is de ziekte, volgens RUST, nog zuiver *dynamisch*, en heeft hare zitplaats in het vaatrijke mergvlies van het gewrichtshoofd. Hij noemt het eerste tijdperk: *stadium prodromorum, dolorificum inflammatorium*.

In

DRIE EN DERTIGSTE WAARNEMING.

TAYLOR, een man van middelbaren ouderdom, werd in den herfst van 1805 wegens eene ziekte van de linkerheup in het hospitaal opgenomen. Hij leed echter nog aan andere bezwaren, en stierf in de daarop volgende maand Februarij.

Bij

In het TWEEDE TIJDPERK wordt de ziekte *organisch*, door de zich ontwikkelende MIDDENPUNTIGE *caries* van het dijbeenhoofd, en geeft zich door opzetting en beginnende afwijking van het dijbeenhoofd, en de daarvan afhankelijkte verlengingen van het zieke deel, te kennen. Dit tijdperk wordt het *stadium subluxationis; prolongationis articuli* genaamd.

Intuschen met de steeds meer en meer zich vormende *caries*, en de volmaakte afglijding van het reeds geheel ontaarde dijbeenhoofd, treedt de ziekte plotseling in het DERDE TIJDPERK, *stadium luxationis, exarticulationis*. De werktuigelijke verhouding van deze ziekte heeft, in dit tijdperk, den hoogsten graad bereikt; het dijbeenhoofd en daarmede het lijdende been, zijn aan de willekeur der spieren overgegeven, en worden derhalve naar alle kanten verdraaid.

Trouwens in de grootste hoogte der ziekte, begint de *caries* de weeke deelen het gewricht aan te doen, doet dezelve ontaarden, van welk oogenblik af, het VIERDE TIJDPERK, *stadium ulcerosum* begint, vergezeld van verfmeltende zweeting en hevigen buikloop, uitterende koorts, dat gewoonlijk met den dood eindigt (*).

DE VERT.

(*) RUST t. a. p. §. 43.

Bij de bezigtiging van zijn lijk vond men de weeke deelen in de nabijheid van het gewricht weinig ontstoken en gestremde lympha was in de celwischachtige huid rondom den beursband uitgestort.

Van het *ligamentum teres* bestond geen spoor meer. De kraakbeenderen waren door verzwering tot op weinige stukjes vernield, en de ontblootte beenoppervlakten in bederf overgegaan, maar toch met behoud van derzelver regelmatigigen vorm en gewone grootte. De heupkom was schier geheel en al met etter en gestremde *lymph*a opgevuld; de laatste was aan het in bederf overgegane been vast gehecht en rijk aan vaten geworden. Het dijbeenhoofd stond op den rug des darmbeens. De beursband en het gewrichtsvlies waren zeer uitgezet, en aan derzelver bovenste gedeelte was derzelver vasthechting aan het been zoo hoog opwaarts gedreven, dat het hoofd zich niet meer in de heupkom, maar nogtans in de gewrichtsholte bevond.

Daar nu deze man zijne ziekte aan geene plaatselijke schending toeschreef, zou men ook vooronderstellen, dat de verzwering des kraakbeens hier de oorspronkelijke ziekte was, en de ontwrichting daardoor werd te weeg gebragt, dat het dijbeenhoofd eerst door de gestremde *lymph*a en den etter, welke beide de gewrichtholte opvulden, naar buiten gedreven, en nu door de werking der spieren, die zich aan den *trochanter major* vasthechtten, naar boven was getrokken geworden (*).

De

(*) Dit geval geeft een voorbeeld van de ontwrichting des

De VERKORTING van het lijden deel (*), die in het meer gevorderd tijdperk van de ziekte plaat vindt, gaat GEWOONLIJK, maar niet ALTIJD, de vorming van een ettergezwel vooraf. De vorming van etter wordt alsdan ook door vermeerdering van pijn, veelvuldigere krampen in de spieren (†), een steeds meer

des dijbeens door eene in die holte gelegene oorzaak, zoo als men dezelve in eenige heilkundige geschriften (§) beschreven vindt, en het is waarschijnlijk, dat in de meeste gevallen van dien aard de ontwrichting op die wijze is voortgebracht geworden.

Aanm. v. d. Schrijver.

(*) Zeer zeldzaam vindt in dit tijdperk der ziekte eene nog grootere verlenging van het lijdend deel plaats, wanneer het eene afgewekene dijbeenhoofd naar binnen en benedenwaarts tegen het eironde gat getrokken, en hierdoor de spierwerkzaamheid in stand gehouden wordt. RUST t. a. p. §. 58.

(†) PHILLOT te BATH, merkt bij FALCONER t. a. p. bl. 9. aan, dat stuiptrekkingen gedurende den slaap, in dit tijdperk als het zekerste kenmerk van ettervorming konden beschouwd worden. Ik heb dit verschijnsel altijd waargenomen; maar ook des niet te min de HUIVERINGEN, het kenteeken van RUST, welke met hitte afwisselen. Ik heb ook nog telkens eene aanmerkelijke stoornis van de *organen* der spijsvertering, die zich door eene beslagene tong, gebrekkigen eetlust, misfelijkheid, te kennen gaf, waargenomen.

(§) Dergelijke waarnemingen hebben o. a. geleverd: TSCHÉPIUS, *Diss. Singul. exhibens casum; etc. Hall. Magdeb.* 1742, §. XVIII. MORNO, zie REIMARUS, *dissert. de tumore ligamentorum circa articulos, fungo articulorum dicto* Lugd. Batav. 1757. — De HAËN, *de morbo coxario* p. 125. Zulke gevallen gaven aanleiding tot eene verkeerde beschouwing van de geaardheid dier ziekte. Zie RUST t. a. p. §. 14.

meer en meer afvallen van het geheele deel, en door die omstandigheid aangetoond, dat de dij naar voren gebogen wordt en niet zonder de onverdragelijkste verergering van den toestand der lijders kan uitgestrekt worden.

Nu wordt de pols snel, de tong beslagen en de geheele lichaamsgesteldheid buitengemeen opgewekt. Het ettergezwel doet zich gewoonlijk voor in den vorm van eene groote zwelling, boven den *vastus externus*, soms aan den binnenkant van de bovendij, naar het midden toe, en soms zien wij 2—3 ettergezwellen op verschillende plaatsen, welke na elkander openbreken. Zij ontlasten eene groote hoeveelheid dunnen etter, en in de eerste gevallen, houdt eene ruime ettering aan, tot dat de krachten van den lijder uitgeput zijn, en hij, onder de verschijnselen van eene uitterende koorts, bezwijkt. Trouwens, onder zulke omstandigheden, wordt een volwasene zoo hoogst zeldzaam genezen, dat de heekundige slechts het ergste moet doen te gemoet zien. Kinderen zouden in zulk een tijdperk der ziekte soms nog al kunnen genezen, maar nooit zonder volkomene beenvergroeijing van het gewricht (*anchylosis*) (*). Indien echter nog geene ettering plaats

(*) De lezer zal wel degelijk in het oog moeten houden dat wij, om het even in welk tijdperk de ziekte zich bevindt, bij de *prognosis*, op vele gewigtige omstandigheden dienen te letten, als onder anderen: op de oorzaak, die de ziekte voortbragt, op den algemeenen gezondheidstoestand

plaats gevonden heeft, dan beschouw ik het als eene zeldzaamheid, zoo het aangedane deel na de genezing deszelfs beweegbaarheid niet terug verkrijgen zoude (*).

Wan-

stand, b. v. of klierziekte en dergelijk iets ten gronde ligt, op den aanwezigen toestand van het lijdend *individu*; op den duur van de ziekte, op de geneesmiddelen, of die vroeg en krachtig zijngebezigd geworden, of dat het gunstige tijdstip (het eerste en tweede tijdperk der ziekte volgens RUST) voor de genezing verlopen is.

(*) Hoe moeilijk het wezen moge, om de ziekte van het heupgewricht, in derzelver aanvang te kennen; kan dezelve nogtans in een wat gevorderd tijdperk, des te zekerder opgespoord worden. Trouwens zulks berust niet op een enkel verschijnsel, maar op de vereeniging van onderscheidene en op den vroegeren loop van de ziekte, zoo dat geene ondervinding den heilkundige een juist oordeel zal doen vellen, ten zij hij de nadere omstandigheden van het te behandelen geval onderzocht hebbe. De ziekte-toestanden, die het meest met de verzwakking der kraakbeenderen van het heupgewricht verwisseld kunnen worden, zijn de volgende:

1). Eene ONTSTEKING der gewrichtsvliezen van het heupgewricht waarvan ik in een vroeger hoofdstuk reeds gewaagde.

2). Eene slepende ontsteking der weeke deelen, in de nabijheid van het heupgewricht, welke met *chronische* vorming van ettergezwellen eindigt. Hier vindt dezelfde pijn plaats, als bij de verzwering der kraakbeenderen van de heup, maar dezelve bepaalt zich meer tot eene plaats, is minder hevig, wordt door beweging van het heupgewricht niet

Wanneer de kraakbeenderen van het kniegewricht in verzwering overgaan, dan staat het aangedane ge-

niet zoo vermeerderd, en door rust ook niet erg minder; eindelijk: dezelve is geenszins met een vlak worden der billen verbonden, in tegendeel er volgt spoedig eene opzwellling van die strek.

3). De ziekte, die uit het celsgewijze maakfel der beenderen voortkomt en nader door mij zal beschreven worden.

4). Ik heb meerdere gevallen waargenomen, waarin ik vooronderstelde, dat de verschijnselen van eenen ziekte-toestand van den *nervus ischiadicus* afhingen, en waarin dezelve nogtans met die der onderhavige ziekte eenigermate overeenstemden. De pijn strekte zich op die deelen uit, waarin de *nervus ischiadicus* zich uitbreidt. Maar, zij waren niet zeer hevig, en namen niet toe bij verwaarlozing van de ziekte. In den loop van die zenuw aan het achterste gedeelte van het heupgewricht ende bovendien vond men eene gevoeligheid, die op eene plaats eenen hooger grad bereikt had, dan op de overige punten. De verschijnselen werden gewoonlijk minder, wanneer men op den stam van de zenuw, die men als de zitplaats der ziekte beschouwde, eene spaansche-vliegen-pleister legde (†) (§).

Aann. v. d. Schrijver.

(†) Behalve de door B. hier aangestipte kenteekenen, die ter onderscheiding der onderhavige ziekte van *ischias nervosa* dienen, moesten wij nog op de volgende letten.

1). Lijders, die aan heupjicht (*ischias*) lijden zijn mank, en kunnen niet gaan; daarentegen zal hij, die aan de ziekte van het heupgewricht lijdt, wel is waar, hinken, maar hij kan nogtans, vooral in de beginnende tijdperken der ziekte, zich vrij rad van de plaats bewegen.

2). Bij

(§) Behalve de hier door den schrijver aangehaalde ziekte-toestanden bestaan er nog andere, die met de *coxalgia* konden ver-

gewricht pijnlijk ; aanvankelijk zijn de pijnen gering en komen zij slechts van tijd tot tijd te voorschijn.

Zij

2). Bij *ischias nervosa* kan men niets onregelmatigs in de stelling van den grooten draaijer waarnemen, terwijl bij de *coxalgia*, dezelve, naar gelang van het tijdperk der ziekte, dan eens meer naar buiten, dan weder naar binnen, of meer naar boven geplaatst is.

3). Gedurende dat de lijder op den rug ligt, neemt men bij de *ischias nervosa* niet de minste stijfheid in het dijgewricht waar, noch de minste afwijking in de lengtemaat van beide deelen; maar bij de *coxalgia* vindt zulks in het eerste tijdperk der ziekte plaats.

4). Bij de *ischias nervosa* wordt de lijdende dij, door de hevige pijn, die eene krampachtige zamentrekking der spieren te weeg brengt, dieper in de heupkom gedrukt, en derhalve wat korter bevonden; maar alsdan ontbreekt de vroegere verlenging van dezelve, die bij de *coxalgia*, aan de verkorting steeds voorafgaat (°).

DE VERT.

(°) RUST a. t. p. §. 74.

COTUNNI, *comment. de ischiade nervosa*, Vienn. 1770.

DE VERT.

verwisfeld worden, en WEZENLIJK in onze dagen nog zeer dikwerf van geneesheeren en heelkundigen daarmede worden verwisfeld. De heer RUST heeft t. a. p. in het hoofdstuk, „*Ueber die Diagnose der Coxarthrocace*,” voornamelijk de volgende ziekten in aanmerking genomen:

1). Het zoogenaamde „AANGEBORENE HINKEN DER KINDEREN,” hetwelk PALETTA in deszelfs „*Adversariis chirurg. prim.*” 4. voortreffelijk heeft opgegeven.

2). Eene AFWIJKing VAN HET DARMBEEN, die inzonderheid door den heer hofraad FICKER t. a. p. bl. 14. van de *coxalgia* onderscheiden werd.

3). De ISCHIAS NERVOSA, waarvan echter de schrijver ook gewaagt.

4). HET ETTERGEZWEL VAN DEN PSOAS.

6). EENE

Zij worden in een vroeger tijdperk der ziekte geheel opgeruimd, zoodra het gewricht eenige dagen geene beweging ondergaat, maar keeren terstond terug, wanneer de zieke van het deel wederom begint gebruik te maken. Intusschen allengs wordt de pijn aanhoudend en zeer hevig, inzonderheid, gedurende den nacht, waar dezelve den lijder gestadig uit den slaap doet opstuiven. Zij heeft hare zitplaats op de inwendige zijde van het hoofd der *tibia*, maar soms strekt zij zich, in eenen geringen graad, over het geheele been uit. Door de bewegingen van het deel neemt zij toe, en daarom houdt de zieke het deel gestadig in dezelfde, en, wel is waar, in eene HALFGEBOGENE ligging, en beproeft het nooit, de zwaarte van het ligchaam op den voet van die zijde te laten rusten.

De

5). EENE SCHEIDING des dijbeenhoofds van de *diaphysi*, die door ROLFINK, PERAEUS, OVERKAMP e. a. is beschreven geworden, waaraan echter PALETTA, ALBERS, RUST twijfelen.

6). De PHLEGMATIA ALBA DOLENS, of „SWELLING OF THE LOWER EXTREMITIES,” van de Engelschen. WHITE, TREY, HALL enz. Over deze ziekte heeft onlangs geschreven J. L. CASPER, „*Comentarius de phlegm. alb. dolente*,” Hal. 1820.

7). STERKE KNEUZINGEN DER WEEKE DEELEN BOVEN HET GEWRICHT.

8). EENE OORSPRONKELIJKE ONTWRICHTING VAN HET DIJBEEN EN DE BREUK VAN DEN HALS DES DIJBEENS.

De enkele *diagnostische* kenteekenen van iedere ziekte in het bijzonder hier aan te halen, laat de geringe ruimte niet toe (**).

(**) Dewijl het werk van RUST aan de heilkundigen van ons vaderland welligt niet zeer bekend is, zal ik, in een bijvoegsel, de kenteekenen, die ter onderscheiding van deze ziekte-toestanden strekken, volgens dezen Schrijver, breedvoerig mededeelen.

DE VERT.

De verzwering der kraakbeenderen van het knie-gewricht onderscheidt zich van eene ontsteking van het gewrichtsvlies, door het volgende: Bij de eerste, is de pijn aanvankelijk zeer gering, en wordt allengs buitengewoon hevig; bij de laatste, daarentegen, vindt juist het tegenovergestelde plaats. Een niet minder beduidend kenteeken, ter onderscheiding van de verzwering der kraakbeenderen en de meeste andere ziekten, waaraan dit gewricht onderhevig is, berust op de omstandigheid, dat de pijn, in den eersten tijd, van geene zichtbare zwelling vergezeld is; deze ontstaat nooit voor vier of vijf weken, ja, zelfs verscheidene maanden na de verschijning der ziekte. Trouwens, de oorzaak daarvan, is al te gemakkelijk in te zien, dan dat iedere verdere opheldering, in dit opzigt, niet overbodig zijn zoude, en waarom het dan ook onnoodig is, het gewigt dier omstandigheid aan te toonen, dewijl dezelve tot vorming van eene juiste *diagnosís* dient. Maar, wij moeten, bij de minste pijn in het kniegewricht, van geene zwelling vergezeld, zonder juiste beoordeeling, geenszins terstond daaruit willen opmaken, dat de kraakbeenderen zich in verzwering bevinden, dewijl dit verschijnsel ook een gevolg van eene ontsteking van het been zelve, of der banden, of van de vetzelfstandigheid, of eindelijk alleenlijk van eene zenuwaandoening kan wezen, en ieder heilkundige wel gevallen zal hebben waargenomen, die hem zullen overtuigd hebben, dat dit voormelde verschijnsel, uit de eene of andere der aangegevene oorzaken voortgekomen is.

Neemt inmiddels de pijn gestadig toe, wordt de-
zel-

zelve eindelijk zeer hevig, door de tegenzijdige drukking der gewrichtsvlakten of bij bewegingen van het gewricht buitengewoon erger, wordt dezelve op het laatst, na eenigen tijd, van eene geringe opzwellings vergezeld, waarvan ik dadelijk zal gewagen; dan kunnen wij met zekerheid besluiten, dat de ziekte in eene verzwering der kraakbeenderen bestaat, en, in alle door mij waargenomene gevallen, hebben de latere loop, benevens de, bij de ontleding van het lijk zich voordoende, ziekteverschijnselen, die gevolgtrekking volkomen bevestigd.

De opzwellings, welke deze ziekte in de knie vergezelt, is aanmerkelijk verschillende van diegene, welke bij de voorvermelde ziekten der gewrichtsvliezen aanwezig is. Deze is gelegen in eenen geringen graad van ontsteking, die zich in het celsgewijze vlies buiten het gewricht, ten gevolge der binnen dezelve aanwezig zijnde ziekte, ontwikkeld heeft. De zwelling is gewoonlijk onbeduidend, schijnt grooter, dan dezelve wezenlijk is, omdat de spieren van het deel vermagerd zijn; derzelver vorm strookt met de gewrichtseinden der beenderen, derhalve heeft dezelve den vorm van het gewricht. Men zal slechts dan vochtgolving waarnemen, wanneer het gewrichtsvlies ontstoken is; ook ontbreekt hier nog die eigenaardige veerkracht, die alleen plaats vindt, bijaldien het gewrichtsvlies, in deszelfs maakfel, eene ziekelijke verandering ondergaan heeft.

Er komen echter wel eens gevallen voor, waarin de ziekte, met ophooping van vocht, in de gewrichtsholte verbonden is, en waarin, om die reden,

de vorm der zwelling van de voorvermelde verschillende is; de vochtgolving kan men, door de hand daarop te plaatsen, duidelijk voelen.

Vooreerst: Ontsteking van het gewrichtsvlies kan als eene *secundaire* ziekte te voorschijn treden, bijaldien verzwering der kraakbeenderen haar voorafgegaan is, en, ten gevolge daarvan, kan eene uitstorting van gewrichtsvocht (*synovia*) in de gewrichten plaats grijpen. Ik geloof, dat zulks in het te verhalen geval van JOHN CHILD het geval was.

Ten tweede: In het gevorderde tijdperk van eene verzwering der kraakbeenderen, waarin een ettergezwel zich gevormd heeft, veroorzaakt hetzelfde eene verzwering der weeke deelen, en baant zich gewoonlijk eenen weg naar de huid. Somwijlen echter hoopt zich in het gewricht etter op, zet de gewrichtshuid uit, en brengt, op die wijze, eene zwelling te weeg, met diegene overeenkomstig, welke van derzelver uitzetting door gewrichtsvocht ontstaan zou. In een dusdanig geval, moet de heilkundige eene *diagnosís* vormen, door op den voorafgeganen loop der ziekte te letten, en den graad en aard der pijnen in het oog te houden, waarover de zieke klaagt, als ook den algemeenen toestand der gezondheid in aanmerking te nemen, en wel degelijk bedacht te zijn, dat Spaansche-vliegenpleisters meestal eene opflorping van het gewrichtsvocht, maar nooit eene opneming van etter te weeg kunnen brengen.

Maar, zoo als eene verzwering der kraakbeenderen, nu en dan, eene ontwrichting van het heupgewricht ten gevolge heeft, even zoo kan uit dezelfde

oor-

oorzaak eene ontwrichting van het kniegewricht voort-
spruiten (*).

Wanneer de weeke deelen, ten gevolge van de ver-
zwering, die tot dezelve overgaat, eene aanmerkelijke
spanning ondergaan hebben, dan wordt het hoofd
der *tibia*, door de werking der buigende spieren, al-
lengs naar achteren getrokken en komt in de knie-
holte te staan. Ik zelf heb een geval waargenomen,
waarin zich nooit een ettergezwel gevormd hebbende,
nogtans hetzelfde plaats vond, en de lijder eindelijk
hieruit eene stijve knie en een mismaakt deel hield.
Onder zulke omstandigheden, steken de *condyli osfis
femoris* aanmerkelijk uit, en de gewrichtsvlakten der
beenderen wijken gedeeltelijk of geheel van elkan-
der af.

De verschijnselen, die na de verzwering der kraak-
been-

(*) Dat niet alleenlijk het dijbeenhoofd door inwendige
oorzaken kan ontwricht worden, maar dat zulks ook bij
andere gewrichten plaats vindt, hebben HIPPOCRATES (*),
GALENUS (†), SEVERINUS (§), aangemerkt. Inzonderheid
is het eene verhandeling van SCHREGER (°), die bijzon-
der onze aandacht, in dit opzigt, waardig is.

(*) Sect. VI. aphorism. 46, et de articulis, Sect. XXXVII.

(†) *Comment. ad hunc locum in Gal. operib. omnib. Venetiae*
1600, vol. I. in libr. ex Traordin. Class. VII. p. 272.

(§) M. A. SEVERINUS, *Observatio recondita natura Lugd.*
Batav. 1724, feb. 17. Cap. VI. p. 427.

(°) *Archif. f. d. pract. Medizin und Klinik von Dr. E. HORN,*
IX. B. 2tes Heft. XII p. 290.

DE VERT.

beenderen in andere gewrichten volgen, stemmen naauwkeurig met de voorvermelde overeen. Als een meest uitstekend en onderscheidend kenmerk, kan men de in het begin ontstane PIJN, zonder van zwelling vergezeld te zijn, beschouwen. Deze wordt in het deel opgegeven, dat wezenlijk de zitplaats der ziekte is; maar is het ellebooggewricht aangedaan, dan is de hevigste pijn in dit gewricht nog met wat minder in het onderste gedeelte van den voorarm en in het handgewricht verbonden. Is intusschen het schoudergewricht de zitplaats der ziekte, dan strekt zich de pijnlijke gewaarwording over het geheele armbeen uit. Trouwens, de pijn wordt, in alle gevallen, heviger, zoodra de gewrichtsvlakten tegen elkander gedrukt worden, en in het begin van de ziekte zijn de gewrichten niet gezwollen. Gaan de kraakbeenderen van het schoudergewricht in verettering over, dan wordt het gewricht kleiner dan gewoonlijk, omdat de *musculus deltoïdes* afvalt.

Zoodra echter een ettergezwel zich eens gevormd heeft, dan zullen de ziekteverschijnselen, om het even, in welk gewricht de ziekte zich geplaatst heeft, steeds bedenkelijker worden. Ontstaat er ettering, dan geraakt de geheele lichaamsgesteldheid in wanorde, hoewel de hevigheid dier ontsietenis steeds van onderscheidene omstandigheden, van den ouderdom en de krachten des lijders, van de ligging en den omvang van het lijdend gewricht enz. afhankelijk is. Het ettergezwel, hetwelk met een diepleggend gewricht in verband staat, veroorzaakt eene uitgebreidere vernieling der weeke deelen, alvorens hetzel.

zelve de oppervlakte bereikt, en sleept derhalve ernstigere gevolgen na zich, dan een ettergezwel, dat met een oppervlakkig liggend gewricht verbonden is.

De voortgang der verzwering van de kraakbeenderen bepaalt zich niet altijd tot één tijdperk; nogtans is gewoonlijk het geheele *proces* zeer langzaam vorderend.

In een geval, waarin hevige pijn in de knie met geringe of geene zwelling, $2\frac{1}{2}$ jaar vóór de afzetting, plaats vond, werd ik in de gelegendheid gesteld het zieke gewricht te onderzoeken. De kraakbeenderen waren op eene kleine vlakte verdorven, in de gewrichtsholte bevond zich $1\frac{1}{2}$ *drachma* etter en verder geene ziekelijke verschijnselen der weeke deelen, behalve eene zeer ligte ontsteking, die zich in het gewrichtsvlies gevormd, en de uitstorting van eene onbeduidende hoeveelheid gestremde *lympha* in het celwijdweefsel, op deszelfs binnenste vlakte, ten gevolge gehad had. In een ander geval had de pijn in het onderste lid een rond jaar geduurd, alvorens dezelve zoodanig toenam, dat daardoor de oplettendvan den lijder ernstig werd gaande gemaakt. Hier had zich in het gewricht geen etter gevormd, en eindelijk was het herstel zoo volmaakt, dat de bewegelijkheid van het lijdend deel niet in het minst geleden had. Trouwens soms heeft de ziekte eenen spoedigeren loop.

Bij eenen lijder in het meergemelde hospitaal was, na verloop van vier maanden, het dijbeenhoofd en de heupkom dermate vernield geworden, dat het deel daardoor een duim korter werd.

DERDE AFDEELING.

Over de geneeswijze.

Men zal ligtelijk kunnen beseffen, dat bij eene verzwering der kraakbeenderen van de gewrichten, de wrijving van derzelver vlakten den voortgang der verzwering moet begunstigen. Ik heb gevallen waargenomen, waarin RUST alleenlijk ter genezing toereikende was. Maar, er bestaat geen geval, waarin de verschijnselen door eene, al ware het slechts eene iets te sterke beweging, niet waren verergerd geworden. Wij kunnen derhalve daaruit opmaken, dat eene volkomene rust van het lijdende deel voor de genezing van groot aanbelang, ja, zoo niet de allergewichtigste voorwaarde is (*).

Fon.

(*) *Rust* is voor het aangedaane deel, volgens de getuigenis van alle schrijvers, zoo noodzakelijk voor de gelukkige genezing van deze, als andere ziekten der gewrichten, dat het wel te wenschen geweest ware, dat onze Schrijver, bij zijne veelvuldige inzigten en ontdekkingen in dit onderwerp, breedvoeriger zich daarover had uitgelaten. Den, de praktijk uitoefenenden, heilkundige kan het toch niet ontgaan zijn, dat de TIJD, wanneer de rust het meest aangewezen is; de DUUR, hoelang dezelve moet voortgezet worden; de aard en de wijze hoe dezelve het best kan bewerkstelligd worden, enz., zaken van het hoogste belang zijn. Zie RUST, t. a. p. §. 186.

Fontenellen, die met bijtmiddelen gelegd zijn, zijn door velen ter genezing van lijdende gewrichten aanbevolen geworden; maar, voor zoo verre ik weet, heeft nog niemand de bijzondere klasfe der gevallen aangetoond, die voor zulke middelen voegzaam is (*).

Ik

(*) De oogenblikkelijke verligting, die soms na de beziging van een bijtmiddel op de huid of op de oppervlakte van een fontenel volgt, indien het deel in rust blijft, en de terugkeer der verschijnselen, die wij in vele gevallen, na te spoedig dezelve te hebben laten toegaan, ontwaren, toonen genoegzaam de krachtige uitwerking dier middelen. Het mag trouwens moeilijk zijn, om de *modus operandi* te verklaren; maar datgene, hetwelk wij in die gevallen ontwaren, schijnt geene verwijderde overeenstemming aan te toonen met het ophouden van eenen druiper, door eene zich vormende ontsteking der ballen, of, met eene verplaatsing der jigt van de maag naar den voet. Wij maken in de heekunde gebruik van fontenellen, om de ZIEKELIJKE werkzaamheden van het dierlijk ligchaam te keer te gaan; maar het is waarschijnlijk, dat dezelve ook de regelmatige werkzaamheid storen, bijaldien derzelver beziging te ver gedreven wordt. Bij een zeevarken ontstond eens een groot ettergezwel aan eene boven- en onderdij, ten gevolge van eene plaatselijke schending. Deze vorming eens ettergezwels ging den wasdom der klauwen aan den voet dier zijde geheel en al te keer; aan de punten waren zij versleten, zonder dat zij aan de vlakte wederom aangroeiden; zij werden derhalve kort en droog, braken en splinterden ligtelijk, terwijl die aan den anderen voet, zoo als gewoonlijk zich vernieuwden, en derzelver behoorlijk voorkomen behielden.

Ik heb zulke door bijtmiddelen gemaakte fontenellen, in eene groote menigte, en, in zeer verschillende gevallen, ten deele zelf aangewend, ten deele zien aanwenden, en gevonden, dat dezelve daar vooral eene gunstige uitwerking hadden, waar de kraakbeenderen dreigden in verzwering over te gaan; maar dat dezelve, bij de overige ziekten der gewrichten, weinig, of in het geheel geen baat deden. *Setons* en Spaansche-vliegenpleisters, die men met het *cerato Sabinae* openhield, schenen schier op dezelfde wijze te werken, als die met een bijtmiddel gemaakte fontenellen, en zij kunnen derhalve, in gevallen van dezen aard, met nut gebezigd worden (*).

In

(*) Mischien gelooft men, dat ik hier eenige aantekeningen over de werking der aanwending van het GLOEIJEND IJZER (*cauterium actuale*) bijbreng, hetwelk, onderscheidene keeren, ter genezing van deze en eenige andere ziekten van de gewrichten, is aanbevolen geworden. Ik houde mij echter voor niet gerechtigd, eene beslissende meening over de betrekkelijke werkzaamheid der met het bijtmiddel en der met het *cauterio* gemaakte fontenellen mede te deelen. Mijne ondervinding van het laatste is te gering, en de weinige waarnemingen, die ik daarover gemaakt heb, geven mij geene aanleiding, het *cauterium* boven het *bijtmiddel* de voorkeur te geven (§).

DE SCHRIJVER.

(§) Overeenkomstig de veelvuldige ondervinding, die wij in *Duitschland*, over de aanwending van het gloeiend ijzer bij de *coxalgia*, inzonderheid sedert dat het werk van den Heer *RUST* het licht gezien heeft, gemaakt hebben, als ook, over-

een-

In vele, inzonderheid in de hospitaalpraktijk zich opdoende, gevallen, veroorzaakt de lijder, door een al te vrij gebruik van het deel, eene ontsteking der in verzwering staande beenoppervlakten, waardoor alsdan de pijn vermeerderd en gewoonlijk koorts te weeg gebragt wordt. Hier kan eene aderlating gunstige uitwerking hebben. Maar, onder andere omstandigheden, heb ik echter niet gevonden, dat bloedontlastingen groot nut aanbrengen, ja, ik zou inderdaad ook geene *analogie* kunnen opsporen, die zulk eene verwachting zoude kunnen regtvaardigen. Immers nog niemand heeft waargenomen, dat bloedontlastingen den voortgang der zweren in andere deelen hadden kunnen keeren (*).

In

(*) Plaatselijke bloedontlastingen, en, naar omstandigheden, algemeene aderlatingen, zijn zeer gepast, gedurende het ontstekingsachtige tijdperk der *coxalgia*; niet minder echter in die gevallen, waarin dezelve, ten gevolge van eene of andere werktuigelijke schending, kneuzing, of ontwrichting van het heupgewricht ontstaan is. Zie rust, t.

eenkomstig de waarnemingen der uitstekendste buitenlandse Heelkundigen, van eenen MAUNOIR, (*Med. Chir. Transact.*); THOMASO VOLPI, (*over de Coxalgia*, in het Hoogd. door Dr. PH. HEINEKEN. Een uittreksel daarvan vinden wij in LANGENBECK, *neuer Biblioth. für Chirurg. u. Ophtalm.* Bd. 2. St. 4. pag. 370). LARREY, (*Memoir.* Vol. IV. pag. 370) en meerdere andere, zoude het overvullig zijn, over dit krachtige geneesmiddel, de wijze van hetzelfde uit te oefenen, enz. hier nog iets ter aanbeveling bij te voegen; even zoo min als het noodig is te zeggen, dat hetzelfde andere dergelijke middelen geenszins volstrekt uitsluit.

In het vroege tijdperk der ziekte hebben warme baden soms eene goede uitwerking, dezelve kunnen ten minste de verschijnselen verzachten, zoo al niet den voortgang der ziekte keeren (*).

Van

t. a. p. §. 128. FORD, t. a. p. bl. 30. TH. VOLPI, t. a. p. bl. 40. LANGENBECK, t. a. p. D. III. St. I. bl. 36. RICHERAND, t. a. p. Tom. III. pag. 244 (§). Wie intusschen met de aanwending van het BRANDEND IJZER, der van POUTEAU in deszelfs *Oeuvres Posthumes*, Vol. II, zoo zeer aanbevolene MOXA, der BIJTMIDDELEN, enz. zich niet overhaaste, zal van de uitwerking dier middelen, in de aangewezenen gevallen, weldra overtuigd zijn. Het komt trouwens hier, even als zoo dikwerf in de geneeskunde, bij de keuze der KRACHTDADIGSTE middelen, alleenlijk op het juiste tijdstip aan; want zoodra het been *carieus* is geworden, of het kraakbeen in verzwering dreigt over te gaan, zullen bloedontlastingen volstrekt geen baat hebben. Maar in die gevallen, waarin dezelve aangewezen zijn, hebben KOUDE OMSLAGEN niet minder vrucht gehad.

(*) Over het nut van laauwe en andere baden zie RUST, t. a. p. §. 132. Volgens dien Schrijver zal men van dezelve in ieder tijdperk der ziekte, en inzonderheid bij kinderen, met vrucht gebruik maken. — Dr. CHARLTON (*Three treatises on the Bath waters; Lond. 1774*), over-

(§) Dat voorafgegane kneuzingen van het dijgewricht des te meermalen aanleiding geven tot vorming van eene gewrichtsziekte, bijaldien de oplossing der daardoor ontstane ontsteking door algemeene bloedontlastingen verzuimd werd, hebben inzonderheid VAN DER HAAR, t. a. p. bl. 201, 223, 237, en VAN GESSCHER, *over de Wonden*, betoogd.

DE VERT.

Van geene de minste uitwerking zijn hier pleisters uit *gummi ammoniacum* en andere van eene dergelijke geaardheid, even zoo wrijvingen en smeersels van allerlei aard, hoewel wrijvingen nooit anders dan nadeelige gevolgen kunnen hebben (*).

In

overdreef de aanwending derzelve, en wilde daarmede de *coxalgia* genezen; niet minder OLIVER en FALCONER. Zie COOPER, *Surgic. Diction.* Ed. 1813. pag. 659. (§).

(*) In het algemeen heeft de Schrijver wel gelijk, van al deze middelen op zijde te leggen, en voor derzelve aanwending te waarschuwen. Immers maar al te vaak nemen wij waar, hoe Heelmeesters een groot aantal van zulke middelen aanwenden, en, bij eenen ongelukkigen keer der zaak, nogtans zich overtuigd houden, dat *al wat maar mogelijk was*, geschied is. Dat inmiddels in enkele gevallen, welke terstond in het eerste tijdperk der ziekte aan onze geneeswijze overgegeven worden, prikkelende inwrijvingen, sterke kamferzalf, braakwijnsteenzalf van

AU.

(§) In Italië wordt het *extractum pampinorum vitis*, volgens de verzekering van J. P. FRANK, met vrucht tegen de *coxalgia* aangewend. Hetzelve wordt dagelijks in 2—3 *drachma's* toegediend. RUST, die het gebruik van dit middel door FRANK vernomen had, heeft hetzelve in twee gevallen, bij aanmerkelijk gevorderde vernieling van het heupgewricht, met nut gebezigd. Hij maakt, bij gebrek van het uit het versche sap bereide extract, van een sterk aftreksel der versch afgebrokene takken, gebruik. In beide gevallen nam dezelve, tot nu toe, eene ongewoon vermeerderde waterlozing, eene tot de lijdende heup zich bepalende sterke afscheiding van zweet, en eene spoedige in het oog loopende vermindering van alle pijnlijke en gevaar dreigende toevallen waar. De werking van dit middel op het heupgewricht valt wel moeilijk te verklaren.

DE VERT.

In een van de vroegere afdeelingen heb ik reeds getoond, dat de verzwering der kraakbeenderen van de gewrichten aanmerkelijk kan zijn voortgegaan, zonder dat er eenige verettering aanwezig is. Deze omstandigheid is van groot gewigt, zoo wel ten opzichte van onze ziektekundige kennis, als ook ten opzichte der praktijk. Men zal toch van de aanwending eens middels zeker veel spoediger eene gelukkigere uitkomst kunnen te gemoet zien, wanneer zich geen ettergezwel gevormd heeft, dan wel in het tegenovergestelde geval. De Heelkundige moet derhalve op DEZE omstandigheid zijne vooruitzegging staven.

Na deze algemeene aanmerkingen voorafgezonden te hebben, zal ik thans eenige regelen voor de praktijk mededeelen, en, wel is waar, *vooreerst*: over de geneeswijze der ziekte van het heupgewricht, en naderhand over die van de andere gewrichten, zonder echter op de omstandigheid, of daarbij verettering plaats vinde, te letten; *ten tweede*: over de geneeswijze, in geval zich etter gevormd hebbe, en eene ophooping van denzelven met de gewrichtsholte in verband sta, gewag maken.

In

AUTHENRIETH, *sublimaat*-zalf (die ik zoo menigmalen met vrucht gebezigd heb), maar inzonderheid kwikzalf, in staat zijn, om de ziekte te genezen, en derzelver overgang tot het tweede tijdperk, hetwelk veranderingen van vorm en maaksel der gewrichtsdeelen na zich sleept, te keeren; hiervan zal men, inzonderheid bij geheel jonge voorwerpen, zich genoegzaam kunnen overtuigen.

In die gevallen, waarin de kraakbeenderen van het heupgewricht in verzwering dreigen over te gaan, moet de lijder vooral op een rustbed of op zijne gewone legerstede blijven liggen, en in geval de ziekte reeds verder gevorderd is, het lid door kussens dusdanig ondersteund worden, dat hetzelfde zoo weinig, als maar eenigzins mogelijk is, uit de aan hetzelfde gegevene ligging kan bewogen worden, om op die wijze de vorming van eene beenvergroeiing (*anchylosis*) tevens te begunstigen (*).

Bij jonge kinderen, hebben Spaansche-vliegenpleisters zulk eene gunstige uitwerking, dat dezelve eene volkomene genezing kunnen ten gevolge hebben, bijaldien men dezelve of op de *nates*, of rondom den grooten draaijer, of in de liesstreek legt. Trouwens de uitwerking van eene met *cera-*
tum

(*) Zelfs in die gevallen, waarin wij de hoop nog kunnen voeden, dat de ziekte zonder *anchylosis* zal kunnen genezen worden; maar inzonderheid in die gevallen, waarin deze minder gelukkige uitgang het doel van onze geneeswijze zijn moet, zijn zonder twijfel, en vooral bij kinderen, die niet ligt eene gelijkmatige geruste ligging op den duur in acht nemen, *verbanden*, zoo als b. v. bij den breuk van den hals des dijbeens, aan te raden, hoewel in dit geval, voor eigenlijk uitzettende toestellen gewaarschuwd dient te worden. De *referent* van het geschrift van BRODIE, in het *Journal Complem. du Diction. des Scienc. Med.* 1. c. pag. 259, verklaart zich breedvoeriger over dit tot nu toe zoo weinig in werking gebragte hulpmiddel.

tum sabinae in ettering onderhoudene pleister, is gewoonlijk grooter, dan die, welke door meerdere, achterevolgens na elkander te leggen en te laten genezen, plaats vindt.

Bij kinderen, die ouder zijn dan 8—10 jaren, en bij volwasfenen, kunnen wij ons, IN HET EERSTE TIJDPERK, van dezelfde geneeswijze veel nuts beloven (*); maar, in een reeds meer gevorderd tijdperk derzelve, fchijnen de met een bijtmiddel ge-

(*) Dat bij kinderen, en ook bij volwasfenen, Spaanfche-vliegenpleisters, die langen tijd zijn open gehouden geworden, in het eerste tijdperk der ziekte, eene volkomene genezing ten gevolge kunnen hebben, bevestigen de Heeren ALBERS, FICKER, VOLPI en meer anderen. Intusfchen zijn deze middelen niet even gemakkelijk te verdragen; want dikwijls zien wij, inzonderheid bij zulke teedere voorwerpen, met eenen klierachtigen aanleg behebt, eene hoogst NADEELIGE OPGEWEKTHEID in het geheele geftel, en, om die reden, heb ik in onderscheidene gevallen van dien aard, zelfs bij kinderen van vier en vijf jaren, liever van het gloëijende ijzer, welks oppervlakkige of dieper indringende werking in onze magt staat, gebruik gemaakt, en zeer dikwerf de genezing veel fpoediger en met veel minder pijn zien volgen. CHESTON, t. a. p. bl. 92, zegt reeds: „Het is in den laatften
 „tijd al zeer in het gebruik geraakt, van bij fchier iedere
 „opzetting van het gewricht der knie Spaanfche-vliegenpleisters te gebruiken, omdat men van dezelve vaak
 „eene gunstige uitkomst zag. Maar deze onbepaalde aanwending derzelve is geenszins te billijken, en dezelve
 „kan foms, door de daardoor ontftane opgewektheid,
 „zeer nadeelige gevolgen hebben.”

gemaakte fontenellen eene sterkere uitwerking te hebben en tevens ook, in het geheel, voor den zieke niet zoo lastig te zijn.

In velerlei opzicht, is, voor de aanwending van het bijtmiddel, de diepte achter den grooten draaijer van het dijbeen de voegzaamste plaats; maar, in eenige gevallen, zal hetzelfde op den buitenkant van het heupgewricht sterker werken; want de huid is aan dit gedeelte digter bij het gewricht, dan de daarachter liggende, te meer, daar onderscheidene gronden voor de meening pleiten, dat de, in de nabijheid van het zieke gewricht geplaatste, fontenellen, eene meer gunstige uitwerking hebben, dan die, welke op eenige verwijdering daarvan gelegd worden (*).

Da

(*) „ Sedert onderscheidene jaren heb ik bij de witte
„ te zwelling van de knie, de bijtmiddelen boven en
„ beneden den inwendigen knobbel van het dijbeen, met
„ eene zeer verschillende uitkomst aangewend, en opge-
„ merkt, dat daar, waar deze wijze aan mijne verwach-
„ ting niet beantwoordde, en eene verettering in het
„ gewricht plaats vond, de ontsteking schier, in alle ge-
„ vallen, aan de uitwendige zijde van het kniegewricht
„ zich ontwikkelde, en de etter daarheen eenen weg
„ baande. Dewijl ik deze daadzaak, bij herhaling, waarna
„ genomen heb, geloof ik, dat het bijtmiddel, zoo
„ als ik hetzelfde aangewend heb, in zoo verre den voort-
„ gang der ziekte te keer ging, als hetzelfde daarop eeni-
„ gen invloed uitoefende; maar dat deze werking niet
„ toereikende was, om de geheele gewrichtsholte te
„ doordringen.” FORD, *on the Hip-joint*, pag. 194. *First Edition*.

De huid, in de liesstreek, is nog nader bij het heupgewricht, dan die op de buitenvlakte, maar de groote vaten en zenuwen van de dij verbieden hier de aanwending van het bijtmiddel.

Bij volwasfenen kan men met de *potassa fusa* eene brandkorst van $\frac{1}{2}$ duim breed en 2 duim lang achter den grooten draaijer te weeg brengen. Kan men echter hiermede de ziekte geenen gunstigen keer doen nemen, dan bewerkstellige men eene tweede kleinere brandkorst op de voorste zijde van den *tenfor fasciae latae*; en, in vele gevallen, zien wij deze tweede fontenel betere uitwerking hebben, wanneer de eerste aan onze verwachting niet beantwoord heeft.

Het nut echter, dat wij van eene fontenel zien, schijnt met de hoeveelheid etter, die van derzelver oppervlakte afgescheiden wordt, in geene verhouding te staan. Anderen hebben waargenomen, dat soms, in de eerste dagen, na de aanwending van het bijtmiddel, en wel is waar, vóór de afscheiding van de brandkorst, de verschijnselen veel meer verzacht werden, dan in de navolgende weken. Deze omstandigheid gaf mij aanleiding, om geen verder gebruik van de boonen te maken, ter openhouding der fontenel, maar, te dien behoeve, derzelver oppervlakte met *potassa caustica* of het *sulphas cupri*, iedere week, twee tot drie keeren te wrijven. Na bij herhaling beide geneeswijzen bewerkstelligd te hebben, schijnt mij de laatste toe de voorkeur te verdienen. De pijn, die door het bijtmiddel veroorzaakt wordt, is zeer groot; maar

maar dezelve doet de verschijnselen in zulk eenen hoogen graad bedaren, dat mij gevallen voorgekomen zijn, waarin de lijders zelve het bijtmiddel pleegden aan te wenden, en mij verzekerden, „overtuigd te zijn, dat zij, den volgenden morgen, zich beter zouden bevinden.” (*)

Eene

(*) Ik behoef wel geenszins aan de zoo in het oog loopende spoedige beterschap te herinneren, die na de aanwending van het gloeiend ijzer volgt, en ieder Heelkundige, die dit middel, in onderscheidene gevallen, aangewend heeft, zal met mij van hetzelfde gevoelen zijn. Immers niet alleen verdwijnt de pijn meestal oogenblikkelijk, maar zelfs, binnen weinige uren, herstelt zich de dikwerf 2—3 duim bedragende verlenging van het deel. Zulks liet zich wel door de stelling „*lumen majus, obscurat minus*” verklaren; maar het laatste levert een bewijs van de groote verandering, die daardoor in de geheele geaardheid der ziekte te weeg gebragt wordt, op. (§)

(§) De Heer RUST heeft, in zijn meergemeld voortreffelijk werk, de verschillende werking van beide middelen op de dierlijke huishouding, breedvoerig voorgesteld en de wezenlijkste kenteekenen der werking van beide genoemde middelen opgegeven.

1). Het gloeiend ijzer werkt plotseling; de deelen, die hetzelfde onmiddellijk aanraakt, verdroogen in het oogenblik der aanwending tot eens harde ongevoelige korst. Het bijtmiddel daarentegen, waartoe men den helsteen kiest, werkt langzaam, en de hierdoor ontstane korst is vochtig; eene ware versterking der huidbekleedselen.

2). De werking van het gloeiend ijzer strekt zich in het oogenblik der aanwending tot op de afgelegenste deelen uit; terwijl de werking van het bijtmiddel veel minder indringt en meer beperkt is.

Eene fontenel, op de bovengemelde wijze gelegd, kan beter verbonden worden, dan die, welke met

3). Het gloeiend ijzer werkt door uitstrooming van warmtestof, deze algemeene bron des levens, die zich, door derzelver vloeibare en doordringbare hoedanigheden, in het oogenblik der aanwending, over al de lijdende deelen verspreidt, en elke, van de brandkorst verwijderde en verslapte, vezel, klaarblijkelijk tot werkzaamheid aanspoort. Het bijtmiddel, daarentegen, werkt door scheikundige oplossing der bewerkte *masse*, veroorzaakt verrotting, oplossing der vochten, en schijnt meer, door eenen nadeeligen scheikundigen aanval op de bewerkte ding, de levenskracht te verzwakken en de terugwerking der spiervezelen te verminderen (*).

4). Het gloeiend ijzer brengt, gelijktijdig met de brandkorst, eene, over de oppervlakte der *organische* deelen zich ver uitstrekkende *hypersthenische*, ontsteking, te weeg. De ontsteking, die door den helsteen voortgebracht wordt, draagt steeds een *asthenisch* karakter, en heeft grootendeels eenen zeer beperkten ontstekingstoestand ten gevolge.

5). De ettering na de ontsteking door het gloeiend ijzer, is steeds zeer goedaardig, ruim, en de ontstane brandkorst wordt door haar spoedig afgeworpen; de helsteen, daarentegen, veroorzaakt eene, ten minste aanvankelijk steeds slechte en *ichoreuse*, ettering, waaronder de brandkorst slechts langzaam losgaat.

6). De door het gloeiend ijzer ontstane brand strekt zich niet verder uit; maar bij het bijtend middel vindt zulks, helaas! vaak plaats, inzonderheid, bijaldien de terugwerking van het aangedane deel reeds vóór de aanwending van het bijtmiddel zeer verminderd is.

7). De zweer, die door het gloeiend ijzer ontstaat, is schier steeds zuiverder en met meer werkzaamheid begaafd, dan die, welke door den helsteen voortgebracht wordt. De eerste grenst aan eene goedaardige ettering; de laatste aan eene boosaardige verzwering. Zie RUST, t. a. p. §. 147.

DE VERT.

(*) Men vergelijke hiermede l'*Encyclopaëdie*, art. *USTION de Mons*. FOUQUET.

met boonen in ettering gehouden wordt, en heeft tevens dat onaangename niet, dat de boonen, onder de hechtpleister, uitglijden, of een derzelve, toevallig, tegen de oppervlakte van de wond drukt.

Er bestaan intusschen gevallen, waarin de verschijnselen terstond bedaren, zoodra de fontenel gelegd is. Gewoonlijk nemen dezelve, na de aanwending van het bijtmiddel, min of meer, af, en na verloop van weinige weken, wordt de zieke (in de vooronderstelling echter, dat nog geene verettering plaats vindt), geheel en al van pijn bevrijd, zoo hij zich stil houdt. Bij allerhevigste pijn ware het echter wel wenschelijk, (daar de zieken soms door hevige pijn menige slapelooze nachten doorbrengen), dat men iets bewerkstelligde, hetwelk spoediger verligting aanbragt, dan die, welke wij door de aanwending van het bijtmiddel erlangen. Trouwens, bijaldien wij te regt kunnen vooronderstellen, dat de, in verzwering overgegane, vlakten, door eene te groote inspanning van het lid in eenen ontstekingsachtigen toestand geraakt zijn, dan kunnen wij bloed ontlasten en eene Spaansche-vliegenpleister in de liesstreek leggen, ja zulks, in geval van noodzakelijkheid, herhalen. Spaansche-vliegenpleisters op de knie of de boven-dij gelegd, zullen zelfs daar, waar geen wezenlijk ziekelijke toestand voorhanden is, vaak groote verligting aanbrengen, of ook wel geheel van pijn, die door medelijdensheid met de ziekte van het heupgewricht bestaat, bevrijden. Ik heb dezen zonderlingen toestand menigmaal waargenomen, en kan derhalve daaraan, niet in het minst,

twijfelen , hoewel de zaak moeilijk te verklaren valt. Somwijlen wordt de pijn door eene Spaansche-vliegenpleister geheel en al verdreven ; soms verlaat dezelve het kniegewricht , waarop de Spaansche-vliegenpleister gelegen heeft , en tast alsdan het heupgewricht aan.

Alle tegenwerpingen , die men echter tegen de aanwending van een bijtmiddel op de huid in de liesstreek kan in het midden brengen , raken de aanwending van een *feton* in het geheel niet. Eenige jaren geleden , kwam ik op die geneeswijze , deels , omdat ik bemerkte , dat de huid in de liesstreek nader bij het heupgewricht ligt , dan de huid op andere plaatsen ; deels , omdat ik verwachtte , (hoewel geenszins met zekerheid) dat een *fetaceum* op den stam van den *nervus cruralis* gelegd , geheel bijzonder mogt geschikt zijn , om de pijn , die in de deelen aangeduid wordt , waarin zich takken van deze zenuw uitbreiden , te verdrijven. De uitwerkingen van deze geneeswijze , strookte ook volkomen met mijne verwachting. In vele gevallen , werd de pijn , door het *feton* , spoedig opgeruimd , en , hoewel zulks wel niet in alle gevallen zulk eene uitkomst had , heb ik nogtans , in de meeste gevallen , met veel nut , deze geneeswijze ten uitvoer gebracht. Intuschen zoude ik wel durven beweren , dat , bij hevige pijn , een *feton* in de liesstreek , spoediger oogenblikkelijke verligting zal bezorgen , dan wel eene door bijtmiddelen gemaakte fontanel ; maar dat hetzelfde geenszins , herzeg ik , in denzelfden graad , ter keering van den voortgang der ziekte ,

te, werkdadig is, als hetzelfde zich bij verligting der hevigheid van derzelver verschijnselen te kennen geeft, en dat men, ter bevordering van de genezing op eene, door bijtmiddelen gemaakte, fontanel meer staat kan maken (*).

MARTHA ATKINSON, 15 jaren oud, leed, in November 1808, aan verschijnselen van eene verzweering der kraakbeenderen van het heupgewricht. Zij gevoelde pijn in de heup en in de knie, maar het hevigst in het heupgewricht. Zij leed zoo erg, dat zij zich naauwelijks van de plaats durfde bewegen, en de nachten meestal slapeloos moest doorbrengen.

Den 20sten November werd een *seton* in de liesstreek gelegd. Den 22sten was de pijn in de heup schier geheel en al verdwenen, en, van dien dag af aan, ging hare genezing spoedig voort.

JOHN SELLY, 11 jaren oud, werd den 28sten December 1808 in het St. GEORGE-hospitaal opgenomen. Hij leed aan hevige pijn in de heup en in de knie; de streek van het heupgewricht was zeer gevoelig en in de liesstreek waren de klieren aanmerkelijk gezwollen.

Den 30sten December werd een *seton* in de liesstreek gelegd, en weinige uren daarna, waren de pijnen in de heup en in de knie schier geheel verdwe-

(*) De volgende gevallen zijn opgeteekend, terwijl ik juist met de bearbeiding van dit onderwerp mij bezig hield.

Aann. v. d. Schrijver.

dwenen. De vorige pijnen kwamen niet terug, en den daaropvolgenden 24sten Mei, verliet hij, genezen, het hospitaal.

SUSAN DEAN, omtrent 12 jaren oud, kwam, wegens hevige pijn in de heup en in de kniegewrichten, en, wel is waar, ten gevolge van eene ziekte van de eerste, in November 1808, in het meergemelde hospitaal. Er was een groot ettergezwel aan het bovenste en buitenste deel van de bovendij voorhanden.

Den 4den December werd een *seton* in de liesstreek gelegd. Denzelfden namiddag waren de pijnen verminderd, en keerden, zoo lang de zieke in het hospitaal bleef, niet terug. Daar dezelve echter weinige weken daarna, van hare naastbestaanden wederom uit het hospitaal genomen werd, kon ik den verderen loop van dit geval niet meer gadeslaan.

JAMES CRAVEN, een jong man, werd, als eenen buiten het huis te behandelen zieke (*Out-Patient*), den 15den Maart 1809 in hetzelfde hospitaal aangenomen. Hij leed aan de gewone verschijnselen van eene verzwering der kraakbeenderen van de heup. Aan de uitwendige zijde van de bovendij bevond zich een groot ettergezwel, en eene hevige pijn in de knie beroofde den lijder van zijne nachtrust.

Den 16den Maart kreeg hij een *seton* in de liesstreek. Daar hij echter in het hospitaal niet kon worden opgenomen, moest hij terstond daarna zich naar huis begeven. Nogtans was de pijn binnen
wei-

weinige uren verdwenen en de zieke kon ongestoord slapen.

Eenigen tijd daarna, brak het ettergezwel open en vulde zich, verscheidene malen, wederom op, waarna verschijnselen van eene uitterende koorts te voorschijn kwamen. Ik heb den verderen loop van dit geval niet kunnen waarnemen, maar twijfel geenszins, of hetzelfde heeft eenen ongelukkigen keer genomen.

Om een *setaceum* in de liesstreek te leggen, kan men het best van eene kromme *seton*-naald gebruik maken. In de meeste gevallen, houden de zieken de bovendien naar het bekken aanmerkelijk hellende, en deze stelling van het deel maakt de aanwending eener gewone naald zeer moeilijk. Men kan het *seton* aan het voorste gedeelte van het gewricht schuin doortrekken, zoo dat van de bekleedselen $1\frac{1}{2}$ tot 2 duim binnen hetzelfde besloten worden. Na eenigen tijd ontsteekt zich gewoonlijk de huid boven het *seton*, gaat in verzwering over en het *seton* valt daaruit, hetwelk echter dan eerst geschiedt, nadat hetzelfde die goede uitwerking gehad heeft, die men daarvan heeft kunnen te gemoet zien.

Van bovengemelde aanmerkingen over de verzwering der kraakbeenderen van het heupgewricht, kan men intusichen tevens vele op dezelfde ziekte in ANDERE gewrichten toepasselijk maken. In alle gevallen, is echter eene volkomene rust volstrekt noodzakelijk. Heeft de ziekte een der onderste ledematen aangetast, dan moet de lijder steeds in eene

horizontale ligging blijven, en, bijaldien een der bovenste ledematen daaraan lijdt, moet de arm in eenen doek gedragen worden. Is het elleboog- of kniegewricht aangetast, dan kan men met een bijtmiddel eene fontenel leggen, of eene Spaansche-vliegenpleister door het *cerato sabinae* in ettering houden; hoewel nogtans het eerste dier middelen de krachtadigste uitwerking heeft. Aan de knie brengen men eene brandkorst te weeg, door aan weerszijden der knieschijf de huid met *potassa fusa* te wrijven, zoo als men, aan den elleboog, het bijtmiddel aan de in- en uitwendige zijde van het gewricht op die wijze aanwendt. In die gevallen, waarin mij deze ziekte aan het schoudergewricht voorgekomen is, heb ik soms eene groote Spaansche-vliegenpleister gelegd, en dezelve naderhand met het *cerato sabinae* in verettering gehouden. Daarentegen heb ik in andere gevallen met het bijtmiddel, *twee fontenellen*, eene aan de voorste, de andere aan de achterste zijde van het gewricht, voortgebracht; in het geheel, heb ik hier echter van de op die wijze gelegde fontenellen, eene betere uitwerking gezien, dan van Spaansche-vliegenpleisters. Waar de ziekte nogtans in de gewrichten hare zitplaats heeft, die van talrijke pezen omgeven zijn, zoo als het hand- en enkelgewricht, is het verkiesfelijker, eene Spaansche-vliegenpleister aan te wenden, omdat door het bijtmiddel de oppervlakkig gelegene pezen kunnen geschonden worden (*). Ik heb

(*) Door de bij herhaling gebezigde bijtmiddelen in deze

heb echter, in weinige gevallen, met het bijtmiddel eene fontenel onder den uit- of inwendigen *malleolus* gelegd. Dezelve maakte hier op de ziekte aan het enkelgewricht den voordeeligsten indruk, maar was met eene geheel ongewone opgewektheid en eene zoo hevige pijn verbonden, dat men de zieken slechts met moeite kon overreden, toe te staan, de fontenel, lang genoeg, open te laten.

In vele gevallen, ruimde de met het bijtmiddel gelegde fontenel, in het begin, alle verschijnselen van de ziekte op, en nogtans keerden dezelve naderhand met de hun eigendommelijke hevigheid weder terug, in weerwil dat de lijder de volkomenste rust in acht genomen had, en geene bekende oorzaak der verergering voorhanden was. In sommige dier gevallen, moet de terugkeer klaarblijkelijk aan de fontenel worden toegeschreven, die, door eene

deze en eenige andere ziekten der vrijer liggende gewrichten, als ook van het kniegewricht, heb ik meer dan eens het hoogst onaangename ondervonden, dat wij met dit middel nooit in staat zijn, de grenzen van deszelfs werking te kunnen bepalen, en wij derhalve, nadat de brandkorst zich afgescheiden heeft, de peesachtige en *aponeurotische* deelen bloot zien liggen. Trouwens, onder de aanwending van warme omslagen worden dezelve, wel is waar, wederom met vleeschkorrels overtrokken, maar de kunstmatige zweer geneest nogtans zeer langzaam en later, dan wel wenschelijk ware. Intusschen, wat nog al gelukkig is, wij kunnen bij de genoemde gewrichten in de meeste gevallen het *cauterium potentiale* missen.

eene of andere oorzaak , welke wij bij den tegenwoordigen toestand van onze wetenschap niet kunnen opsporen , eene werking voortbragt , klaarblijkelijk tegenovergesteld aan diegene , welke dezelve in het begin , na dat zij gelegd werd , te voorschijn bragt. Laat men nu de fontenellen toegaan , dan bedaren de verschijnselen weder , en soms gevoelt zich de lijder REEDS VOLKOMEN EN VOOR ALTIJD GENEZEN, alvorens zich het likteeken nog geheel en al gevormd hebbe. Hetzelfde nemen wij waar , en mischien meer nog in die gevallen , waarin eene Spaansche-vliegenpleister door het *ceratum sabinae* lang geëtterd heeft , en hier is de terugkeer van de pijn , bijaldien de Spaansche-vliegenpleister eenen grooten omvang heeft , gewoonlijk met eenen snellen pols , eene beslagene tong , en eene uit de lichaamsgesteldheid voortkomende groote opgewektheid verbonden , van welke verschijnselen echter de zieke bevrijd wordt , zoodra men slechts de wondoppervlakte laat genezen. Het is derhalve eene zaak van groot gewigt , en vereischt , aan den kant des Heelmeesters , eene groote schranderheid , het tijdstip te kennen , wanneer de fontenel of Spaansche-vliegenpleister begint nadeelig te worden , en dus niet langer kan openblijven.

In andere gevallen , waarin de verschijnselen , onder de werking van eene met het bijtmiddel gelegde fontenel , terugkeerden , kwam het mij voor , dat zulks op eene andere wijze moest verklaard worden. Er had zich namelijk door de zwerende gewrichtsvlakte eene kleine hoeveelheid etter gevormd ; maar de-

deze was niet toereikende, om te verhinderen, dat de aanwending van het bijtmiddel in het begin eene gunstige uitwerking had. Intusschen, had de eens begonnen verettering voortgeduurt, totdat zich eene hoeveelheid etter had opgehoopt, die toereikende was, om eene uitzetting van het gewricht te veroorzaken, en de voorafgegane verschijnselen, in weerwil van het middel, weder te doen ontstaan, die door hetzelfde reeds eenmaal opgeruimd geweest waren. Zulke gevallen komen, trouwens, niet zeldzaam voor, en bewijzen, dat de Heelmeester nooit in het begin onvoorzigtig genoeg moet zijn, eene zeer gunstige uitkomst te voorspellen, omdat de fontenel oogenblikkelijk eene weldadige uitwerking heeft; maar dat hij wachten en daarop letten moet, of deze goede werking voortduurt, alvorens hij het wage, met bepaaldheid te zeggen, dat de lijder zal genezen worden.

De behandeling van het ettergezwel, dat door deze ziekte in het gewricht is voortgebracht, is van het grootste aanbelang, en, wel is waar, nog meer bij kinderen, dan bij volwassnen; daar de eerste zelfs dan, wanneer eene aanmerkelijke verettering plaats gevonden heeft, kunnen genezen, en menigmaal werkelijk genezen worden; terwijl, daarentegen zulks, bij volwassnen, een hoogst zeldzaam geval is (*).

Ik

(*) Men houde wel in het oog, dat hier slechts van zulk

Ik heb niet gevonden, dat de *methode*, om den etter te ontlasten, die de Heer ABERNETHY, in zijne verhandeling over *lumbar abscesses*, aanbevoelen heeft (*), bij in bederf overgegangene gewrichten van eenig nut vergezeld is, en zulks strookt ook volkomen met datgene, hetwelk wij bij een rijp overleg kunnen verwachten. Immers, vormt zich een ettergezwel als eene oorspronkelijke ziekte, en bepaalt zich hetzelfde alleenlijk tot de weeke deelen, dan zulk een ettergezwel in een gewricht gesproken wordt, dat als een gevolg van eene verzwering der kraakbeenderen, de oorspronkelijke ziekte, is.

(*) „J. ABERNETHY, *Surgical Works*, Lond. 1815. Vol. II. pag. 132. enz. en *Chronic und lumbar abscesses*.” (†)

(†) De gevoelens en beschouwingen der Schrijvers en beoefenaren der praktijk over de kunstmatige opening van alle, met zieke gewrichten in verband staande, ettergezwollen zijn zeer verschillende. Terwijl sommigen aanraden, dezelve, zoo vroeg mogelijk, te ontlasten, (als SABATIER, WHITE, DE HAEN, VAN DER HAAR, JUSTAMOND, DÖRNER, STARK, FICKER en a.) bevelen anderen (als BOIJER, BAZILL, ALBERS, CLOSSIUS, enz.) den doorbraak van den etter, telkens aan de natuur over te laten. De Heer RUST, die zich voor eene groote opening verklaart, die met den omvang van het ettergezwel in gelijke verhouding staat, heeft de verschillende gevoelens over dit hoogst gewigtige onderwerp het breedvoerigst medegedeeld. De ondervinding leert ons, dat wij, om het eyen welken weg wij inslaan, zelfs na vorming van een ettergezwel, nooit mogen uit het oog verliezen, de krachtigste geneesmiddelen, hetzij het brandend ijzer of een ander, aan te wenden, naardien ons slechts dan eenen gelukkigen uitgang van ieder voorkomend geval te wachten staat.

dan is niets in staat om de zamentrekking van den etterzak en de allengsche vermindering der hoeveelheid van etter te keer te gaan, die bij iederen steek ontlast wordt. Maar, waar het ettergezwel, ten gevolge van eenen in verzwering overgeganen toestand der kraakbeenderen van de gewrichten en beenderen, ontstaan is, daar zal noodzakelijk de ettering onderhouden worden en de zamentrekking van den etterzak, als ook de genezing der holte hinderpalen aantreffen, omdat de oorzaak van het ettergezwel even zoowel vóór, als na de doorstekking, aanwezig blijft.

In sommige gevallen, word ik geneigd, aan te nemen, dat na de aanwending van het bijtmiddel, de door het ettergezwel gevormde zwelling kleiner wordt, en dat de opslorping van een gedeelte der daarin zich bevindende deelen de oorzaak daarvan geweest is. Ik heb echter nooit waargenomen, dat eene volkomene opslorping plaats gevonden heeft, in weerwil dat ik onderscheidene proeven in het werk heb gesteld, om dat gewenschte gevolg voort te brengen. Braakmiddelen, die te dien behoeve gebezigd werden, beantwoordden geenszins aan mijne verwachting, om het even, trouwens, of dezelve in zulk eene gift toegedient werden, dat dezelve braking ten gevolge hadden, of slechts als walgingverwekkende middelen gebruikt werden.

Niet minder gunstige uitwerking zag ik van de electriciteit; ja, deze scheen, wat meer is, eene nog spoedigere ophooping van etter te veroorzaken. Daar echter, zoo als men weet, DRUKKING onder zekere omstandigheden vermeerderde werkzaamheid der
op-

opflorpemde vaten ten gevolge heeft ; legde ik , in twee gevallen , strepen van hechtpleisters rondom dit lid , om daardoor eene drukking op de , in het ettergezwel vervatte , deelen te veroorzaken. Trouwens , eene spoedige verkleining van het uitwendige gezwel was wel een gevolg daarvan ; naderhand echter vond ik , dat zulks geenszins van eene plaatsgevondene opflorping , maar alleenlijk van den vermeerderden weerstand der oppervlakte voortkwam , die veroorzaakte , dat het ettergezwel eene even zoo groote ruimte in het INWENDIGE van het lid besloeg.

Intuschen is het geenszins raadzaam , een ettergezwel , dat met een ziekelijk gewricht in verband staat , AL TE VROEG DOOR TE STEKEN. Ik heb steeds gezien , dat zulke ettergezwellen beter genezen , en dat het openen derzelve , (om het even , of zulks van de natuur of door het *lancet* geschiedde) , alsdan van weinige bedenkelijke gevolgen vergezeld was , bijaldien de lijder , eenen geruimen tijd , rust hield , en de overige bovengemelde genceswijzen aangewend werden , dan daar , waar deze opening *terstond* , na dat de lijder heilkundige hulp inriep , uitgeoefend werd. Trouwens zulks valt niet moeilijk te verklaren ; in het LAATSTE geval toch bevindt zich op den bodem van het ettergezwel eene *carieuze* of zweerende beenoppervlakte , in het EERSTE geval daarentegen is het zeer waarschijnlijk , dat het *proces* der genezing reeds begonnen heeft en thans eene *granuleerende* vlakte AANWEZIG is , waar te voren een ziekelijk been voorhanden geweest was. Immers men kan geenszins aannemen , dat het etterge-

zwel, onder zulke gunstige omstandigheden, voor de opening voege, waar, ten gevolge van eene verwaarloozing der ziekte, zoowel de zwerende beenderen, als de overige deelen, zich in eenen ontstekingsachtigen toestand bevinden, als daar, waar men deze ontsteking, te voren, door een rustig verhouden, en voegzame geneesmiddelen toe te dienen, heeft doen bedaren.

Een, met een gewricht in verband staande, ettergezwel, inzonderheid aan het heupgewricht, vormt geene regelmatige holte, maar veroorzaakt talrijke kromme gangen in de tusschenruimte der spieren, pezen en scheeden, alvorens hetzelve onder de uitwendige bekleedfelen waargenomen wordt. Van waar dan de grootere moeite om de daarin vervatte vochten te ontlasten, dan die van een gewoon lenden-*abscess*, ja, men kan hetzelve, inderdaad, zeldzaam ontlasten, bijaldien men het lid niet heen en weder beweegt en zamendrukt, om den etter uit de pijpzweren, waarin hij zich bevindt, naar buiten te drukken, waaruit echter nadeelige gevolgen kunnen voortspuiten. De etterzak ontsteekt zich, en de etter hoopt zich spoedig weder op; op deszelfs inwendige oppervlakte scheuren kleine bloedvaten, welker bloedige uitstorting zich met den versch afgescheiden etter vermengt, in verrotting overgaat, en de geheele lichaamsgesteldheid buitengewoon opwekt. Ik heb gevallen waargenomen, waarin men zich alle moeite gaf, om den inhoud van een ettergezwel volkomen te ontlasten, waarin de steekwond genezen was, en het gezwel nogtans, binnen weinige dagen, zoo groot werd, als hetzelve ooit geweest was, zoo dat

de lijder , behalve de pijn in het lid , eene koorts kreeg , die , in derzelver karakter , naar eenen *typhus* zweemde , en voor het leven van den lijder gevaarlijk werd. Bewerkstelligde men intuschen eenen tweeden steek , dan ontlastte zich eene groote hoeveelheid verrotte , stinkende etter , van eene roodachtig-bruine kleur , welks terughouding alle bedenkelijke verschijnselen , die door deszelfs ontlasting oogenblikkelijk verdreven werden , veroorzaakt had.

Over het geheel , schijnt mij de volgende handelwijze de doelmatigste te zijn. Heeft men , namelijk , met een ettergezwel-*lancet* eene opening gemaakt , dan wikkelt men het deel in een stuk flanel , dat in heet water gedoopt is , en gaat daarmede zoo lang voort , tot dat er geen etter meer ontlast wordt. Gewoonlijk echter houdt de etterlozing op , zoodra eene zekere hoeveelheid van denzelven ontlast is geworden. De opening geneest , en de steek kan , na verloop van eenigen tijd , wederom herhaald worden ; echter daar , waar de steekwond zich niet gesloten heeft , heb ik nooit eenige bedenkelijke gevolgen daaruit zien voorkomen.

Ik heb reeds aangemerkt , dat de voorzegging van den Heelkundigen daarvan afhangt , of er ettering plaats vinde of niet. Vormt zich , bij deze ziekte , slechts de minste etter in een gewricht , dan wordt de hoop op eene goede uitkomst , bij jonge voorwerpen , aanmerkelijk verflauwd ; en , bij volwassenen , schier geheel ijdel , weswege men alleenlijk tot de afzetting zijne laatste toevlugt moet nemen. Trouwens , in een tegenovergesteld geval , waarin zich
nog

nog geen ettergezwel begint te vormen, is mis-
schien deze ziekte, onder alle waarbij de heekundi-
ge hulp ingeroepen wordt, juist diegene, waarin de
Heelkundige de beste uitkomst kan te gemoet zien.
Men moet intusschen niet uit het oog verliezen, dat
de verschijnselen verdreven kunnen zijn, terwijl er
nog een ziektoestand van het gewricht aanwezig
is, of, ten minste zoo lang er nog eene geneigd-
heid tot wederinstortingen voorhanden is. Opdat
derhalve de genezing duurzaam zij, is het noodza-
kelijk, dat de behandeling nog eenigen tijd voort-
gezet worde, nadat de lijder, oppervlakkig beoor-
deeld, reeds genezen is.

Een zekere Heer —, die, langen tijd, aan eene
verzwering der kraakbeenderen geleden had, liet de
fontenel toegaan, omdat hij zich van alle bezwaren
bevrijd gevoelde. Er ontstonden wel TERSTOND
geene kwade gevolgen, maar na verloop van twee
tot drie maanden, vertoonden zich de welbekende
verschijnselen van zijne eerste ziekte. Men maakte
nu op nieuw eene fontenel met het bijtmiddel, waar-
na ook alle ongemakken wederom bedaarden. Zij
bleef een jaar lang etteren, en toen genas zij. Na-
dat zich de fontenel reeds 2—3 jaren gesloten had,
zag ik den lijder weder, en vond denzelfden volko-
men wel. Zulks is echter slechts een van die vele
gevallen, die ik, als bewijzen voor de juistheid van
bovengemelde aanmerking, kan bijbrengen.

Bijaldien de verzwering der kraakbeenderen groo-

ten voortgang gehad heeft, de lijder hersteld, en het lid behouden wordt, dan kan hij het gewricht naderhand slechts zeldzaam gebruiken, naardien de beenderen, welke hetzelfde vormen, door eene *an-chylosis* vereenigd zijn. Wordt echter de ziekte reeds in een vroeger tijdperk gekeerd, zelfs wanneer men te regt zoude kunnen vooronderstellen, dat de kraakbeenderen in eenen grooten omvang zijn vernield geworden, dan kan de lijder nogtans de natuurlijke bewegelijkheid van het gewricht behouden. Ik heb intuschen, tot nu toe, nog geen geval onderzocht, waarin het mij toefcheen, dat de natuur eenige pogingen gedaan had, om de opgeslorpte kraakbeenderen wederom hervoort te brengen, en soms ben ik in staat geweest, van zoowel te gevoelen als te hooren, dat de harde beenoppervlakten, bij beweging van het gewricht, zich aanraakten, en zij dus van derzelver kraakbeenige bekleedselen beroofd waren. In sommige gevallen, vormt zich eene gedrongene beenplaat door de *carieuze* vlakke, die bijkans naar die zweemt, welke wij bij gezonde beenderen aantreffen, wanneer het kraakbeen door weking is weggebragt geworden. Ik heb vaak, bij het ontleden van lijken, gevonden, dat een gedeelte van de kraakbeenderen der gewrichten ontbrak, en zich in plaats van deze eene dunne laag van eene harde, halfdoorzigtige grijsachtig uitziende, zelfstandigheid gevormd had, welke eene onregelmatige met vleeschtepeltjes overtrokkene oppervlakte vertoonde. Het is zeer waarschijnlijk, dat, in die gevallen, eene verzwering der kraakbeenderen de oorspronkelijke ziekte geweest

weest is. In de snijkamer vond ik, bij zeker voorwerp, geen spoor van de kraakbeenderen der beenderen van het heupgewricht; maar, in plaats van die, was, eene korst van beenstof gevormd geworden, die een vast maakfel van eene witte kleur had, glad was en omtrent als marmer uitzag. Ik vooronderstelde, dat ook, in dit geval, de lijder van eene verzwering der kraakbeenderen was hersteld geworden, en dit gevoelen kwam mij, door het later waargenomene geval, nog waarschijnlijker voor.

VIER EN DERTIGSTE WAARNEMING.

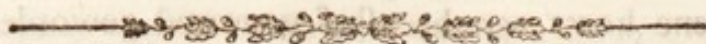
Eene vrouw, van 36 jaren, werd, met pijn in de heup en de knie op ééne zijde, in het meergemelde hospitaal opgenomen. De *nates* waren verdwenen en vlak geworden. Een groot ettergezwel was opengebroken en had fistelgang terug gelaten, die met het heupgewricht in verband stond. De lijder leed aan eene uitterende koorts, viel daardoor allengs meer af, en stierf.

Bij de lijkopening, ontdekte men, in de nabijheid van het heupgewricht, meerdere *fistuleuse* gangen, die, met dit gewricht, in verband stonden.

Het gewrichtsvlies en de beursband hadden, in derzelver uitwendig voorkomen, geene verandering ondergaan, behalve die, welke klaarblijkelijk van het ettergezwel voortkwam. De kraakbeenderen der gewrichtseinden der beenderen, waren overal opgeslorpt, en, in derzelver plaats, vond men eene witte glad-

de vlakke , die met de even beschrevene overeenstemde. —

VIERDE AFDEELING.

Ziekteverhalen.

De volgende ziekteverhalen heb ik uit een groot aantal, waarover ik aantekeningen hield, uitgekozen. Zij dienen ter opheldering van de, in de beide laatste afdeelingen medegedeelde, bemerkingen. Er is wel geenszins aan te twijfelen, dat hier de ziekte in eene verzwering der kraakbeenderen bestond, naardien derzelver verschijnselen naauwkeurig met die overeenstemden, die waargenomen werden in die gevallen, waarin men NA DEN DOOD, of, NA DE AFZETTING, den ziekte-toestand kon onderzoeken. Men zal vinden, dat ik geene gevallen aangehaald heb, waarin de ziekte in het HEUPGEWRICHT zich gevestigd had, of waarin dezelve reeds de laatste tijdperken bereikt had. Ik achtte zulks daarom overbodig, omdat een toereikend aantal van voorbeelden dezer ziekte van het heupgewricht, onder die gevallen, welke de Heer FORD en andere Schrijvers reeds hebben bekend gemaakt, aangetroffen wordt; en, omdat men deze ziekte, in derzelver vroegere tijdperken, met de grootste oplettendheid dient gade te slaan, daar hier de *diagnos* van het grootste belang is.

VIJF EN DERTIGSTE WAARNEMING.

MARY JENKINS, 21 jaren oud, kreeg in Maart 1809, eenen slag op de ééne knie, en kort daarna, gevoelde zij eene zeer pijnlijke aandoening in dit gewricht, die allengs heviger werd. In September van hetzelfde jaar, werd zij, uit hoofde van deze en eenige andere kwalen, die geneeskundige hulp noodig hadden, in het *St. George*-hospitaal opgenomen. In het begin werd zij door Dr. BANCROFT behandeld; maar, den 9den November, werd zij aan de heilkundige behandeling overgegeven. Men vond toen de knie een weinig gezwollen; de opzwellling had den vorm der gewrichteinden der beenderen, en scheen grooter te zijn, dan dezelve wezenlijk was, omdat de spieren van het lid aanmerkelijk afgenomen waren. In het gewricht kon men geen vocht ontdekken. De lijderes klaagde over hevige pijn, inzonderheid aan de inwendige zijde van het hoofd der *tibia*, die, bij de minste beweging, buitengewoon hevig werd. De huid was niet rood. De zieke werd mager en leed aan eene zachte uiterende koorts.

Ter wederzijden van het *ligament. patellae* legde men, met een bijtmiddel, eene fontenel, hield dezelve met erwten open, en wreef derzelver oppervlakte, alle vier dagen, met den helsteen. Na verloop van veertien dagen was de pijn bedaard, en de zieke kon het gewricht, zonder onaangename gewaar-

wordingen, reeds een weinig bewegen. De zwelling was ook schier geheel verdwenen.

Binnen korten tijd, bedaarde de pijn geheel en al, de zieke verliet echter het hospitaal eerst in September van het volgende jaar, toen zij van alle bedenkelijke verschijnselen bevrijd was, en het gewricht wederom volkomen gebruiken kon.

ZES EN DERTIGSTE WAARNEMING.

JOHN READE, 28 jaren oud, kwam den 4den October 1811 in het meergemelde hospitaal, om aan huis heilkundige hulp te verkrijgen. Hij verhaalde, dat hij, gedurende de laatste twee jaren, aan pijn in den elleboog geleden had, die somwijlen zeer hevig, maar van geene aanmerkelijke opzwellling vergezeld geweest was. Maar thans, bij zijne komst in het hospitaal, was de pijn in het gewricht zeer hevig, inzonderheid, gedurende den nacht, zoo dat hij gestadig daardoor wakker werd. Hij leed tevens aan pijn in den schouder en in het handgewricht, welke echter, naar gelang van die in den elleboog, onbeduidend was, en slechts van tijd tot tijd zich vertoende.

Het ellebooggewricht was een weinig gezwollen; de opzwellling had den vorm van de gewrichtseinden der beenderen, ontstond echter geenszins van een vocht binnen het gewricht, maar van eene ontsteking, die zich op het celwijsweeffel, buiten hetzelfde, uitgebreid had. De voor-arm was krom, en
de

de minste poging, om denzelven uit die rigting te brengen, had eene aanmerkelijke verergering der verschijnselen ten gevolge. De zieke was niet vrij van koorts.

Men bewerkstelligde op den arm van de andere zijde eene lating van 8 oncen, waardoor den lijder eene slechts geringe verligting aangebragt werd.

Den 8sten October legde men ter weerszijde van het gewricht, met een bijtmiddel, eene fontenel, en den 11den October was de lijder zonder koorts. De pijn in het schouder- en handgewricht was geheel weg, terwijl die van het ellebooggewricht zeer verminderd was.

Den 16den October waren de brandkorsten afgevallen, en de fontenellen werden vervolgens, door nu en dan een bijtmiddel aan te wenden, in ettering gehouden. De lijder klaagde, van nu af, zeer weinig over pijn en sliep des nachts zeer goed; zijne kwalen werden dagelijks minder, en allengs her kreeg hij het gebruik van het ellebooggewricht. Na verloop van eenige weken, kwam hij niet meer naar het hospitaal, omdat hij van alle toevallen bevrijd was.

ZEVEN EN DERTIGSTE WAARNEMING.

ANNE WHITE, 21 jaren oud, werd, den 8sten Januarij 1814, in hetzelfde hospitaal opgenomen. Zij zeide, reeds drie maanden aan pijn in de linker-knie, die in het begin gering geweest was, maar

allengs heviger was geworden, geleden te hebben. De pijn had geene vier weken geduurd, of zij bespeurde eerst eene opzwellling van het gewricht, en omtrent 14 dagen, vóór hare komst in het hospitaal, werd het linkerellebooggewricht pijnlijk, zonder echter tevens gezwollen te zijn.

Thans echter, bij hare komst in het hospitaal, was de knie, hoewel in eenen geringeren graad, gezwollen. De zwelling had den vorm der beenderen van het gewricht. Zij was ontstaan door eene uitstorting in het celwijsweeffel, en geenszins door een vocht in het gewrichtsvlies.

De pijn in de knie was, over dag, hevig, maar hield niet aan, kwam wel eens bij schoten, en duurde alsdan eenige minuten; des nachts, was dezelve echter heviger, zoo dat de nachtrust daardoor gestoord werd, en, bij nog hevigeren graad, deed zij tevens de dij aan. Het gewricht was bewegelijk, maar de minste beweging vermeerderde de pijn. Aan de inwendige zijde van de knie had de gevoeligheid den hoogsten graad bereikt. De huid was tegennatuurlijk rood, maar den eenen tijd meer, dan den anderen.

De lijderes klaagde ook over pijn in het ellebooggewricht, die zich langs den boven- en voor-arm uitsprekte; het gewricht was echter in het geheel niet gezwollen. De zieke werd zeer mager, had eene beslagene tong, eenen snellen kleinen pols, en, nu en dan, vliegende hitte.

Terstond na hare komst in het hospitaal, werden bloedzuigers op de knie gezet, waarna de pijn
in

in het gewricht iets verminderde. Den 11den Januarij, legde men met den helsteen, ter weerszijde van het ellebooggewricht, eene fontenel, en dezelve operatie werd, den 13den Januarij, ter weerszijde van de knie bewerkstelligd.

Den 17den Januarij, was de pijn in den elleboog schier geheel verdwenen en, in de knie, veel minder.

Door den, nu en dan bij herhaling gebezigten, *lapis causticus* werd de fontenel opengehouden. Pijn en zwelling in het kniegewricht bedaarden allengs en de zieke werd genezen. Eerst in het laatst van Mei gingen de fontenellen toe, omdat de zwelling in het kniegewricht geheel verdreven, en noch hier, noch in het ellebooggewricht, de minste pijn voorhanden was.

ACHT EN DERTIGSTE WAARNEMING.

Een zeker Heer, 24 jaren oud, gevoelde, tegen het einde van het jaar 1816, eene geringe pijn in het linkerellebooggewricht, die, zijns bedunkens, erger werd, zoodra de gewrichtsvlakten tegen elkander gedrukt werden; b. v. wanneer hij toevallig op straat met den hiel op eenen uitstekenden steen trapte. Ook bemerkte hij eene geringe opgezetheid en opzwellling aan het voorste en uitwendige gedeelte van het gewricht, vóór den *malleolus externus*.

Den 6den Januarij 1817 had hij, in een gezelschap zijnde, gedanst, waarna, den volgenden dag, de pijn veel heviger werd. Ten gevolge van deze inspanning, ontstond nu eene algemeene opzwellling
rond-

rondom het gewricht, die echter, na zich rustig te houden, binnen 24 uren verdween. De pijn duurde voort, en nam zoo toe, dat de lijder de zwaarte zijns ligchaams op dien voet niet kon doen rusten, en genoodzaakt was, eerst met behulp van éénen, en naderhand met twee stokken te moeten gaan. In de maand Mei, ontstond eene algemeene opgezetheid en zwelling, rondom het geheele gewricht, die niet meer bedaarden.

Den 30sten Junij riep hij mijne hulp in. Ik vond hem in den volgenden toestand:

Het geheele gewricht was, ten gevolge van eene ligte ontsteking des, buiten hetzelfde liggend celwijsachtig weeffels, *oedemateus* opgezwollen.

De lijder klaagde over aanhoudende en hevige pijn in het enkelgewricht, die telkens toenam, zoodra hij op den voet staan, of uitgestrekt wilde gaan liggen, en de kraakbeenige bekleedselen, door de onder de huid geplaatste hand, tegen elkander gedrukt werden. Hij kon des nachts niet slapen, omdat pijnlijke trekkingen van het lid zijne rust stoorde.

Van mijne woning, alwaar hij mij sprak, naar huis terug willende rijden, viel hij van het paard, en verstuikte het enkelgewricht, waarna ontsteking ontstond, en al de vorige verschijnselen nog verergerden.

Men beval hem nu aan, om geheel stil te huis te blijven, en nooit den voet op den grond te zetten. Men zette vervolgens bloedzuigers, liet koude omslagen aanwenden, en de eerste nogmaals zetten.

On-

Onder deze genceswijze, verdween de, door den val van het paard veroorzaakte, ontsteking en de pijn werd minder hevig. Op het laatst van Augustus, legde men, ter wederzijde van het enkelgewricht, eenige Spaansche - vliegenpleisters en hield dezelve door het *ceratum sabinae* open. Nadat nu deze pleisters toegegaan waren, werden er andere gelegd, en op die wijze opgehouden. Maar, in dien tusschentijd, omwikkelde men het gewricht met strepen van linnen, die met het *cerato saponis* bestreken waren.

Tegen September, was de toestand van den lijder, in zoo verre verbeterd, dat men hem het uitrijden somwijlen kon toestaan, te meer, omdat eenige bezigheden van groot gewigt, zijne aanwezigheid buiten 's huis noodzakelijk vereischten.

Den 20sten December werd, achter den inwendigen enkel, met een bijtmiddel, eene fontenel gelegd. Deze veroorzaakte eene zoo hevige opgewektheid, en zulke onaangename gewaarwordingen, dat men, omtrent 14 dagen na de afscheiding der brandkorst, beginnen moest, om de fontenel wederom toe te laten gaan. Dezelve had echter voor den lijder reeds eene gunstige uitwerking gehad, want, na derzelver genezing, was hij van de pijn en zwelling bevrijd.

Den 23sten Mei 1818, vonden wij hem, na een naauwkeurig onderzoek gedaan te hebben, in den volgenden toestand: Bevrijd van alle pijn, kon hij, zonder de minste moeite, het lid bewegen, en het gewigt zijns ligchaams op dien voet laten rusten;

al.

alleenlijk was er nog eenige zwelling voorhanden. Bij beweging van het gewricht, kon men een knappend geluid vernemen, en, plaatste men den vinger op het gewricht, dan deelde zich aan denzelfden het gevoel mede, alsof twee harde, oneffene vlakten tegen elkander gewreven werden.

NEGEN EN DERTIGSTE WAARNEMING.

MARY TAYLOR, 50 jaren oud, werd, den 3den December 1809, in het meergemelde hospitaal opgenomen.

Zij verhaalde, dat, na, in den afgelopen zomer, den regterschouder verstuikt te hebben, haar man haar aan den arm getrokken had, waarna het gewricht terstond pijnlijk was geworden. Deze pijn was toen allengs toegenomen. Bij hare komst in het hospitaal was echter, uitwendig, niets aan den schouder te zien; niet de minste zwelling kon men ontdekken, en nogtans klaagde zij over hevige en aanhoudende pijnen, die, bij de minste poging om den arm te bewegen, zeer toenamen, en des nachts zoo hevig werden, dat zij niet slapen kon. Zij was ook niet in staat, om op de zieke zijde te liggen.

De arm werd door eenen doek ondersteund, en op het schoudergewricht eene Spaansche-vliegenpleister gelegd, die men met het *cerato sabinae* in ettering hield.

Na verloop van geene volle 14 dagen, bedaarden de verschijnselen aanmerkelijk, en reeds in het begin van Januarij 1810 verminderde de pijn dermate, dat

dat de lijderes ongestoord slapen kon. Omtrent in het midden van Februarij, was zij van alle vroegere ziekteverschijnselen bevrijd, en kon zij het hospitaal verlaten. Men verzocht haar echter, om van tijd tot tijd zich aldaar te willen vervoegen, terwijl de Spaansche-vliegenpleisters steeds open bleven; maar zij kwam niet terug, waarschijnlijk, omdat hare ziekte haar niet meer hinderde, en zij van gevoelen was, dat nu, dewijl alle verschijnselen verdwenen waren, eene nog steeds voortgezette geneeswijze onnoodig zijn zoude.

Ik heb mijne lezers reeds getracht oplettend te maken, dat de verzwering van de kraakbeenderen der gewrichten, niet zelden, met eene ontsteking van het gewrichtsvlies verbonden is. Somwijlen is de ziekte in HET EENE, dan weder in HET ANDERE gedeelte gelegen; juist zoo, als wij wel eens eene zweer in het horenvlies, in sommige gevallen, als oorzaak, en in andere gevallen, als gevolg van eene ontsteking der *tunica conjunctiva* van het oog waarnemen. In een zeer gevorderd tijdperk, de bewerktuiging van het gewricht reeds volkomen vernield zijnde, zal deze vermenging (*complicatie*) telkens plaats grijpen, en, het zou wel overbodig zijn, zulks met bewijzen te willen staven. Somwijlen echter, zijn beide ziekten reeds in een vroeger tijdperk, en, wel is waar, alvorens ettering plaats vond, met elkander verbonden.

In het thans volgende geval, ter opheldering van
dit

dit onderwerp dienende, schijnt de verzwering des kraakbeens het *primaire*, en de ontsteking van het gewrichtsvlies het *secundaire* lijden geweest te zijn; ten minste, de daarbij aanwezige verschijnselen kunnen beter op deze, dan wel op eene andere, wijze verklaard worden.

VEERTIGSTE WAARNEMING.

JOHN CHILD, 23 jaren oud, kreeg, in April 1814, pijn in de knie, die, in het begin maar gering, echter allengs zeer hevig was geworden. Dezelve had hare zitplaats in het hoofd der *tibia*, ter weerszijde van den band der knieschijf. Na verloop van vijf maanden, bemerkte de zieke eerst eene opzwellling van het gewricht, die zoo groot werd, dat hij de kamer niet kon verlaten. Men legde vijf Spaansche-vliegenpleisters achtereenvolgende, waarop de pijn en zwelling zoo zeer bedaalden, dat de lijder, na verloop van drie weken, zijne gewone bezigheden weder aanvaardde kon. Intusschen kwamen, 5—6 dagen naderhand, de pijn en zwelling wederom te voorschijn, en de zieke moest, om die reden, den 26sten October in het meergemelde hospitaal opgenomen worden. Nu klaagde hij over pijn in het gewricht, die, zoo als te voren, in het hoofd der *tibia*, ter wederzijde van den band der knieschijf, huisvestte, en zoo kwellende was, dat de lijder den geheelen nacht slapeloos doorbragt. De knie was zeer opgezwollen. De zwelling was een gevolg van een vocht, in de gewrichtsholte uitgestort, en had den.

zelf-

zelfden vorm, die wij, in de gewone gevallen van eene ontsteking der gewrichtsvliezen, waarnemen.

Den 29sten October werd eene Spaansche-vliegenpleister rondom het grootste gedeelte van het gewricht gelegd.

Den 7den November waren de pijn en opzwellings minder, en er werd eene tweede blaartrekkende pleister gelegd, die men tot aan het einde van de maand met het *cerato sabinae* open hield. Als dezelve genezen was, legde men eene derde, die ook wederom op dezelfde wijze open gehouden werd.

Den 21sten December verliet de zieke, volgens eigen verlangen, het hospitaal. De pijn was toen bijkans geheel, echter nog niet volkomen, opgeruimd. De knie was nog maar weinig gezwollen; deze zwelling scheen echter geenszins door een vocht, in de gewrichtsholte vervat, ontstaan te zijn, maar wel van eene verdikking der weeke deelen, ten gevolge van eene vroegere ontsteking, voort te komen.

VIJFDE HOOFDSTUK.

OVER EENE SCROPHULEUSE ZIEKTE DER GEWRICH-
TEN, WELKE HAREN OORSPRONG VAN HET
CELSGEWIJZE MAAKSEL DER BEENDEREN
NEEMT (*).

EERSTE AFDEELING.

Ziektekundige waarnemingen.

De uitdrukking „KLIERZIEKTE” wordt vaak al te onbepaald gebezigd, en het is wezenlijk niet altijd even gemakkelijk aan te toonen, welke verschijnelen aan deze ziekte, en welke niet daaraan kunnen toegeschreven worden.

Ge-

(*) In deze afdeeling heeft de Schrijver den ziekte-toestand der gewrichten daargesteld, dien ons de oude Schrijvers (RHAZES, AVICENNA e. m. a.) onder den naam van *Spina ventosa* beschreven, dien SEVERINUS, in zijn bekend geschrift over deze ziekte, p. 337, *paedarthrocace* genoemd, en latere Schrijvers, dikwerf met den naam van *tumor albus scrophulosus* bestempeld hebben. De lezer zal, in dit gedeelte van het werk, niet minder verscheidene gevallen vinden, die RUST als *caries centralis profunda* ge-teekend heeft, en waarbij het *periosteum internum*, *s. tela medullaris* BLUMENBACHII de zitplaats der ziekte was.

Gewoonlijk hield men alle ziekten der gewrichten voor *scrophuleus*, en ik beken gaarne, dat voorwerpen, met eenen aanleg tot klierziekte, in het geheel, meer dan anderen, tot de, in de voorafgegane Hoofdstukken verhandelde, ziekten kunnen geneigd zijn. Dewijl dezelve echter ook zeer dikwerf bij zulke menschen voorkomen, waarbij *geen scrophuleuse* aanleg voorhanden is, bestaan er geene genoegzame redenen, om, bij gemelde ziekten, eene verbinding met klierziekte, als VOLSTREKT NOODZAKELIJK, te moeten aannemen, en het zoude even zoo min passen, dezelve „*scrophuleus*” te noemen, als het onjuist ware, de ontsteking der gewrichtsvliezen eene „KWIKZIEKTE” te noemen, omdat deze somwijlen van het gebruik van kwikmiddelen haren oorsprong neemt.

Er bestaat nogtans eene andere ziekte der gewrichten, welke alle kenteekenen van klierziekte heeft, meestal bij voorwerpen met een klierachtig uiterlijk voorkomt, en waaraan gewoonlijk alle andere *scrophuleuse* verschijnselen voorafgaan, of met dezelve gelijktijdig voortduren.

Bij deze ziekte der gewrichten, wordt het celsgewijze maaksel der beenderen het eerst aangedaan, dan ontstaat, ten gevolge daarvan, verzwering der kraakbeenige bekleedselen van derzelver gewrichtsvlakten. Zijn de kraakbeenderen in verzwering overgegaan, dan verschilt de loop der ziekte bijkans weinig, als alleenlijk in die gevallen, waarin deze verzwering de oorspronkelijke kwaal is.

EEN EN VEERTIGSTE WAARNEMING.

THOMAS SCALES, 18 jaren oud, werd den 18den October 1815 in het meergemelde hospitaal opgenomen. Hij had een klierachtig voorkomen en klaagde over pijn aan de inwendige zijde van den voet. Deze duurde voort, maar was niet hevig, en verhinderde hem niet, om nog te kunnen gaan.

De zwelling was gering, of naauwelijks waarneembaar, en, bij de aanraking, waren de deelen niet gevoelig. Zijn algemeene toestand was echter zeer gezonken; hij leed aan verschijnselen van eene gestoorde verrigting der lever; zijn *urine* was troebel en had een sterk bezinksel, hetwelk het vat met eene bleeke roode kleur overtrok. Daarenboven was de lijder traag en neerslagtig, en naauwelijks in staat, een duidelijk verslag van zijne kwalen te geven. Aan de randen zijner oogleden, ontwaarde men nog eenige kleine veretteringen (*).

Terwijl hij geneeskundige hulp ingeroepen had, kreeg hij, in het begin van Februarij 1816, eene koorts, waaronder hij op den 1sten Maart bezweek:

Bij

(*) Ik heb zeer dikwerf waargenomen, dat het klierachtige toefstel van het oog, (welk orgaan den Geneesheer zoo vaak, en in zoo veelvuldige en verscheidene ziekelijke toestanden, de gewigtigste *diagnostieke* kenteekenen oplevert, en derhalve nooit naauwkeurig genoeg kan worden waargenomen), vaak vroeger dan eenig ander deel des ligchaams door klierziekte aangetast wordt.

Bij de lijkopening werd nu de voet, die pijnlijk geweest was, nauwkeurig onderzocht. De beenderen van den *tarsus* en *metatarsus* onthielden zulk eene geringe hoeveelheid van aardachtige bestanddeelen (*), dat dezelve tegennatuurlijk week waren, en met een *scalpel*, in iedere rigting, konden doorsneden worden, zonder dat de snijdende kant daardoor omgelegd werd (†). De, op die wijze doorgesnedenene, beenvlakten hadden, ten gevolge van eenen grooteren rijkdom aan vaten, eene donker-

roo-

(*) De scheikundige ontleding der beenderen vinden wij in eene Verhandeling van BERZELIUS (GEHLEN, *Journal für Chemie*, Bd. I. St. I. f. 1.) Deze groote scheikundige, dien de dierlijke scheikunde zoo veel te danken heeft, vond daarin voornamelijk (en wel over de helft) *phosphorzuren-kalk*, omtrent 10 pCt. *koolzuren-kalk*, zeer weinig *vloefspatzuren-kalk*, en een weinig *phosphorzuren-kalk*, die intusschen FOURCROY en VAUQUELIN vroeger (*Annal. de Chimie*, Vol. XLVII. N°. 141, als ook HILDEBRANDT (SCHWEIGGER, *Journal für Chemie und Physik*, Bd. VIII. Heft I. f. 1.) niet gevonden hebben. Eene nauwkeurige ontleding der beenderen, leverde ook CH. HATCHETT, in de *Philosoph. Transactions*. 1799. MECKEL, in deszelfs *Handbuch*, maakt ons oplettend, dat de verhouding der verschillende bestanddeelen, noch in alle beenderen, bij denzelfden mensch, noch in dezelfde beenderen, bij alle menschen, volkomen dezelfde is.

(†) Dezelfde weekwording der beenderen vond J. WILSON, t. a. p. bl. 365. Zij komt, onder dezelfde omstandigheid, zeer dikwerf voor, en kan hen, die de praktijk uitoefenen, niet vreemd zijn.

roode kleur. De, door derzelver eigen bloed opgespotene, vaten, kon men duidelijk vervolgen, en waarnemen, hoe zij van de beenderen uit, in de dezelve bekleedende kraakbeenderen zich uitgebreid, en op sommige plaatsen, aan deze laatste eene roode kleur medegedeeld hadden.

Het kraakbeen, hetwelk het *os cuneiforme internum* bedekt, alwaar hetzelfde met het *os metatarsi* van den grooten teen één gewricht vormt, was in eenen kleinen omvang in verzwering overgegaan. Deze verzwering was aan de, met het been verbondene, zijde begonnen; maar, daarentegen, was de, naar het gewricht gerigte, vlakke van het kraakbeen ongeschonden gebleven. De beenderen van den *tarsus* waren ziekelijker aangedaan, dan die van den *metatarsus*, even als die aan de inwendige zijde van den *tarsus* meer geleden hadden, dan diegene, aan de uitwendige zijde. De beenderen van den anderen voet waren, op dezelfde wijze, maar, in eenen veel geringeren graad, aangedaan. Men onderzocht nog eenige andere beenderen, maar vond dezelve schier volkomen gezond.

TWEE EN VEERTIGSTE WAARNEMING.

Den 21sten December 1814 kreeg ik het lijk van eenen tienjarigen knaap, hetwelk, bij het onderzoek, de volgende verschijnselen opleverde:

Beide ellebooggewrichten waren min of meer gezwollen. Aan het voorste gedeelte van den regterarm, onmiddellijk boven den elleboog, bevond zich de

de opening van eenen *fistuleusen* gang, die, schuins naar achteren toe, in het celsgewijze maakfel des beens drong, aldaar eindigde, zonder echter met de gewrichtsholte in verband te staan. Het celsgewijze maakfel det gewrichtseinden van het *os brachii*, *radii* en der *ulna* was zoo week, dat men hetzelfde met den vinger kon doordrukken; het zag er donkerrood uit, was buitengewoon vaatrijk, en onthield, in deszelfs celletjes, een roodachtig, met merg vermengd, vocht. De kraakbeenige bekleedfelen van den *radius* en der *ulna* waren natuurlijk; die van het *os brachii*, op sommige plaatsen, aan de, naar het been toegekeerde, vlakke verzworen, daarentegen werd de naar het gewricht toegekeerde ongeschonden bevonden. De banden en gewrichtsvliezen leverden niets ziekelijks op.

De beenderen van het linkerellebooggewricht bevond men in eenen ziekelijken toestand. De kraakbeenderen waren volkomen door verzwering verstoord, en op die wijze de *carieuse* beenvlakten ontbloot. Een klein verstorven beenstuk was in de gewrichtsholte afgeschilferd, en lag, van etter omgeven, in dezelve. Het gewrichtsvlies en de banden waren zeer verstoord, en meerdere pijpzweeren, met de gewrichtsholte in verband staande, waren naar buiten opengebroken.

Bij het onderzoek van de rechterknie, naar het uitwendig voorkomen, niet het geringste spoor van ziekelijkheid opleverende, en volkomen bewegelijk, bevond men het celsgewijze maakfel van al de beenderen, dit gewricht vormende, van dezelfde ziekte

aangetast te zijn, als die, welke wij bij de beenderen van het ellebooggewricht beschreven hebben. Hetzelve was bovenmatig rood en vaatrijk, onthield eene veel geringere hoeveelheid van aardbestanddeelen dan gewoonlijk, zoo dat zich hetzelve, zonder veel moeite, bij elkander liet drukken. In het inwendige van het onderste lid des dijbeens, tusfchen de beide *condylis*, vond men een gedeelte, waarin zich volstrekt geene aardachtige ftof bevond, en, ten gevolge daarvan, eene onregelmatige holte, waarin fchier niets dan een weinig, en met een roodachtig vocht vermengd, merg, vervat was; digt bij dit deel, was het kraakbeen ftechts zeer los met het been verbonden, en, op zijne inwendige vlakke, had zich een verzwerings-*proces* ontwikkeld. In meerdere andere, ook onderzochte, gewrichten, vond men fpooren derzelfde ziekte, echter in eenen, bij verre minderen, graad.

DRIE EN VEERTIGSTE WAARNEMING.

JOHN KING, 26 jaren oud, van eene blozende kleur, met blaauwe oogen en dikke lippen, werd den 1ften Janij 1821, wegens eene ziekte van den regtervoet en enkel, in hetzelfde hospitaal opgenomen. Over zijnen toefland vernam ik, ten deele van hemzelven, ten deele van eenen Gencesheer, wiens hulp hij, alvorens zijne komst in het hospitaal, ingeroepen had, het volgende:

Omtrent in het laatst van Mei 1810 verftuikte hij dezen voet; de enkel zwol op en werd pijnlijk; maar,

maar, binnen weinige dagen, bedaarden deze verschijnselen weder. Gedurende den zomer ontwaarde hij eene geringe pijnlijkheid en zwakte in deze deelen, zoodra hij maar eenige beweging had. Maar, in October nam hij, ter wederzijde der enkel, eene kleine opzwellingswaar, en de pijn werd heviger dan te voren, hoewel hij door dezelve, in de uitoefening van zijne gewone bezigheden, niet gehinderd werd. Tegen het midden van December werd de pijn heviger, en noodzaakte hem, om 14 dagen lang te huis te blijven; toen bedaarde de pijn weder, zoo dat hij met eenen kruik kon rondgaan.

In Maart 1811 brak, aan de uitwendige zijde van den voet, een ettergezwel open, welks vorming nogtans zonder pijn plaats gevonden had.

In het begin, dacht men, dat de lijder aan eene beginnende longtering onderhevig was; maar, van dien tijd af, dat zich eene ziekte aan den voet ontwikkelde, had men van de longbezwaren niets meer waargenomen.

Bij zijne komst in het hospitaal, vond men eene *oedemateuse* zwelling, die zich over de weeke deelen van den voet en over de enkels uitbreidde. Aan de uitwendige zijde, vond men de openingen van 3 of 4 pijpzweren, welke zich, op verschillenden tijd, gevormd hadden. De lijder klaagde toen niet zeer over pijn bij de beweging of drukking van het lijdend deel; maar, terstond na zijne komst, brak een ettergezwel aan de inwendige zijde van den hiel open.

Den 11den Julij werd het been afgezet. Bij het

onderzoek van den voet, vond men de celletjes van het celsgewijze weeffel door *serum* en geronne *lympha* uitgezet.

Alle beenderen hadden eene ziekelijke verandering ondergaan, met diegene overeenkomstig, welke wij in het voorafgegane geval beschreven hebben; dezelve waren alleenlijk nog weeker en vaatrijker. — De kraakbeenderen in het enkelgewricht waren, door verzwering, geheel verstoord, en de ontbloote beenderen *caricus*. De kraakbeenderen van den *tarsus* waren ongeschonden gebleven; maar, op sommige plaatsen, rood geverwd, en, men bevond, dat zulks van de met rood bloed opgevulde vaten, die zich van de beenderen uit, naar de kraakbeenderen begeven, zijnen oorsprong genomen had. De banden en wrichtsvliezen van den *tarsus* en enkelgewrichten waren wel, behalve op die plaatsen, waar dezelve door de ettergezwollen vernield waren.

VIER EN VEERTIGSTE WAARNEMING.

Door de goedheid der Geneesheeren van het *Garde-regement Coldstream*, werd ik in de gelegenheid gesteld, eenen soldaat van hetzelfde, alvorens hij *geamputeerd* werd, te kunnen gadeslaan. Zij deelden mij ook over den vroegeren loop van zijne ziekte een verslag mede, en veroorloofden mij, het afgezette gewricht te mogen onderzoeken.

WILLIAM MILES, 20 jaren oud, van eene sijne gelaatskleur, met rood haar en eene verwijde *pupil*, werd in het midden van Januarij 1808 van eene gerin-

ringe pijn en zwelling der linker knie aangetast. Na dat hij zich echter, gedurende eenige dagen, stil gehouden had, verdween de zwelling; dezelve keerde nogtans in het laatst van Maart terug, steeds nog van eenige pijn vergezeld.

Hij werd in het bataillons-hospitaal te *Chatham* opgenomen, en den 9den Junij, van hetzelfde jaar, zond men hem naar het regements-hospitaal te *Londen*.

De zieke knie werd thans 3 duim dikker, dan de andere, bevonden. Buiten het gewricht en in de gewrichtsholte voelde men eenig vocht. De onderdij was volkomen uitgestrekt, en de minste poging, om dezelve te buigen, veroorzaakte hevige pijn. Overigens was dezelve nogtans onbeduidend, en de lijder klaagde meer over een onaangenaam gevoel in de diepte van het gewricht.

Den 8sten Julij brak, dicht bij den inwendigen rand der knieschijf, een ettergezwel open, waaruit zich 8 oncen dunne etter ontlastte. Den 27sten Julij werd de *amputatie* bewerkstelligd.

Bij nader onderzoek van het kniegewricht, bevond men, dat de gewrichtseinden der *tibia* en *fibula*, zoo week waren, dat men dezelve met een gewoon mes ligt doorsnijden kon. Zij onthielden veel meer aardachtige stof dan gewoonlijk, en derzelver mergcelletjes waren met eene kaasachtige zelfstandigheid opgevuld.

Het kraakbeenige bekleedsel van het hoofd der *tibia* was, op sommige plaatsen, van deszelfs rand, door verzwering verstoord, en die des dijbeens, achter

ter de kruisbanden, op eene kleine vlakke aangevreten. De knieschijf en derzelver kraakbeenig bekleedfel, waren volkomen regelmatig. Op de buitenzijde van het gewrichtsvlies, had zich, in het celsgewijze weeffel geronne *lympa*, van een geleiachtig aanzien, uitgestort. Buiten en binnen het gewricht vond men etter.

VIJF EN VEERTIGSTE WAARNEMING.

CHARLES MILLER, 20 jaren oud, met blaauwe oogen, ligt haar en fijne gelaatskleur, werd, wegens eene ziekte van den eenen voet, in April 1808 in het *St. George's*-hospitaal opgenomen. De geheele voet was gezwollen en *oedemateus*, en zoo wel op zijne in- als uitwendige zijde, vond men eenen *fistuleusen* gang; uit beide ontlastte zich eene kleine hoeveelheid klierachtige etter. Bragt men in eenen detzelve eene *sonde*, dan ontdekte men eenige ontbloote beenstukken.

Den 16den Mei werd het lid onder de knie afgezet. Bij het onderzoek van den afgezetten voet, bevond men de spieren zeer bleek, en, uit gebrek aan oefening, zeer vermagerd te zijn. De celsgewijze huid was door *strembare lympa* uitgezet. De einden der *tibia* en *fibula*, alle beenderen van den *tarsus* en de einden der beenderen van den *metatarsus*, onthielden veel minder aarddeelen dan gewoonlijk, en waren zoo week, dat men dezelve met een *scalpel* kon doorsnijden, zonder het mes daardoor te doen omleggen. Zij waren buitengewoon

woon rood en vaatrijk, en, in derzelver mergcellen, had zich eene kaasachtige stof ontlast. Het kraakbeen, aan de grondvlakte van het vijfde *metatarsus* been, was door verzwering vernield, niet minder dat aan de grondvlakte der drie middelste beenderen, en de, zoodanig ontbloote, beenvlakten stonden op het punt van af te schilferen. De kraakbeenderen van al de overige beenderen vond men regelmatig. In de nabijheid der verstorvene en *caricuse* beenderen, had zich etter en strembare *lympha* uitgestort en met dezelve stonden de pijpzweren in verband. De gewrichtsvliezen en banden waren, met uitzondering der plaatsen, alwaar dezelve, door de ettergezwellen, verstoord waren geworden, in eenen gezonden toestand.

ZES EN VEERTIGSTE WAARNEMING.

JAMES MILLER, 21 jaren oud, werd den 21sten Mei 1817 in het meergemeld hospitaal opgenomen. Bij zijne komst had hij eene *iritis* in het eene oog, en een huiduitslag, die, na eene zweer aan de voorhuid, ontstaan was. Ter opruiming van die bezwaren, werd hij aan eene kwikkuur onderworpen. Als deze tegen het einde van de maand Julij afgeloopen was, kreeg hij geringe pijn in het linker enkelgewricht. Er vormde zich eene zwelling, en, aan de buitenzijde van dit gewricht, vertoonde zich een ettergezwel, hetwelk den 26sten September geopend werd.

Kort daarna ontstond een ander ettergezwel, dat
men

men aan de inwendige zijde opende. Gedurende deze ettervormingen, gevoelde de zieke pijn, die echter, na telkens het ettergezwel doorgestoken te hebben, wederom bedaarde. Deze bleven open en ontlastten etter, welks hoeveelheid echter allengs minder werd.

Tegen het begin van October begon de lijder te hoesten, en men begon zich weldra te overtuigen, dat hij aan knoestgezwellen in de longen leed.

In het begin van de maand December, klaagde de lijder, voor het eerst, over pijn in het linkerellebooggewricht, en, bij het onderzoek, ontdekte men een reeds onder de huid liggend ettergezwel. Dit brak in het begin van Januarij 1818 open, en naderhand gevoelde de lijder in dit gewricht geene pijn meer.

De longziekte ging intusfchen onafgebroken voort; de zieke gaf etterachtige fluimen op, en stierf in Maart.

Bij de lijkopening vond men in de longen zeer vele knoest- en ettergezwellen. De beenderen van het linkerenkelgewricht waren buitengewoon vaatrijk, en zoo week, dat men dezelve met een *scalpel* kon doorsnijden. Op enkele plaatsen ontdekte men in de mergcelletjes eene kleine hoeveelheid kaasachtige zelfstandigheid. Het ettergezwel aan de uitwendige zijde van den enkel, scheen zich in het onderste eind der *fibula* ontwikkeld te hebben, en hier vond men eene holte in het been, van die grootte, dat men den kleinen vinger daarin brengen kon. Zij was door een verzwerings-*proces* ontstaan

en

en vormde den bodem van het ettergezwel. Beide ettergezwellen stonden echter met het gewricht zelve in verband. De kraakbeenderen van het enkelgewricht waren schier geheel verstoord, en de *tibia* en de *astragalus*, ten deele door strembare *lymph*a, ten deele door een beenachtige *anchylosis* met elkander vereenigd. Het ettergezwel, aan de uitwendige zijde van den linker elleboog, stond door eene groote opening met dit gewricht in verband. De beenderen bevonden zich in denzelfden ziektoestand, als die van het enkelgewricht, en de kraakbeenderen door verzwering volkomen vernield.

De lijder had nooit over het regterellebooggewricht geklaagd, en nogtans ontdekte men, na zijnen dood, een klein ettergezwel aan de regterzijde, hetwelk echter met de gewrichtsholte niet meer in verband stond, maar in de zelfstandigheid der beenderen zich scheen ontwikkeld, en, door het *periosteum*, eenen weg gebaad te hebben.

Het celwijsachtige maakfel der gewrichtseinden der beenderen, die het knie-, hand- en het regterellebooggewricht vormen, waren onnatuurlijk week en vaatrijk; er stonden echter geene ettergezwellen daarmede in verband, en derzelver kraakbeenderen waren wél. De beenderen van het heup- en schoudergewricht waren volkomen regelmatig. In de liesstreek was eene opgezette, en, in eene kaasachtige zelfstandigheid veranderde, opflorpende klier.

De voorafgegane ziektegevallen toonen genoegzaam de geaardheid en den loop van dit lijden aan, en zij doen ons tevens besluiten, dat deze ziekte-toestand uit de beenderen zijnen oorsprong neemt. Zij worden bovenmatig vaatrijk en bevatten eene ongewone geringe hoeveelheid van aardbestanddeelen, terwijl, in het begin, derzelver mergcelletjes met een doorzigtig vocht, en vervolgens met eene gele kaasachtige zelfstandigheid opgevuld worden.

Van de ziekelijke beenderen breiden zich rood bloed voerende vaten in de kraakbeenderen uit, die alsdan op enkele plaatsen, en, wel is waar, eerst op de zijde, die hetzelfde met het been in verband brengt, in verzwering overgaan. Deze verzwering der kraakbeens maakt vaak zeer langzame vorderingen. Bij een, wegens die ziekte afgezet, kniegewricht, was het kraakbeen, slechts in de grootte van eenen schelling, verteerd.

Somwijlen gaat een gedeelte van het *carieuze* been in versterking over en wordt alsdan *geëxfolieerd*. Naar mate het *carieuze* der beenderen voortgaat, verzamelt zich etter in de gewrichten, en eindelijk breekt een gezwel naar buiten open, na verscheidene kromme pijpzweergangen gevormd te hebben. Het celsgewijze gewrichtsvlies, buiten het gewricht, wordt ontstoken, waarop aanvankelijk *serum*, en vervolgens geronne *lympa* uitgestort wordt, en daaruit ontstaan dan ook het opgezette, aan de drukking der vingers weêrstandbiedende, etter-

tergezwel in het eerste, en het *œdemateuse* gezwel in het latere tijdperk der ziekte.

Deze *scrophuleuse* ongesteldheid tast alleenlijk die beenderen aan, die een sponsachtig maaksel bezitten, namelijk de uiteinden der *cylindrieke* beenderen (*), en de beenderen van den *carpus* en den *tarsus*, en de gewrichten worden daarom aangetast, dewijl zij zoo nabij de deelen liggen, waarin de oorspronkelijke oorzaak der ziekte gehuisvest is. Nooit heb ik eenig voorbeeld van deze alhier beschrevene maaksel-verandering in het *cranio*, of in het midden der *cylindrieke* beenderen waargenomen (†).

TWEE-

(*) In bijna alle werken over de ziekten der beenderen, vinden wij de bevestigingen dezer daadzaken opgeteekend; onder anderen, in: LE CLERK, *sur les maladies des os*, Chap. III; PRUDENT HEVIN, *Cours de Pathologie et de Therapeutique Chirurgicale*. 3me édition, augmentée de remarques et d'observations importantes, 1793. Vol. II, pag. 376. VOIGTEL, *Handb. der Pathol. Anat.*, Bd. I, S. 142 en meer anderen.

(†) Hier dient opgemerkt te worden, dat de beenderen, ook in eenige andere gevallen, onaangezien die, waarbij een *scrophuleus* ongemak plaats heeft, van derzelver regelmatig maaksel meer of minder afwijken. Indien eenig been in eenen grooten omvang *carieus* geworden is, zoo schijnt de opslorping der aardachtige bestanddeelen somtijds sneller voort te gaan, dan die der dierlijke zelfstandigheden, en, uit dien hoofde, wordt hetzelfde, omstreeks de *carieuse* oppervlakte, buitengewoon week, neemt eene donkere kleur aan, en verkrijgt eenen onaangename reuk,

---

TWEEDE AFDEELING.

Over de verschijnselen dezer ziekte.

De *scrophuleuse* ziekte der gewrichten komt menigmaal bij kinderen, maar zelden bij volwasfenen, voor, die boven de dertig jaren oud zijn (*). Genoegzaam in ieder gewricht zien wij voorbeelden hier-

dewijl er *ichoreuse* etter in de cellen aanwezig is. Soms tijds verliest een der beenderen een gedeelte van deszelfs regelmatige hardheid, en dit schijnt het gevolg van eene, reeds lang te voren bestaan hebbende, ontstekingsachtigen toestand te zijn. Ik zelf had gelegenheid, dit in een paar gevallen op te merken, waarin het *cranium* zich in eenen langzaam voortgaanden ontstekingsachtigen toestand bevonden had. In het ééne geval, was dit het gevolg van het gebruik van kwik, en in het andere was het door eene werktuigelijke kwetsing veroorzaakt geworden. Alsdan, echter, zijn de beenderen niet zoodanig weeker geworden, als bij de boven beschrevene *scrophuleuse* kwalen; derzelver celsgewijze maakfel heeft niet zulk een rood aanzien, en de kaasachtige, geele zelfstandigheid, welke bij de *scrophuleuse* gevallen aanwezig is, wordt bij deze alsdan niet afgezonderd.

De Schrijver.

(*) Men zie hierover, A. JOANNES DE GORTER, *Chirurgia repurgata*; pag. 49 et 50. — P. HEVIN, *l. c.* RICHERAND, *l. c.* Tom III, pag. 136 et 137. — JAMES WILSON, *l. c.*

hiervan; doch de heup- en fchouder-gewrichten fchijnen niet zoo veel als de overigen, aan deze kwalen onderhevig te zijn (*).

Daar deze kwaal haren oorsprong van zekere, aan het gansche geftel algemeen eigen zijnde, krankheid ontleent, kan het in het minst geene bevreemding verwekken, dat fomwijlen verfcheidene gewrichten tegelijk door dezelve aangetast worden, dewijl zij, namelijk, een tweede gewricht aandoet, zoodra het eerfte genezen, of door afzetting uit den weg geruimd is. Wij ontwaren, in den regel, deze kwaal niet, dan bij voorwerpen, die door eene zoogenaamde *scrophuleufe diathesis* behebt zijn (†),
en,

(*) Dit komt misfchien van dàár, dat de heup- en fchouder-gewrichten minder aan den invloed der koude blootgesteld zijn, dewelke, in de meeste gevallen, de ontwikkeling der *scrophuleufe* krankheden bevordert. Zoo ervaren wij ook, dat de *scrophuleufe* uitbreiding van *lympatife* klieren, meer dikwerf aan den hals, dan in de liesstreek en okselholte plaats vindt, dewijl de laafte, in den regel, door eene verre weg warmere bedekking daarvoor behoed worden.

De Schrijver.

(†) Dat onze fchrijver, zoo als meer andere Engelsche geneeskundigen, onder anderen, WHITE *on the struma or scrofula*, etc. — FORD, CROWTHER, S. COOPER, in zijn aangehaald werk, en reeds WISEMANN, (die zelfs de *Spina Ventosa* eene „foort van *Scropheln*” noemde), deze uit het geftel voortkomende kwaal, zoo bijzonder gadeflaar, en derhalve ook de krankheid, waarvan hier gefproken wordt, eene *scrophuleufe ziekte* der beenderen noemt, kan ons

en, in vele gevallen, gaan haar andere *scrophuleuse* verschijnselen vooraf, of zij vergezellen dezelve, of wel volgen zij haar eindelijk op, b. v. opgezette *scrophuleuse* klieren aan den hals en in het *mesenterium*, of knoestgezwellen in de longen enz. Ik ben dikwerf genoopt geworden te gelooven, dat de ontwikkeling dezer kwaal in een gewricht, den verderen loop eener andere, veelligt veel ernsti-

niet vreemd voorkomen, als wij in aanmerking nemen, hoe de *scrophuleuse* ongesteldheid reeds sedert eeuwen onder den naam van *struma* enz. eene algemeene plaag voor *Engeland* was. — Reeds PETIT en BRAMBILLA hebben op dit in *Engeland* veelvuldiger voorkomen der *scropheln* opmerkzaam gemaakt, en JOHN HUNTER in zijne „*Treatise on the Venereal disease*;" pag. 26, geeft de aldaar heerschende luchtgesteldheid als de hoofdoorzaak hiervan op; terwijl ook aangeërfde vatbaarheid, levenswijze, en duizenderlei verschillende prikkeling de ontwikkeling dezer, in haar innerlijk wezen, nog wel nimmer volkomen gekende, ziekte begunstigen. In de boven aangevoerde omstandigheid kon dan ook wel de grondoorzaak gelegen zijn, waarom de Engelsche heilkundigen thans nog meer dikwerf dan die des vasten lands, (hoewel dan mischien ook soms wel met overijling), verplicht zijn, bij gewrichtskwalen, tot de afzetting van het lid over te gaan, daar vele dier kwalen bij hun niet naar de hulpmiddelen luisteren willen, waardoor zij in andere luchtstreken nog vaak genezen worden. Ten opzichte der *scrophuleuse* krankheid, dient hier overigens slechts naar KORTUM *de vitio scrophuloso*, en de verdienstelijke bijdrage eens HUFELANDS, en anderen, verwezen te worden.

stigere, ongesteldheid van gewigtiger *organen* stuitte.

Deze *scrophuleuse* kwaal kan veel ligter met de, in het voorgaande hoofdstuk vermelde, ziekte, dan met eenige andere verwisseld worden. Intusschen zijn er zekere *diagnostische* kenteekenen, en ik geloof dat deze iederen uitoefenenden heilkundigen, genoegzaam in staat zullen stellen, eene juiste *diagnos*is te vormen; ten minsten in die gevallen, waarin het plaatselijk gebrek nog niet zeer verre gevorderd is, en waarin hetzelfde het gansche gestel nog niet zoodanig aangetast heeft, dat daardoor iedere *diagnos*is hare waarde verliest.

Zoo lang de ziekte in het celsgewijs maakfel der beenderen haren voortgang heeft, alvorens zij zich op de overige deelen zet, en zoo lang er nog geen zichtbaar gezwel voorhanden is, ondervindt de lijder eene zekere mate van pijn, die, echter, nooit zoo hevig is, dat dezelve belangrijke ongemakken veroorzaakt, en dikwerf zoo gering is, en zoo trapsgewijze slechts toeneemt, dat dezelve naauwelijks bespeurd wordt.

Na verloop van eenigen tijd (dikwerf na slechts weinige weken, somtijds eerst na verscheidene maanden), worden de buiten het gewricht liggende deelen, door die, welke in hetzelfde besloten zijn, in medelijndheid getrokken, en door het *serum* en de geronne *lymphe*, die zich in het celsgewijze vlies uitgestort hebben, schijnt het gewricht opgezwollen te zijn.

Het gezwel is bol verheven, en aan drukking we-

derstand biedende, en offchoon hetzelfde gewoonlijk aanmerkelijker is, dan in de gevallen, waarin, in hetzelfde tijdperk, de verzwering der kraakbeenderen als *primaire* ziekte plaats vindt, zoo schijnt hetzelfde echter niet grooter te zijn, dewijl de spieren des gewrichts, uit gebrek aan oefening, niet in denzelfden graad vermagerd zijn. Ik heb opgemerkt, dat bij kinderen het gezwel in het eerste tijdperk van minder uitgebreiden omvang, en bij het betasten somwijlen harder dan bij volwasfenen is.

In geval men vooraf hier geene gewrichts-kwaal vermoed heeft, dan zal deze zich, terstond bij het ontdekken des ettergezwels, openbaren, en met verergering voortgaan. Indien de lijder nog in den kinderlijken ouderdom is, zoo is het gezwel het eerste verschijnsel, hetwelk door de ouders of opasters waargenomen wordt. Hierdoor wordt men alsdan tot een meer naauwkeurig onderzoek gedrongen, en men bevindt, dat het kind in het gaan hinkt, in het geval, namelijk, de kwaal in de beenen of voeten hare zitplaats heeft, en, dat het kind bij zekere, daartoe aanleiding gevende, gelegenheden, over pijn klaagt.

Ik heb reeds aangemerkt, dat het gezwel opgezet, en aan drukking wederstand biedende is, en derhalve, zoo als zulks in de voorgaande afdeelingen reeds aangegeven is, zoude het noodeloos zijn het onderscheid naauwkeuriger op te geven, hetwelk er is tusschen dit gezwel, en datgene, hetwelk wij bij ontsteking der gewrichtsvliezen waarnemen. Het gezwel neemt toe, hoewel niet in eenen gelijkmatigen

gen voortgang , zijnde hetzelfde grooter , naar mate het beleedigde lid meer of minder in den staat van werkzaamheid of rust gehouden wordt.

Naar mate het verzwerings-*proces* in de kraakbeenderen voortgaat , wordt de pijn eenigzins , hoewel niet veel , vermeerderd. Eerst dan , wanneer een ettergezwel zich vormt , en de hetzelfde omgevende deelen gespannen en ontstoken worden , wordt dezelve hevig. De huid verkrijgt alsdan eene donker-roode of purper-verwige kleur. Het gezwel zet zich al meer en meer op , en als hetzelfde openbreekt of geopend wordt , ontlast hetzelfde eenen dunnen etter , waarop eenige deeltjes eener verdikte stof rondrijven. Later vermindert zich de hoeveelheid des uitvloeifels , de etter wordt dikker en lijviger , en eindelijk gelijkvormig met de kaasachtige stof , welke wij in *scrophuleuse* opflorpande klieren aantreffen.

Veelal vormen zich verscheidene gezwellen , en in verschillende tijdruimten , na elkander ; eenigen derzelven genezen , terwijl anderen , in de gedaante van *fistuleuse* gangen open blijven , en op welker bodem men met de *sonde* het *carieuse* been voelen kan.

Niet zelden blijft de kwaal in dezen toestand geheele maanden , en zelfs langer nog , voortduren , zonder dat het gestel werkelijk daaronder lijdt. In de minder gelukkige gevallen worden de lijders door eene uitterende koorts aangevallen , en vallen meer en meer af ; ten zij dan dat de oorzaak van hun lijden door het afzetten des lids uit den weg geruimd worde.

In andere gevallen vangt eene genezing aan; de pijpzweeren fluiten zich; het *adema* wordt vlak, en ten laatsten geneest de lijder, hetzij met of zonder *anchylose*, naar mate eene grootere of mindere verderving der gewrichtsvlakte plaats gegrepen heeft. De genezing gaat echter langzaam haren tred, ten zij in het geval, dat de kwaal vroegtijdig in haar beginfel gestuit zij geworden. Niet zelden ontmoet men lijders met *scrophuleuse* gewrichten, in den toestand eener volkomene *anchylose*, bij welken nog eene enkele pijpzweer open is gebleven, en dikwerf verloop en geheele jaren, eer zelfs eene genezing, zoo als de *anchylose* dezelve verschaffen kan, als voltooid mag beschouwd worden. Het uitzigt op eene eindelijke genezing is bij de onderscheidene gewrichten niet hetzelfde, en, voor zoo veel ik waargenomen heb, is hetzelfde dáár geringer, waar de kwaal eene der zamengestelde gewrichten aan de voeten of handen aangetast heeft, dan dáár, waar zij hare zitplaats in gewrichten van een eenvoudiger maakfel genomen heeft, ofschoon deze dan ook eenen meer uitgebreiden omvang hebben mogen.

Het voornaamste onderscheid, hetwelk wij tusschen de laatst beschrevene verschijnselen ontmoeten, en die, welke bij verzwering der kraakbeenderen, als eene *primaire* kwaal, plaats hebben, bestaat in den verschillenden graad van pijn, welke de lijder ondervindt, en die, in de gevallen der eerste soort, verre weg minder, dan in die der laatste is.

Het is allezins verwonderlijk, dat de pijnen der lijders in deze *scrophuleuse* kwalen zoo gering zijn, als

als wij dezelve werkelijk zoodanig opmerken, indien wij de daarmede gepaard gaande plaatselijke verderving beschouwen. Gemeenlijk hoort men de lijdens over geene pijnen klagen, uitgenomen, indien er zich een gezwel onder de huid opdoet; zoodra, echter, dit gezwel geopend of doorgebroken is, ontwaren zij daardoor verligting van pijn; wij ontmoeten hier nimmer de hevige pijnen, die, bij eene verzwering der kraakbeenderen, de ligchaamskrachten en den moed der lijdens uitputten, behalve in eenige weinige gevallen, en alleen in het eerstgevorderde tijdperk der kwaal, wanneer een gedeelte der beenderen, hetwelk afgestorven is, en zich in de gewrichtsholten afgeschilferd heeft, de bijzondere deelen, met welke hetzelfde in aanraking komt, gevoelig aandoet, en op die wijze, de oorzaak eener bestendig voortdurende marteling is. Behalve de mindere mate van pijn, zijn er ook nog andere omstandigheden, die, wel is waar, op zich zelve genomen, niet toereikende, maar ons echter zeer dienstig zijn, tot het vormen der *diagnos*; hiertoe behoort de gansche *habitus*, het uiterlijk voorkomen, en het gestel van den zieke, en de daadzaken, of deze eenen aanleg (voorbefchiktheid) tot andere *scrophuleuse* kwalen hebbe; of de ziekte eenen zeer langzamen loop neme, en of zich verscheidene gezwollen na elkander vormen, en de verettering niet met eene eindelijke ophooping in het gewricht voltooid is geworden.

Het is welligt moeilijker, deze kwaal in de heup, dan in eenig ander gewricht, te onderkennen; naar-

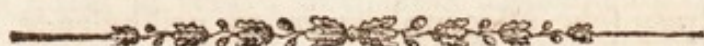

dien het uiterlijk aanzien der *nates*, zoo wel als de rigting der armen of beenen, en de verandering hunner lengte, dezer ziekte genoegzaam dezelfde verschijnselen geven, als aan die, waarover wij in het vorige Hoofdstuk handelden. Doch ook hier zelfs zal ons meestal eene opmerkzame beschouwing der opgemelde omstandigheden in staat stellen, den waren aard van ieder bijzonder voorkomend geval te onderscheiden.

Zeker jong meisje leed aan eene ziekte van het heupgewricht, waarbij de *nates* plat geworden waren, het lid zelf verkort, en een ettergezwel zich aan de buitenzijde der bovendij geopend had. Men merkte echter op, dat de lijderes, naar evenredigheid, weinig geleden, en veel minder over pijn geklaagd had, als men zulks gewoonlijk in de gevallen waarneemt, waar dezelfde verschijnselen zich met elkander vereenigen. Onder deze omstandigheden stierf zij; en toen ik mij gereed maakte de lijkeopening te bewerkstelligen, deed ik de aanwezenden opmerken, dat er naauwelijks aan te twijfelen was, dat men de zitplaats der kwaal niet in de kraakbeennige bekleedselen, maar in het celsgewijze maakfel van het gebeente aantreffen zou. De verschijnselen, welke wij waarnamen, toonden de juistheid dezer opmerking aan. Men vond de kraakbeenderen in verzwering, en de beenderen zelve, in eenen uitgebreiden omvang, verdorven. De laatste waren zoo week, dat men dezelve met een mes doorsnijden kon, zonder dat de snede van hetzelfde daardoor omgelegd werd, toen ik de gewrichts-einden van het dij-

dijbeen in de lengte doorgesneden had, vond ik dicht onder het dijbeenhoofd, in den hals van het been, eene aanmerkelijke hoeveelheid dikken etter, waarvan zich in het geheel niets, of ten minsten een zeer gering gedeelte slechts, uitgestort had; naardien hij door de celletjes, tusfchen het deel en de holte van het heupgewricht liggende, doorgezijpeld was.

DERDE AFDEELING.

Over de geneeswijze.

Bijaldien men de genezing dier klierziekte van de gewrichten beoogt, dan vergete men nooit, dat dezelve van eenen zekeren ziekte-toestand der geheele ligchaamsgesteldheid voortkomt. Wij kunnen, te regt, verwachten, dat, bij aanwezigheid van eene plaatselijke ziekte, plaatselijke middelen ter wering van derzelver voortgang, met nut zullen gebezigd worden; maar, dat zulke middelen, die op het geheele *organismus* des lijders werken, voor ons gewigtigst doel, van even zoo groot, of al niet van grooter belang zullen zijn dan iedere plaatselijke behandeling.

Ik wil geenszins beweren, dat bloedontlastingen, in de nabijheid van het aangedane gewricht, nooit eenig nut zouden aangebragt hebben; maar, in de gewone gevallen, is derzelver aanwending zeker
noo-

noodeloos. De toestand van het celsgewijze maakfel der beenderen nadert wel aan de ontsteking, en de kraakbeenderen zien er ook ontstoken uit, alvorens zij in verettering overgaan; maar zij is van eenen geheel bijzonderen aard, en zal, even als *scrophuleuse* ontstekingen in andere *organen*, niet ligtelijk door bloedontlastingen in dien graad, als iedere andere eenvoudige ontsteking, opgeruimd kunnen worden. Van Spaansche-vliegenpleisters en prikkelende smeersels heb ik slechts zeldzaam eenige gunstige uitwerking gezien, en ook niet waargenomen, dat de met het bijtmiddel gemaakte, fontenellen, in die gevallen, waarin ik dezelve gebezigd heb, die goede uitkomst hadden, welke men zoo zeker bij eene andere soort der ziekte wel waarneemt (*). Koude, uitwaasfemingbevorderende omslagen schijnen den overgang der ziekte van de beenderen op de overige weeffels, minder of meer, te keeren en de ettervorming te vertragen, van waar dan, dat zulke middelen,

(*) Hierin mogten alle lezers onvoorwaardelijk het gevoelen van den Schrijver wel niet omhelzen, omdat talrijke waarnemingen bewezen hebben, dat ook de onderhavige ziekte — en niet alleenlijk de vroeger verhandelde verzwering der kraakbeenderen — door KUNSTMATIGE ETTERINGEN der huidbekleedselen, eenen buitengewoon goeden keer neemt. Volgens mijne ondervinding, moet ik echter bekennen, dat, in dit geval, eene MATIGE, MAAR, LANGEN TIJD GEDUURD HEBBENDE, ETTERING, meer in aanmerking dient genomen te worden, dan wel een tegenprikkel, hoewel de laatste ook zoo geheel en al niet uit het oog mag gelaten worden.

len, in een vroeg tijdperk, met nut kunnen gebezigd worden (*).

Maar, zoowel in dit, als in al de volgende tijdperken der ziekte, is niets gewigtiger, dan dat het zieke deel in de volkomenste rust gehouden worde. Iedere beweging en de minste drukking der gewrichtsvlakten tegen elkander, bevorderen de verzwering der kraakbeenderen en de vorming eens ettergezwels. Wij kunnen, wel is waar, geenszins aannemen, dat een rustig verhouden den *scrophuleusen* toestand der beenderen zelve verbetert; maar, het verhindert, dat de ziekte geene andere deelen aandoet. Intusschen zij het verre van mij, den lijder, in alle gevallen, eenen LANGEN tijd, den hoogst volmaakten graad van rust aan te bevelen; ik heb daarmede slechts willen zeggen, dat ten minste iedere beweging en inspanning van het lid, zoo veel als slechts doenlijk is, vermeden, en dat tevens de algemeene toestand des gestels van den lijder en de verbetering zijner lichaamsgesteldheid behoorlijk in het oog gehouden worde.

Heeft de ziekte in de onderste ledematen hare zitplaats, dan late de lijder nooit de zwaarte zijns lichaams op den voet van de aangedane zijde rusten, en

(*) Hieronder behooren de omslagen van SCHMUCKER en andere, zoowel eenvoudige, als zamengestelde middelen, die echter dáár moeten vermeden worden, waar eene *rheumatische* of *arthritische* vermenging plaats vindt. Koude omslagen, met oplossingen van lood, als, *aq. Goulard* zijn, bij ontstekingen der huid, ten gevolge van eene gewrichtsziekte, veel gepaster.

en trachte met eenen kruk te gaan. Bij het genot van versche lucht, is het beter in eenen open wagen, dan wel op eene andere wijze, daarvan gebruik te maken. Is het een der bovenste leden, dat aangedaan is, dan drage men de hand en den voorarm in eenen doek. In vele gevallen, zullen eene ligte schein, van bordpapier, en een band ter ondersteuning van het gewricht, goede uitwerking hebben.

Gedurende de vorming van ettergezwellen, wende men stovingen en papomslagen aan, om derzelver loop te bespoedigen en de pijn te verzachten. Met deze middelen kan men zelfs, na de opening van het ettergezwel, nog eenigen tijd voortgaan, of, volgens omstandigheden, een eenvoudig verband daarover leggen.

Is nu, na de vorming van verscheidene ettergezwellen, de voorbeschiktheid tot verettering, verwijderd, en is het opgezwollene gewricht kleiner geworden, dan kan men verwachten, dat een genezings-*proces* door eene *anchylosis* plaats zal grijpen. In zulk een geval, zal eene drukking, door strepen linnen, waarop het *ceratum saponis* gesmeerd is, rondom het lid gelegd, nuttige diensten doen. De genezing der pijpzweren toch, wordt daardoor bevorderd, en de beweging van het gewricht nog meer beperkt; ook verminderen wij, op die wijze, het gevaar van eene nieuwe ettering en begunstigen de vereeniging van de zwerende beenvlakten (*).

Bij-

(*) De Engelschen, en inzonderheid CRUTTWELL, te Bath,

Bijaldien een gedeelte van een been verstorven is , en zich in de gewrichtsholte afgeschilferd heeft , dan verminderd zulks zeer de mogelijkheid van eene volkomene genezing. In de meeste gevallen heeft zich het doode beenstuk , in de levendige deelen , zoo vastgezet , dat hetzelfde , door eene poging der natuur , niet kan afgescheiden worden ; en iedere poging , om hetzelfde door kunstmatige middelen weg te krijgen , zou slechts eene nieuwe ontsteking en vorming van ettergezwollen voortbrengen. Men houde echter in het oog , dat het aan den bodem van eene pijpzwear ontbloote been , geenszins volstrekt dient *geëxfoliceerd* te worden. Immers , hetzelfde kan zich slechts in eene eenvoudige verzwering bevinden , zich welligt op nieuw met vleeschtepeltjes overtrekken en op die wijze wederom genezen. De Heelkundige is derhalve geenszins geregtigd , eene slechte *prognosis* te maken , in die gevallen ,

Bath, (zie COOPER, *Dict. of practic. Surgery*, Edit. 1813. pag. 656.) hebben , in de laatste jaren , vaak eene gelijke drukking op het zieke gewricht door banden of op de , door den Schrijver aangehaalde , wijze aan te wenden , aanbevolen. Naar de door mij in de Engelsche hospitalen , als ook in de burger-praktijk gemaakte waarnemingen , schijnt dit , de opslorping zoo verhoogend , middel , bij gewrichtsziekten , onze oplettendheid wel te verdienen. In die gevallen , waarin , na eene ontsteking der gewrichtsvliezen , verdikking derzelve terug blijft , zal men zulk eene drukking met gewenschte uitkomst bewerkstelligen , en daardoor tevens het lijdend gewricht voor verkoudheid bewaren.

len, waarin hij, bij zijn onderzoek met de *sonde*, een ontbloot beenstuk gewaar wordt.

Wat nu echter de behandeling der ziekte van het ligchaamsgestel betreft, kan men ligtelijk beseffen, dat het verblijf in eene zeer volkrijke stad, meer of minder nadeelig op den lijder moet werken; terwijl, daarentegen, de nabijheid eener zeekust waarschiijnlijk betere uitwerking moet hebben, dan ieder ander verblijf. De zieke moest eenen eenvoudigen, maar voedenden leefregel in acht nemen, en, in den zomer, zoo veel als mogelijk is, in de open lucht leven, zonder nogtans het zieke deel in te spannen. Zijne leefwijze moest, in alle opzigten, behoorlijk geregeld zijn.

Bij een volkomen *chronisch* gebrek, is het veel moeilijker, de waarde der geneesmiddelen te bepalen, dan bij eene *acute* kwaal; maar onder die, welke ik heb laten gebruiken, waren het de ijzerbereidingen, die mij de beste uitkomst opleverden (*). Dezelve moeten echter zeer langen tijd door-

(*) Om echter van het ijzer de gunstige uitwerking te zien, die wij ons, in alle gevallen, van hetzelfde kunnen belooven, moeten wij te voren met groote zorgvuldigheid de *organen* der spijsvertering (welke bij klierziekte, en, in het algemeen, bij alle ziekten der kinderen, bij voorkeur zulk eene gewigtige rol spelen), in staat gesteld hebben, van dergelijke *tonica* te verdragen. Het gebruik van andere middelen, inzonderheid van kwikbereidingen, die wij, naar omstandigheden, met *cicuta*, *sulph. aur. antim. rheum.* en dergelijke middelen verbinden, voorafgegaan zijnde, is, in de meeste gevallen, noodzakelijk. Van ijzermidde-

len

doorgebruikt worden, en om zulks doenlijk te maken, diene men onderscheidene derzelve toe, en telkens afwisselende, zoodra de lijder tegen datgene, hetwelk hij lang gebruikt heeft, eenen tegenzin krijgt. Ik behoef echter wel geenszins te gewagen, dat de ijzermiddelen ter zijde moeten gelaten worden, zoodra zij eene koortfigheid verwekken, of de vorming van een ettergezwel eene *symptomatische* koorts na zich sleept.

Onder die omstandigheden, zal men in derzelve plaats delfstoffelijke zuren met nut toedienen. Bij kinderen, zal men wèl doen, van tevens met deze middelen, kwikmiddelen te verbinden.

Is de bewerktuiging van een gewricht geheel vernield geworden, en heeft het ligchaamsgestel zoo veel geleden, dat de lijder daaronder zou kunnen bezwijken, dan trachte men de plaatselijke ziekte door de *amputatie* te verwijderen. Onder andere omstandigheden, zal echter dikwerf de vraag zich opdoen: of deze kunstbewerking spoedig moet bewerkstelligd worden, of niet? Bij voorbeeld, de algemeene toestand van den lijder had, tot nu toe, in het geheel niet, of maar weinig, geleden, de toestand van het zieke gewricht ware van dien aard, dat eene volkomene genezing zeer onzeker, en, daarentegen, geene genezing, als door *anchylosis*,
te

len heb ik, bij kinderen, van het vaak maanden lang gebruikte, *Driburger* en *Pyrmonter*-water, eene voortreffelijke uitwerking gezien, inzonderheid, bijaldien *aromatische*, *salinische* of kunstmatige baden niet verzuimd werden.

te wachten was, en deze eindelijk eerst na verloop van langen tijd plaats zou kunnen grijpen; dan is de vraag: of de lijder, door het behouden van een nutteloos lid, voor al die bezwaren, angst en pijn, die hij nog uitstaan moet, alvorens hij zulk een doel kan bereiken, wel schadeloos gesteld worde? (*)

Wel-

(*) De vraag: „wanneer, onder welke omstandigheden, en op welken tijd, een, ten gevolge van eenen „algemeen en ziektoestand, ziek geworden gewricht, „moet afgezet worden?” behoort vast tot de gewigtigste en moeilijkste voor den Heelkundigen. Het zou mij echter te ver afleiden, wilde ik hier slechts de wezenlijkste, daarover, tot nu toe, door de uitstekendste beoefenaren der praktijk vastgestelde grondregelen, mededeelen. Wij vinden eene zeer gewigtige, dit onderwerp aangaande, verhandeling in „RUST's *Magazin f. d. gesammte Heilkunde*, Bd. 7. H. 5. f. 338. enz.” Onmogelijk kon het den Heer RUST ontgaan, dat *cachectische*, en aan langdurige ziekten geleden hebbende, lijders, die arm aan sappen zijn, zulk eene *hectische* kunstbewerking, als de *amputatie* van groote ledematen, vaak veel beter doorstaan, dan andere gezonde, door pijn, koorts en vochtenverlies niet weinig aangerande, voorwerpen. Hiervoor pleiten toch de getuigenissen der uitstekendste Heelkundigen in den militairen dienst, als o. a. van eenen LARREY, GUTHRIE (*on gun shot wounds*), wanneer namelijk, bij gekwetsten, het eerste beste tijdperk voor de afzetting, op of na het slagveld, in het algemeen, het tijdperk voor de verschijning der ontsteking en der dezelve vergezellende koorts, verlopen is. Voor hen, die door zulk eene beduidende gewrichtsziekte aanmerkelijk geleden hebben,

is

Welligt is zulks niet het geval, inzonderheid bij de lage volksklasse, die, door lichamelijke inspanning, de kost moeten winnen. Wij moeten echter nog andere punten in overweging nemen, alvorens wij deze vraag met bepaaldheid kunnen beslissen.

Een zeker jong meisje, met deze ziekte aan de beenderen en gewrichten van den *tarsus*, werd in het meergemelde hospitaal opgenomen. De Heer GRIFFITHS zette den voet af, en, na verloop van drie weken, was de stomp volkomen genezen. Maar, nu werd de lijderes door verschijnselen van eenen ziekte-toestand der darmscheilsklieren aangedaan, waarvan vroeger niets werd waargenomen, en bezweek daaronder. Bij de lijkopening vond men onderscheidene dier klieren opgezet en met eene kaasachtige zelfstandigheid opgevuld.

Een ander meisje, welks arm ik, wegens eene *scrophuleuse* ziekte aan den elleboog, afgezet had, werd

is de *amputatie* eene groote weldaad, en met de wondskoorts zag ik vaak alle *hectische* verschijnselen, zweet, buikloop, enz. spoedig zich verwijderen. S. COOPER was ook dikwerf getuige van dergelijke gevallen, en zegt derhalve: „Zoo lang het lichaamsgestel de opgewektheid „der plaatselijke ziekte verdraagt, zou het onmenschelijk „zijn, de *amputatie* te bewerkstelligen. De toestand van „het algemeen gestel is het, en geenszins de plaatselijke „ziekte, welke volwigtige redenen voor de *amputatie* „oplevert. Want zoo lang het lichaamsgestel het uithoudt, kan niemand met zekerheid beweren, dat alle „hoop, om het lid te behouden, vruchteloos zal zijn.“
(*Diction. of practic. Surgery*). p. 134.

werd op dezelfde wijze, na de genezing van den stomp, aangevallen, en overleed. Men vond, bij de lijkopening, dezelfde verschijnselen.

Een zekere man, wiens been, uit hoofde van eene *scrophuleuse* ziekte van den *tarsus*, afgezet was geworden, ontwaarde, terstond na de kunstbewerking, verschijnselen, die eene beginnende longtering aantoonde, en kort daarna, werd ook de andere voet op dezelfde wijze, ziekelijk aangedaan, als de andere voet geweest was.

Deze weinige gevallen kunnen reeds genoegzaam bewijzen, dat de vorming van eene *scrophuleuse* ziekte in een enkel gewricht, het middel kan zijn, waardoor de *scrophuleuse* aanleg verhinderd wordt, zich in eenig ander deel te vormen, en dat, bijaldien het lijdend gewricht door eene kunstbewerking verwijderd wierd, een grooter gevaar op handen was, dat de ziekte in een ander *orgaan* zich zal uitbreiden, dan wel, wanneer de kunstbewerking achterlijk gebleven ware (*). Maar, hiermede wil ik geenszins zeg-

(*) Deze, in de praktijk, helaas! maar al te vaak zich voordoende stelling, als ook de door mij, in het aan mijne leiding toevertrouwde stads-gasthuis, bij herhaling waargenomen omstandigheid, dat ook in die gevallen, waarin de gewrichtsziekte allengs met meerdere of mindere *anchylosis* geneest, zich vaak eene *phthisis pulmonalis*, *hepatica mesenterica*, etc. spoedig ontwikkelt en vertoont — moest ons des te meer aanleiding geven, bij deze gewrichtsziekte, nooit de aanwending van kunstmatige ettering en geheel en al uit het oog te verliezen. Worden wij echter, bij deze *scrophuleuse* gewrichtsziekte, tot eene spoedige af-

zeggen, dat deze waarnemingen toereikende zijn, om den Heelkundige te geregtigen, de kunstbewerking in al die gevallen, waarin dezelve wezenlijk en volstrekt noodzakelijk is, om het leven van den lijder te redden, te willen verbieden. Althans, dezelve zijn genoegzaam voldoende, om denzelven voorzigtig te doen wezen, opdat hij dezelve niet al te spoedig aanbevele en uitoefene. Zij toonen, wat meer is, dat het verkiesfelijker is, in zekere gevallen, de kunstbewerking op te schorten. Mischien kan, na verloop van een of meerdere jaren, door gepaste geneesmiddelen, door eenen voegzamen leefregel en goede leefwijze, en (wat nog meer invloed heeft) door de verandering, die een verder gevorderde ouderdom, in de ligchaamsgesteldheid van jonge menschen te weeg brengt, de algemeene gezondheidstoestand van den lijder zich zoodanig verbeteren, dat het zieke gewricht kan verwijderd worden, zonder te moeten duchten, dat zulk eene gewig-

afzetting genoodzaakt, om daardoor aan de *indicatio vitalis* te beantwoorden, dan mag de genezing der wond door eene verettering, boven de snelle, door aankleving ontstane, genezing, wel de voorkeur verdienen. — Het zoo genaamde opstoppen der wond, hetwelk ik, met gewenschte uitwerking, in het HOTEL-DIEU, door DUPUYTREN en door meerdere uitstekende Heelkundigen, in de hospitalen van *Londen* gezien, en hetwelk ik zelf, met goed gevolg, gedaan heb, — is zeker, in zulke gevallen, verkiesfelijker, ten ware, dat wij, door keering van eene rijkelijke ettering, en door snelle genezing der wond, het *individu* kunnen redden.

wigtige ziekte, die zich in een vroeger tijdperk zeer zeker vertoond had, daarna zal volgen.

VIERDE AFDEELING.

Ziektegevallen.

De onderscheidene ziekteverhalen, die ik in de eerste afdeeling heb medegedeeld, dienen ter opheldering van de merkwaardigste omstandigheden van den ergsten vorm dier *scrophuleuse* kwaal.

De thans volgende leveren een tafereel van dezelve, in derzelver minder gevorderde tijdperken, waarin zij nog geneesfelijk is. Ik ben echter overtuigd, dat de zoo even daargestelde ziekte-toestand van het celsgewijze weeffel der beenderen, in deze gevallen, de oorspronkelijke ziekte geweest is, dewijl de daarbij waargenomene verschijnselen naauwkeurig met diegene overeenstemden, welke waargenomen werden, toen de lijkopening dezelfde ziekte, als het oorspronkelijk lijden, bevestigd had.

ZEVEN EN VEERTIGSTE WAARNEMING.

WILLIAM MOULDS, 6 jaren oud, met een klierachtig voorkomen, werd den 20sten Februarij 1814 in het meergemelde hospitaal opgenomen. Zijn linker-knie was $1\frac{1}{2}$ duim dikker dan de regter. Het gezwel

was

was opgezet en bij de drukking weerstand biedende, maar zonder vochtgolving, schier in den vorm van de gewrichtseinden der beenderen, en besloeg de ruimte ter wederzijde van den band der knieschijf. Het gewricht liet eene aanmerkelijke beweging toe; kon echter noch gebogen, noch uitgestrekt worden. De lijder klaagde over pijn, die nooit hevig, maar, tegen den nacht, allerhevigst, en, door drukking, nog vermeerderd werd.

Zijne ouders schreven de ziekte aan eene onbeduidende schending toe, die hij, een jaar te voren, ondergaan had, en waarna eene pijnlijkheid en opzwellling ontstaan waren, die, sedert dien tijd, voortduurden, en, inzonderheid, in de laatste maand toenamen.

Na zijne komst in het hospitaal, werden kopglazen en bloedzuigers op de knie gezet, om de uitwendige ontsteking te verdrijven. Vervolgens bezigde men koude omslagen, en liet den lijder drie maal daags eene drachma *vini ferri*, met weinige droppels *Tinctura-ferri muriatici* gebruiken.

Den 3den Maart werden om de knie streepjes linnen gewikkeld, waarop het *ceratum saponis* gesmeerd was. Daardoor trachtte men iedere beweging van het aangedane gewricht te beperken, zonder den lijder te verhinderen, de noodige beweging te hebben.

Den 20sten Maart was het gezwel iets verminderd en de lijder klaagde niet meer over pijn.

Den 1sten April was hij, in alle opzigten, beter. Maar, omdat de vroeger door hem gebruikte ijzerbe-

bereidingen niet meer goed verdragen werden, werd hem drie maal daags 10 greinen koolzuur-ijzer voorgeschreven.

Den 20sten April bestond er schier geene opzwellings, stijfheid of pijn van het gewricht, waarna de lijder het hospitaal verliet.

ACHT EN VEERTIGSTE WAARNEMING.

A. B—, een schoone, blonde jongen, met blaauwe oogen, kreeg, in het jaar 1806, eene *scrophuleuse* opzwellings van eenige halsklieren, die in ettering overgingen en openbraken.

In Junij 1810, 8 jaren oud zijnde, bemerkte men, dat hij hinkte; maar, omdat hij over geene pijn klaagde, liet men hem loopen.

In het begin van December 1810, ontwaarde men eenige zwelling aan de span en den enkel van den linker voet, en tegen het laatst van dezelfde maand stiet hij zich aan deze deelen. De pijn aan den enkel, tot nu toe slechts gering geweest zijnde, werd thans zoo aanmerkelijk, dat de zieke niet meer gaan kon. De Geneesheer, wiens hulp men ingeroepen had, liet Spaansche-vliegenpleisters leggen, die echter geene verligting aanbragten.

In het midden van Januarij 1811, werd ik voor het eerst om raad gevraagd, en vond eene opgezette elastieke zwelling, ter wederzijden van den enkel en der span. Zoo lang het gewricht rustig gehouden werd, klaagde de lijder naauwelijks over pijn; maar, bij de minste beweging, nam de pijn toe, en het

al-

allerergst werd zij, zoodra de hiel tegen de been-
deren van de onderdij gedrukt wierd. Overigens,
was de jongen volmaakt wèl.

Ik schreef hem inwendig het *sulphas ferri* voor,
tevens verbiedende, van het gewricht geen gebruik
te maken, en alleenlijk met krukken te gaan, zon-
der den zieken voet op den grond te zetten. Stre-
pen linnen, met het *cerato saponis* besmeerd, wer-
den opgelegd, opdat iedere beweging des te meer
verhinderd werd.

Ik zag hem in het begin van Maart eerst terug,
en vond, dat de pijn en zwelling iets verminderd
waren. Daar echter de met zeeppeleister gesmeerde
linnen strepen aan het gewenschte oogmerk geens-
zins voldeden, werd, ter wederzijden van de on-
derdij en den voet, een ligte bordpapieren scheen
gelegd, die met eenen band bevestigd werd.

Den 12den April was de opgezetheid en zwelling
zichtbaar verminderd, en de zieke klaagde zelfs niet
over pijn, wanneer men de hiel naar de *tibia* op-
waarts drukte. Men ging met dezelfde geneeswijze
voort.

Den 26sten Mei was de opzwellling nog meer ver-
minderd, en den 29sten Junij kon men den kranken
voet en enkel naauwelijks van den anderen onder-
scheiden, en zelfs bij bewegingen, had de zieke
geene pijn. De scheenen werden losgebonden, maar
de band moest altijd nog gedragen worden.

Nu veroorloofde men hem, den voet, van tijd
tot tijd, op den grond te mogen zetten.

Den 20sten Julij bevond hij zich gestadig wèl.

Hij ging naar de zeekust, om er zich twee keeren 'swekelijks te baden. Hij bleef met de staalbereidingen voortgaan.

NEGEN EN VEERTIGSTE WAARNEMING.

GEORGE LAVAL, 9 jaren oud, van een klierachtig aanzien, klaagde in Januarij 1817 over eene pijnlijke gewaarwording in zijnen linker-elleboog. Na verloop van 2—3 maanden, ontwaarde men, dat dezelve opgezwollen was. In Mei 1817 kwam hij, als een buiten het huis te behandelen zieke, in hetzelfde hospitaal, en klaagde over pijn in het opgezwollene enkelgewricht, die echter voornamelijk van een onder de huid liggend ettergezwel, aan de inwendige zijde, voortkwam. Nadat dit zich geopend had, ontwaarde men, dat het geenszins daaruit ontstaande gezwel onbeduidend was, en slechts door eene uitstorting van *serum* en strembare *lympa*, in het celsgewijze vlies, buiten het gewricht, scheen ontstaan te zijn. Van dien tijd af aan, leed hij weinig pijn, als in Januarij 1818, een ander ettergezwel, aan de uitwendige zijde van het ellebooggewricht, zich vormde.

Den 28sten Januarij werd hij in het hospitaal opgenomen. Het gewricht liet slechts eene zeer beperkte beweging toe. Bij de beweging van hetzelfde, of bij de drukking der gewrichtsvlakten tegen elkander, klaagde de lijder over eene, geenszins echter zeer hevige, pijn. Hij hield den voorarm in

eene

eene halfgebogene rigting , en ging , bijaldien hij de hand in eenen doek droeg , gemakkelijk rond.

In het begin van Februarij schreef men hem drie keeren daags , 6 greinen koolzuur-ijzer voor , verbonden met een , nu en dan te gebruiken buikzuiverend middel , uit *rheum.* en *calomel.* Het ettergezwel werd geopend en gepapt.

Den 1sten Maart vond men het gewricht minder opgezwollen ; de lijder was nogtans koortfig en klaagde over nachtelijke pijnen.

Den 21sten Maart was de opzwellling nog meer verminderd , en de pijn bedaard ; de zieke was zonder koorts , en sliep , des nachts , goed.

In het midden van de volgende maand Mei keerde de pijn in het gewricht echter terug , en er ontstond , op de uitwendige zijde van hetzelfde , een ander ettergezwel , hetwelk den 19den Mei geopend werd. Daarna vormde zich een 4de ettergezwel aan het voorste gedeelte van het ellebooggewricht , dat den 23sten Junij ook openbrak.

Den 4den Julij was weinig pijn , of haast geene opzwellling voorhanden. De ettergezwellen waren open gebleven , maar ontlastten slechts eene geringe hoeveelheid etter.

De pap en de stovingen , gedurende de vorming van onderscheidene ettergezwellen aangewend , werden nu ter zijde gelegd , en , in plaats van die , maakte men van een eenvoudig verband en eenen zwagtel gebruik. De zwellling verminderde , en er ontstonden , naderhand , noch ettergezwellen , noch pijn. Den 4den September was dit gewricht niet dik.

dikker dan het andere, en kon veel gemakkelijker bewogen worden. De lijder had geene pijn meer, maar eene pijpzweer had zich nog niet gesloten, en ontlastte eene, echter schier waarneembare, hoeveelheid etter. Al de overige ettergezwollen waren gesloten.

ZESDE HOOFDSTUK.

OVER BEENBEDERF (CARIES) AAN DEN RUG-
GRAAT.

EERSTE AFDEELING.

Ziektekundige waarnemingen.

Uit het maakfel der wervelgewrichten kan men opmaken, dat dezelve geenszins door die ziekten kunnen aangedaan worden, welke met die der gewrichtsvliezen en andere gewrichten overeenstemmen. Dat echter hier, als in andere gewrichten, dezelfde ziekten zich kunnen voordoen, die in harde deelen ontstaan, en, dat een uitgebreid beenbederf van den ruggraat somwijlen van eene verzwering der tusschen de wervelen zich bevindende kraakbeenderen, en somwijlen van eenen ziekietoestand van het celsgewijze maakfel der wervelbeenderen deszelfs oorsprong kan nemen; zulks, herzeg ik, kunnen wij door *analogie* vooronderstellen, en wordt door de ondervinding bevestigd. In een geval, hetwelk ik in het vorige Hoofdstuk medegedeeld heb, waarin zich de verzwering der kraakbeenderen van het gewricht in verscheidene andere deelen ontwikkeld had, waren de kraakbeenderen tusschen de
lig.

ligchamen van eenige ruggewervelen, ten opzichte van derzelver maakfel, aanmerkelijk van den gezonden toestand afgeweken.

Eenen dergelijken ziekte-toestand van twee tusschenwervel-kraakbeenderen heb ik bij eenen zieke waargenomen, die, na eenen stoot in de streek der nieren gekregen te hebben, door verschijnselen aangestast werd, welke de Heer KEATE voor een beginnend beenbederf van den ruggraat hield, en dien te gevolge, denzelven met fontenellen, door een bijtmiddel gelegd, behandeld had. De lijder bezweek nogtans, in deze omstandigheden, onder eene andere ziekte. In verscheidene andere gevallen, waarin de lijders in het gevorderde tijdperk van beenbederf in den ruggraat stierven, en welker lijken ik onderzocht had, nam ik waar, dat de tusschenwervel-kraakbeenderen veel meer vernield waren, dan de beenderen zelve. Zij hadden derzelver behoorlijke hardheid en gewoon maakfel, en derzelver beenbederf strekte zich, of alleenlijk tot de vlakten, waaraan het kraakbeen zich hecht, uit, of had zich hier het meest ontwikkeld.

De bovengemelde omstandigheden maken het waarschijnlijk, dat deze ziekte vaak van de tusschenwervel-kraakbeenderen haren oorsprong neemt. De volgende waarnemingen leveren nog bepaaldere bewijzen voor deze meening op.

VIJFTIGSTE WAARNEMING.

CHRISTINA CLEAR, een meisje van 8 jaren, werd
in

in het jaar 1808, wegens eene ziekte van den ruggraat, in het gasthuis der gemeente *St. George* (*Hanover Square*) opgenomen. Bij hare komst was het bovenste gedeelte van den ruggraat naar voren gebogen, en de uitsteekfels van eenige rugwervelen vormden eene ziekelijke uitpuiling van derzelve achterste gedeelte; maar de zieke kon, met dat al, nog zonder hulp gaan. Niet lang daarna vertoonde zich een ettergezwel in de liesstreek, hetwelk open brak; dit werd gevolgd van een tweede, hetwelk naast het eerste zich opende.

Het kind moest nu gestadig te bed blijven. Uit de ettergezwollen ontlastte zich bij aanhoudendheid etter; de zieke werd door eene uitterende koorts aangetast; en, nogtans, verliepen er twee jaren, alvorens zij onder deze ziekte bezweek.

Het lijk werd door den heer HOWSHIP geopend, en aan hem ben ik dit ziekteverhaal verschuldigd. Het lijk was overal *anasarkeus*. De onderbuikspieren waren zoo vermagerd, dat daarvan naauwelijks nog een spoor bestond. Waarschijnlijk, omdat het kind, zoo langen tijd voor den dood, te bed gelegen en nooit zijne ligging veranderd had.

Aan het achterste gedeelte van den onderbuik vond men eene verwarde *masa* van weekke zelfstandigheid, die men als de wanden van het ettergezwel, hetwelk met de openingen in de liesstreek in verband stond, herkende.

De lichamen der onderste rug- en der drie bovenste lendenwervelen waren, aan den achtersten wand des ettergezwels, door beenbederf verstoord. Van de

de tusschenwervel-kraakbeenderen, tusschen den tienden en elfden rug-, en den derden en vierden lendenwervel was geen spoor meer te ontdekken. Deze tusschenruimten der wervelen, waren met etter opgevuld, en de tegenover liggende vlakten der wervelen waren, alhoewel slechts in eenen kleinen omvang, in beenbederf overgegaan. Het middenpuntige gedeelte der tusschenwervel-kraakbeenderen, tusschen den negenden en tienden rugwervel, was volkomen opgeslorpt, en in plaats daarvan, vond men etter. Buiten dezelve waren de middenpuntige plaatjes van het weekachtige kraakbeen ongeschonden, hadden echter desniettemin derzelver natuurlijk aanzien verloren.

EEN EN VIJFTIGSTE WAARNEMING.

De Heer M—, een jong man, kreeg in den zomer 1816 pijn in den rug, en eene algemeene zwakte, die, volgens zijne meening, een gevolg DAARVAN was, dat hij, in Maart, in het *Ascension-eiland*, op eenen vochtigen bodem gelegen had. In het begin van September zeilde hij naar *Engeland*; zijn gezondheidstoestand had hem daartoe genoodzaakt.

In Februarij 1817 kwam hij te *Londen* aan, en klaagde over pijn in den rug en over eene dofheid in de dijen. Bij het onderzoek van den ruggraat vond men, dat het, door de rugwervelen gevormde, gedeelte naar voren gebogen, en daarenboven eene zichtbare zijdelijke verbuiging ondergaan had.

Daar-

Daarna brak een ettergezwel in de liesfreet open, hetwelk open bleef en eene groote hoeveelheid etter ontlastte. De onderste ledematen werden half en half verlamd; de zieke lag bij aanhoudendheid op ééne zijde, en trok de dijen zoo naar voren, dat de kniën schier de kin aanraakten; hij veranderde nooit van ligging. Op die wijze kwijnde hij tot den 10den Augustus 1818, op welken dag hij overleed.

Bij de lijkopening vond ik een ettergezwel, hetwelk schier de geheele voorste vlakke van den ruggraat, van het bovenste gedeelte van het *mediastini posterioris* tot aan het bekken besloeg, en met beide liezen in verband stond, naardien zich hetzelfde, in de rigting van de *psoas*-spieren, naar beneden uitgestrekt had.

Op sommige plaatsen waren de kraakbeenderen der wervelbeenderen, en zelfs de *capitula costarum*, door de aanraking met den etter, oppervlakkig in beenbederf overgegaan.

Tusfchen het vierde en vijfde ruggewervelbeen, was van het tusfchenkraakbeen niets overig gebleven, en de tegen elkander staande vlakten waren, in eenigen omvang, door beenbederf verstoord, van waar derhalve de verbuiging van den ruggegraat, naar voren; naar de linkerzijde toe waren dezelve meer, dan naar de regter opgefborpt, en daardoor was de zijdelingsche verbuiging ontstaan.

De tusfchenkraakbeenderen, tusfchen den elfden en twaalfden ruggewervel, waren volkomen verdwenen, en de tegenoverstaande vlakten dier beenderen

waren in eenen *carieusen* toestand , nogtans niet uitgebreid genoeg , om een waarneembaar verlies van de zelfstandigheid der beenderen te weeg te kunnen brengen.

De tusschenkraakbeenderen , tusschen den derden en vierden , vijfden en zesden , zevenden en achten , tienden en elfden ruggewervel , en den twaalfden rugge- en eersten lendenwervel waren , naar de oppervlakte toe , volkomen gezond , maar , in het midderpunt hadden dezelve eene donkere kleur aangenomen ; hunne oppervlakte naar het been toe , en de beenderen zelve , dreigden in eene verzwering over te gaan , zonder waarneembare etterafscheiding. De geheele zelfstandigheid van alle overige tusschenkraakbeenderen was regelmatig , en de beenderen der wervelen hadden overal derzelver natuurlijk maaksel en gewone hardheid. Bij het openen van de *theca vertebralis* , vond ik de vliezen van het ruggemerg , achter de ruimte tusschen den vierden en vijfden ruggewervel , met elkander vergroeid.

De bovenstaande waarnemingen en de te voren gewaagde omstandigheden , schijnen voor de meening te pleiten , dat de *caries* van den ruggegraat , in vele gevallen , in eene verzwering der tusschenkraakbeenderen gelegen is , en , wel is waar , door , in derzelver middenpunt aan te vangen , zich naar de oppervlakte uit te breiden , en naderhand de lichamen der nabijgelegene wervelen aan te tasten.

Er

Er bestaan echter, buiten kijf, wederom andere gevallen, waarin het beenbederf van den ruggegraat uit de beenderen zelve zijnen oorsprong neemt. Immers, de ligchamen der wervelbeenderen zijn niet minder aan eene eigendommelijke ziekte van hun celsgewijze maakfel, in de gewrichtseinen der andere beenderen zich voordoende, onderhevig, en er bestaat geene reden, weswege dezelve, in deze gevallen, niet even dezelfde *resultaten*, als in andere gewrichten, zou kunnen voortbrengen.

De volgende gevallen leveren ons voorbeelden van deze ziekte, en de uitgebreide verwoestingen, die zij te weeg brengt, op. Het eerste nam ik zelf in het *St. George*-hospitaal waar, en het tweede ben ik aan de mededeeling van mijnen vriend, den Heer HENRY EARLE, bij het *St. Bartholomeus*-hospitaal aangesteld, verschuldigd.

TWEE EN VIJFTIGSTE WAARNEMING.

EDWARD GRIFFITHS, 45 jaren oud, werd den 15den April 1818, wegens een ettergezwel in de linkerliesstreek, in het meergemelde hospitaal opgenomen. Hij verhaalde, dat hij omtrent 4 maanden voor zijne komst, pijn in de streek der nieren gekregen had, en dat, 6 weken daarna, de opzwelling in de liesstreek waarneembaar was geworden. Men beval hem aan, *horizontaal* te gaan liggen en in deze ligging te blijven. De opzwel-

ling, die door een ettergezwel in de liesstreek gevormd was, verdween binnen korten tijd, en er ontstond een ander, boven het ongenaamde been. Den 15den Mei werd dit ettergezwel geopend, en ontlastte omtrent 4 oncen etter. Maar, de krachten van den lijder zonken allengs, en hij overleed, den 19den Augustus, aan eene ruime ettering.

Bij de lijkopening vond men het celsgewijze maakfel van alle rug- en lendenwervelen donkerrood en zoo buitengemeen week, dat men dezelve gemakkelijk met een *scalpel* doorsnijden, of tusfchen de vingers kon bij elkander drukken.

De tegenover elkander liggende vlakten der ligchamen van het tweede en derde lendenwervelbeen, als ook van het kraakbeen tusfchen dezelve en het achterfte gedeelte, waren door eene uitgebreide ettering volkomen vernield; de beenderen en het tusfchenkraakbeen waren, op de voorfte vlakte, gezond, en het laatste geheel regelmatig; maar de beenderen hadden overal eene donkere, fchier zwarte, kleur aangenomen.

Aan de eene zijde des ligchaams van het twaalfde ruggewervelbeen, ontdekte men eenen in verzwering overgeganen vlek; deze vormde eene opening, welke tot in eene kleine holte in het middenpunt van het been drong. Ook dit been was zwart; maar de hiertoe behoorende en de met de overige wervelbeenderen in verband ftaande tusfchenkraakbeenderen, waren volkomen gezond.

Het ettergezwel was aan de *cariëufe* vlakten van het tweede en derde lendenwervelbeen begonnen,
en

en strekte zich achter de linker *spæas*-spier, tot aan het bovenste en voorste gedeelte van de linker boven-dij, uit, alwaar hetzelve zich aan de inwendige zijde van de pees naar achteren keerde, en zich naar dit punt, waar hetzelve aan het achterste gedeelte geopend werd, eenen weg baande.

De ribben waren algemeen ongewoonlijk vaatrijk, en zoo bros, dat zij, bij de geringste drukking, braken. In de longen vond men etterzakken, en in de lever knoestgezwellen.

DRIE EN VIJFTIGSTE WAARNEMING.

HENRY SHAW, 17 jaren oud, riep in November 1816, wegens eene ziekte, die 3 maanden geduurd had, de hulp van den Heer EARLE in. De meest in het oog loopende verschijnselen waren de volgende:

Hij leed dikwerf aan hoofdpijn, van zwijmel vergezeld; ook geraakte hij somwijlen in eenen bewusteloozen toestand, die met krampachtige zamentrekking der halspijeren verbonden was. Het regter-oog was *amaurotisch*, en in de ooren had zij steeds suizingen. Zijne geestvermogens waren echter meestal regelmatig.

De Heer EARLE liet hem kopglazen zetten en schreef hem buikzuiverende, en zes weken lang, kwikmiddelen voor. Na het gebruik dier middelen, werd hij schier geheel bevrijd van de bovengemelde bezwaren.

Tegen het laatst van Mei 1817 ging hij op een

bezoek op het land, alwaar hij, eens daags, in de kamer struikelde en nederviel. Er waren nu echter andere verschijnselen voorhanden, die hem naar *Londen* deden terugkeeren.

Hij gevoelde nu pijn in den rug en in de rechterzijde, die, bij schoten, naar den loop der *costalzenuwen*, zich vertoonde. Dezelve was echter van hevigen maagkramp, onderbuiks- en ademhalingsbezwaren vergezeld. In de onderste ledematen had hij somwijlen kramptrekkingen; en, hoewel derzelver spieren wezenlijk niet verlamd waren, was hij nogtans zoo goed als buiten staat, om zich van de plaats te bewegen. Zijn algemeene gezondheidstoestand had echter veel geleden. Bij nader onderzoek van den ruggegraat, ontdekte de Heer *EARLE* eene buiging, welker bolheid naar achteren gerigt was. Zij bepaalde zich tot de drie middelste ruggewervelen, en was met eene aanmerkelijke verandering in den vorm van den *thorax* verbonden.

Hij werd vervolgens in het *Bartholomaeus*-hospitaal gebragt, alwaar hem aanbevolen werd, in eene horizontale ligging te blijven. Ter wederzijde van den ruggegraat werd, met een bijtmiddel, eene fontein gelegd. De stuiptrekkingen in de onderste ledematen verdwenen in korten tijd, maar zijn algemeene gezondheidstoestand verergerde al meer en meer, en de ademhalingsbezwaren namen toe.

Nogtans verliet hij, in het midden van December, het hospitaal, hoewel de inspanning, bij zijne vervoering, de ziekte deed verergeren. De dijen werden gevoelloos. De *dyspnoea* werd heviger; de
krach-

krachten van den lijder zonken van lieverlede, en zoo stierf hij, onder stuiptrekkingen, den 23sten December 1817.

Bij de lijkopening vond men de *tunica arachnoidea* ondoorschijnend en verdikt. Een groot gezwel, van kraakbeenige hardheid, besloeg de voorste kwabbe, en een ander de achterste kwabbe van het regter halfroond der hersenen.

Een derde gezwel bereikte het grootste gedeelte van de regter kwabbe in de kleine hersenen. De holten der hersenen waren door water uitgezet. De regterlong was met knoestgezwollen opgevuld, en overal met het ribbenvlies vergroeid. In het achterste *mediastinum* zat een ettergezwel, aan welks bodem de ligchamen van twee wervelbeenderen, met de daartuschen liggende kraakbeenderen, door verzwering, schier geheel vernield waren. De overige tuschenkraakbeenderen waren regelmatig; maar de ligchamen der wervelbeenderen waren week, en onderscheidene van hen dreigden in verzwering over te gaan. De ribben waren *porieus*, en derzelver celltjes met eenen dikken etter opgevuld; ook waren dezelve zoo week, dat men ze gemakkelijk met een *scalpel* kon doorsnijden. Vier ribben waren uit derzelver verband met den ruggegraat geweken, en, tot aan hunne *tubercula*, in verzwering overgegaan.

Dat, in deze gevallen, de beenderen het waren, die eerst ziekelijk aangedaan werden, moet allezins aangenomen worden. Somwijlen komen er wel eens gevallen voor, waarmede zulks, in het begin, schijnt

te stroomen, die echter, wezenlijk, zeer daarvan afwijken. Bijaldien een ettergezwel in de nabijgelegene deelen zich gevormd heeft, of een groote slagaderbreuk van de *aorta descendens* aanwezig was, of eindelijk, bijaldien een groote *tumor*, door de eene of andere dier oorzaken, of op eenige andere wijze, te weeg gebragt werd, en, langen tijd op de ligchamen der wervelbeenderen drukte; dan gaan de beenderen in verzwering over, maar geenszins de daartusfchen liggende kraakbeenderen, en de eersten worden eindelijk meer of min verteerd, terwijl de laatsten, in derzelver natuurlijke grootte, uitsteken.

In zulke gevallen echter waarin de ruggegraat, ten gevolge van eene, buiten denzelven ontstane, ziekte *carieus* geworden is, zijn de verschijnselen anders, dan dáár, waar de ziekte in den ruggegraat zelve zich ontwikkeld heeft. Meestal wordt, bij het leven van den lijder, aan geene ziekte van den ruggegraat gedacht; maar, na den dood, vindt men de beenderen regelmatig, ten opzichte van hardheid en maakfel, en kan men ligtelijk den oorsprong der ziekte, in de nabijgelegene weeke deelen, opsporen (*).

TWEE-

(*) De Schrijver vestigt hier onze oplettendheid op die gevallen, waarin deelen, welke den ruggegraat vormen, ten gevolge van eenen, in derzelver nabijheid plaats vindenden, ziekte-toestand *consecutive* aangedaan worden. Zulke gevallen nemen wij ook bij andere gewrichten waar, b. v. eene *caries* in het kniegewricht, ten gevolge van een

---

 TWEEDE AFDEELING.

*Over de verschijnselen van beenbederf aan den
ruggegraat.*

Daar deze beide ziekten van den ruggegraat in zoo verre met elkander overeenstemmen, dat dezelve met een meer of minder uitgebreid beenbederf eindigen, kan men ook wel vooronderstellen, dat in derzelver verschijnselen groote overeenstemming zal plaats vinden. En, deze is, inderdaad, niet grooter, dan bij iederen anderen ziekte-toestand der gewrichten. Ik geloof, dat de, uit het celsgewijze maakfel der beenderen voortkomende, ziekte, veel sneller van ettering gevolgd wordt, dan die, welke in den vorm van eene verzwering der tusschenkraakbeenderen der wervelen voorkomt, en dat de eerste maar zelden eene zoo uitgebreide verwoesting der wervelbeenderen, dan de laatste, ten gevolge heeft. Maar, anders heb ik, tot nu toe, niets waargenomen, waardoor ik in staat gesteld wierd, eenige andere omstandigheden bij te brengen, waardoor

aneurisma art. popliteae, enz. Men heeft echter in alle werken over gewrichtsziekten weinig daarop gelet, en het ware wel te wenschen, dat de daarover voorgekomene waarnemingen bijeengevoegd werden.

door de verschijnselen dier opgegevene ziekten zich van elkander onderscheiden. Mijns bedunkens, is het onmogelijk, (zoo volgaarne het wenschelijk is) dat wij, bij het tegenwoordig standpunt van onze wetenschap, beide ziekten met zekerheid, bij een levend voorwerp, zouden kunnen onderscheiden. Latere waarnemingen kunnen welligt eenig licht over dit zoo gewigtige onderwerp verspreiden. Ik moet nogtans aanmerken, dat, bijaldien ik van de verschijnselen der *caries* van den ruggraat spreek, men wel in het oog houde, dat de door mij gedane waarnemingen, (voor zoo verre ik weet), op de eene dier beide ziekten toepasselijk zijn, waarin de *caries* zich vormt.

Immers, *caries* van den ruggraat kan twee rijen van ziekteverschijnselen ten gevolge hebben, namelijk:

Vooreerst: die verschijnselen, welke als onmiddellijke gevolgen van den ziekte-toestand der wervelbeenderen zelve en der tusschen-kraakbeenderen moeten beschouwd worden.

Ten tweede: Diegene, welke door de drukking op het ruggemerg ontstaan, of die op de eene of andere wijze door prikkeling aan dit zoo gewichtig gedeelte van het zenuwstelsel medegedeeld worden. Bijaldien de ziekte boven de strek der lenden hare zitplaats heeft, dan zal men, geloof ik, beide rijen van ziekteverschijnselen schier altijd vereenigd aanwezig vinden; terwijl, daarentegen, de laatste klasse derzelve gewoonlijk *daar* ontbreekt, waar de lenden-wervelbeenderen alleen ziekelijk aangedaan zijn.

zijn. Mischien kan men zulks eensdeels door den grooteren omvang der lichamen van een der wervelen, die een oneindig grooter beenbederf, ter voortbrenging van denzelfden graad van verbuiging, dan op andere punten, vereischen, verklaren; anderdeels echter verklaart zich zulks door de omstandigheid, dat *hier* het ruggemerg in de zenuwbundels loopt, die zich tot de onderste ledematen begeven, een bijzonder maakfel bezitten, geheel andere verrigtingen uitoefenen, en waarschijnlijk geenszins met dien hoogen graad van gevoeligheid begaafd zijn, als het ruggemerg zelf.

Caries der lenden-wervelbeenderen veroorzaakt gewoonlijk pijn in de omstreek der lenden, na verloop van een korter of langer tijdperk, volgt er een ettergezwel, hetwelk zich uitwendig omstreeks de lies of op eenig ander punt voordoet, en alsdan eene dier ziekten vormt, die, onder den naam van *psoas-* of lenden- (*lumbal*) *abscess* met elkander verwisfeld worden.

De ziekteverschijnselen, welke in die gevallen, waarin de *caries* eene *buijing van den ruggraat*, *benevens een lijden van het ruggemerg*, ten gevolge heeft, ontstaan zijn, hebben vroegere Schrijvers in derzelver geschriften breedvoerig, (in het bijzonder in de zoowel leerzame als overtuigende verhandelingen van den Heer *POTT*), beschreven. Het zou derhalve onnoodig zijn te herhalen, wat anderen daarover aan het heilkundig publiek reeds hebben medegedeeld.

Ik zal mij dus, bij het op te hangen tafereel dier
ziek-

ziekte, alleenlijk tot enkele punten bepalen, die door eenige van mijne eigene waarnemingen nog meer kunnen opgehelderd worden.

De buiging van den ruggraat, door deze ziekten voortgebracht zijnde, kan niet vroeger plaats vinden, dan nadat de *caries* reeds aanmerkelijk gevorderd is, en zij deswege den heekundigen een voortreffelijk *diagnostiek* kenteeken der ziekte, in derzelver verst gevorderd tijdperk, oplevert. In een vroeger tijdperk, daarentegen, dus juist wanneer de onderkenning derzelve van het grootste gewigt is, verleent zij hem niet de minste hulp. En alvorens deze verbuiging zich aanbiedt, zijn de verschijnselen vaak zoo verbazend duister, dat een minder oplettende waarnemer dikwerf de ware geaardheid der ziekte over het hoofd kan zien, en, somwijlen, kan men zelfs, bij het zorgvuldigst en naauwkeurigst onderzoek, het ware karakter der ziekte miskennen.

Wij zien, wel is waar, meestal hevige pijn en eene zekere gevoeligheid in dat gedeelte des ruggraats, waarin de ziekte begonnen heeft, eene beklemmende gewaarwording in de borst, eene onbegrijpelijkheid in den hartkuil en den geheelen onderbuik, eene stoornis der verrigtingen van het darmkanaal en der pisblaas, eene zekere zwakte, pijn en somwijlen kramp in de spieren der ledematen; — een of meerdere dier ziekteverschijnselen, als ook andere omstandigheden, naar mate de ruggraat hier of daar aangedaan is, voorafgaan, alvorens de vorm van den ruggraat eenige verandering ondergaat; maar er kunnen verschijnselen, met deze zeer overeenstem-

stemmende, van andere oorzaken voortkomen, van waar dan, dat de beoefenaren der praktijk in dit geval, zoo dikwerf misleid worden.

Er komen echter ook vele gevallen voor, waarin deze verschijnselen zoo onbeduidend waren, dat, al kwamen dezelve den lijder naderhand te binnen, hij nogtans toen zoo vele bezwaren daarvan niet ontwaarde, om zijne oplettendheid daarop te vestigen; ja, ik heb zelfs eenige gevallen waargenomen, waarin zij geheel en al ontbraken, zoo dat derhalve, alvorens eene buiging wezenlijk ontdekt werd, aan geene ziekte kon gedacht worden.

Gewoonlijk is de buiging in het begin schier waarneembaar, en eerst allengskens wordt zij meer kenmerkelyk. In een geval, ontwaarde de lijder, tot daartoe niet over het minste geklaagd hebbende, plotseling na eene geringe inspanning, pijn en een gevoel, als of iets in zijn rug gesprongen was, en waarna hij onmiddellijk het gebruik van zijne onderste ledematen kwijt was; ook ontwaarde hij, dat de *processus spinosus* van zijne onderste rugwervelen hoekig uitstak. Bij eenen anderen lijder veroorzaakte eene dergelijke omstandigheid dezelfde gewaarwording, die door een dof gevoel in de onder- en bovendijsen, als ook door eene verlamming der blaas, gevolgd werd; er was echter geene buiging voorhanden. Wij moeten echter natuurlijk vooronderstellen, dat de ziekte reeds zekeren voortgang gemaakt heeft, alvorens eene zoo onbeduidende gebeurtenis gene verschijnselen eerst voortbragt.

De

De buiging van den ruggraat is, in deze gevallen, gewoonlijk van eenen bijzonderen aard, en zoodanig, dat zij slechts door de vernieling der lichamen van een of meerdere wervelbeenderen kan ontstaan. De ruggraat is naar voren gebogen, en vormt naar achteren eenen hoek; en ofschoon de vernieling der wervelbeenderen dezelfde kan wezen, is de buiging nogtans aan sommige gedeelten van den ruggraat meer waarneembaar dan aan andere. Bij voorbeeld: De *processus spinosi*, in het midden van den ruggraat, zijn lang, en steken naar beneden uit, en derhalve zal de uitpuiling van een derzelve eene veel grootere verhevenheid ten gevolge hebben, dan die van een der uitsteekfels van de nekwervelen, welke kort zijn en regtuit naar achteren staan. De buiging van den ruggraat, in de rigting naar voren, kan door verscheidene andere oorzaken voortgebracht worden, als b. v. door eenen zwakken toestand der spieren of een *rachitisch* lijden der beenderen. Gewoonlijk omvat de verbuiging, in dit geval, den geheelen ruggraat, welke den vorm van een gedeelte eens krings aanneemt. Somwijlen strekt zij zich slechts tot een gedeelte van den ruggraat uit, en alsdan gewoonlijk tot datgene, hetwelk van de bovenste lenden- en onderste rugwervelen gevormd wordt; zulks heb ik niet alleen bij levende voorwerpen, maar ook bij lijken, na derzelve opening, gevonden. Deze soort van buiging treedt steeds allengskens ten voorschijn, vormt nooit eenen hoek, en laat zich daardoor van de verbuiging, door *caries* ont-

ontstaan zijnde, onderscheiden. Maar, desniettegenstaande, ben ik overtuigd, dat de onderscheidene soorten van buiging, waaraan menigvulde oorzaken ten gronde leggen, dikwerf met elkander verwisfeld worden; en dat sommige gevallen, die als voorbeelden van *caries* aan den ruggraat zijn bekend gemaakt geworden, en waarin men zich, bij den eersten opslag van het oog, kon verwonderen, dat eene zoo volkomene en spoedige genezing bewerkstelligd werd, wezenlijk gevallen van eene geheel verschillende ziekte waren (*).

Bedrieg ik mij niet, dan wordt in het algemeen aangenomen, dat de zijdelingsche buigingen van den ruggraat door oorzaken ontstaan, die van *caries* geheel onafhankelijk zijn; maar deze regel heeft zijne uitzonderingen. Een geringe graad van zijdelingsche buiging is, in sommige gevallen, wel degelijk een gevolg van *caries*, als b. v. onder eene dier waarnemingen, welke ik in de laatste afdeeling mededeelde, waarin het onderzoek der ziekteverschijnselen verklaarde, hoedanig deze zijdelingsche buiging ontstaan was, namelijk daardoor, dat de lichamen der wervelbeenderen op de eene zijde, in eenen veel grooteren omvang, dan op de andere, vernield waren.

De

(*) De Heer EARLE heeft in het *Edinb. medic. surgic. Journal* over dit onderwerp, eenige voortreffelijke waarnemingen medegedeeld.

De Schrijver.

De Heer COPELAND (*) heeft waargenomen, dat de verschijnselen, welke zich bij deze ziekte, ten gevolge eener ziekte van het ruggemerg, voordoen, zich niet alleen steeds tot de deelen *beneden* de, in verzwering overgegane, wervelbeenderen bepalen, zoo als men dit verwachten zoude, maar zich ook op de boven dezelve liggende deelen uitstrekken.

De-

(*) *Observations on the Symptoms and Treatment of diseased Spine, etc.* bij TH. COPELAND (†).

De Schrijver.

(†) Dezelfde schrijver geeft *l. c.* bl. 17 de volgende verschijnselen op, waardoor wij de ziekten van den ruggraat, zelfs reeds *voor* de kromming, kunnen onderkennen:

1.) Verligting van al de door de ziekte voortgebrachte onbehagelijke gewaarwordingen door de *horizontale* ligging.

2.) Bijaldien de halswervelen aangedaan zijn, zijn de bewegingen van het hoofd pijnlijk, en eene moeilijke ademhaling levert een van de meest karakteristieke kenteekenen op.

3.) Is de ziekte in de rugwervelen gehuisvest, dan geeft de beklemming omstreeks de maag en de onwerkzaamheid der buikspieren zeer in het ooglopende kenteekenen.

4.) Zijn de lendenwervelen aangedaan, dan ontbreken de onder 2 en 3 aangehaalde verschijnselen, en de blaas of endeldarm lijden meer of minder. Maar de plaats, waar de ziekte zich gevestigd heeft, is moeilijk op te sporen, in weerwil dat wij van derzelver aanwezigheid overtuigd zijn en hier geleidt ons

1.) de grootere gevoeligheid bij de aanraking;

2.) eene nog grootere gevoeligheid voor den prikkel der warmte. De eerste is het zekerste kenteeken, en de laatste ontdekt men door eene in het water gedoopte en langs den ruggraat naar beneden leidende spons, die, op de kranke plaats, hevige pijn zal veroorzaken. COPELAND ontdekte zulks toevallig, toen hij, na bloedzuigers gebezigd te hebben, den ruggraat met eene heete spons liet wasschen, en beveelt de inachtneming van deze proef zeer ernstig aan.

Deze opmerking is gewigtig, en ik ben in de gelegenheid geweest, dezelve door mijne eigene waarnemingen bevestigd te vinden.

Is de ziekte in het middelste of onderste gedeelte van den ruggraat gehuisvest, dan heb ik trouwens nooit waargenomen, dat de spieren der bovenste ledematen in verlamming waren overgegaan. Maar, onder deze omstandigheden, was het niets buitengewoons, wanneer pijn in de armen met eene verlamming van de onder- en bovendien verbonden was (*).

Ik heb reeds gewag gemaakt, van, te regt, te kunnen vooronderstellen, dat, in die gevallen, waarin de ziekte in het celsgewijze weeffel der beenderen ontstaat, vroeger ettering voortkomt, dan in die, waarin zij zich in de tusschen-kraakbeenderen ontwikkelt. Bij gevallen van de laatste soort is het merkwaardig, hoezeer zich somwijlen de verzwering uitbreidt, en in welken graad zij voortgaat, zonder een ettergezwel te vormen. Ik heb waargenomen, dat

(*) Zoo als nu een lijden van den ruggraat ziekteverschijnselen in de boven hetzelfde liggende deelen kan voortbrengen; even zoo zien wij ook gevallen, waarin, ten gevolge van eene drukking op de hersenen, toevallen kunnen ontstaan, die tot de verkeerde vooronderstelling van eene ziekte des ruggraats konden leiden. POTT, *l. c.* — COPELAND *l. c.*, en pas onlangs ARMSTRONG, in het *Edinb. Med. Surgic. Journal*, N°. 36, hebben daarop oplettend gemaakt, en het is inzonderheid de laatste, die voortreffelijke, hier te pas komende, waarnemingen daarover heeft medegedeeld.

dat de ligchamen van drie wervelbeenderen volkomen vernield waren, en de ziekte verscheidene jaren geduurd had, nogtans zonder de minste ettervorming. Zulks is vast een geluk voor den lijder, omdat hier eene betere kans voor zijne genezing voorhanden is, dan wel onder tegenovergestelde omstandigheden. Het ettergezwel zal zich echter waarschijnlijk steeds aan het voorste en bovenste gedeelte van de boven-dij voordoen, om het even, aan welk punt van den ruggraat de ziekte ook ontstaan moge. Hetzelfde kan intuschen, in verscheidene andere rigtingen, zijnen weg banen (*). Somwijlen volgt hetzelfde den loop van den zaadstreng, en vormt alsdan eene zwelling, die uit den buikring uitsteekt, zoo dat een oppervlakkig waarnemende heelmeeester hetzelfde ligtelijk voor eene breuk kon aanzien. In een geval, waarin ik de lijkopening kon bewerkstelligen, drong het ettergezwel door de *theca vertebralis*, en ik bevond het geheele ruggemerg, van zijnen oorsprong af tot aan deszelfs einde, als in etter badend (†).

DER-

(*) De ligging van den zieke heeft, in deze gevallen, niet minder grooten invloed op de rigting, waarin zich de gevormde etter zijnen weg naar de oppervlakte baant. Laat men b. v. een lijder, bij wien in de regter-liesstreek, ten gevolge van *caries* aan den ruggraat, een ettergezwel voorhanden is, op de linkerzijde liggen, dan zal het ettergezwel van daar verdwijnen, en zeer spoedig op de tegenovergestelde zijde kennelijk worden.

(†) In enkele gevallen baant zich de etter eenen weg
in

 DERDE AFDEELING.

Over de geneeswijze.

Dezelfde drangredenen, die mij bewogen hebben, niet al te wijdloopig de ziekteverschijnselen van *caries* des ruggraats daar te stellen, geven mij tevens aanleiding, slechts eenige weinige opmerkingen over de aan te wendene geneeswijzen, waarvan de volgende voornamelijk zijn aanbevolen geworden: *vooreerst, eene langen tijd bij aanhoudendheid voortdurende en rustige horizontale ligging; als ook, ten tweede, fontenellen, welke met een bijtmiddel gelegd en in de nabijheid der ziekelijk gewordenen wervelbeenderen in ettering gehouden worden, mede te deelen.*

Ik geloof niet, dat iemand zoo vermetel zou zijn,
van

in de borstholte. Zoo zag ik een kind, met zulk eene buiging van den ruggraat, ten gevolge van *caries*, zeer spoedig onder stuipen overlijden, en vond ik bij de lijkopening, dat zich het ettergezwel in het *mediastinum posticum* uitgestort had. Somwijlen vindt de doorbraak, van een, onder die omstandigheden zich gevormd hebbende, ettergezwel, in de onderbuiksholte plaats, en berokkent alsdan eenen snellen dood. Zie onder anderen LASSUS, *Heelkundige Ziektekunde*, door ERPECUM, *Amsterd.* 1821.

van den eersten dier maatregelen voor ondoelmatig en overvloedig te houden, en dat slechts weinigen deszelfs noodzakelijkheid zullen ontkomen. Immers, zoo lang de lijder in eene overeinde stelling blijft, en het gewricht van het hoofd en der overige daar boven liggende deelen de zwerende oppervlakten zamendrukt; zoo lang, herzeg ik, is er wel geene waarschijnlijkheid voorhanden, dat de verzwering in derzelver voortgang gekeerd wordt; ja, men kan, wat meer is, vooronderstellen, dat de ettervorming nog zal toenemen (*). Over de goede uit-

(*) Men kan aan alle, door deze ziekte der wervelbeenderen aangedane lijders, niet dringend genoeg aanbevelen, eenen langen tijd, niet slechts weken, maar zelfs meerdere maanden, en, in enkele gevallen, 1—2 jaren, bij mogelijkheid, onafgebroken, in eene *horizontale* ligging te blijven. De *horizontale* ligging *verzacht* en *verbetert* dermate alle bedenkelijke verschijnselen, en de niet zeldzaam daarmede verbondene vreesfelijke toevallen, (welke COOPMAN, „*Disf. de Cyphosi*; Francq. 1770 4.” en VAN ROY, „*Commentatio de Scoliosi*, Lugd. Batav. 1771, 4” breedvoerig hebben trachten te betoogen (†)), dat lijders, welke te voren, ten gevolge der gestadige, van den lij-

(†) Eene, in ziektekundig opzicht vooral, hoogst voortreffelijke verhandeling, heeft ons onlangs de Heer VROLIK, de waardige zoon van den beroemden Amsterdamschen Hoogleraar, geleverd, getiteld: *Disf. inaug. patholog. de mutato vasor sanguinis decursu in scoliosis et cyphosis*. Lugd. Batav. 1823. C. tab. aeneis.

uitwerking der fontenellen zijn welligt de meeningen uit een loopende, en het is mij zeer wel bekend, dat

denden ruggraat voortkomende opgewektheid enz., steeds meer en meer afnemen, op hunne legerstede, (hetzij nu een *sopha*, matras of eenige andere te dien behoeve uitgevondene legerstede, ten ware geen *vederbed*!) terstond en tegen alle verwachting weder opkomen. Zulke lijders, en inzonderheid jongere voorwerpen, geven dikwerf, alvorens wij nog een lijden van den ruggraat bevroeden, of door de reeds gevormde kromming onderkend hebben, een reikhalzen naar eene *horizontale* ligging, te kennen. Zij gevoelen zich des morgens na het opstaan beter, en daarentegen, hoe langer zij op zijn, hoe meer zij vermoeid worden, zoo dat zulks ons, tot een bij herhaling te bewerkstelligigen onderzoek van den ruggraat, en tot eene naauwkeurigere waarneming van deszelfs toestand, aanleiding moest geven. In twee gevallen, ten minste, ben ik aan dit kenteeken alleen de vroegtijdige onderkenning van de beginnende ziekwording van den ruggraat verschuldigd. Wijders, door de ondervinding geleerd hebbende, dat menige zieken van deze kwaal, als ook van andere daarmede strookende gewrichtsziekten, *alleenlijk* door eene *horizontale* ligging genezen werden, moet ons allezins hen met de grootste zorgvuldigheid doen gadeslaan. BAYNTON te *Bath* en meerdere andere heilkundigen, bewerkstelligten, behalve dit, reeds door onzen WICHMANN (*Loder's Journal f. d. Chirurg. Geburtshülfe und gerichtl. Arzneik.*, II B., I Stuk. *Jena*, 1798.) zoo zeer aangeprezen, geneesmiddel, niets anders, en zijn, in het geheel, zeer gelukkig in de genezing der ziekte. Wij stemmen dus met de voortreffelijkste beoefenaren der praktijk daarin overeen, dat de *horizontale* ligging, ter gene-

dat sommigen der meest ervarenen beoefenaren der praktijk van den laatsten tijd dit middel zeer gering achten. Maar, men kan immers niet zoo ligt vooronderstellen, dat de Heer POTT en anderen, welker meening hier van het grootste gewigt is, dusdanig zouden gedwaald hebben, om een volkomen onnuttig geneesmiddel jaren lang bij aanhoudendheid aan te wenden.

Wanneer de fontenellen, bij de verzwering van het heup- of kniegewricht, eene gunstige uitwerking hebben, dan moesten wij door *analogie* reeds kun-

zing van ziekten des ruggraats, zoo lang het bovengemelde ziekte-*proces* nog niet afgelopen is, onmisbaar is. Immers, de daardoor het zekerst voortgebragte rust der kranke gewrichten heeft steeds oplossing van gene ontstekingsachtige werkzaamheid ten gevolge, verhindert de hoogst nadeelige wrijving der *carieuze* oppervlakte der wervelbeenderen, en begunstigt, in die gevallen eene *anchylosis*, waarin reeds eene grootere vernieling door verzwering der beenderen en tuschen-kraakbeenderen heeft plaats gegrepen. Maar, deze *horizontale* ligging sluit geenszins ook andere geneesmiddelen, als b. v. het voor de lijders zoo weldadig genot der open lucht, uit. (In *Engeland* heeft men doelmatige wagens uitgevonden, om zulke lijders in de lucht te brengen.) In die gevallen, waarin reeds het, overigens zeer schrikverwekkend, verschijnsel van eene verlamming der onderste ledematen, heeft plaats gegrepen, gebieden immers reeds die omstandigheden zelve dit rustig en heilzaam verhouden in acht te nemen, eene opmerking, die wij o. a. in BOYER *l. c.*, Vol. III, p. 456, en bij FORD *l. c.* p. 247 vinden.

kunnen opmaken, dat derzelver aanwending, ook in die gevallen, waarin eene dergelijke ziekte in de wervel-gewrichten plaats vindt, nut zal aanbrengen, en mijne ondervinding heeft mij, in deze verwachting, geenszins te leur gesteld.

Ik heb lijdens waargenomen, die het bovengemelde voorschrift, ten aanzien der ligging en van het rustig verhouden, naauwkeurig in acht namen, en waarbij *terstond* of *spoedig na de aanwending der fontenellen* eene duidelijke en aanmerkelijke beterschap volgde, en ook andere zieken, op welker fontenellen, nu en dan, een bijtmiddel gebragt werd, om deze in ettering te houden, hebben mij eenparig verzekerd, dat zij zich *telkens* weinige uren na deze aanwending beter dan te voren bevonden hadden. Maar, van den anderen kant, daarentegen, moeten wij ook wederom bekennen, dat er gevallen voorkomen, waarin de met het bijtmiddel gelegde fontenellen weinig of geheel geen nut doen. Waarschijnlijk gaat het met de ziekten der wervelgewrichten even zoo, als met die der gewrichten van de ledematen, en fontenellen zullen derhalve, bijaldien de *oorspronkelijke* ziekte in eene verzwering der tusschen-kraakbeenderen bestaat, eene gunstige uitwerking opleveren; terwijl dezelve, bij eene voorafgegane verandering van het celsgewijze maakfel der beenderen, alvorens de verzwering plaats grijpt, eene twijfelachtige uitkomst doen te gemoet zien. Op die wijze, zouden wij de verschillende meeningen over het nut der fontenellen ligtelijk kunnen verklaren; en des te meer moet het ons spijten, dat er geen

zeker kenteeken bestaat, waardoor wij aan het levend ligchaam gene twee speelfoorten der ziekte van elkander kunnen onderscheiden.

De Heer POTT heeft zich ernstig tegen de aanwending van al die werktuigen en andere werktuigelijke toestellen verklaard, welke men voor de buigingen van den ruggraat uitgevonden en aanbevolen heeft (*), en, mijns bedunkens, zal iedere poging, den kraken ruggraat uit te rekken en denzelfden den vorigen vorm te geven, door de zwerende beenvlakten, welke elkander aanraken en zich in eenen voor de vergroeiing gunstigen toestand bevinden, met geweld van elkander af te trekken, hoogst nadeelige gevolgen na zich slepen. Daarentegen zal men ligtelijk kunnen beseffen, dat de ziekte, bij eene overeinde stelling van een lijder, door de drukking der daarboven liggende deelen ligtelijk kan verergeren; worden nu derhalve werktuigen aangewend, met dat oogmerk, om den ruggraat te ondersteunen en het gewigt van het hoofd van de in verzwering staande vlakten af te houden, dan verdwijnen deze tegenwerpingen, die zulke werktuigen verbieden, zoodra zij om eene andere reden aangewend worden, en het is onder vele omstandigheden, dat wij van

(*) De uitgever der werken van POTT, *Sir J. EARLE*, koestert een geheel tegenovergesteld gevoelen, en geeft aan de aanwending van werktuigelijke toestellen boven alle andere geneesmiddelen bijkans de voorkeur. Hij is van gevoelen, dat de genezing, door nieuwe been-*masse* voort te brengen, plaats heeft.

van dezelve voor den lijder eene gunstige uitwerking kunnen te gemoet zien. Maar wij moeten, in het eerste tijdperk der ziekte, de onafgebrokene inachtneming van eene *horizontale* ligging van den lijder deswege geenszins noodeloos achten; hoewel ik mij allezins sterk moest vergissen, indien ik van hen geene gunstige uitwerking gezien had, zoodra de lijder zekeren voortgang met de genezing gemaakt had, en er omstandigheden waren, die hem noopten, om een begin te maken, met een gedeelte van den dag op te zitten.

In die gevallen, waarin men geloofde eene genezing bewerkstelligd te hebben, werden de *carieuze* beenderen gewoonlijk door eene beenachtige zelfstandigheid, die zich in eene vrij groote hoeveelheid op derzelver uitwendige vlakke afgescheiden had, met elkander vereenigd. Ik heb echter ook gevallen waargenomen, waarin nooit eene *anchylosis* plaats vond. Hier was de ziekte in derzelver voortgang gekeerd geworden; de ziekelijke vlakten der wervelbeenderen stonden, wel is waar, met elkander in aanraking, maar waren niet vergroeid, en bleven op elkander eenigermate bewegelijk. Onder zulke omstandigheden, zal een behoorlijk aangewend werktuig van een goed gevolg zijn, en, wat meer is, niet alleen, om den ruggraat eenen zekeren steun te geven, maar ook, om het gewigt en de beweging der daarboven liggende deelen te verminderen, en daardoor voor te komen, dat een nieuw *carieus proces* opgewekt worde.

Een lijder, die eene uitgebreide vernieling der lig-

chamen van de rugwervelen ondergaan had, maar gedurende meerdere jaren van alle ziekteverschijnselen bevrijd was, ontdeed zich van een werktuig, dat hij tot op dien tijd gedragen had. Maar, na verloop van weinige maanden, kreeg hij pijn in de onderste ledematen, en er vertoonde zich omstreeks de lenden een gezwel, hetwelk zichtbaarlijk van een groot ettergezwel voortkwam, zoo dat men te regt kon vooronderstellen, dat het afdoen der *machine* eene instorting der oorspronkelijke ziekte, in eenen veel ergeren vorm, veroorzaakt had. Het zijn intusschen geenszins deze opmerkingen, welke mij zouden doen vooronderstellen, dat die gevallen, waarin men zulke werktuigelijke toestellen te baat nemen zoude, dikwerf voorkomen; en, ik herzeg het, dat zij nooit met dat oogmerk moesten gebezigd worden, om den ruggraat eenigermate uit te rekken en de wanstaltigheid te willen opruimen.

Al, wat ter bereiking van het laatste doel kan in het werk gesteld worden, bestaat daarin, dat de lijder, gedurende eenen geruimen tijd, op den rug op eene *horizontaal* legerstede blijft liggen. Welligt kan deze buiging op die wijze iets verminderd worden, en, bij een volwasfen voorwerp, minder waarneembaar zijn dan bij het kind, waaraan men dezelve het eerst zag. Ik heb echter nooit gevallen waargenomen, waarin eene eens duidelijk zichtbaar geweest zijnde kromming ooit in het vervolg volkomen ware verdwenen; en zulk een geval kan er, bij het beseft, dat zich vernielde beenstukken nooit weder hervoortbrengen, volstrekt niet bestaan; of
het

het geheele beenvlies, of ten minste het grootste gedeelte moest ongeschonden zijn gebleven. Er bevinden zich echter, zoo verre ik weet, in geen ontleedkundig *Museum*, *praeparaten*, waaraan de ruimte tusschen de *carieuze* wervelbeenderen door nieuwe beenstof ware opgevuld geworden.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

OVER EENIGE ANDERE ZIEKTEN DER GEWRICHTEN.

In dit Hoofdstuk zal ik slechts kortelijk van eenige andere ziekten der gewrichten gewagen, die, of zeldzamer dan de reeds bovengemelde voorkomen, of ten opzichte waarvan ik alleenlijk eenige opmerkingen als bijvoegselen tot datgene, hetwelk anderen daarover hebben bekend gemaakt, heb mede te deelen.

I. Ik heb zeer weinige gevallen waargenomen, waarin zich een eenvoudig ontstekings-*proces* in de gewrichtseinden des beens ontwikkeld had, en een ettergezwel ontstaan was, hetwelk zich in de gewrichtsholte opende. In die gevallen vonden wij het been, bij de lijkopening, regelmatig in het maakfel en in hardheid; het ziet er echter donker uit, en heeft gewoonlijk eenen kwaden reuk. Somwijlen heeft zich, ten gevolge der ontsteking en beenwording van het beenvlies, nieuwe beenstof gevormd, en zulks is de eenige aard van gewrichtsziekten (volgens mijne waarneming), waarbij eene *werkelijke opzetting van het been* plaats vindt. In die gevallen, waarin de weeke deelen van een gewricht aanmerkelijk verdikt zijn, deelen zij somwijlen aan de onderzoekende hand het gevoel mede, alsof de been-

beenderen zelve aan omvang hadden toegenomen (*); maar mijn vriend LAWRENCE merkte op en toonde, eenige jaren geleden, dat dit gevoel hoogst misleidend is (†).

II.

(*) Men vooronderstelde te voren algemeen, dat de gewrichtseinden der beenderen bij den zoogenaamden *tumor albus scrophulosus*, als ook in het algemeen in die gevallen, waarin eene gewrichtsziekte uit de beenderen voortkwam, eene *wezenlijke opzetting ondergingen*. B. BELL, KONTUM en anderen omhelsden dit gevoelen in eene ruime mate. Zelfs POTT, in zijne opmerkingen over *amputatie* (zie deszelfs werken, Vol. III.) gewaagt, bij *tumor albus*, van eene opzetting der beenderen, en is van gevoelen, dat aan de lichamen der door *caries* aangedane wervelbeenderen, dezelfde verandering plaats grijpt. Hij begon echter naderhand zijne dwaling in te zien, en heriep deze meening in de latere uitgave van zijne werken. (De uitgever derzelve, Sir J. EARLE, omhelst daarin echter de oudere gevoelens). De latere ontleedkundige nasporingen van LAWRENCE, JAMES RUSSEL, t. a. p. pag. 21. CROWTHER, l. c. pag. 13. etc. COPELAND, l. c. pag. 4, 5. WILSON, l. c. pag. 367. COOPER, *Diction. of pract. Surgery*, Edit. 1813. pag. 651, benemen allen twijfel, dat in bovengemelde gevallen geene wezenlijke opzetting der beeneinden voorhanden is, maar dat slechts de verdikking der gewrichtsbanden dit misleidend gevoel veroorzake. GÖTZ, *de morb. ligamentorum*, Berol. 1799, houdt niet minder de opzetting der lichamen van de wervelbeenderen voor hoogst zeldzaam, en bij de talrijke lijkopeningen, die ik inzonderheid in de Engelsche hospitalen bijgewoond heb, zag ik nooit zulk eene opzetting der gemelde beeneinden.

(†) Ik ben, toen het laatste Hoofdstuk reeds afgedrukt was,

II. Ik heb een geval waargenomen, waarin, zonder eenige kenbare oorzaak, een groot gedeelte van het hoofd der *tibia* in versterking overging en zich afschilferde, en eene volkomene verwoesting van het kniegewricht ten gevolge had.

Een ander, daarmede minder of meer overeenstemmend, geval, nam ik bij de lijkopening van iemand, die in het hospitaal aan eene ziekte van den ruggraat overleden was, waar. — De lichamen van zes rug-wervelbeenderen waren in versterking overgegaan, en stonden op het punt van af te schilferen. Vijf derzelve waren nog in hun geheel, maar het zesde was in meerdere stukken gebroken. De tusschen de wervelen liggende kraakbeenderen waren geheel opgeslorpd. De lijder had zijne ziekte aan de inspanning bij het tillen van eene zware last toegeschreven.

III. De losse kraakbeenige zelfstandigheden, die wij somwijlen *in de gewrichten* aantreffen, zijn reeds zoo veelvuldig beschreven geworden, dat ik slechts weinige opmerkingen daarover zal mede deelen.

In-

was, in de gelegenheid geweest, eenen zieken ruggraat te onderzoeken, waaraan eene uitgebreide *caries* het gevolg van eene eenvoudige ontsteking der lichamen van de wervelbeenderen scheen geweest te zijn. De beenderen hadden hunne regelmatige hardheid, maar waren zwart van kleur, en hoewel een der tusschen de wervelen zich bevindend kraakbeen vernield was, bleek nogtans duidelijk uit den toestand der naburige wervelbeenderen, dat de ziekte geenszins in het kraakbeenige, maar wel in het beenachtige weefsel ontstaan was.

Indien ik mij niet vergis, is men algemeen van gevoelen, dat deze losse lichamen door geronne *lympa* ontstaan, die bij eene ontsteking der inwendige vlakte van het gewrichtsvlies uitgestort en daarna met bloedvaten voorzien wordt. Maar, in de meeste mij voorgekomene gevallen, gingen geene ontstekingsverschijnselen derzelver vorming vooraf, en hierin is het gelegen, dat ik geloof, dat zij in sommige gevallen, ten gevolge eener ziekelijke werkzaamheid van eenen anderen aard (zoo als andere *tumores*) gevormd worden.

Oorspronkelijk schijnen zij op de uitwendige vlakte of in de zelfstandigheid van het gewrichtsvlies hunne zitplaats te hebben, naardien men, alvorens zij zich losgemaakt hebben, een dun overtrekfel van het gewrichtsvlies over dezelve kan ontdekken.

Mijne eigene ondervinding pleit zeer voor de wegneming der losse kraakbeenderen door eene insnijding in het gewricht, vermits zulks echter op eene voorzigtige en zorgvuldige wijze gedaan worde. De lijder moet zich twee of drie dagen *voor*, en meerderre dagen *na* de kunstbewerking, hoogst rustig houden. Heeft men nu de kraakbeenderen goed bepaald, dan doorsnijde men de verscheidene daarover liggende deelen langzaam na elkander, tot dat zij ontbloot zijn. De wond van het gewrichtsvlies kan men met een knoop-*bisturie* zoo ver verwijden, dat zij wijd genoeg wordt, om er het kraakbeen met eenen haak te kunnen uithalen. De randen van de wond der huid moeten dadelijk door hechtpleisters vereenigd, en in de naauwste aanraking gebragt

wor-

den. Ik behandelde eenen Heer, waarbij de bewegelijke ligchamen niet zelden tusfchen de gewrichtsvlakten van de knie gleden, en fchier in een oogenblik zwelling van het gewricht, de hevigfte pijn en gevoeligheid, als ook eene *symptomatische* koorts veroorzaakten, aan deze zoo lastige ziekte. Er verliepen eens vier weken, eer deze verschijnselen, die ik daar aanhaalde, bedaarden; immers, een duidelijk bewijs, dat deze lijder zeer tot ontstekingsziekten geneigd was; en nogtans, met inachtneming van bovengemelde voorzigtige maatregelen, bevrijdte ik hem, door drie verschillende kunstbewerkingen, niet minder dan van vijf bewegelijke kraakbeenderen, zonder dat er de minfte bezwaren ontftaan waren.

Bij nog twee andere door mij waargenomene gevallen, hadden de bewegelijke ligchamen eene geheel andere hoedanigheid en eenen anderen oorsprong, dan in de gewone gevallen. Somwijlen vormt zich, namelijk, door eenig ziekelijk *proces* eene beenachtige verhevenheid, naar een klein beenuitwas zweemende, rondom den rand der kraakbeene bekleedselen van een gewricht.

In de beide bovengemelde gevallen had zulk eene ziekelijke beenwording plaats gevonden, en, ten gevolge der wrijving der deelen, waren er enkele ftukken afgebroken, die bewegelijk in de gewrichtsholte lagen.

IV. Eens zag ik eene groote opzwellling van de knie, welke tot die foort van ziekte fcheen te behooren, die de Heer HEY *fungus haematodes*, en de Heer ABERNETHY *sarcoma medullare* genoemd hebben.

ben. De lijder wilde de afzetting van het lid niet toestaan, en ik ben niet in de gelegenheid geweest, na den dood te onderzoeken, in welk weeffsel dit ziekte-proces zich ontwikkeld had.

VIER EN VIJFTIGSTE WAARNEMING.

V. Eene zekere jufvrouw ontwaarde in het jaar 1801 eene opzwellling aan het bovenste gedeelte van de knie, welke echter van geene pijn vergezeld was, en allengs, maar gelijkmatig, toenam. Na verloop van 3 jaren, had deze zwelling zulk eene kwellende grootte bereikt, dat de lijderes de afzetting van het aangedane lid toestond. De Heer THOMAS, welke haar behandelde, verrigtte de kunstbewerking, en veroorloofde mij, het afgezette lid te mogen onderzoeken.

De zwelling besloeg het bovenste gedeelte van de knie, begon aan den rand van het kraakbeenige bekleedsel, strekte zich 2—3 duim tot aan het onderste gedeelte van de boven-dij uit, en lag tusschen derzelver beenderen en spieren, zoo dat de laatste gespannen daarover lagen. Zij had eene graauwe kleur, bestond uit vezelen van eene kraakbeenige half doorzigtige zelfstandigheid, waarin, op verschillende punten, beenstof ontlast was, en had, ter weerszijde van het dijbeen, eene dikte van 2—3 duim. Aan het bovenste gedeelte zag men de opzwellling duidlijk in het beenvlies, maar aan het onderste gedeelte kon men dezelve niet vinden, naardien het maaksel van het been zich in het gezwel verloor. De kraak-

R

been.

beenderen en banden van het gewricht waren gezond. Op de uitwendige vlakke van het gewrichtsvlies bevonden zich, zonder echter met het bovengemeld ziekelijk maakfel zamen te hangen, 3—4 vlakke ligchamen, ter grootte van eene boon, welke wit waren, en een kraakbeenachtig, echter geen week maakfel bezaten. Het gewrichtsvlies zelve was geheel regelmatig (*). In dit geval was zichtbaar-

(*) Eene dergelijke waarneming heb ik, in het jaar 1816, in het *St. Thomas*-hospitaal, te *Londen*, waargenomen, die ik, omdat zij zich zoo zeldzaam voordoet, hier zal mededeelen. Een zeker ambachtsman, van omtrent 30 jaren, werd, door den Heer TRAVERS, wegens eene ziekte van de linkerknie, in dit hospitaal opgenomen. De huidbeksleedfelen waren, door de groote zwelling van het gewricht, zeer gespannen, wit glinsterend; enkele huidaderen waren zeer uitgezet en met bloed opgevuld; het gezwel had geenszins den vorm van de gewrichtseinden der beenderen, maar zag er uit als datgene, hetwelk wij bij ontstekingen van het gewrichtsvlies aantreffen. Hetzelve strekte zich schier 4 duim aan de bovendij uit, toonde geene vochtgolving, en deelde aan de onderzoekende hand het gevoel mede, als of hetzelve voornamelijk door eene opzetting der gewrichtseinden was gevormd geworden. Hetzelve was trapswijze ontstaan, en, volgens verhaal van den lijder, sedert 2 jaren gevormd geworden. De lijder, een anders gezond man, leed aan pijn, die hij als eene onverdragelijke spanning bestempelde, en was niet in staat het kniegewricht te bewegen, maar hield hetzelve steeds in eene halfgebogene rigting. Er werden, vruchteloos, zeer sterke plaatselijke bloedontlastingen en meerdere

Spaan.

baarlijk een *osteosarcoma*, hetwelk in het beenvlies van het dijbeen zich ontwikkeld had, de oorspronkelijke ziekte. Zeer merkwaardig is het, dat de overige *tumores* met het gewrichtsvlies in verband stonden, offchoon de tusfchenliggende deelen, naar het uiterlijk voorkomen beoordeeld, gezond waren. Wij vinden echter iets diergelijks ook bij andere ziekten, b. v. bijaldien er zich een knoestgezwel (*scirrhus*) in de borstklier gevormd heeft, dan zien wij niet zelden kleine knobbels van hetzelfde maakfel in de huid boven hetzelfde in verschillenden afstand van elkander, in weerwil dat de daartusfchen zich bevindende vet-zelfftandigheden zoo weinig, als de, tusfchen de knoestgezwollen liggende, gedeelten der huid, geen fpoor van eenig ziekte-*proces* ten toon fpreiden.

In een ander geval fcheen een lijder aan een buitengewoon groot gezwel van het heupgewricht te lijden; maar bij de lijkopening vond men dit gewricht volkomen gezond, en het gezwel was door een

Spaansche - vliegenpleisters achtereenvolgende aangewend. Alvorens zich ettergezwollen gevormd hadden, of het lichaamsgeftel van den lijder aangedaan was, werd, op verzoek van den lijder, het been afgezet. Bij het onderzoek vond men geene verettering in het gewricht, geene verandering in de banden van hetzelfde, maar aan het onderste eind van het dijbeen, tusfchen het been en het uitwendig beenvlies, zat een volkomen gevormd *osteosarcoma*, hetwelk er even zoo uitzag, als datgene, hetwelk de Schrijver zoo even befchreven heeft.

een *osteosarcomateus*-gewas der beenhuid van het bovenste eind des dijbeens gevormd (*).

VI. De gevolgen van jigt voor de gewrichten zijn zeer opmerkenswaardig. De kraakbeenderen worden opgeslorpt; de ontbloote beenvlakten worden ten deele of geheel met eene witte aardachtige korst omgeven, die ik voor *piszuur-soda* (*urate of soda*) houde.

Somwijlen ontwaart men groeven daarin, die door wederzijdsche wrijving schijnen voortgebracht te zijn. In enkele gevallen veroorzaken achtereenvolgende en langdurige jigtaanvallen eene volkomene *anchylosis* (†).

(*) De Heer RUSSEL gewaagt, in zijne verhandeling over de ziekten van het kniegewricht, de beschrijving van eene, zoo ais hij zich uitdrukt, ongewone ziekte van het kniegewricht. Ieder, welke dit tafereel van den Heer RUSSEL leest, zal, indien ik mij niet vergis, van gevoelen zijn, dat sommige der door hem beschrevene gevallen dezelfde geaardheid hebben, als die, waarvan ik hierboven reeds gewaagde.

De Schrijver.

(†) De Hoogduitsche vertaler van hetzelfde werk, spreekt van eene vrouw, waarbij de gewrichten van de *maxilla inferior*, die zoo zelden de zitplaats van verscheidene gewrichtsziekten zijn, als alle overige gewrichten *geanchyloseerd* waren.

ACHT.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

OVER DE ONTSTEKING DER SLIJMBEURZEN.

(BURSAE MUCOSAE). (*)

EERSTE AFDEELING.

Geschiedenis en verschijnselen van deze ziekte.

De gewrichtsvliezen, welke de slijmbourzen vormen, stemmen in het maakfel en de verrigting met die, welke de gewrichtsholten bekleeden, zeer overeen, en deswege is het zeer in het ooglopend, dat de eerste aan de eigendommelijk ziekelijke maakfelverandering, die bij de laatste voorkomt, en reeds in eene vorige afdeeling van dit werk is beschreven geworden, niet onderhevig is.

Eene

(*) In dit Hoofdstuk worden tevens die vliezen beschouwd, welke de scheeden der pezen vormen, hetzelfde maakfel bezitten, dezelfde strekking hebben, en niet wel van de overige slijmbourzen kunnen onderscheiden worden. Ik heb den naam *bursae mucosae* gehouden, omdat hij algemeen gebruikt wordt, hoewel daardoor de verrigtingen der dus genaamde organen zeer gebrekkig aangeduid worden.

De Schrijver.

Eene ontsteking der slijmbeurzen onderscheidt zich door schier dezelfde kenteekenen en veroorzaakt bijkans dezelfde *resultaten*, als eene ontsteking van de gewrichtsvliezen, (indien wij namelijk de verscheidenheid der deelen, waarmede zij zich verbinden, in het oog houden). In de meeste gevallen heeft eene ontsteking der slijmbeurzen, eene vermeerderde afscheiding van gewrichtsvocht ten gevolge; in andere gevallen wordt de beurs door een troebel *serum* uitgezet, waarin kleine geronne *lymph*a-deeltjes rondzwemmen. Somwijlen eindigt dezelve met een ettergezwel, of de huid der beurs verdikt zich en wordt in eene kraakbeenachtige *masse* veranderd. Zoo heb ik dezelve ten minste $\frac{1}{2}$ duim dik, met eene kleine celsgewijze holte in derzelver midden, waarin gewrichtsvocht vervat was, waargenomen. In nog andere gevallen, eindelijk, behoudt de huid der beurs haar gewoon maaksel, in weerwil dat de ontsteking langen tijd geduurd heeft.

Deze ontsteking der slijmbeurzen kan ten gevolge van drukking, of eenige andere plaatselijke schending ontstaan. Zij kan door een bovenmatig kwikgebruik, door *rheumatismus*, of eenig ander lijden van het ligchaamsgestel, te weeg gebragt worden, in welke gevallen zij vaak met eene ontsteking der gewrichtsvliezen verbonden is. Menigmaal heeft zij den vorm van eene *acute*, maar veelvuldiger dien van eene *chronische* ontsteking.

De ontstokene slijmbeurs vormt eene meer of minder duidelijk waarneembare zwelling, en, wel is waar, naar mate van derzelver ligging; de graad

van

van pijn, die zij veroorzaakt, rigt zich naar het karakter der ontsteking. Ligt nu de beurs oppervlakkig, dan is aanvankelijk de golving van een daarin vervat vocht duidelijk voelbaar, en, onder deze omstandigheid, verbreidt zich de ontsteking, ingeval zij eenige hoogte bereikt heeft, over de haar omgevende deelen, en veroorzaakt eene roodheid der huid. Maar heeft de ziekte eenigen tijd geduurd, dan kan men het vocht zoo duidelijk niet meer voelen, omdat de huid zich verdikt heeft, en deze verdikking kan somwijlen zoo ver gaan, dat het gezwel het karakter van eene harde, vaste zelfstandigheid verkrijgt, waarin de daarin vervatte vochten, door het gevoel, niet meer waarneembaar zijn.

Heeft de ontsteking lang geduurd, dan zwemmen niet zeldzaam een grooter of geringer getal van bewegelijke ligchamen, van eenen vlakken, langwerpigen rond vorm, met eene helderbruine kleur en gladde oppervlakte, en als meloen-korrels uitziende, in het vocht der slijmbeurs. Deze bewegelijke ligchamen ontstaan, zonder twijfel, van de geronne *lympha*, welke in een vroeger tijdperk der ziekte uitgestort werd; want ik heb, bij het onderzoek van onderscheidene gevallen, de graden van derzelver trapswijze vorming, kunnen waarnemen. In het begin vormt de geronne *lympha* onregelmatige stukjes, zonder bepaalden vorm; vervolgens worden deze, door de beweging en de drukking der naburige deelen, in kleine stukjes gebroken, welke allengs eenen regelmatigigen vorm bekomen, eene vastere zelfstandigheid verkrijgen, en eindelijk die vlakke langwer-

pigronde ligchamen vormen, die zoo even zijn beschreven geworden.

Gaat eene ontsteking der slijmbeurs in ettering over, dan baant zich het ettergezwel, regt naar de oppervlakte, eenen weg, en breekt naar buiten open; maar ik geloof, dat zich de etter, in andere gevallen, eerst in het celsgewijze vlies uitflorte, en dan ligtelijk met die ettergezwellen, welke zich in dit weeffel vormen, kan verwisfeld worden. De volgende omstandigheden saken dit gevoelen te bevestigen. Immers geene slijmbeurs is meer tot ontsteking geneigd, dan die, welke tuschen de knieschijf en de huid ligt, en hier eindigt dezelve zeldzaam met ettering; eene omstandigheid, die ik zoo wel na de ontlasting van etter, door den steek, als bij de lijkopening, heb bevestigd gevonden. Zeer dikwerf vormt zich, aan het voorste gedeelte van de knie, een ettergezwel, hetwelk zich, volgens de beschrijving van den lijder, boven het middenpunt der knieschijf, alwaar de beurs ligt, ontwikkeld had; en, van dit punt uitgaande, verbreidde zich hetzelfde, als van een middenpunt, tuschen de huid en de *fascia*, gelijkmatig naar iedere rigting, en bedekte alsdan het geheele voorste gedeelte van de knie.

Wie nu zulk een geval slechts oppervlakkig waarneemt, en hetzelfde, volgens den algemeenen vorm en de vochtgolving beoordeelt, zonder op de hoogere roodheid van de huid te letten, en in het oog te houden, dat het vocht zich boven, en niet beneden de knieschijf, bevindt, kon immers zulk eene
 ziek-

ziekte voor eene ontsteking det vliezen van het gewricht houden. Zulk een ettergezwel toch, moet zich of in de bovengemelde beurs, of in het celwijsweeffel ontwikkeld hebben.

De oorspronkelijke zitplaats der ziekte staat met de ligging der beurs in verband, dus is er immers geene oorzaak voorhanden, weswege een ettergezwel, in het celwijsweeffel, juist op dit punt veelvuldiger, dan op ieder ander, zoude voorkomen, en men zou derhalve wel kunnen aannemen, dat de slijmbeurs het deel zij, waarin zich het ettergezwel vormt. Ook is het niet onwaarschijnlijk, dat verscheidene andere ettergezwellen aan de ledematen, denzelfden oorsprong hebben. Het gezwel, hetwelk zich in het inwendige van den bal, van den grooten teen van den voet vormt, en onder die behoort, welke men met den naam *Bunyon* bestempeld heeft, gaat somwijlen in ettering over, en, bij lijkenopeningen, heb ik gevonden, dat zich dit door eene ontsteking van de hier liggende slijmbeurs vormt.

Dikwerf blijft er, na de bedaring van de ontsteking, nogtans eene voorbeschiktheid tot eene bovenmatige afscheiding van vocht terug, en dikwerf sleept dezelve eene *hydrops bursae* na zich; juist zoo, als zich eene *hydrocele* na eene ontsteking van het scheidenvlies der ballen vormt. Heeft er zich zulk eene zwelling eens gevormd, dan kan dezelve meerdere maanden, ja jaren lang, onveranderd voortduren, en van dien aard zijn de meeste *ganglia*, zogenaaemde (peesknopen).

 TWEEDE AFDEELING.

Over de geneeswijze.

In het begin zal men bloedzuigers en koude omflagen, vervolgens Spaansche-vliegenpleisters en prikkelende smeersels, met nut bezigen. In enkele gevallen, nogtans, zal men deze met zulke, op de algemeene ligchaamsgesteldheid werkende, middelen, door bijzondere omstandigheden aangewezen, kunnen verbinden. Onder zulk eene geneeswijze be- daart de ontsteking der beurs spoedig, en het uitgestorte vocht zal, in een vroeg tijdperk, nog op- geflorpt worden.

Indien de ziekte echter reeds langen tijd geduurd had, zal de bovenmatige afscheiding van vocht vaak voortduren, in weerwil dat de ontsteking reeds op- geruimd is. Hebben derhalve, onder die omstan- digheden, de Spaansche-vliegenpleisters geene opflor- ping ten gevolge, dan wende men wrijvingen aan, en beantwoorden deze ook niet aan de verwach- ting, dan is het beste, het vocht door eenen steek te ontlasten. In vele gevallen vindt men de, in het laatste Hoofdstuk beschrevene, bewegelijke lichamen in de holte der beurs, en deze vreemde zelfstandig- heden kunnen reeds aan en op zich zelve, de vor- ming van vocht gaande houden.

Ik heb in gevallen, waarin de steek, in zulk een
ge-

gezwel, door een etterings-*proces* gevolgd werd, en zich de geheele holte van de slijmbeurs in een ettergezwel veranderde, waargenomen, dat na geene verder plaatshebbende ophooping van vocht, de ettering ophield, en de ziekte volkomen genezen wierd. Deze omstandigheid was het, die mij somwijlen heeft bewogen, na eene aanwending van de *lancet*, de ettering door kunstmatige middelen te bewerken; b. v. wanneer men een *seton* of een *bourdonnet* in de wond brengt, of, (wat eenvoudiger is, en wel de voorkeur verdient), de inwendige vlakke der beurs met het botte eind eener *sonde* prikkelt (*). Zelfs in die gevallen, waarin eene beurs

(*) Om den noodigen graad van ontsteking in de zieke slijmbeurzen op te wekken, beveelt LEVEILLE, l. c. Tom. III. pag. 8, (welke deze ziekte onder den naam: „*Turgescence des bourses muqueuses des tendons*” noemt), de ook van ASSALIN in zijne, te Straasburg uitgekomen, verhandeling geprezene inspuitingen van wijn, aan; (waarschijnlijk volgens de *analogie* der geneeswijze bij *Hydrocele*). Deze geneeswijze is echter niet alleen onzeker, maar zelfs gevaarlijk, zoo als RUSSEL, t. a. p., reeds opmerkt; omdat wij den graad der daardoor ontsane ontsteking even zoo min kunnen berekenen, als bij het *setaceum*. In weerwil dat dit laatste middel veelvuldig is aangeprezen geworden (onder anderen door HEBENSTREIT, in zijne bijvoegsels tot de verhandeling van BELL, over de zweren, *Leipz.* 1793), moeten wij ons door die gevallen, waarin derzelver aanwending doodelijke gevolgen na zich sleepte, degelijk in acht nemen. Ik zelf heb in *Engeland* twee zulke gevallen waargenomen. In het *Lond. Med. Journ.*,

beurs de scheede van eene of meerdere peezen vormt, kan deze *methode* met nut ten uitvoer gebragt worden, hoewel hier eene minder gunstige uitwerking kan gewacht worden, omdat, door op die wijze te werk te gaan, het grootste gedeelte der huid niet kan gevat worden.

Hiermede wil ik echter geenszins beweren, dat de bovengenoemde geneeswijze, op alle gevallen, zonder uitzondering, toepasselijk ware; ontsteking en verettering van eene groote beurs, vernielen somwijlen de ligchaamsgesteldheid van den lijder in zulk eenen hoogen graad, dat men te regt twijfelen kan, of het in zulke gevallen wel aan te raden is, meer te doen, dan het gezwel door te steken, en daarna den lijder een rustig verhouden te laten in acht nemen. Wij zien somwijlen, boven den ondersten hoek der *scapula*, een groot gezwel, hetwelk door eenen, alleenlijk met *serum*, of door dit en daarin rond-

Vol. V, vinden wij ook waarnemingen, waarin de prikkeling der door zulke *ganglia* gelegde *setons*, kanker en *fungus haematodes* te weeg gebragt hebben. Hebben derhalve Spaansche - vliegenpleisters, prikkelende smeersels, drukking, enz. of de steek (welken men het best met eene *abscess-lancet*, of met het *troicar* zal verrigten), geene gewenschte uitwerking gehad, dan schijnt de eenvoudige insnijding in het gezwel, en een *bourdonnet* met een prikkelend smeersel, of met eene oplossing van salpeterzuur-zilver, de beste uitkomst te zullen opleveren. Van deze geneeswijze heb ik ten minste nooit nadeelige gevolgen waargenomen, vermits dat de lijders eenen strengen leefregel en een rustig verhouden in acht namen.

rondzwemmende *masfa's* geronne *lympa* uitgezetten, zak gevormd wordt; hetzelfde ontstaat, mijns bedunkens, in de groote slijmbeurs, welke aan dit deel, tusfchen het fchouderblad en den *latisfimo dorsi*, ligt. Ik heb zulk een gezwel, een manshoofd groot, waargenomen, en gehoord, dat de zak naderhand geopend, en een *seton* door deszelfs holte was getrokken geworden; maar waarna zulk eene aanmerkelijke vetftoring in de geheele ligchaamsgefteldheid ontftaan was, dat de lijder bezweek. Een ander geval heb ik waargenomen, waarin de lijder, na de *punctie* van het gezwel, overleed; maar deze had, in het algemeen, eene zeer flechte gefteldheid van ligchaam gehad, en had ook de inachtne-
ming van een rustig verhouden, na de kunstbewerking, geheel uit het oog gelaten. Ik zal naderhand een gelukkiger geval van dien aard mededeelen.

Ik geloof niet, dat er eene geneeswijze bestaat, waardoor de zeer verdikte vliezen der slijmbeurzen weder regelmatig kunnen worden. Ligt de aangedane beurs oppervlakkig, dan kon men dezelve even zoo gemakkelijk als een zakgezwel uitsnijden. Deze kunstbewerking heb ik echter nooit waargenomen, en ook nooit gehoord, dat anderen dezelve uitgeoefend hebben; uitgezonderd bij die beurs, welke tusfchen de knieschijf en de huid ligt. Men behoeft echter geenszins te twijfelen, dat de kunstbewerking bij eenige andere oppervlakkig liggende beurzen zou kunnen worden aangewend, zoo de gelegenheid zich aanbod. Waar echter de beurs peezen omgeeft, of waar dezelve diep ligt, kan men de operatie niet be-

bewerkftelligen, en zoo dezelve met de gewrichtsholte in verband ftaat, mogt het wel niet zeer raadzaam zijn, in weerwil van derzelver mogelijkheid.

Ik ken geen geval, waarin de lijdens, bijaldien de boven de knieschijf liggende beurs *geëxfirpeerd* werd, naderhand, door derzelver verlies, bezwaren ondergaan hadden. Het is wel niet onwaarschijnlijk, dat zich, in plaats van de weggenomene slijmbeurs, in het vervolg, eene nieuwe vorme. Het gewrichtsvlies heeft een eenvoudig maakfel; hetzelve kan zich door weking in celwijsweeffel oplossen, en er ontbreken ons geenzins voorbeelden, waarin zich daar nieuwe huiden gevormd hadden, waar er te voren geene bestonden. Zulks is, b. v., het geval bij een kunstmatig gewricht, na eene niet genezene breuk.

Bij een jong meisje, van omtrent 10—12 jaren, dat horrelvoeten had, voelde men duidlijk eene groote beurs aan dit gedeelte van den voet, waarop hetzelve ging.

Bij een ander jong meisje, hetwelk, volgens het uiterlijk voorkomen, van *caries* aan den ruggraat, met eene aanmerkelijke hoekige buiging, hersteld was, scheen zich tuschen het uitpuilende uitteekfel en de huid, eene slijmbeurs gevormd te hebben.

 DERDE AFDEELING.

Ziektegevallen.

VIJF EN VIJFTIGSTE WAARNEMING.

MARIE NEWNHAN, 22 jaren oud, werd in het bovengenoemde hospitaal opgenomen. De beurs boven de regterknieschijf, die de grootte van eenen kleinen oranjeappel bereikt had, onthield een vocht, en derzelver huid schein slechts zeer weinig verdikt te zijn. Zij gevoelde nu geene pijn en geene bezwaren, behalve de ongemakkelijkheid, die het gezwel door deszelfs omvang veroorzaakte.

Nadat Spaansche-vliegenpleisters en andere middelen, om eene opslorping van het vocht te weeg te brengen, te vergeefs waren aangewend geworden, maakte ik eenen steek met de *lancet*, en ontlastte meer dan eene once *sereus* vocht. Vervolgens bragt ik het stompe eind van eene *sonde* in, en prikkelde de inwendige vlakke der beurs, waarna, den volgenden dag, eene geringe *symptomatische* koorts volgde. Als den vierden dag na de operatie het verband afgenomen werd, ontlastte zich omtrent eene halve once etter. De ettering duurde voort, maar nam dagelijks af, en na drie weken was de wond genezen, en het gezwel geheel verdwenen.

ZES EN VIJFTIGSTE WAARNEMING.

T—, tusſchen 20 en 30 jaren , ontwaarde in het midden van Maart 1818 een gezwel boven den onderſten rand van haar ſchouderblad , hetwelk pijnlijk en gevoelig was. Na verloop van 8 dagen had hetzelfde deſzelfs grootſten omvang bereikt , en bleef toen onveranderd. Als zij , in de volgende maand April , in mijne behandeling kwam , was het gezwel zoo groot als een *cocos*-noot , langwerpig rond van vorm en naauwkeurig begrensd. Hetzelfde zat op die plaats , waar de groote ſlijmbeurs tusſchen den *latiſſimusdorsi* en den onderſten hoek der *scapula* ligt.

Den 22ſten Mei was het gezwel bijkans nog in denzelfden toestand. Ik bewerkſtelligde eene inſnijding met de *abbesſs-lancet* , en ontlaſte omtrent eene pint troebel waterachtig vocht , waarin eenige onregelmatig gevormde *maſſa's* geronne *lymph*a rondzwommen. Over de wond werden hechtpleiſters en eene compres gelegd , welke men met eenen band bevestigde.

De zieke moest ſtil te bed blijven liggen. De wond genas niet door aankleving ; maar na verloop van 4 dagen , werd het verband losgemaakt , en er ontlaſte zich eene groote hoeveelheid etter. Deze ettering duurde voort , maar verminderde dagelijks ; offchoon zich geene ongunſtige verſchijnselen opdeden , verliepen nogtans 3 maanden , alvorens de ettering volkomen ophield , en de wond genezen was.

Einde

Eindelijk verdween het gezwel geheel en al, en de perfoon bevond zich alle opzigten volkomen wel.

ZEVEN EN VIJFTIGSTE WAARNEMING.

Vrouw A. B—, van middelbaren ouderdom, werd in hetzelfde hospitaal door den Heer KEATE behandeld. Zij had aan het achterste gedeelte van het eene handgewricht een gezwel, van de grootte eener dubbele noot. Dit onthield een vocht, en was een gevolg van eene ontsteking der slijmbeurs, die de peezen der uitstrekkers van den vinger omgeeft. Als de lijderes in het hospitaal opgenomen werd, was de ontsteking reeds bedaard, en het gezwel veroorzaakte wijders geene bezwaren, dan die, welke door deszelfs omvang ontstonden. Dewijl nu onderscheidene plaatselijke middelen het gezwel niet verminderden, werd er eene insnijding bewerkstelligd, en eene groote hoeveelheid *serous* vocht ontlast. Maar, binnen korten tijd was er wederom even zoo veel opgehoopt. Daarna maakte de Heer KEATE eene insnijding naar de lengte door de huid boven het gezwel, en nam van de beurs zoo veel weg, als mogelijk was, alleenlijk dat gedeelte, hetwelk de peezen omgeeft, terug latende. Nu etterde de wond en genas allengs, zoo dat men aanvankelijk geloofde, dat de kunstbewerking eene volkomene genezing bewerkstelligd had. Maar, na verloop van weinige weken, vertoonde zich het gezwel onder dezelfde verschijnsen, maar slechts half zoo groot

als te voren, en in denzelfden toestand verkeerde de lijdere nog, toen ik haar onlangs zag.

ACHT EN VIJFTIGSTE WAARNEMING.

De Heer BRODIE verrigtte, in dit geval, dezelfde kunstbewerking bij eene vrouw, RUTH TARGET genaamd, in het hospitaal opgenomen. Het gezwel zat tusschen de knieschijf en de huid. Bij nader onderzoek bleek hetzelfde door de, boven de knieschijf liggende, slijmbeurs ontstaan te zijn.

Nog korten tijd geleden, deed ik dezelfde kunstbewerking bij eenen anderen lijder. Na de genezing der wond was de knie in het begin zeer stijf, omdat de huid met de voorste vlakke der knieschijf vergroeid was. Maar nu, omtrent 3 maanden na de operatie, is de huid op de daaronder liggende deelen zoo bewegelijk, dat men te regt kan vooronderstellen, dat zich eene nieuwe beurs, in plaats van de oude, zal vormen.

BIJVOEGSELS

VAN DEN

HOOGDUITSCHEN VERTALER.

I.

WATERZUCHT DER GEWRICHTEN, (HYDARTHURUS, HYDROPS ARTICULI.)

De gewrichts-waterzucht is bij de Ouden reeds bekend geweest; GALENUS, CELSUS, PAULUS AEGENIUS, en vooral FALLOPIUS, gewagen reeds van dezelve. Echter kan het aan geen twijfel onderhevig zijn, dat zij vaak eenen *Hydarthrus* gemeend hebben waar te nemen, waar eene geheel daarvan verschillende, doch in de uitwendige verschijnselen meer of minder daarmede gelijkvormige gewrichtskwaal, aanwezig was.

De waterzucht der gewrichten is eene ongesteldheid der zulke deelen, die de afzondering der *Synovia* bewerkstelligigen moeten (*). Zij ontstaat ten gevol-

(*) LE HAVERS, in zijne in het jaar 1691 te Londen uitgegevene *Osteologia nova*, was de eerste, die de, in de holte van de gewrichtsbeurs afhangende zelfstandigheden, als *glandulae mucilaginosae* beschreef; hij was van gevoelen, dat dezelve een klierachtig maakfel bezaten, en dat

volge eener vermeerderde afzondering en verminderde opflorping van het gewrichts-vocht, dat zich in eene grootere hoeveelheid dan in den *normal*-toestand ophoopt, en het gewrichtsvlies beursvormig uitzet. De graad dezer uitzetting is zeer verscheiden; dezelve kan echter, bij de buitengewone rekbaarheid van het deel, en vooral aan het kniegewricht, zeer aanmerkelijk worden; dus nam BOYER eenige gevallen waar, waar dezelve 16, ja tot 24 oncen vocht onthield. (In gemeld Werk, Bd. IV. S. 429.) — Wij zien, om die reden, bij den *Hydrops Articulii* meerder of minder gezwel, het zieke gewricht verliest den vorm der *articulerende* beeneinden, de huidbekselselen echter behouden derzelve natuurlijke kleur: eene drukking op het gewricht veroorzaakt geene pijn en laat geene holte terug, zoo als dit bij vocht-uitstortingen in het celwijs weeffel het geval is. Legt men eene hand op de eene zijde van het gewricht, en klopt men met

zij de afscheiding der *Synovia* bewerkstelligden. — Later heeft ook PORTAL in zijne *Anat. Medic.*, Tom. I, pag. 62 en volgg., het gevoelen, dat deze door HAVERS beschrevene klieren de gewrichts-vettigheden afzonderden, in zijne bescherming genomen. MECKEL, echter, in zijn *Handb. der menschl. Anatomie*, Bd. I. S. 559, bestrijdt dit gevoelen, en houdt opgemelde zelfstandigheden voor niets anders dan vetophooping. — Welligt, echter, hebben zij, even als de *glandulae Meibomianae* en de *Conjunctiva palpebrarum*, — *mutatis mutandis* — eenig aandeel in de afscheiding.

met de vingers der andere hand op de tegenovergestelde zijde, zoo neemt men, bijzonderlijk bij de vrijer liggende gewrichten, vooral echter bij het kniegewricht, duidelijk de vochtgolving waar. — De ziekte veroorzaakt gemeenlijk niet de minste pijn, doch belemmert echter het vrije gebruik des gewrichts.

Meer dan eenig ander gewricht, wordt dat der knie door deze kwaal aangetast, en dit kunnen wij ligtelijk verklaren, als wij op de volgende omstandigheden letten. Zelfs in den *normalen* toestand wordt hier meerder *Synovia*, dan in de overige gewrichts-holten, afgescheiden, waarom dan ook hier het gewrichtsvlies grooter zijn moet; bovendien is hetzelfde ook veel sponsachtiger en verre weg vatbaarder tot uitzetting dan de overigen. Even zoo zijn ook hier de gewrichtsvlakten grooter, en worden zij meer, en veel aanhoudender in beweging gebragt, waaruit dan eene aanmerkelijke wederzijdse wrijving derzelven volgen moet. — Wijders, wordt bijzonder dit gewricht menigmaal door *rheumatismus* aangetast, hetwelk niet zelden den grond tot de *Hydarthrus* legt. Eindelijk is geen der gewrichten zoo dikwijls, als dat der knie, aan hevige schokkingen, door uitwendige oorzaken te weeg gebragt wordende, blootgesteld, b. v. door eenen slag, val, of dergelijke geweldige toevallen. (Zie BOYER, in gemeld Werk, Bd. IV. S. 428.) — Indien nu het kniegewricht door de *Hydarthrus* aangetast is, zoo vertoont zich het gezwel *nimmer* aan de *achterzijde*, dewijl de beursband aldaar te eng is; des

te merkbaarder neemt men hetzelfde, daarentegen, aan de *voorsle* gewrichtsvlakte, waar; en BOYER beweert, een geval bijgewoond te hebben, waarin hetzelfde zich tot het bovenste derde gedeelte der dije uitstreckte. De knieschijf wordt door het uitgestorte vocht om hoog geheven, welk vocht in deze ongesteldheid verre weg meer waterig dan in den *normal*-toestand is. In geen geval wordt ooit het heupgewricht de zitplaats van *sereuse* ophooping, offchoon dan ook J. L. PETIT, (zie RICHERAND, *Nosogr. Chir.*, T. III, pag. 228) en na hem meer anderen, b. v. BÖTTCHER, (gemeld Werk, 2^{the} Abth. des 2^{then} Bandes, S. 242) der *Luxatio spontanea ossis femoris*, eene gewrichts-waterzucht, welke eerstgenoemde Schrijver met den naam „*hydropisie articulaire*” bestempelt, toeschrijven willen. — Zoo ook worden de overige gewrichten, slechts uiterst zelden, daardoor aangetast; en, over het algemeen, komt de *hydarthrus* in evenredigheid tot de overige gewrichts-kwalen, slechts zeldzaam voor. Onder honderdtwintig patienten, met gewrichts-ongesteldheden, had ik er slechts *drie* te behandelen, welke aan de *hydrops articuli* leden. — Het meest ontmoeten wij dezelve nog bij voorwerpen, die zich in de jaren der hawbaarheid bevinden.

Dat deze kwaal somwijlen ook haren zetel in de slijmbeurzen heeft, is reeds boven door B. aangemerkt geworden. Meestal ontwikkelt dezelve zich *langzaam*, en slechts zelden zag men haar *sneller* ontstaan; het eerste meent men bijzonder als dan het geval te zijn, wanneer eene gebrekkige opflorping de

de grondoorzaak der kwaal is, terwijl daarentegen het laatste plaats vindt, bij eene vermeerderde afscheiding, of wanneer de kwaal het gevolg eens *acuten rheumatismus* is, waarbij de vocht-ophooping in het laatste geval zelden van eenigen aanmerkelijken omvang wordt, en vaak uit zich zelve weder verdwijnt. (BOYER, in gemeld werk, Bd. IV. S. 432.) — Op deze snellere of langzamere vorming berust de onderscheiding der *hydarthrus*, in eene *acute* of *chronische*. — SCHMALZ verzekert, een voorzeker gansch ongewoon geval waargenomen te hebben, waarbij eene gewrichts-water-zucht, die, na de verdrijving van eenen gewonen uitslag, op het hoofd ontstaan zijnde, geregeld om de twaalf dagen zich vertoonde, alsdan van vier dagen tot vier dagen, als onderscheidene tijdperken, verminderde, en de volgende vier dagen wegbleef, om na verloop derzelven op nieuw zich voor te doen. (Zie BÖTTCHER op de boven aangegevene plaats.)

Gewoonlijk wordt de gewrichtskwaal, alvorens dezelve zich ontwikkelt, door eene ligte *rheumatische* pijn, of eenig ander *plaatselijk* ongemak, voorafgegaan, b. v. eene kneuzing, verstuiking, of gestokene, tot in den beursband doorgedrongene, verwonding. Op gelijke wijze wordt de ziekte, door een langdurig verblijf in koud-vochtige plaatsen, vooral indien zulks met te weinige lichaamsbeweging verbonden is, veroorzaakt; daarentegen, echter, ook wederom door aanhoudende sterke inspanningen des gewrichts, b. v. in het langdurig en snel te voet gaan; vervolgens ook nog door stof-

verplaatfingen, het aanzijn van vreemde beweegbare zelfftandigheden in de gewrichts-holte, die het gewrichtsvlies fterk prikkelend aandoen; met één woord, door alles wat in dit vlies eenen fleependen ontftekingachtigen toefland te weeg brengen kan. (LASSUS, *l. c.* Tom. I. pag. 308 et feq.)

Wanneer nu de ziekte over het geheel genomen niet dan *plaatselijk* is, en niet, zoo als de *Hydrothorax*, *Ascites*, *Anafara*, enz. van een doorgaand lijden van het *lymphatifche* ftelfel afhangt: zoo kan dezelve desnietteenftaande door eene het geftel algemeen aandoende krankheid te voorfchijn geroepen worden. RUSSEL, op de boven aangehaalde plaats, hield eenige gevallen van dezen aard, als van eene *fyphilitifche*, andere wederom, als van eene *scrophuleufe* natuur te zijn; gelijk BOYER beweert, dat de grondoorzaak der onderhavige kwaal gewoonlijk in eenen *rheumatismus*, hetzij dan *acut*, of wel *chronifch*, gelegen is.

Deze kwaal kan wel met andere ziekte-toeflanden der gewrichten verwiffeld worden. Van eene *ontfteking van het gewrichtsvlies*, waarbij tevens eene vermeerderde afcheiding van gewrichtsvocht plaats vindt, onderscheidt zich de *Hydrops articuli*, door de pijn, welke deze eerfte vergezelt; — van eene *ziekte der gewrichten* is dezelve daardoor onderscheiden, dat bij deze eene zeer hevige pijn, zonder verandering in den vorm des gewrichts, den lijder eenen veel langduriger tijd, vreesfelijk martelt, en bij die pijnen het vrije gebruik des gewrichts verloren gaat; terwijl bij de *Hydarthrus* de beweeg.

weegbaarheid des gewrichts eerst in die mate afneemt, als de ophooping der *Synovia* zich vermeerderd. Bij *bloedstortingen* in het gewricht, die nog zeldzamer als de *Hydarthrus* voorkomen, en altijd het gevolg van eene of andere toevallige werktuiglijke gewelddadigheid zijn, voelt zich de opzweeling als deegachtig aan; en met eenvoudige *abscefs-vorming* in de gewrichtsholten gaat altijd eene merkbare koorts vergezeld, waarvan wij bij de *Hydrops articuli* niet, dan uiterst zelden, eenig spoor aantreffen. Eene ophooping in de slijmbeurzen, eindelijk, onderscheidt zich van de *Hydrops articuli*, doordien dezelve eene hoogere zitplaats houdt, en daardoor, dat het vocht zich niet van de eene naar de andere zijde verschuiven laat, en, aan de knie, de *patella* door eene aan beide zijden des gewrichts aangebragte drukking, zich niet om hoog heft. BOYER, echter, verklaart, gevallen aangetroffen te hebben, waarbij eene vochtuitstorting in het celwijs weeffel aan het onderste voor-gedeelte der knie, toevallen deed ontstaan, welke aan diegene van de *Hydarthrus* zoo gelijkvormig waren, dat het ten uiterste moeilijk was, beide de toestanden van elkander te onderscheiden.

De genezing dezer gewrichts-kwaal hangt van de opslorping der uitgestorte *Synovia* af. Somwijlen volgt deze, zonder ons toedoen, uit zich zelve; in vele gevallen ook zijn wrijvingen, omslagen met geestrijke, gekruide middelen, oplosfende berookingen, zoo als inwrijvingen met *campher* of kwik-zalven, voldoende om de genezing daar te stellen;

doch het is echter raadzaam, zich niet te lang daarbij op te houden. — Daar, waar de ongesteldheid het gevolg eener werktuigelijke belediging van buiten is, zal het altijd aan te bevelen zijn, om de aanwending van bloedzuigers of het zetten van kopglazen te laten voorafgaan, alvorens toevlugt tot bovengenoemde opflorping-bevorderende middelen zijne toevlugt te nemen. — Slechts in de minbeduidende gevallen, laat zich van het leggen van Spaansche vliegenpleisters enig goed gevolg verwachten, en wanneer deze nut zullen slijten, moeten zij van eenen grooten omvang zijn, en langen tijd in ettering gehouden worden; of men moet, zoo als BOYER aanbeveelt, verscheidene Spaansche vliegenpleisters achtereenvolgens aanleggen. — Is echter de kwaal van eenen meer hardnekkigen aard, alsdan moet men door eene *moxa*, of door eenen *seton* eene kunst-ettering te voorschijn roepen (*). Ook heb ik als hoogstnuttig waargenomen, dat de zieke, zoo veel slechts immer mogelijk was, van het lijdende gewricht gebruik maakte. Eene zachte, maar aanhoudend op hetzelfde aangebragte drukking is ook, in dit geval, van eene zeer heilzame uitwerking.

Deze *plaatselijke* middelen moeten wij echter steeds met de vereischte *algemeene* geneeskundige behandeling in verband brengen. — Somwijlen zien wij de

Hy-

(*) Over het nut van den *seton* bij de gewrichtswaterzucht, zie men onder anderen: LANGENBECKS *Chirurg. Bibl.* Bd. II, St. 3, S. 504 en volg.

Hydrops articuli, gedurende eene, ten gevolge eener *typheuse* koorts ontstane, algemeene zwakte des gestels zich vertoonen, en eerst dan geneesbaar worden, wanneer de lijder weder in krachten toegenomen heeft. Zoo komen, overigens, nog gevallen voor, waarin eene aanmerkelijke *Hydrops genu* door eene *rhumatische* oorzaak te weeg gebragt werd, en hier was dezelve nu slechts met uit den weg ruiming der algemeene kwaal te overwinnen. — Als *syphylis* de grondoorzaak der kwaal is, moet met de plaatselijk aangewende middelen, het gebruik der kwik verbonden worden, en, ook hier, zal wel de wrijvingsmanier de voorkeur verdienen, dewijl dezelve niet alleen doordringender, zekerder, maar ook meer onmiddellijk, hare werking doet op het *lympatische* stelsel, hetwelk wij bij de verdrijving der *Hydrops* tot het voorwerp onzer behandeling nemen willen.

De ergste gevallen, echter, zijn onbetwistbaar de zulke, die door eene vermenging van klierziekte en *syphilis* veroorzaakt worden, dewijl deze vaak in een verre weg aanmerkelijker ongesteldheid van het gewrichtsvlies overgaan. (RUSSEL, op bovengemelde plaats, f. 155).

Dáár, echter, waar de aangegevene middelen niet in staat zijn eene opslorping te bewerken, is het aanbevolen geworden, om, na verschuiving der huid-bekleedselen, het gewricht te openen, en dus het vocht eene uitvloeijing te verschaffen (*). Sommigen

(*) Men zie LEVEILLE, l. c. T. III. p. 114—117. — LATTA, *System of Surgery*, Vol. II. p. 490. — SLIGHTING,

gen willen dit, door middel eener niet te groote insnijding met de *lancet*, andere door eenen steek of prik met de *troikar* bewerken (*).

Het lijdt geen twijfel, dat wij deze opening des gewrichts in alle zeer hardnekkige gevallen onderneemen mogen (†). Bij twee voorwerpen, die aan deze ongesteldheid leden, heb ik, met een bewonderenswaardig voordeel, na behoorlijke verschuiving der huid, met de *lancet* eene insnijding gedaan, en het vocht op eene ingebragte holle *sonde* doen uit-

TING, *Acta Phys. Med. Nat. Cur.* T. VII. p. 434. — *Recueil Methode de Societ. de Med.* 1794. T. II. p. 167.

(*) Onder anderen RICHERAND, l. c. Tom. III. pag. 228. — De wijze, waarop de *troikar* hier aangewend moet worden, is overigens in de *Encyclopedie Methodique*, *Partie Chirurgicale*, *Articuli*: „*Hydropisie des jointures*,” breedvoeriger aangetoond. Dewijl echter de met dit instrument veroorzaakte kleine steekwond, zich, na het terugtrekken des werktuigs, spoedig weder sluit, en dit vaak geschiedt, alvorens het vocht volkomen ontlast is geworden, zoo houdt BOYER hier eene matig-groote insnede met het *Bistouri* voor verre weg doelmatiger. (Op de aangewezen plaats, Band IV. f. 444).

(†) Bij dieren, en met name bij paarden, is de *Hydrops articuli* geene der zeldzame ongesteldheden, en, zoo als mijn geachte vriend, de Heer HAUSMANN, Directeur der Vee-artsenij school alhier, mij verzekerde, wordt ook in deze gevallen de uitvloeijing van het vocht, door middel eener steekwonde des gewrichts, vaak met het beste gevolg bewerkstelligd.

nitloopen. Slechts moet ik aanraden, in zulke gevallen, het ontstelde gewricht steeds zoo lange eene onafgebrokene rust te vergunnen, tot men zeker zij, dat er zich geene ontstekingachtige verschijnselen opdoen, tot dat de wonde volkomen genezen zij. Na de uitvloeiing van het vocht, moet men door een zwachtelverband, eene matige drukking op het gewricht aanbrengen.

Bij lijkopeningen vond men menigmaal het gewrichtsvlies verdikt, ontstoken, en met eene *serreuse*, ei-wit-stof inhoudende, reukelooze, en somwijlen ook met ettervormige vloeistof aangevuld, en daár, waar in de hardnekkigste gevallen de uitvloeiing der *synovia* veronachtzaamd was, ontstonden ondragelijke pijnen; het gespannen beursvlies ging in verzwering over, berstede uit een, en alsdan vormden zich holle gangen, die met de gewrichtsholte in verband stonden; het gebeente werd *carieus*, de kraakbeenderen werden week en gingen in verzwering over, zoo dat, ten laatsten, geen ander middel overig bleef, dan de afzetting van het lid, boven het gewricht, te bewerkstelligen. In deze zoo noodlottig eindigende gevallen, bragt allengskens het opeengehoopte vocht eene sterk prikkelende werking te weeg, en veroorzaakte, in de onderscheidene gewrichtsvormen, een *chronisch* ontstekings-*proces*, en zulks eensdeels door deszelfs hoeveelheid en de daaruit ontstane spanning; anderdeels, ook wel door ontbindingen, aan welke hetzelfde onderhevig geweest was. — Reeds HEISTER zegt: *Sic enim*

entm serum illud stagnans si unico in cavo collectum protenus corrumpit, etc.

Wordt, daarentegen, de opening des watergezwels niet te lange uitgesteld, en de wonde even als iedere andere eenvoudige snijwonde behandeld, zoo sluit dezelve zich spoedig en gemakkelijk dicht, gelijk dit door de waarnemingen van BOYER, PARÉ en SIMSON bevestigd is geworden; na verloop van eenige weinige maanden zijn alsdan de zieken volkomen hersteld. Er blijft, wel is waar, eenige stijfheid des gewrichts overig, die wel met den tijd vermindert, doch echter niet altijd geheel en al verdwijnt.

II.

IETS OVER DE ETTERGEZWELLEN IN DE GEWRICHTEN.

De verschillende en meer gewone uitgangen der gewrichts-ontstekingen, en, met name, der ontsteking van de gewrichtsvliezen, zijn door den Schrijver des voorgaanden werks breedvoerig verhandeld geworden. Eene eenvoudige gezwelvorming behoort tot de meer zeldzaam voorkomende verschijnselen, en is zeer merkbaar van andere gewrichtskwalen onderscheiden, en vooral van zulke ettervormingen in de gewrichtsholten, welke met *car-*
ries,

ries, verzwering der kraakbeenige bekleedfelen en van het gewrichtsvlies, enz. verbonden zijn, onderscheidt dezelve zich door de haar eigene verschijnselen en door het gansch beloop der kwaal. Slechts een zeer hooge graad van *idiopathische* gewrichtsontsteking, of een door kneuzing (*), en dergelijke oorzaken, op de geheele vlakte van het gewrichtsvlies meer en meer toenemend ontstekingsproces, is in staat de genoemde eenvoudige gezwellvorming te doen ontstaan. Wij treffen hetzelfde ook daarom slechts na zware verkoudheid, en als het gevolg van een *acuten rheumatismus*, of andere gewigtige koortsachtige ongesteldheden, en alsdan kan hetzelfde gevaarlijk zijn. Somwijlen vormt zich eene verettering, na aanmerkelijke *extravasaten* in de gewrichtsholten, welke door bloedaftappingen, koude geestrijke omslagen, en dergelijke, niet uit den weg geruimd konden worden, en bij welke de alsdan aangewezen ontleding des uitgeflorten bloeds niet tijdig genoeg door eene heilkundige bewerking daargesteld was geworden. Meestendeels, echter, vormen zij zich na eene door eenig snijgend of steekend werktuig te weeg gebragte verwonding van den beursband; (zoo zag BOYER dezelve ook nog na den steek, welke hij tot genezing eener *Hydrops articuli* in het werk gesteld had. Voorgemeld

(*) Zoo zag ik in het militair-hospitaal te *Antwerpen*, in den jare 1815, twee gevallen, waarin deze eenvoudige gezwellvorming aan het kniegewricht, door den slag eener matten kanonkogel ontstaan was.

meld werk, Bd. IV. f. 445). In deze gevallen zwelt het ongestelde gewricht zeer op; de lijdens klagen over eene groote spanning en eene kloppende pijn. Zij houden het zieke deel bestendig in eene half gebogene, half uitgestrekte houding, ten einde de gewrichtsspieren, zoo veel mogelijk, te verflappen. Iedere beweging van het lijdende gewricht vermeerdert de pijn in eene hooge mate. De huid-bekleedselen behouden derzelver natuurlijke kleur, doch worden somwijlen ook ontstekingsachtig rood. Eene hevige koorts, welke bij verwondingen, en voornamelijk bij zulke doordringende wonden, als door het steken met eenig scherp werktuig veroorzaakt worden, door eenen zwakken pols kennelijk wordt, vergezelt den aanval. Niet zelden doen zich ijlingen voor, en de zieke vervalt in eenen zeer bedenkelijken toestand, waarvan de uitslag zelfs doodelijk zijn kan. (Zie SAM. COOPER'S *Dict. of pract. Surg.* 2de Edition, 1813, pag. 645). Voornamelijk worden wij eene aanmerkelijke storing in de werkzaamheden der spijsverteerings-organen gewaar, en, in gevallen, waarbij het kniegewricht de zitplaats der ongesteldheid was, hebben sommigen, naar hunne verzekering, een uiterst pijnlijk gevoel omstreeks de maag waargenomen.

Al deze toevallen, ook zelfs wanneer de lijder in onafgebrokene rust blijft, worden door de sterkste bloedaftappingen, en door koude en warme omslagen, niet volkomen overwonnen; welke laatste echter nog de meeste verzachting aanbrengen; voornamelijk, dewijl zij de spanning der gewrichtsbanden

ver-

vermindereu, en den overgang tot verettering bespoedigen. De vorming van het gezwel wordt door eene ligte huivering vergezeld, de beursband wordt uitgezet, en als het kniegewricht aangetast wordt, heft zich de *patella* omhoog; dezelve wordt alsdan beweegbarer, en aan beide zijden wordt men de vochtgolving gewaar. Zoodra de verettering zich gevormd heeft, neemt de koorts aldra eenen uitteeringachtigen stempel aan. (Zie RUSSEL, in gemeld werk. f. 44).

Het ligtste kan deze enkelvoudige gewrichtszwelling nog met de boven beschrevene ettervorming in eene slijmbeurs verwisfeld worden; echter onderscheidt dezelve zich van deze, en van alle buiten de strekking van den beursband liggende veretteringen, door hare diepere ligging, en de grootere hevigheid van alle daarmede gepaard gaande toevallen. (RUSSEL, in gemeld werk, f. 45. — SAM. COOPER, genoemd werk, pag. 645).

Bij de behandeling van dit enkelvoudig gezwel, moet het onze eerste pligt zijn, den opgehoopten etter weg te nemen, opdat, door de voortdurende spanning des beursbands, en door eene verderfelijke onttaarding of verplaatsing des daarin beslotenen etters, eene verzwering der kraakbeenderen, *caries*, en het opbreken des gewrichts daarvan het gevolg niet zijn moge.

De aard en wijze, waarmede in dit geval de etterontlasting, door het openen des gewrichts, bewerkt stelligd wordt, kan ook hier geenszins onverschillig zijn. — Deze operatie moet dáár verrigt worden,

T

waar

waar de vochtgolving het duidelijkst waargenomen wordt, en de opening mag nimmer te groot zijn, opdat, zoo veel immer mogelijk, het indringen der lucht verhinderd worde. — Men mag hier echter de opmerking wel doen, dat verscheidene wondarten, te voorbarig immers, het gevaarlijke overdreven hebben, hetwelk met het indringen der lucht in de gewrichtsholten verbonden is; reeds BROCHIER maakte deze opmerking, (men zie DESSAULT's *Journal*, etc. Vol. II), en ook RICHERAND zegt: (l. c. T. III, pag. 335), dat het in de holten des gewrichts indringen der lucht niet zoo gevaarlijk is, als vele beroemde Heelkundigen zulks beweren. — Niettemin is, in deze gevallen, eene groote voorzigtigheid steeds aan te bevelen (*), en om die reden behoort, bij de operatie, de verschuiving der huidbeksels ook nimmer nagelaten te worden. De in het gezwel beslotene etter zal, door middel eener aangebragte holle *sonde*, gemakkelijk afvloeijen, immers, indien men daarbij eene geringe drukking op het gezwel te weeg brengt. — Sommigen hebben aangeraden, om, na de etterontlasting, inspuitingen te doen, b. v. van rijst-afkooksel, of gerstenwater met honig, ten einde aldus al den mogelijk overgeblevenen etter uit te spoelen. (LASSUS, l. c. Tom. I, pag. 214, en BOYER, als boven, Bd. IV, f. 445).

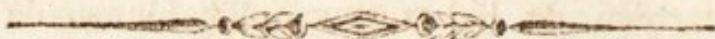
(*) Wanneer, echter, KIRKLAND PETIT en anderen, aangeraden, om groote insnijdingen in het gewricht te doen, zoo moet dit nimmer op de hier beschrevene enkelvoudige gewrichtsgezwellen toegepast worden.

445). — Ik heb echter dergelijke middelen, in het onderhavige geval, nimmer beproefd, en zulks ook nimmer als noodzakelijk beschouwd. Maar niet zelden werd, na verloop van 4 of 5 dagen, eene nieuwe etterontlasting vereischt. In dat geval, echter, werden de lijders gewoonlijk binnen de 4 à 6 weken volkomen genezen, gedurende welke men getracht had het gebogene lid allengskens weder in deszelfs *normalen* toestand te herstellen, b. v. door de onderdij uit te strekken, enz.; en slechts dan, wanneer de etter te laat weggenomen was, behielden de lijders een *geanchyloseerd* gewricht, of wel, en voornamelijk als zulk eene ettervorming zich in een *scrophuleus* gestel openbaart, ontwikkelen zich nog verre weg ernstiger gewrichtskwalen. Zoo heb ik zelf, nog slechts eenige maanden geleden, eenen tienjarigen knaap uit *Burgdorf* het been moeten afzetten, in wiens, door een mes verwond geweest zijnde, kniegewricht zich een gezwel gevormd had, dat bij veronachtzaamde tijdige ontlasting des etters, zich eenen weg in de *fossa poplitea* had gebaand. Bij de doorsnede vond ik de kraakbeenderen ingevreeten, en de beurshuid verdikt en hier en daar met geronne *lympha* overtrokken. Deze vermagerde, geenen eetlust gevoelende, aan eene uitteerende koorst kwijnende jongen, verloor zijne hevige koorts acht dagen na de operatie, en gaf mij een nieuw bewijs van de boven reeds vermelde stelling, dat zulke vervallene *individu's* niet slechts de genoemde heilkundige bewerking volkomen wel doorstaan; maar, dat ook spoedig daarop, door de

uit den weg geruimde prikkeling, en het hersteld verlies van sappen, (met name van de *synovia*), enz., derzelver krachten verwonderlijk spoedig tot den vorigen gezondheidsgraad terugkeeren.

III.

KRAAKBEENACHTIGE LOSSE ZELFSTANDIGHEDEN IN DE GEWRICHTSHOLTEN.

Deze, aldus genaamde, beweegbare zelfstandigheden (*Corpora mobilia in art. Cartilages flottantes dans les articulations. Loose cartilages in joints etc.*), komen geenszins zeldzaam voor. A. PARÉ gewaagt het eerst van dezelve, en verzekert, dat hij in het jaar 1558 uit het kniegewricht eens lijders, wien hij, wegens een *Aposthema aquosum* (zonder twijfel *Hydrops-genu*) eene insnijding aan hetzelfde gedaan hebbende, eene harde, gladde, witachtige zelfstandigheid, van de grootte eener amandel, uit hetzelfde genomen had. De Heer VAGNERUS vond in 1685 eene dergelijke zelfstandigheid in het kniegewricht van eenen os, en Dr. A. MONRO ontdekte in het jaar 1726, toevalligerwijze, eene dergelijke, bij het doorsnijden eens kniegewrichts.

Nadat men nu op deze beweegbare zelfstandigheden opmerkzaam geworden was, nam men dezelve ook meer dikwerf waar, en eene menigte heilkundige

Schrij-

Schrijvers hebben ons daarvan voorbeelden medegedeeld; onder anderen SIMSON, (*Edinb. Med. Essays.*) — PECHLIN, (*Observ. Phys. Med. Obs.* 38, pag. 306.) — BROMFIELD, (*Appendix zum ersten, Bde Seiner Chir. Beob.*) — THEDEN, (*Bemerkungen, Th. I, S. 99.*) — FORD, (*Med. Obs. a. inquir. Vol. V.*) — BOYER, (*Traité de mal. Chir., Tome IV, pag. 434.*) — DESSAULT, LARREY en meer andere Duitfche wondartsen.

Het meest vinden wij deze beweegbare zelfftandigheden in het kniegewricht; dezelve komen echter ook in andere gewrichten voor. Zoo vond MORGAGNI dezelve in het enkelgewricht, HALLER in het kaakgewricht, LOEFFLER en HEY in het elleboogs-gewricht. (*Pract. Observ. in Surgery. London 1814.*) en HORNE trof van 30 tot 40 dergelijke kleine, losse zelfftandigheden in een door kunst vervaardigd gewricht aan, (*Transactions of a Society for the improvement, etc. Vol. I, van welke verhandeling RICHTER, in zijne Chir. Bibl., Bd. 13, St. I, een uittreksel medegedeeld heeft.*)

Het aantal dezer, zich ongeregeld vormende, kraakbeenige gewrichts-gebeenten, (gewrichts-muizen, naar MECKEL, *Handb. der Pathol. Anat., Bd. I, S. 424 en 436*), is zeer verschillende. ABERNETHY vond er bij de honderd, van de grootte eens hagelsteens, in één gewricht; MORGAGNI 25. Somwijlen trof men ook slechts één of twee derzelven aan.

Ook derzelver grootte is zeer onderscheiden. Naar mate zij zich in grooter aantal in een en hetzelfde

gewricht gevormd hebben, zijn zij natuurlijkerwijze kleiner. E. HOME, in opgemeld Werk, gewaagt, daarentegen, van eene dergelijke zelfstandigheid, welke hij in het kniegewricht eens soldaats vond, die genoegzaam denzelfden omvang der *Patella* had; en FORD vond in hetzelfde gewricht eens anderen lijders eene dergelijke zelfstandigheid, ter grootte eener okkernoot.

Derzelver *vorm* is niet altijd dezelfde; meestal zijn zij eirond, eenigzins naar eene boon gelijkende. Meestal zijn zij glad en op derzelver oppervlakte gepolijst, menigmaal ook met eene fijne huid bedekt, welke men in eenige weinige, zeldzaam voorkomende, gevallen met een aantal bloedvaten doorweven vond. (RUSSEL, in gemeld Werk, S. 64.)

Somwijlen zijn zij vaster, meer gelegen, meer gelijkvormig aan het gebeente, en BICHAT (in zijne *Anal. Gem.*, Vol II, pag. 248) vond verscheidene der zelve, die nog harder dan elpen-been waren; Soms ook zijn zij weeker en knorbeenachtiger.

In eenige weinige, zeldzame gevallen, blijven deze zelfstandigheden bestendiglijk aan een zelfde punt vastkleven. Deze houdt RUSSEL voor de gevaarlijkste, dewijl zij in de deelen, waaraan zij zich gehecht hebben, eene voortdurende sterk prikkelende aandoening veroorzaken, en deze deelen eindelijk zelve ongesteld maken. Menigmaal ook zijn zij slechts, door middel van eenen dunnen steel, vastgehecht. Gewoonlijk, echter, vinden wij dezelve zonder eenige verbindtenis vrij in de gewrichtshol-

ten

ten rond bewegen. DESAULT behandelde eenen lijder, die zoodanig eene kraakbeenige zelfstandigheid in het gewricht zelfs heen en weêr schuiven, en omdraaijen kon, dewijl de beursband zeer verslapt was.

Alle foorten van gewelddadigheid, welke een gewricht ondergaat, kan gelegenheid tot het ontstaan dezer knobbels zijn; over de wijze van derzelver vorming, zijn echter de gevoelens der heekundigen nog zeer uitéénloopende, en dit komt wel daarvan, zoo als RICHERAND (*l. c.* T. III, pag. 335) reeds opmerkte, dewijl dezelve op zoo velerlei verschillende wijze gevormd worden.

Het zoude ons te verre heenvoeren, indien men hier al de verschillende gevoelens over de wijze van derzelver ontstaan opfommen wilde. Slechts eenigen derzelven zullen wij hier opgeven: MORGAGNI hield dezelve voor zamengroefels uit de *Synovia*; JOHN HUNTER meende, dat zij uit het bloed ontstonden, hetwelk op den rand van een der het gewricht vormende gebeenten gestold was, de gedaante eens knobbels aangenomen, en zich daarna van hetzelfde afgescheiden had. — BICHAT vooronderstelt dat zij, in den regel, door eene gedeeltelijke beenwording van het gewrichtsvlies ontstaan. — LARREY zegt, dat derzelver vorming waarschijnlijk haren oorsprong heeft, dat zich eenige zeer kleine deeltjes der kraakbeenige zelfstandigheid, die zich op de oppervlakte der *Condyl* gekristalliseerd hadden, daarvan afzonderden, en zich alsdan, of in de gewrichtsholte te zamen ron-

deden (*se conglomerent*), en door middel van kleine, met bloed gevulde, en van de gewrichts-beurs uitgaande vaten, als aan eenen fijnen draad hangen bleven, tot deze verbinding zich met den tijd afscheidde, en de knobbeltjes, door het bijkomen van nieuwe deeltjes eiwitstof en *phosphor-zure kalk*-aarde grooter werden.

Zooveel schijnt uitgemaakt zeker te zijn, dat tot derzelver vorming, natuurlijkerwijze, geen ontstekingsachtige toestand gevorderd wordt, maar dat eene veranderde groeibaarheid der gewrichtsvliezen, of der kraakbeenige bekleedselen der gewrichts-einden het ontstaan van zoodanige vreemde zelfstandigheden te weeg brengt.

Eene scheikundige ontleding derzelven is door VAUQUELIN bewerkstelligd geworden, en heeft hij daardoor bevonden, dat derzelver bestanddeelen, in geen opzicht, van de natuur der kraakbeenderen afwijken. LARREY had hem de tot dit oogmerk aantewendene knobbels bezorgd. (Men zie zijne *Mémoires, etc.* Vol. II, pag. 435.)

De verschijnselen, welke door deze vreemde lichaampjes voortgebracht worden, hangen zeer veel van den vorm en grootte derzelven af; hoe grooter, hoe meer afgerond en gladder zij zijn, des te minder ongemakken zij veroorzaken. Ook heeft derzelver zelfstandigheid eenen aanmerkelijken invloed op derzelver verschijnselen. De meer weeke zijn minder bezwarende; en eindelijk komt het ook nog in aanmerking, of de gewrichts-vlakten zich meerder of minder aan de tegenwoordigheid

van

van zoodanige vreemde zelfstandigheden gewend hebben. (Zie ABERNETHY, *Surgic. Observ. London* 1804, pag. 255.) — In het geval, dat zij plotseling tusfchen de gewrichts-einden infchieten, veroorzaken zij eene zoo hevige pijn, dat de lijder in onmagt op den grond nederftort, zoo als B. BELL zulks onderscheidene keeren heeft waargenomen. (BOYER in meergemeld Werk, Bd. IV, S. 414.) — Menigmaal veroorzaken zij eene ontfteking van het gewrichts-vlies, en in enkele zeldzaam voorkomende gevallen doen zij gewrichts-waterzucht ontftaan (zie boven). Dikwerf verlaten deze knobbels de plaats, waar zij zich in het gewricht opgehouden hebben, en de lijder verbeeldde zich in dat geval, dat dezelve reeds geheel verdwenen zijn, tot zij, bij eene of andere toevallige beweging des gewrichts, weder plotseling tusfchen de gewrichtsvlakten infchieten. (DESSAULT, *Journal de Chirurgie*, Tom. II.)

Ten gevolge van zoodanige toevallen, komen alsdan de lijders onder de behandeling des Heelmeesters. Het eenige middel, om hen volkomen van deze kwaal te bevrijden, is de uitneming (*extractie*) dezer vreemde zelfstandigheden. Ten dezen aanzien, echter, zijn de gevoelens der wondartfen zeer verfchillende. Eenigen, b. v. BELL (*Lehrbegriff der Wundarzneykunst*, Bd. IV, f. 222), verklaart zich fterk daartegen. Hij zag een mensch aan deze operatie fterven, en bij een ander geval, moest, ook zelfs na deze uitneming der gezegde knobbels, het deel afgezet worden. — Zoo was ook ASTLEY

COOPER tegen deze operatie, en ik was zelf tegenwoordig, toen hij eenen zieke, die zich reeds te *Manchester* twee zulke vreemde knobbels uit het kniegewricht had laten uitnemen, en naar *Londen* gekomen was, om zich andermaal, wegens twee dergelijke in hetzelfde gewricht aan eene heilkundige bewerking over te geven, overreedde, om van dit zijn voornemen af te zien. — Het is onloochenbaar zeker, dat, in sommige gevallen, zeer hevige gewrichts-ontstekingen, koorts, en zelfs de dood, de gevolgen dezer *extractie* waren, en, in anderen, de operatie twee, ja drie malen, herhaald moest worden. — Dusdanige ondervindingen, en, vooral de bezorgdheid voor het gevaar, hetwelk alle gewrichtswonden met zich voeren, bewogen eenige wondartsen, met name MIDDLETON en GOOCH, en onlangs ook nog HEY, om verscheidene zwachtelverbanden aan te wenden, waardoor deze vreemde knobbels *gefixeerd* en verhinderd werden tusschen de gewrichtsvlakten te glijden. De beide eersten geloofden zelfs, dat deze vreemde lichamen, wanneer zij eenen geruimen tijd in dezelfde stelling gehouden werden, zich allengskens met de nabijliggende deelen vereenigen, en alsdan verder geene ongemakken veroorzaken konden. — Dit, evenwel, schijnt moeilijk daar te stellen te zijn, en reeds RICHTER (*Chir. Bibl.* Bd. XIII, f. 391), werpt de vraag op: „Indien ook al de knobbel aankleve, zal dezelve niet veelligt na eenigen tijd weder losgemaakt en afgezonderd worden?” — Vele Heelkundigen hebben, in dit geval, met voordeel

zwach-

zwachtelverbanden aangelegd; b. v. BOYER zag in twee gevallen daarvan het nut, en HEY liet zijne kniekappe, tien jaren lang, met het beste gevolg, door eenen zijner kranken dragen; weshalven de aanwending van al zulke toefiellen, van welker nut ik mij in *Engeland*, bij twee lijders, evenzeer volkomen overtuigd heb, niet behoorde over het hoofd gezien te worden. De meeste Heelkundigen verklaren zich vóór de uitneming dezer knobbels, die toch wel, over het geheel genomen, in de meerderheid der gevallen, gelukkig uitgevallen is. In die, waarbij dezelve eenen noodlottigen uitslag had, mag vaak wel de veronachtzaming van onderscheidene zeer gewigtige en onvermijdelijke voorschriften, daaraan meerder schuld hebben dan de operatie zelve, waarvan het gevaarlijke grootendeels van de daarop volgende gewrichts-ontsteking afhangt. Om deze reden is het van belang, te zorgen, dat de gemaakte wond door de *adhaesive* ontsteking geheeld worde; dat de lijder zelf, vóór de operatie, gedurende eenige dagen, het zieke gewricht eene onafgebrokene rust vergunne, en van hetzelfde, na de genezing, vooral niet te vroeg gebruik make; zoo ook, eindelijk, dat eenen ontstekingachtigen toestand des gewrichts, door algemeene en plaatselijke bloedaftappingen, koude omslagen, zachte uit zout bestaande buikzuiverende, en dergelijke middelen, in tijds tegengegaan worde.

SAMUEL COOPER, in zijne *Dict. of practical Surg.* pag. 647, heeft de omstandigheden naauwkeuriger opgegeven, onder welke de operatie als raad-

raadzaam aangeduid wordt. Hij zegt, namelijk, daaromtrent het volgende:

„ Wij *mogen* de *extractie* bewerkstelligen,

1) „ Wanneer de aangebragte toestellen niet de gewenschte verzachting verschaffen, of den lijder te lastig worden (*).

2) „ Wanneer de lijders ten eenenmale buiten staat zijn het zieke gewricht, en, met name, het kniegewricht, te gebruiken, en daardoor verhinderd worden, hunne broodwinning waar te nemen.

3) „ Wanneer de zieke, van den toedragt der zaak volkomen onderrigt, zich desniettegenstaande aan de gevaren wil blootstellen, die met de operatie verbonden kunnen zijn; en eindelijk

4) „ Wanneer buitengewoon hevige pijn, eene aanmerkelijke ontsteking des gewrichts en eene algeheele onbruikbaarheid des gewrichts, door de gezegde beweegbare ligchaampjes veroorzaakt worden.”

Genoegzaam ieder arts, die over deze vreemde ligchaampjes in de gewrichten geschreven heeft, geeft ook, tot derzelver *extractie*, eene verschillende heilkundige bewerking aan; b. v. DESSAULT (in diens *Journal*, Vol. II). — ABERNETHY (*Surg. Obs.* 1804). — LARREY (*Mem.* Vol. II, pag. 434).

(*) In enkele gevallen vermeerderden deze toestellen zelfs de pijn. Zie REIMARUS, *de fungo articular*, § 24 et 25.

434). — RUSSEL (in zijn meergemeld werk, f. 60). — CLARKE (*Med. Chir. Transact.*, Vol. V, pag. 47). — BOYER (in zijn gemeld werk, Bd. IV), en vele anderen. — Om deze reden zal eene meer breedvoerige beschrijving der operatie ter dezer plaatse wel overbodig geacht worden.

IV.

ANCHYLOSIS.

Onder *anchylosis* verstaan wij eene meerder of minder innige vereeniging en vergroeiing der gewrichtsvlakten, waardoor de regelmatige beweegbaarheid eens gewrichts ganschelijk benomen, of in hooger en lageren graad verhinderd wordt.

Deze vergroeiingen betreffen, in de meeste gevallen slechts één gewricht; er kunnen echter verscheidene, ja zelfs, al de gezamenlijke gewrichten bij een zelfde *individu geanchyloseerd* worden. Zoo beschrijft COLUMBUS (*) een zoodanig *skelet*, aan hetwelk al de gewrichten, van het hoofd tot aan de teenen, vergroeid waren. — BERNHARD CONNOR (†) zag eenen ganschen romp zoo innig in een

(*) *De re anatomica*, Lib. XV, p. 485.

(†) *De stupendo osium coalitu*. Oxon. 1695. pag. 4.

een vergroeid, dat al de gebeenten slechts ééne enkele been-*masfa* sienen uit te maken. — Zoo vond men ook bij een jong mensch (*) en bij een kind van 23 maanden (†), de gezamenlijke beenderen tot één vergroeid. WALLER bezit het geraamte eens vijftigjarigen mans, bij wien, door de verdrijving der jichtstof (§), genoegzaam alle gewrichten *geanchyloseerd* zijn, en in MECKELS *Cabinet* zijn de geraamten van twee oude mannen voorhanden, aan welke de gansche romp eene enkele, te zamen vergroeide, been-*masfa* uitmaakt. Het eene dezer geraamten is door GÖTZ breedvoerig beschreven geworden (°).

De voorbeelden der *anchylosis* van enkele bijzondere gewrichten zijn in menigte aanwezig, en VOIGTTEL (‡), die het meest wetenswaardige uit de letterkundige geschiedenis der *anchylosis* verzameld heeft, deelt de meest bekend geworden gevallen van dezen aard mede, en toont daarbij tevens aan, dat sommigen der gewrichten daarvoor meer vatbaar dan anderen zijn.

Het komt mij voor, dat een gewricht daartoe des te

(*) *Phil. Transactions*, 1741. N°. 461, pag. 810, Tab. V.

(†) *L'histoire de l'Acad. des Sciences*, 1716.

(§) *Anat. Museum*, Bd. II. f. 77. N°. 463.

(°) *Disfert. de morbis ligamentorum*, etc. Halae 1798, pag. 31 et seqq.

(‡) *Handb. der pathol. Anatomie*, Halle 1804. Bd. I. f. 220 en volg.

te meer aanleg hebbe, naarmate de regelmatigte beweegbaarheid van hetzelfde meer of minder beperkt zij; waarom dan ook inzonderheid de gewrichten van den ruggraat aan dergelijke vergroeiingen onderhevig zijn.

KÖHLER (*) heeft de opmerking gemaakt, dat men de *anchylosis* en *exostosis*, die bij de *rug-wervelbeenderen* voorkomen, genoegzaam altijd op de regter-, doch die der *lenden-wervelbeenderen* echter zoo wel op de linker- als regterzijde aantrof, en is van gevoelen, dat de klopping der *aorta* wel iets toebrengen kunne, om de linkerzijde der rugwervelbeenderen tegen deze kwaal, meer dan derzelver regterzijde, te vrijwaren.

De meerdere of mindere graad van onbeweegbaarheid der gewrichten, welke door de *anchylosis* veroorzaakt wordt, en de ervaring, dat sommige gevallen geneesbaar, anderen, daarentegen, ten eenenmale ongeneesfelijk zijn, heeft aanleiding gegeven tot de *verdeeling* in eene *ware* of *volstandige*, en in eene *valsche* of *onvolstandige anchylosis*; eene verdeeling, die altijd voor ons zeer gewigtig blijft, dewijl daarop meerendeels de bijzondere *therapeutische* behandeling dezer kwaal berust (†).

Bij de *ware anchylosis* heeft altijd eene zoo innige vergroeiing der gewrichtseinden plaats, dat ook zelfs de geringste beweging der gewrichten onmogelijk

(*) *Beschr. der phys. u. pathol. präparate in LODER'S Sammlung, Jena 1795. Bd. I. f. 214.*

(†) RICHERAND, l. c. Tom. III. pag. 225.

lijk wordt; bij de *valsche*, daarentegen, zijn de genoemde gewrichtseinden, of niet ten vollen onder elkander vergroeid, en laten derhalve nog eene zekere mate van beweegbaarheid toe, of dezelve bestaat veeleer in eenen ziekte-toestand der gewrichtsbanden, in eene zekere stroefheid, of in eene verdikking derzelven, welke als de oorzaak der onbeweegbaarheid des gewrichts moet worden aangemerkt.

De *oorzaken* van en *aanleidingen* tot de *anchylosis* zijn zeer van elkander verschillende. Het ziekte-verhaal, van ieder geval in het bijzonder, is ons daarom des te gewigtiger, dewijl wij ook daarnaar onze behandeling in te rigten, en meer of min gunstige vooruitzeggingen te doen hebben.

Slechts uiterst zelden behoort de *anchylosis* tot *aangeboren* kwalen; evenwel heeft LUDWIG een dergelijk geval beschreven (*).

In den natuurlijken loop, volgen zij de eene of andere ongesteldheid in de *continuïteit* of *contiguitéit* der beenderen. Een hooge ouderdom, echter, begunstigt de vorming der *anchylosis*, dewijl in dezelve de opgewektheid minder wordt, die tegen dezelve van eene behoedende kracht is; dewijl de *synovia* spaarzamer, en ook wel als eene verdikte vloeistof afgescheiden wordt, de gewrichtsbanden allengskens meer derzelver veerkracht en rekbaarheid verliezen; en opgenoemde, het gansche gestel aandoende, ziekten, zoo als jicht en *rheumatismus*, zich

(*) *Primae lineae Anat. pathol.* pag. 10. Nat. X.

zich meer ontwikkeld hebben, uit welkers aanhoudenden invloed op de gewrichten en *aponeurotische* vorming, wij zoo vaak *anchylosis* zien geboren worden.

Al de verscheidene oorzaken van, en aanleidingen tot eene ware of valsche *anchylosis*, kunnen, slechts bij eene langdurig voortgezette rust des gewrichts, dezelve voortbrengen. Zelfs zonder eenige andere of verdere aanleidende oorzaken, waarvan ik de voornaamste zal opgeven, is deze rust op zich zelve alleen reeds voldoende om een gewricht te *anchyloferen*. Zoo worden, b. v., bij de *Santos* in *Indiën*, die, zoo als een geloofwaardig ooggetuige mij verzekerd heeft, jaren lang in eene en dezelfde houding, en dikwerf met uitgestrekte armen of opgeligte dijen, op den rug, aan de openlijke wegen liggen, om zich door de voorbijgangers te laten voederen, eindelijk alle gewrichten *geanchylofeerd*, zoo dat zij, na de vervulling hunner belofte, nooit weder de minste beweegbaarheid derzelven verkrijgen kunnen, en derhalve eenen jammerlijken dood sterven.

Beenbreuken in de nabijheid der gewrichten, of breuken der gewrichtseinden zelve, kunnen aanleidingen tot eene *anchylosis* worden. In het laatste geval is vaak de zich gevormd hebbende *callus* aan de beweegbaarheid des gewrichts hoogst hinderlijk, en in het eerste strekt zich somwijlen het ontstekings-proces op de gewrichtsvlakten uit, en kan hier eene wederkeerige vergroeiing derzelven voortbrengen. *Beenbreuken*, in het algemeen, en bij-

zonderlijk *gecompliceerde* breuken, die eene langdurige rust der gewrichten van het lijdende deel gebiedten, veroorzaken vaak eenen zekeren graad van stijfheid derzelven; dat is te zeggen, eene valsche *anchylosis*.

Verrekkingen, die niet weder hersteld zijn geworden, laten zeer dikwerf eene *anchylosis* terug. Het is intusschen genoeg bekend, dat zich hier vaak eene nieuwe gewrichtskom, een nieuw gewricht vormt, hetwelk alsdan eene meerdere of mindere bruikbaarheid van het deel toelaat. Voornamelijk zien wij dit bij zulke beenderen, die ronde gewrichtshoofden hebben; diensvolgens aan de dij- en armbeenderen. De celvormige substantie verdikt zich, en neemt, als eene nieuw gevormde huid, de plaats des beursbands in; het gewrichtshoofd brengt, door deszelfs drukking op de plaats waar hetzelve door de werking der spieren benen getrokken wordt, een vermeerderd opslorplingsproces te weeg, en allengskens vormt zich eene holte, die de heupkom vervangt; ten gevolge van den aandrang der fappen, rondom het gewrichtshoofd, en eener vermeerderde vorming van vaten, zet zich somwijlen om hetzelve eenen rondom boven hetzelve uitstekende rand aan, door welke de boven gezegde holte des te meer geschikt wordt om het gewrichtshoofd te ontvangen; de spieren, door welke het lid zich beweegt, rigten zich van tijd tot tijd daarnaar, en zijn in staat om, ook bij deze veranderde ligging des gewrichtshoofds, het deel te bewegen.

Somwijlen ontstaat ook wel eene *anchylosis* als een gevolg van *tegennatuurlijke been-uitwasfen* in de gewrichten (*). Menigmaal giet zich, rondom het gewricht, eene vaste beenachtige stof uit, door middel van welke de gewrichtseinden in elkander vergroeijen (†). Somwijlen ziet men ook de gewrichts-banden tot been overgaan (§). Zoo ook kunnen *aneurismata* gezwollen en *abcesfen*, buiten het gewricht, *anchylosis* te voorschijn roepen, dewijl deze eene meer langdurige rust derzelve noodzakelijk maken, en eenen ontstekingsachtigen toestand der gewrichtsvlekten veroorzaken kunnen.

Gewrichtswaterzucht, en beweegbare ligchaampjes (of knobbels) *in de gewrichten*, zijn in staat eene *anchylosis* daar te stellen, en andere Schrijvers hebben ook eene *verdikking der synovia* als eene aanleidende oorzaak tot *anchylosis* aangegeven (°).

Bij voorwerpen met ruggraatskwalen behebt, die jaren lang niet in staat waren de beenen te gebruiken, zag ik *anchylosis* der heup-, knie- en enkelgewrichten ontstaan, dewijl men verzuimd had deze gewrichten eene geregelde beweging te verschaffen.

Voornamelijk, echter, zijn het ontstekingsachtige toe-

(*) WALTER, in zijn opgemeld werk, Bd. II. f. 71.

(†) WALTER, opgemeld werk, Bd. I. f. 15. N°. 59.

(§) GÖTZ, l. c. pag. 24. §. IX.

(°) GOULARD, *Oeuvres de Chirurgie*, Liège 1763. Tom. I. pag. 122 et seqq.

toestanden van den beursband en der gewrichtsvlakten, na verstuikingen, verrekkingen, aanmerkelijke kneuzingen der gewrichten, die eene *anchylosis* meest in hare vorming begunstigen. In deze gevallen ontstaat de *anchylosis* des te eerder, naar mate de ontstekingsachtige toestand van het zieke deel des te minder door bloedontlastingen verzacht is geworden; als ook naar mate er zich meerder geronne *lympha* uitgestort heeft, en men langer genoodzaakt geweest is, het lijdende gewricht in eene rustende ligging te houden. De vereenigingen, welke, in deze gevallen, de gewrichtsvlakten met elkander vormen, gelijken naar diegenen, welke wij soms, na eene *pleuritis* tusschen het ribben- en longvlies waarnemen, en, derhalve, is deze *anchylosis*, uit haren aard, ongeneeslijk, dewijl het niet mogelijk is, de gewrichts vlaktede verloren gladheid (*politur*) terug te geven.

Verzwering der gewrichtskraakbeenderen en caries der gewrichtseinden, eindigen vaak met eene *anchylosis* derzelven, en, in deze gevallen, moeten wij de vergroeiing der gewrichtsvlakten zeer dikwerf als eenen *gunstigen*, en hoogst wenschenswaardigen uitslag dezer kwalen beschouwen, dewijl daardoor, b. v., bij deze kwalen aan het rug-wervelbeen, aan de vernielingen, welke zij dreigen te veroorzaken, eenen grenspaal gesteld wordt. Alsdan trachten wij, om deze reden, door de grootstmogelijke rust des lijdenden gewrichts, de genoemde vergroeiing te bevorderen, en hebben daarbij voornamelijk te zorgen, dat hetzelfde in eene zoodanige rigting vergroei-

groeijs, als hetzelfde, bij vervolg, den lijder van het meeste nut zal zijn. Deswegens moeten wij het kniegewricht, zoo veel immer mogelijk, gestrekt houden, en in eenige gevallen is het zelfs doelmatig, zich daarbij van spalken te bedienen, om de neiging tot buiging, zoo veel zulks zonder te vele nadeelige gewelddadigheid geschieden kan, tegen te werken. — Ook de bovendij, trachte men dáár gestrekt te houden, waar eene *anchylosis* des heupgewrichts, zoo als b. v. in het geval eener plaats gehad hebbende ontwrichting, wenschenswaardig wordt. Waar wij eene *anchylosis* van het elleboogsgewricht niet vermijden kunnen, is het raadzaam, het gewricht in eene matige buiging te brengen; zoo als dit ook bij de vingergewrichten het geval is.

Offchoon wij steeds beproeven moeten om zoodanige *anchylosis* te verhoeden, die, zonder gevaar voor den lijder, tegengewerkt kunnen worden, zoo mogen wij echter, wanneer dezelve eenmaal daargesteld zijn, nimmer de gevormde aanklevingen *gewelddadig* uit den weg ruimen, ook zelfs dan niet, wanneer het deel eene voor den lijder lastige rigting mogt aangenomen hebben. Eene zoodanige pijnlijke operatie zoude hevige ontstekingstoevallen moeten te weeg brengen, die, hetzij met *anchylosis* eindigen, of wel, en dikwijler zelfs, eene *caries* te weeg brengen zouden, die gevaarlijk zijn zoude als de *anchylosis* zelve (*).

De behandeling der zoogenaamde valsche *anchylosis*,

(*) RICHERAND, l. c.

sis, bestaat in de maatregelen, waardoor wij dezelve verhoeden, en in de middelen, welke wij aanwenden om dezelve te verdrijven. — Een gewricht, hetwelk door *anchylosis* bedreigd wordt, moet, zoo veel de toestand der weke deelen zulks veroorlooft, in beweging gehouden worden, waarbij wij wel acht te geven hebben, dat wij de bewegingen niet op eene enkele maal te hevig, of in eenen zoodanigen graad bewerkstelligen, dat daardoor eene ontstekingsachtige toestand nog vermeerderd of wederom te voorschijn geroepen wordt. — Dergelijke *manipulatiën* van zoodanige gewrichten moeten dagelijks aangewend, en, vaak, maanden en jaren lang, onvermoeid voortgezet worden. — Alsdan, echter, zijn zij het krachtigste middel tegen eene valsche *anchylosis* (*); zij bevorderen eene vermeerderde afscheiding der *synovia*; en het knappend geluid, hetwelk wij bij den aanvang waarnemen, zoo lang dit vocht gebrekkig afgezonderd werd, verdwijnt zeer spoedig. — Als hulpmiddelen ter genezing eener valsche *anchylosis*, bedienen wij ons van eene menigte vette en olieachtige inwrijvingen van *mercuriaal*-zalven, warme baden, *balnea animalia*, stoof- en drup-baden. Eenige baden, in het bijzonder, schijnen eene groote kracht tot de verdrijving van zoodanige valsche *anchylosis* en *contracturen* te bezitten, zoo als, b. v., de *Wiesbader* en *Akenfche* baden, de zwavelbaden te *Nenndorf* en *Eiltzen*, en meerdere anderen.

(*) BOYER, *sur les maladies des os*, Tom. II.

B I J V O E G S E L

V A N D E N

V E R T A L E R.

De *coxarthrocace* onderscheidt zich van het aangeboren hinken der kinderen door de volgende teekenen :

1. Bij het aangeboren hinken is het dijbeen reeds aanvankelijk verkort; bij de *coxarthrocace*, daarentegen, ontwaart men, in het eerste tijdperk der ziekte, volstrekt geene afwijking in de lengte van beide dijen; ook wordt het kranke been eerst aanmerkelijk langer, alvorens hetzelfde korter wordt. De verkorting, in het derde tijdperk der *coxarthrocace*, overtreft hij verre die, welke wij bij het aangeboren hinken ontwaren.

2. Bij deze aangeborene wanstaltigheid kan men de kortere dij, door de hinkende knie in eene *horizontaal* uitgestrekte ligging te plaatsen, en het bekken met eene hand te bepalen, zonder pijn verlengen, en wederom verkorten, zoodra men met trekken ophoudt. Maar, bij de *coxarthrocace* vindt zulks volstrekt niet plaats, naardien de verkorte dij noch uitgestrekt noch getrokken kan worden, zonder vreeselijke pijn te verwekken.

3. Bij het aangeboren hinken is de bil, behalve

de verkorte dij, of regelmatig of wat vlakker dan gewoonlijk; terwijl bij de *coxarthrocace*, indien de dij verlengd is, de bil vlakker, en zoo zij verkort is, dezelve hard, dik en uitpuilend wordt.

4. Bij deze ziekte is het verkorte lid, met uitzondering van zeldzame gevallen, niet ook tevens dunner, flapper en magerder, zoo als zulks bij *coxarthrocace* het geval is.

5. Bij het aangeboren hinken is de beweging van het dijgewricht zoo vrij, als in den gezonden toestand; het kind bevindt zich, behalve den hinkenden gang, overigens wel en pijnloos. Bij de *coxarthrocace* daarentegen is, bij eene verkorte dij, de beweegbaarheid in de heup niet meer vrij. De zieke kwijnt aan de verschijnselen van eene uitteerende koorts, en die ziekte is, ten minste in die tijdperken, met *karakteristieke* toevallen van pijn verbonden.

6. De door eene wanstaltigheid van de heup hinkende lijder, zet, indien hij staat of vooruitgaat, de geheele vlakte van den voetzool op den bodem; terwijl hij, die aan *coxarthrocace* onderhevig is, denzelfden slechts met de teenen van den hinkenden voet aanraakt (*).

Niet ligtelijk zal men de *coxalgia* met de ziekte verwisfelen, welke BASS (†), LOUIS ENAUX (§), MOR-

(*) PALETTA, *Adversaria Chirurg. prim.* 4.

(†) *Observat. anatom. Chirurgic. Med. Halae* 1737. Dec. I. Obf. 3.

(§) *Nouvelles Memoir. de l'Acad. de Dyon*, 1754, *prim. semestre.*

MORGAGNI (*), PALETTA (†), BONN (§), en DE-VENTER (**), ten deele zelve waargenomen, ten deele breedvoerig beschreven hebben, en waarbij de hinkende gang door eene verschuiving van het kruis-been naar achteren zou ontstaan, maar eigenlijk, zoo als de Heer FICKER duidelijk aangetoond heeft, zich slechts ten gevolge eener afwijking van het darmbeen voordoet, dewijl zich beide ziekten door de volgende kenteekenen wezenlijk van elkander onderscheiden.

1. In het eerste tijdperk der ziekte, waarin slechts eene zwakte in de banden, of eene opzwellings der kraakbeenderen, zonder aanmerkelijke verschuiving van het darmbeen, plaats vindt, valt het gaan 's morgens terstond na het opstaan het minst bezwaarlijk; des avonds, echter, inzonderheid bijaldien het kind tierig is en veel loopt, moeilijker. In het eerste tijdperk der *coxalgia*, daarentegen, vindt juist het tegenovergestelde plaats. Hier is het gevoel van zwakte en verlamming der dij juist des morgens na het opstaan het duidelijkst, en verliest zich in den loop van den dag bij gestadige beweging.

2. Bij plaatsvindende verschuiving van het darm-been, bij overeinde stelling van het hinkende kind, staat

(*) *Epistol. anatomie*, 65, 19.

(†) *L. c.* p. 209,

(§) Rotterdamsch Genootschap, III, p. 287. BIKKER in SANDIFORT *Disf. de pelvi*. Thes, III, 186, 187. ALIX, *Obs. Chirurg. Fasc.* III, p. 360.

(**) *Novum iun. Obstetric.* Cap. III, p. 18.

staat de heup van de ontfelde zijde hooger, dan die van de gezonde zijde, en, naar gelang het darmbeen meer of minder naar buiten geweken is, in dier mate vormt de achterste bovenste punt van hetzelfde eene meerdere of mindere harde zwelling. Zou er wezenlijk eene afwijking des heiligbeens van het ongenaamde been plaats gevonden hebben, dan steekt bovendien het zijdelingsche uitsteeksel van het kruisbeen uit, en vormt naar achteren en buiten eene groote verhevenheid. Beide been-wanfstaltigheden ontbreken bij de *coxalgia*, ten minste geheel en al in derzelver eerste tijdperken.

3. Laat men het kind op den rug liggen, dan vindt men de dij der hinkende zijde, in deze ziekte, aanvankelijk verkort, maar, daarentegen, bij de *coxalgia* verlengd.

4. In het vroege tijdperk van deze ziekte kan men de verlenging van de hinkende dij, voor eenen korten tijd, door zacht te trekken, opruimen, terwijl zulks bij de verkorte dij van eenen door *coxalgia* aangedanen lijder, niet het geval is.

5. De overeinde gang is zoowel bij deze ziekte als bij de *coxarthrocace* belet; maar hier helt het ligchaam tot de zieke zijde over, bij de *coxalgia* naar de tegenovergestelde.

6. De verschuiving van het darmbeen heeft eindelijk eene kromming van den ruggraat naar de tegenovergestelde zijde ten gevolge, waardoor de hinkende gang eenigermate verbeterd wordt. De ziekte is, voor het grootste gedeelte, onpijnlijk, en het kind, overigens, gezond. Bij de *coxalgia* ontbreekt de

de kromming van den ruggraat, maar de *symptomatische* pijn in de knie nooit, en de gezondheid van het kleine wicht, is, op veelvuldige wijze, aangedaan.

Eerder dan met de tot nu toe daargestelde ziekten, kon men het zoogenaamde *psoas-abces* met de ziekte van het heupgewricht verwisfelen, omdat beide ziektevormen, in meerdere ziekte-verschijnselen, met elkander overeen komen. Bij beide ziekten heeft de bil aanvankelijk een vlak voorkomen, en zwelt, gedurende den loop van de ziekte, onregelmatig op. Ertergezwollen en pijpzweren vertoonen zich bij beide ziekten op dezelfde plaatsen. Beide lijdens hinken en beiden kunnen zonder pijn de bovendien niet uitstrekken, of zich in overeinde stelling houden. Bij beide lijdens is eindelijk de algemeene gezondheidstoestand meer of minder aangedaan.

De volgende teekenen kunnen de onderkenning van beide ziektevormen gemakkelijker maken.

7. Bij de ontsteking en verettering van de lendenpier, klaagt de lijder over hevige en doffe pijn omstreeks de lenden, welke, bij overeinde stelling des ligchaams, bij iedere beweging van de dij, en inzonderheid bij derzelver uitstrekking, vermeerderen.

Bij de *coxalgia*, daarentegen, heeft de lijder of geene, of slechts snel voorbijgaande pijn, of dezelve vertoont zich omstreeks de heup, maar inzonderheid in de knie.

2. Bij bovengemelde ziekte ontwaart men, gedurende den geheelen loop derzelve, geene afwijken-

kende rigting van den grooten draaijer, en geen verschil in de lengtemaat der beide dijen; terwijl zulks, bij de heupziekte, steeds het geval is.

3. Bij eene ontsteking en verettering van de *psoas* kan de lijder den voet van de lijdende dij niet zonder hevige pijn naar buiten keeren; daarentegen heeft de voet, bij de heupziekte, gewoonlijk zijne rigting naar buiten.

4. Diepe inademing, hoest, schreeuwen, en overeinde stelling, doet, bij het *psoas-abscess*, het aan de bil, of aan de voorste zijde van de dij gelegen gezwel, vochtgolving openbarende, opzwellen, of de uitvloeijing van etter wordt, onder deze voorwaarden, bij reeds gebarstene of geopende ettergezwellen, aanmerkelijk vermeerderd; maar geen van beiden is bij een *abscess* van het heupgewricht het geval.

Eene andere ziekte, die, bij haar ontstaan, met *coxalgia* al sterk overeenkomt, is diegene, welke ons de Engelschen WHITE, TREY, HULL, (vooral CASPER) onder den naam van *Phlegmatia alba dolens*, of *swelling of the lower Extreme* beschreven hebben, maar volgens ALBERS slechts in eene verlamming van de heup- en dij-zenuw bestaat. In het begin van deze ziekte, die tusfchen den tienden en veertienden dag na de verlossing te voorschijn komt, gevoelen de lijderessen een zeker onvermogen de dij te bewegen, vergezeld van pijn in de knie, die een hinken ten gevolge heeft. Indien men echter beide dijen met elkander gaat meten, dan bestaat er geene verlenging van het ziekte-deel, die bij de hevige pijn
in

in de knie, ingevale deze toevallen eene zich vormende heupziekte aantoonen, gewoonlijk reeds aanwezig is. Deze twijfelachtige toestand duurt niet lang, en de pijnen verbreiden zich weldra over de geheele dij, waardoor de beweging volkomen belet wordt, immers verschijnselen, die bij *coxalgia* ontbreken. Ook ontstaat er eene witte zwelling, die aanvankelijk slechts het bovenste gedeelte van de dij beslaat, maar zich allengs tot an den voet uitstrekt, en denzelfven eene wanstaltigheid bijbrengt, waardoor alle verdenking van eene heupziekte volkomen opgeruimd wordt.

Bij *sterke kneuzingen* der boven het gewricht liggende weeke deelen, of andere uitwendige schendingen, komt niet zeldzaam eene verlenging van het aangedane deel voor, maar dezelve volgt veel spoediger en onmiddellijk op de schending. Overigens kunnen de pijnlijke gewaarwordingen, bij de minste poging, het lid te bewegen, de opzwellling en *ecchymosis* der onmiddellijk getroffene deelen, de afwezigheid van de *karakteristieke* kniepijn den min geoeffenden niet lang aan de geaardheid der ziekte doen twijfelen.

De ontwrichting van het dijbeen of de breuk van deszelfs hals, doen zich al te ras door de snelle en, in het oogenblik der schending plaatsvindende, toevallen van eene gestoorde of volkomen opgehevene verrigting van de verschovene of gebrokene dij voor, dan dat eene verwisseling zou kunnen plaats vinden. (Zie RUST. t. a. p. §. 56.)

B. C. BRODIE,
OVER DE
ZIEKTEN
DER
GEWRICHTEN.

B. C. BRODIE,
OVER DE
ZIEKTEN
DER
GEWRICHTEN.

A. C. BRODIE,
OVER PA
XIXTEN
BAR
GEWINTEN

A. C. BRODIE,
OVER PA
XIXTEN
BAR
GEWINTEN

